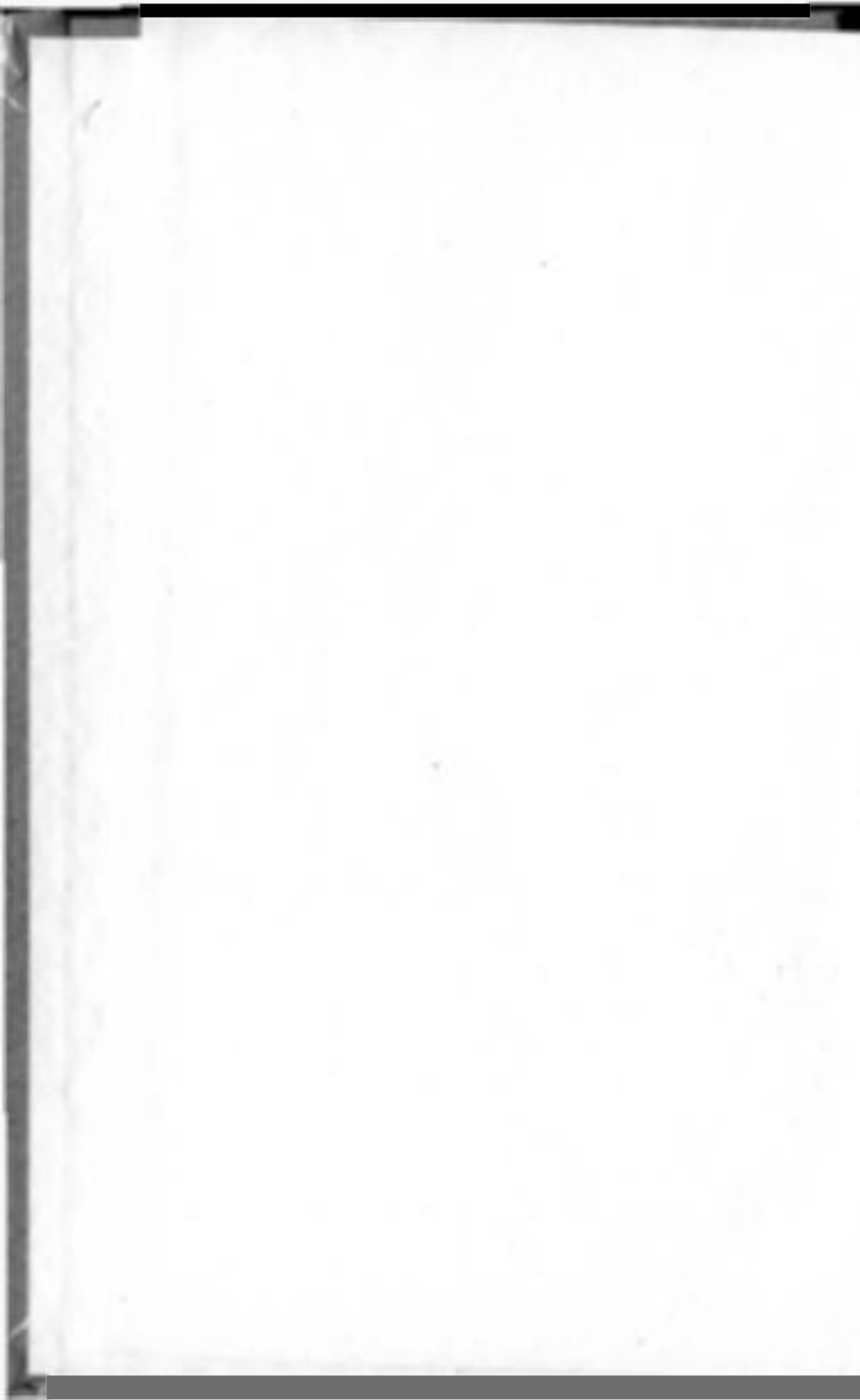

ВОЛОДИМИР ПАТ'К
КОРІНЬ
БЕЗСМЕРТНОЇ
УКРАЇНИ

НАУКОВІ СКРИПТИ Ч.2

КОРИНЬ
БЕЗСМЕРТНОЇ УКРАЇНИ
І УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

УПОРЯДКУВАВ
ВОЛОДИМИР ПАЇК

Львів
„Червона Калина”
1995

Науково-популярна книга Володимира Паїка „Корінь безсмертної України і українського народу” поведе Вас, шановний читачу, у глибини тисячоліть на пошуки праукраїнського історичного коріння. Від палеоліту до Хрищення України, від легендарної Великої Сколотії до Київської Русі-України переживемо разом із автором захоплюючу мандрівку слдами наших пращурів. Велика Скуф і Шумер, держави тетитів і гіксосів, Троя, Іран, Індія, Кріт..., тети, гуни, візиготи, роксолани, алани, анти – такі незбагненні (на перший погляд) історичні екскурси Володимира Паїка.

Автор, укладаючи матеріал книги, використав 120 чужинських наукових джерел, десятки праць українських істориків. Популярно зреферований текст підведе читача до головного висновку – без знання про наше минуле ми ніколи не збагнемо пекучих проблем сучасності, без розуміння історичного коріння нашого народу перетворимося на перекотиполе, гнане вітрами безпам'ятства навіть на рідній землі.

Пропонуємо книгу широкому загалу, який цікавиться історією українського народу.

Видання замовлено і фінансовано
Конгресом Українських Націоналістів

© „Червона Калина”, 1995.

© Оформлення. Мирон Яшив, 1995.

● Вступне слово. Петро Дужий, 1995.

© Редакція. Слово редактора. Ігор Холак, 1995.

ISBN 5-7707-0708-9

Слово редактора

МОНОЛОГ ЧИ ДІАЛОГ?

Під час минулорічного державного візиту Президента України Леоніда Кучми до Сполучених Штатів Америки закордонні інформаційні агенції, oprіч рідних українських та „братніх“ російських, підкреслили одну промовисту цікавинку з вітального слова американського зверхника Білла Клінтона до найвищого українського достойника. Президент Сполучених Штатів Америки, компліментуючи Леонідові Кучмі, назвав його посланцем наймолодшої незалежної європейської держави та, водночас, репрезентантом найстарішої світової нації... Мабуть, добрі радники у американського президента!

Адже до сьогодні Україна — „незнана земля“ у світі, ми відсутні у світовій історії, а часто-густо не маємо власного впрозуміння історичного минулого нашого народу, виглядаємо сліпцями у пошуках українського пракореня.

Науково-популярна книга Володимира Паїка, яка видрукувана видавництвом „Червона Калина“ у серії „Наукові скрипти“, — „Корінь безсмертної України і українського народу“ допоможе багатьом позбутися „сліпоти“ поглядів на історичну минувшину. Вона поведе Вас, шановний читачу, у глибини століть, ба навіть тисячоліть, на пошуки історичного праукраїнського коріння. Вже задля цього, незважаючи на популярний характер викладу, її слід терпеливо і уважно простудіювати.

Письменник Роман Федорів у своєму широко знайомому „Отчому святилищу“ рядками міфічного „Хронографа“ Івана Русина прорік: „До вас, наших далеких нащадків, котрі будуть у Руській землі, звертаюся я... Звертаюся і прошу: не блудіть по білому світу з короткою пам'яттю. Пам'ятайте про нас. Ми коріння, з якого здійметься вгору ваше дерево...“ Володимир Паїк писав свою роботу з пам'яттю про українських пращурів, розуміючи, що вони — „коріння, з якого здійметься вгору... дерево“. Задля цього її також варто перечитати, бо емігрантське покоління не блудило „по білому світу з короткою пам'яттю“.

Володимир Паїк багато років підбирав та укладав, а зреферований матеріал присвятив впершому пошуковій коренів тієї тисячолітньої української самобутності, яка, врешті, зробила нас (вустами американського президента) „найстарішою світовою нацією“.

Автор прискіпливо дослідив понад сотню творів англійських, австрійських, італійських, канадських, німецьких, французьких, шведських... істориків, оперся на спадщину вітчиз-

няних учених. А додавши власне бачення, власну, суто „паїківську“, інтерпретацію протоукраїнської старовини, закликає всіх нас принаймні до дискусії, до роздумів над історичним минулим України.

Оріяна, Сколотія, Велика Скуф, Шумер і Аккад, державницькі набутки гетитів і гіксосів, історичні колізії Трої, Ірану, Індії, Криту, Палестини, туго заплутані сліди гетів, гунів, візиготів, остrogотів, роксоланів, аланів, антів, слов'янських племен — такі широкомасштабні екскурси в минуле Володимира Паїка.

І нехай не завжди авторські концепції відповідають усталеним академічним поглядам, нехай інколи вони звучать недостатньо переконливо й аргументовано, запевняємо читача, що він переживе не одну мить глибоких роздумів над праісторією як українців, так і світової людської спільноти.

В упередженого читача праця Паїка зродить враження одностороннього монологу. Тому варто повторитися, що ми вбачаємо у „Корені безсмертної України...“ запросини до дискусії, до серйозного наукового діалогу. Чи то в емоційно-радикальному стилі земляків-львів'ян Богдана Чепурка і Павла Чемериса, чи то в академічному викладі Михайла Брайчевського, Ярослава Дашкевича, Віталія Пономарьова, чи то в українофобському стилі наших північно-східних сусідоньків, чи то в манері європейців-інтелектуалів.

Бо монологи завжди вели до традиційного рубання мечем чималою кількістю тугих вузлів, які історичний поступ в'язав поміж народами. Бо не монологи, а діалоги народів, істориків, політиків, (особливо у наш складний час, „во врем'я люте“, коли багатьом мультко від істини, що у Європі є держава з тисячолітніми традиціями та... четвертим роком новітньої незалежності), приведуть нас в коло світових націй нині як „найстарішу світову націю“. Бо тільки діалоги допоможуть і нам, суцям в Україні, подивитися на себе очима чужинців, з одного боку, розчисити замулені джерела власної праісторії, з другого боку.

Тому покиньмо упередженого читача, а зацікавленому нагадаймо: такі діалоги йдуть сьогодні досить жваво. Лишень один маленький приклад. Восени минулого року шведське посольство в Україні зорганізувало дискусію майже 400 інтелектуалів із понад 30-ти країн світу у дуже цікавій формі спільної подорожі „із варяг у греки“, подорожі за три моря (Чорне, Мармурове, Егейське). Акція на грецькому кораблі під промовистою назвою „Світовий Ренесанс“ спричинилася до показу нашого історичного коріння чужинцям. Письменники Роман Іваничук та Юрій Покальчук, спираючись на лінгвістичні, топонімічні, історичні корені, доказово продемонстрували, що над Дніпром і Россю справку жили наші предки з високим

рівнем духовної та землеробської культур. Анатолій Погрібний звернув увагу на витoki багатющої трипільської культури, філософи Тарас Возняк та Юрій Прилюк поділилися роздумами щодо ідентифікації української нації.

Сталося незбагненне навіть для європейця-інтелектуала. Він зрозумів, що віками перекручувалася наша національна історія, викорчувувалися духовні корені українців, національна свідомість. Та найголовніше — чужинці в дискусіях на „Світовому Ренесансі“ почали толерувати нашу загострену (зболену?) увагу до власного самоствердження, що відобразив підсумковий документ дискусії європейської еліти „Дельфійська декларація“: „...Наш діалог буде продовжено в ім'я європейського єднання, ствердження національно-культурної ідентичності...“

Таких історичних дійств-дискусій маємо сьогодні сотні й сотні. Можливо, на „Світовому Ренесансі“-кораблі розпочато правдещиній світовий ренесанс української нації у вселюдській історії.

Повторимо (зацікавленому!) читачеві, що власне цими проблемами перейнята праця Володимира Паїка. У своїх вислідах книга „Корінь безсмертної України...“ прислужиться справі нашої національно-культурної ідентичності. „Трипільсько-орійсько-сколотський верес почне випускати нові паростки“, — так увіримо разом із Володимиром Паїком.

І ще кілька засторог для шановного читача (і упередженого, і зацікавленого). Видавництво „Червона Калина“ на прохання автора унікало змістового редагування, скорочень. Повністю збережено літературний стиль Володимира Паїка, особливості бібліографічного опису цитованих та згадуваних джерел, орфографію та пунктуацію викладу, написання імен історичних осіб, географічних назв. Виправлено тільки очевидні друкарські помилки, по можливості уніфіковано авторські скорочення, подачу дат, підсторінкові поклики.

Отже, пам'ятаючи Паїкове, що коріння українського вереса пустить нові паростки, приступаймо до особистих студій над книгою „Корінь безсмертної України...“ Мабуть, тоді збагнемо заклик Володимира Паїка з далекої Канади, що мусимо дослідити і вирозуміти: — Хто й як, коли й де затроїв нас чужим історизмом, накидаючи нам корисні для себе погляди, щоб в цей спосіб покалічити українську думку й свідомість...“ Може, тоді до жертвовної праці любителя-популяризатора рідної історії Володимира Паїка долучаться поважні академічні праці українських істориків, які зродить нові хвилі жвавих діалогів, не монологів! Може, тоді український праісторичний корінь стане знашим не тільки українцям, а й цілому світові.

*Георг Ходак
Львів, 1995 р.*

Вступне слово

У наш дивовижний час,

коли фундаменти московсько-большевицької імперії — смертельного ворога України — повністю потріскали, а сама імперія, судомно захитавшись, покотилася до свого ганебного кінця, розвалившись нарешті, мов картковий будиночок, коли лихі імперські сили докладають відчайдушних зусиль, щоб ту імперію під перефарбованими прапорами відновити, реставрувати і згідно із задумом фанатичних апологетів імперського спрута зробити її ще могутнішою та більшою через розширення її кордонів і додаткове поневолення багатьох волелюбних народів,

коли боротьба за українську державну суверенність увійшла у вирішальну фазу, а народ український пройнятий тривогою за свою долю і державне існування, проте водночас і окрилений великими надіями та гарячими сподіваннями на свою прийдешність,

виходить у світ із друку ґрунтовна праця Володимира Паїка — вагомий плід його довгорічних копітких досліджень — п. н. „Корінь безсмертної України й українського народу”.

Сама назва праці вже певною мірою декларує, що стало її змістом. А далі — глибокодумні вислови визначних людей, вміщені на початковій сторінці твору. Вони додатково вносять ясність про те, що автор розглядає наше минуле — історичний шлях українського народу, символічно назвавши свою працю словом „Корінь...”

Навіть для невтаємничої людини, а тим паче для громадянина, який має власне бачення і розуміння суспільно-політичних подій та явищ, котрий намагається з'ясувати процес розвитку й поступу, ясно, що без ґрунтового чи хоча б загального знання нашого минулого, без визначення того, яке наше „Коріння”, ми не можемо збагнути нашої сучасності, а вже ніякою мірою, не враховуючи першого та другого, неможливо прогнозувати й визначати наше майбутнє.

Кожна людина має право на власну думку, або, як у народі мовиться — „усяка голова має свій розум”. Так було споконвіку. І в той же час є чисельні середовища з узгідненими поглядами, глибоко аргументованими, отже, можна їх назвати, з нормальними поглядами, і ті погляди укладаються у спільне річище.

І в той же час світ не без скептиків, які гордовито називають себе „реалістами” і до категорії недругів себе аж ніяк не відносять. Для них історія — щось маловажне. Вони найголовнішими вважають „проблеми сьогодення”, усю увагу спрямовують переваж-

но на розв'язання насущних справ, отже, на матеріальний побут, на задоволення «шлункових потреб».

Українські патріоти, тобто справжні реалісти, сьогодні наголошують на тому, що й про день сьогоднішній забувати не слід, але найголовнішою для нашого і майбутніх поколінь справою є **ДУХОВЕ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІЇ**, без якого на справжні успіхи й на подолання усіх знегод розраховувати не можна. Без духового відродження нації і новопроголошена Українська Держава не зміцніє, а буде хистка, і суспільство наше не започаткує здорового духу. Лише в духовому відродженні нації коріняться наша сила, розквіт і процвітання, наша непохитна могуть.

Крім «скептиків-реалістів», що нехтують історією, є ще інша категорія громадян — непоінформованих або з викривленими поглядами. Та, щоправда, невеличка група, не даючи собі труда належним чином вникнути в суть справи, твердить, що нібито самостійну Українську Державу «маємо без пролиття краплі крові». Такий необґрунтований погляд є запереченням чи навіть і звинуваченням у бік тих, які доводили й доводять що даром ніщо не дається, а державну самостійність, котра єдина є твердим гарантом життя і розвитку нації, здобувається лише безпощадною боротьбою. І тут слід відповісти на запитання: чи насправді так легко здобуто (покищо задекляровану) державну незалежність?

Відповідь однозначна: за волю народу, за державну суверенність України проливали кров її найкращі сини й дочки — воїни княжої доби, славетне козацтво, жертвне стрілецтво ХХ сторіччя, карпатські зав'язці-січовики, революційні борці ОУН, безстрашні вояки УПА. Кров патріотів, що грудьми на захист України ставали й життя за Вітчизну віддавали — свята. Вона не пропадає марно, а, пролита за Батьківщину, творить національні міги й легенди. Кров'ю Героїв написані наші національні заповіді, що протягом віків сїятимуть дороговказами на шляху нашої нації.

Погодившись із думкою, що духове відродження нації і на сьогоднішній день, і на завтрашній, і за життя прийдешніх поколінь найпотрібніше, у допитливого громадянина може виникнути запитання: а що ж таке духове відродження? У зміст духового відродження входить безліч складових елементів: між ними й такі, як національно-патріотичне виховання, прищеплення сучасним і майбутнім громадянам високих морально-політичних якостей, культивування християнської Правди, що стала основою нашої буття, нашої віри, розвитку й поступу, політично-громадянське прозріння, домінанта духу над матерією, відчуття і розуміння потреби самозахисту нації перед чорними силами, що, руйнуючи душі, силкуються перетворити нас в етнографічну масу й знищити. Це безперервна боротьба за

сонячну свободу, яка протягом нашої історії мала найбільшу ціну.

Взірець відродження українця показав наш Духовий Батько Тарас Шевченко в особі одного з героїв своєї поеми „Гайдамаки” — покірливого раба, „хамового сина” Яреми, що став Галайдою, борцем за Народню Справу.

Немає найменшого сумніву, що у процесі духового відродження нації дуже важливим і необхідним фактором є ознайомлення з нашим минулим, з нашим корінням. З коріння ми черпаємо животворну силу, яка робить народ могутнім, творить громадян, сталить їх волю й розум. В історії живе „дух, що тіло рве до бою” (І. Франко), із сторінок анналів довідусмося: „Хто ми?.. Чії сини? яких батьків? Ким? за що закуті?”... (т. Шевченко).

Треба пам'ятати, що й за історичну Правду слід вести боротьбу. Мусимо знати, що про нашу минувшину пишуть і наші вороги, котрі несусвітніми „дослідженнями” силкуються викрити наше минуле), подаючи його у кривому дзеркалі. До боротьби з чужинецьким, ворожим насиллям у царині історичної науки мусить виступати загін наших учених.

У процесі викривлювання нашої історії головну роль відіграли й відіграють російські „мужі науки”, які не задля істини, а в ім'я імперських інтересів намагалися і досі намагаються перевернути наше минуле. Злочин проти об'єктивності у ділянці історичних наук учинили не лише фальсифікатор М. Погодін, а й величезна плеяда „старших братів”. Гострих слів не щадив на їх адресу Т. Шевченко. Згадуючи й даючи оцінку Переяславським угодам (1654) поет писав: „Отакє-то, Зіновію (мається на увазі Богдан Хмельницький). Олексіїв друже! (мається на увазі цар Олексій Михайлович) Ти все оддав приятелям (москалям), А їм і байдуже. Кажуть, бачиш, що то те Таки й було наше (московське), Що вони тільки наймали Татарам на пашу Та полякам...”

Великий Кобзар дуже часто звертався до минулого України, даючи об'єктивну оцінку людям і фактам, розуміючи, що історична правда найповнішою мірою укріпить фундамент нашого національно-патріотичного виховання, яке є однією з найосновніших складових частин **ДУХОВОГО ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІЇ**.

У праці Володимира Паїка зібрано не тільки багатющий матеріял для наукового роздумування — у ньому захочувальна і можна сказати, спонукальна сила для тих, кому об'єктивна історична правда лежить на серці, сила, що манитиме багатьох учених у далекі історичні мандри, у мало чи й зовсім ще не звідані пласти...

Автор дав творові безпретенсійну назву „Корінь...” Саме це слово нагадує нам рослину, яка його має і мусить мати. Коріння, як звичайно, у землі, здебільшого воно невидиме, але без нього

рослина загине, не маючи можливості пити соки землі — живильний матеріал, необхідні засоби життя та існування. Корінь тісно пов'язаний із землею. Вивчаючи корінь, треба вивчити і землю, з якою він найтісніше пов'язаний. Коріння — це наша історія, багата подіями, здобутками та втратами, перемогами і трагедіями... Там, де коріння сильне — то й дерево сильне, воно бурям і стихійним силам ставить свій могутній опір. Звісно, що сила дуба зберігається не лише в його крихлятих гіллях — неподатних і стійких, а й — і то головним чином — у корінні. Перекотиполе з шкідливим корінням безсиле в борюванні з вітрами, які ганяють його, тому нарешті воно, покуйовджене й дочиста змарніле, закочується у провалля, стаючи погноєм іншої рослинності...

Із сторінок праці В. Паїка ми дізнаємося, що ми — український народ — походимо від найдавніших предків, які були господарями нашої землі, що наші найдавніші прапращури дали початок іншим етнічним відгалуженням, що виконували свою Богом визначену місію у світі.

Науковий твір В. Паїка — плід довголітньої праці. Це щедрий дар сучасникам і нащадкам, які протягом тривалого часу черпатимуть у ньому насагу й палке бажання служити Матері-Україні.

*Петро Дужий.
Київ-Львів, 1994 р.*

„Нарід, що забуває минуле, ніколи не буде нацією!“

Митрополит Андрій Шептицький

„Пам'ятайте, що нарід, який не знає або згубив знання свого минулого з його духовними скарбами, — умирає і зникає із землі. Рідна наука окрилює до лету на вершини зрілого серед народів світу.“

Із заповіту св. п. Патріярха Йосифа

„Немов той верес, тримаємось ми цупко, руками та ногами й навіть зубами, нашої землі. Хто хотів би нас вирвати з неї, вирве тільки стебла, бо корінь залипиться у землі, щоб з него вирости нові паростки.“

Юхані Ахо (фінський письменник — 1899)

„Минуле не зникає.“

Є. Сверстюк

„Нічого для себе — усе для Батьківщини.“

Марія Кременярівська

Віщі, зовки й люди — літопис

„Те, що тобі належить у спадку від батьків, знову відбий і ніколи не віддавай.“

П.-В. Гесте

Рассет

Є шлях — всеред. Є шлях без вороття,
Шляхів, шляхів на білім світі!...
Та є один — немов саме життя,
Його ніяк не можна повторити:
Шлях у минулі, у далекі дні,
У глиб століть, у Лавр підземні ходи —
Шлях аж туди, де на земельнім дні
Лежать племена, роди й народи,
Шлях у минуле, що жило й росло
Із дивких вікур, виходячи поволі...
Мело століттями, епохами мело
Немов снігами у безмежнім полі,
І серед тих засніжених рівнин,
В коловороті то зими, то літа,
Народжувались сотні України,
Але одна зродилася, щоб жити,
Вона — твоя, Моя, із вами, В нас —
Прекрасна і страшна, мов хуртовина,
Та, що іде, долаючи й сам час,
Безсмертна і безмежна Україна!

Леонід Полтава

Слово про Україну (хуривок)

Очі правдивої історії — це географія й хронологія.

КОРІНЬ НАШОГО НАРОДУ

Наша Сонячна система є лише маленькою ланкою у безконечному ланцюгу таких же сонячних систем в одній з галактик, у нас званій „Чумацький Шлях“ (Молочна дорога).

Таких Чумацьких Шляхів чи галактик Всемогутній Бог сотворив безліч і далі творить — їм нема числа.

Наука намагається обчислити вік Землі. Чи може вона це точно зробити — треба сумніватися. Геологи кажуть, що Земля настала десь 4.500 мільйонів літ тому.

Очевидно, це довести неможливо.

Щоб краще зорієнтуватись, як формувалась земна кора, — подаємо ці геологічні ери і підери, що їх уже ustaleno.

1. Археозойська ера почалася приблизно 2.200 мільйонів земних літ і тривала до 800 мільйонів літ.

2. Палеозойська ера — від 800 мільйонів до 230 мільйонів літ.

3. Мезозойська ера — від 230 мільйонів до 70 мільйонів літ.

4. Кенозойська ера — від 70 мільйонів до нині.

Ті чотири ери належать до земної кулі, коли на ній почала творитися тверда кора.

Тому, що кенозойська ера триває від 70 мільйонів до нині, геологи поділили її на підери й доби.

С дві підери:

1. Третинна — де розвинулися уже всі роди сучасного рослинного й тваринного світу від 70 мільйона до 1 мільйона.

2. Четвертинна — де оформився увесь рослинний і тваринний світ та людина. Ця ера триває до нині.

Десь під кінець третинної або на початку четвертинної, коли все вже було готове, з'являється на Землі і її „хвилевий“ господар — людина — „гомо сап'єнс“.

Йї сотворив Бог на свій образ і подобу, наділивши її розумом і волею — заporукою дальшого розвитку й росту.

Вчені XIX століття кажуть, що людина в еволюційний спосіб розвинулася з мавпи. Коли б це було так насправді, — тоді виринає питання: „Чому ж існують мавпи й по сьогодні?“

Відколи наука відкрила гени в наших хромосомах і код, який є у них, стало ясным, що кожне сотворіння неповторне, хоч гени є подібні, але код кожного є притаманний тільки даному сотворінню.

Четвертинна підера позначалася великими кліматичними змінами, які виникли чи не зі змінами земної осі у стосовно до екліптики, або дією вулканів.

У зв'язку з тим мінявся клімат на Землі.

Північні частини континентів вкривалися льодовиками, які посувалися аж до Центральної Європи, або відступали далеко на північ. Коли льодовик відступав на північ, то мав води, які з нього спливали, жолобили русла теперішніх наших рік.

В археології льодову добу ділять на:

I льодовик, що появився у 600.000 літ і тривав до 550.000 літ. Його названо (Гюнц), і перше потепління від 550.000 до 470.000 літ.

II льодовик від 470.000 до 430.000 (Міндель) і друге потепління від 430.000 літ до 230.000 (найдовше).

III льодовик — 230.000 до 180.000 (Рісс) і третє потепління — 180.000 до 110.000 літ.

IV льодовик 110.000 до 12.000 (Вюрм), що не доходить до українських земель, і четверте потепління від 12.000 літ до Хр. аж до нині, тобто 14.000 літ

Стосовно розвитку культури людини льодову добу в науці ділять:

1. на добу Шелленську — 600.000 — 300.000 літ	} Старший палеоліт
2. на добу Ашельську — 300.000 — 100.000 літ	
3. на добу Мустьєрську — 100.000 — 40.000 літ	
4. на добу Оріньяцьку — 40.000 — 28.000 літ	} Молодший палеоліт
5. на добу Солотренську — 28.000 — 25.000 літ	
6. на добу Мадленську — 25.000 — 8.000 літ	
- а далі йдуть: Мезоліт, Неоліт, Енеоліт, Мідяна, Бронзова, Залізна й від 1945 року Атомові доби.

Старший палеоліт Шелленська доба

Назва походить від французької місцевості „Chellen”.

Вона тривала довго — 300.000 літ до Хр. Знайдено лише щокм людини біля міста Гайдельбергу (Німеччина).

Це був час другого потепління. Клімат в Європі був такий, як сьогодні в Південній Америці, — з тропічною рослинністю і звірами. Жили тоді слони, мамути, носороги, буйноногі олені й інші.

В лісах росли вічно зелені дуби, фіги, пальми, лаври тощо.

Людина живилася овочами и ягодами, полювала на диких звірів. Її збрало була мачуга й примітивно оброблений кремінний клин.

Людина не шукала захисту від холоду, не потребувала житла, а мандрувала з місця на місце. Так, мандруючи, розсіялась по цілій Європі, Азії і Північній Африці.

Археолог Шовкопляс вважає, що рай Шелленської доби міг бути не в Єгипті чи багністій Мезопотамії, а на землях України.

де був рівний та урожайний степ, чисті рібні води рік, маси диких звірів і чудове підсоння. Це була, з великою правдоподібністю, коліска людства й культури.

В часі третього потепління Україну вкрила груба верства жовтої глини (лес), зв'язаної сильними вітрами з льодовика, що в тракті тисячоліть перемінився у родючий чорнозем.

В Україні досі викрито одну стоянку шелленської людини в Луці Врублівецькій, над Дністром бл. Кам'янця-Подільського. Археолог Бориковський у 1946 р. знайшов там 50 кам'яних виробів україншелленської людини, що жила там бл. 300.000 літ до Хр.

Ашельська доба (фр. „Asheul“)

300.000 — 100.000 літ до Хр.

Тоді з півночі наступив третій льодовик (Ріес). Це були часи найбільшого обледеніння Європи. В Україні льодовик досягнув границю на заході: Ярослав, Львів, Луцьке, Олевське, Житомир, устя р. Ворскли, Суми, Брянськ, верхів'я Дону до Царицина (Волгоград) і даліше на північний схід.

У наслідок обледеніння Північної Європи на решті теперішньої України настав підбігуновий клімат — сухий і холодний.

Гинуть вічнозелені дерева й трави, а з ними звірі теплого клімату. Вони гинуть або мандрують на південь, а за ними пересувається на південь і людина. Вона кожної зими відчуває дошкульний холод і голод.

І якраз, може, й це примусило більш напружити свій мозок і думати, як зберегти себе. Вона шукає житла-сховища (натуральної печери), одягу (шкура звірів), харчів на зиму й тепла. Де немає печер, пробує сама викопати сховище в землі. Біда змушує людину об'єднуватися у більші групи для спільних ловів, копання ям і удосконалення знаряддя ловів.

Так терпінням учив Творець своє творіння інтенсивніше не тільки думати, а й діяти, щоб зберегти себе.

Звикаючи до холодного клімату, ашельська людина вдосконалює ручний крем'яний клин, робить його тоншим і гострішим, починає шити першу примітивну одіж і взуття зі шкури вбитих звірів, робити спільні лови на грубого звіра, сушити гриби, горіхи й овочі на зиму. При тому в гурті розвиває свою мову, опановує добування вогню і зберігання його. Одне слово, терпіння учить людину винахідливості.

Коли льодовик почав відступати на північ, ашельська людина-ловець іде за звіром на північ і з часом опановує землі всієї України.

Мустьєрська доба (фр. Moustier)

100.000 — 40.000 літ до Хр.

В тій добі льодовик, вправді, не досягнув границь України, але холод охопив цілу Україну. Життя людей подібне, як в Ашельській добі. Люди полюють на звірів, живуть у печерах. Мають кращі кремінні клини-скробачки, їх вживають замість ножів до краєння шкур і різання м'яса. Ловецтво є ще головним заняттям тодішньої людини, джерелом її поживи.

Крім крем'яного клина людина має гострий спис і ремінну працю — це перша далекобійна зброя.

В Україні знайдено близько п'ятдесяти стоянок тої людини. На Подністров'ю (Могилів), над Дніпром, Дінцем, у Криму, у Касперівцях б. Залізці археолог Ю.Полянський знайшов у мустьєрській стоянці кістки мамута, носорога, оленя, коня (дикого) і зубра.

Із звірячих кісток люди вже вміли робити знаряддя.

Крім уже згаданих мустьєрських стоянок археолог Бонч-Осмоловський знайшов стоянки тодішньої людини б. Житомира, у Кодаку, в Деркулі на Дінці та Чокурчі (Крим).

У духовій ділянці кроманьйонська людина поклонялася уже сонцю і блискавці. Померлих ховали, наче сплячих, біля своїх селищ — вірили вже в позагробне життя.

Молодший палеоліт

Оріньяцька доба (фр. „Aurignias“)

40.000 — 28.000 літ до Хр.

Це час четвертого льодовика, який не доходив до границь України. Та, проте, в Україні стали довгі зими із сильними морозами.

Печери дають мало захисту перед морозами і це змусило тодішню людину будувати мешкання на поверхні землі, інтенсивніше думати її винайти краще житло та зброю. Подумати також про харчі на зиму й їх консервацію.

Безнастанна боротьба з природою за існування скривила її пристигшила формування фізичного й духового розвитку тодішньої людини. Упродовж того часу дещо змінився вигляд її черепа, сама вона підросла й випросталася — стала більш подібна до сучасної.

У ту добу людина зробила найбільше відкриття, яке коли-небудь робила. Вона навчилася добувати й переховувати вогонь та

користуватися ним для утеплення та освітлення свого житла, як рівнож для печення і варення м'яса та городини.

В Києві на Кирилівській вулиці В.Хвойка відкопав селище того часу, де знайшов залишки цієї епохи.

Людина, маючи вогонь, могла розселюватись і в холодніші, підльодовикові краї, де жив олень.

Посуду ще не було. Замість нього використовували черепи тварин (від цього походить слово «черепок», від кожї звірів — «кожух», від шкурки з черева малих звірят, яку закладали на ноги, — «черевик» т. ін.

В розкопах у Костенках над Доном знайдений кістяк людини, уже посипаний охрою, а біля нього кістяна голка з вушком, кремінні скрочачки та намисто з продірявлених зубів звірів. Там же знайдено 43 оголені жіночі фігурки з костей мамута. Це свідчить про культ прародительки-матері, — це вже початки матриархату.

Жінка є жрекинею домашнього вогнища, вона шие одіж, збирає насіння, лікує хворих і ранених на ловах, виховує нове покоління, сушить на зиму м'ясо, гриби й овочі. Вона дбає про житло, яке буде сильнішим чоловіка. Тодішні житла мають ще округлу форму, кріті шкурами звірів знизу догори, з отвором угорі щоб ним виходив дим (подібні до індіанських).

Щоб зм'якшити суху шкіру, жінка, шукаючи за дубильником (гарбником) знайшла в корі верби й тополі також лік проти гарячки — хініну. (Тому в Україні й донині так багато верби.)

Оріньяцька людина — це вже по всякій правдоподібності мізинець — предок тріпільця — оріїця — українця.

Ф. Вовк у Мізні над Десною розкопав селище, де знайшов кості мамута, північного оленя, багато крем'яного знаряддя та виробів із мамутової ікловини. Між останніми особливо цікаві орнаментовані ритим меандром браслети, єдині цього роду в світі: пташки, фаллічні фігурки, стилізовані тваринні фігурки та лопатка й дві нижні щелепи мамута, прикрашені розписом, виконаним червоною охрою (Fe_2O_3) (Енциклопедія Українознавства том IV. 1514 ст.) Знахідка датована 25.000 — 20.000 літ до Хр.

Охра (вохра) — це оксид заліза, змішаний з глиною. Охра є червоною або жовтою краскою. Це символ вогню або крові, що його оріїяни рознесли по трьох континентах.

Людина тієї доби відчувала існування вищої сили, що керувала її життям. Вона вже думкою шукала Творця та намагалася привернути його увагу вотивними діями, знаками та зображенням статуєткі жінок із кости, браслети, на яких роблено складні візерунки (меандри й зубці) для охорони від злого.

Відтоді й досі в побуті українського народу збереглися статуєтки жінок і тварин, зображення пташок (з тіста на короваях) або з глини, меандрових композицій (на писанках) точнісінько таких, якими були прикрашені браслети з Мізнія.

Померлих ховали в межах селища, щоб продовжували бути з живими. (Вони наче спали). Це доказ віри й увявлення про „той світ“.

З того часу залишилися малюнки на стіні печери (Кам'яна могила біля Мелітополя) — стада бізонів.

Є спроби подати якісь складні композиції, наприклад, у Києві, при розкопках кирилівських узгір, де знайдено мамутове ікло, на якому вирізьблено ставок, хвилі води, очерет, птахи й черепаха.

Ориньяцьких людей — праоріїв — слід уважати за найдавніших предків племен України й Південної Європи (археологи С.Райнах, Й.Баєр (німці), Г.Брей (англ.), М.Буль (франц.) та Ю.Полянський (укр.) — усі вони вважають, що ориньяцька людина прийшла в Європу з Праукраїни.) Ориньяцька людина жила по всій Україні від Карпат по Волгу.

Мадленська доба

(25.000 — 8.000 літ до Хр.)

У ту добу людина з Праукраїни заселяє всю Європу. Внаслідок нищення мамутів людиною — передусім легкодоступного для нищення молодняка, ті тварини зникають, частково винищені, а решта втікла в ліси й північні багністі терени.

Щоб забезпечити собі харчі, людині довелося полювати на північного оленя, який мав смачне м'ясо й легку до виправи шкуру з густим м'яким рудавим волосом. Олені жили стадами близько льодовників або у високих горах. Взимі сходили на степи, де було досить незамерзлої сухої трави. На літо вони верталися на північ, а за ними йшли ловці. (Олень-рен дуже боїться мухи-гедза, який складає свої яєчка під шкуру оленя чи рогатої худоби).

Так, полюючи на оленя, з часом людина з Праукраїни розселення по всій Європі, а даліше перейшла у Британію і Скандинавію.

Технічна трудність для полювання на тварин, що скоро тікають, призводить ловців з Праукраїни (коли не ставало тих звірів) до рибальства, ловлення птахів та збирання молюсків як основного харчу.

Поволі витворюється спеціальне знаряддя — лук і стріли (близько 10.000 літ до Хр.) — цей епохальний винахід далекобійної зброї, ліпший від списа й праці, який перетривав аж до винаходу стрільного пороху.

У ту добу помітного потепління знаходимо розсіяні в цілій Праукраїні невеликі оселі (степ і рівнина), менше їх у Західній Європі.

В тих оселях, центрах осілого життя, починає розвиватися первісна культура. В нас вона набирає власного обличчя, як показують розкопки в Кирилівці біля Києва, Гонцях біля Полтави, у Студенці над Дністром, в Чулатові й Мізині над Десною (Ф. Вовк, як було вже згадано).

Зразки Мізинської культури знаходимо скрізь по всій Україні від Карпат, через Подністров'я до Подніпров'я і над Десною (Мізин).

Мушлєві намиста, бурштин, гірський кристаль, фігурки праматері-жінки й птахів (Мізин) — єдині на всю Європу.

В той час люди не тільки полюють, ловлять рибу в плетені з лози коші, збирають гриби, овочі та горіхи, а й подекуди продукують зерно, хоча ні плуга ні сохи ще не знають.

Тіла покійників у той час палять, де є дерево, або хоронять у скорченій позиції (Василівка над Дністром) у могилах викладених кістками. В Межиріччі 1965 р. розкопано садибу, в якій знайдено дім із кісток мамута (12.000 літ до Хр.), а дах критий шкурами звірів (таких будівель не здибано ніде у світі).

Кампінська доба (фр. „Campigny“)

(8.000-5.000 літ до Хр.)

У ту добу на великих просторах басейну Дністра з'являється посуд, зроблений з глини, ручно ліплений, опісля випалений на вогні у вигляді начебто верші чи сачка. Поверхня цього посуду помережана ямками або відтисками зазубленої мушлі. Кераміка ямно-гребінцевого стилю цієї доби стала основою пізнішої трипільської кераміки. В ній почався буйний розквіт хліборобської культури, т.зв. „трипільської“, в якій зформувалися найвизрашніші ознаки української своєрідності — фізичної, духовно-культурної й етнічної. Обсяг цієї культури цілком відповідає обсягові сучасного перебування українського народу.

Винахід глиняного посуду був спричинений передовсім потребою консервації риби. Зловлена риба скоро псується. Її, скоро по зловленні, треба було варити або пекти. Засолену в якійсь посудині можна довше зберігати. Сіль у той час на території Праукраїни була вже відома.

Крім риболовлі людина того часу починає обробляти землю мотикою, зробленою з оленячого рогу. Господарство ще невелике. Жінки того періоду скопували мотикою невеликі грядки, звичайно під городину: цибулю, часник і, може, просо.

Люди цієї доби були, як згадано, рибалками і ловцями, але вже велику увагу приділяли освоєнню диких тварин (приручили

пса, вівцю, свиню, рогату худобу — врешті коня бл. 4050 літ до Хр.) та збиранню зерна. В той час уже знали й крем'яну сокиру.

Жили невеликими родовими гуртами на узгір'ях біля потоків чи річок. Вже мали трохи посуду, з яким уже годі було пересуватися на дальші простори.

В Україні відкрито селища тієї доби: Погоріле на Чернігівщині, Мінськи на Ізюмщині біля Кам'яної Могили на Мелітопольщині, Збанки на Волині й інші.

Люди, які жили в Праукраїні, називалися чи їх пізніше називали **самари** (сама — наше зима, санскритське гіма (Гімалаяї), кельтське — кимграфі, латинське «hiema», греки слово «сама» вимовляли як «кіма» (кімерос), відси й люди «кімри» (На Запоріжжі хутір називали «зимовик»).

Геродот подає, що були дві самарсько-кіммерійські держави: Царських, хліборобо-кочових західніх, і кочових східніх кіммерів (Це підтверджують дві назви рік Самар — Лівобережній доплив Дніпра і Волги (Ра).

Саму назву самар стрічаємо: Сумери в дол. Іраку, Самари в Палестині, Самари — хмери в Камбоджі, дві назви Самар на Філіпінах, острів Суматра, Самураї в Японії, Самари — кімбри в Шотландії. Усе те вихідці з Праукраїні, які в пошуках тепліших країн залишили Україну.

Тотемом самар був олень — Ру (с). Його м'ясом живилися самари (кімри), в його шкури зодягалися. Це перша причина, що частина самар лишилася в Праукраїні, а другою, що задержала їх, була сіль.

Як довго людина живилася у більшості сирим м'ясом, вона сяк-так обходилася без солі, але згодом, коли перейшла на хліборобські продукти, з винаходом горшка, в якому можна було варити м'ясо, потреба соли дошкульно давалася відчувати. Людина без солі почувається безсилою, охлялою, сонною. Додання соли до вареної чи печеної страви робить її смачнішою і повертає людині енергію і силу.

Крім того, людина зауважила, що посолене і завужеті м'ясо чи риба дається довше переховувати і не псується. Людина від 8.000 літ робила запаси на зиму, що без солі було неможливе.

Самари-трипільці добували сіль на Підкарпатті й Закарпатті, над берегами Чорного моря і на Донеччині. Інші привозили її з тих околиць. У той час зауважено, що соляний розсіл, залишений на сонці, висихаючи, залишав на дні чисту білу сіль, яку вважали даром бога Сонця, тому у всіх релігіях оріїв говориться про сіль, як щось святе. У нас дорогих та достойних гостей і досі зустрічають хлібом і сіллю, тобто даром бога Сонця. Сонце в санскриті називалося «соль».

(В пізніших віках римляни завойовували всі ті краї, де тільки почули, що в них є сіль, щоб мати її монополію).

Ті країни, що мали сіль, пшеницю, рибу, мед, віск, худобу й шкури, зачисляли себе до багатих, до них насамперед належала Праукраїна.

Починаючи від найдавніших часів, праукраїнців-оріїв називали гіпербореї, самари-кімри, скити-сколоти, сармати, гети-готи, анти, роксоляни-руси-українці.

Гомер в „Іліяді” записав, що грецький бог Зевс під час Троянської війни (1193-84 до Хр.) важив на вазі судьбу Трої, він споглянув на їхню правітчизну Кіммерію і задро подумав, що там далеко на півночі, над берегами Чорного моря живуть кровні брати троянців: „Там кіммерійці живуть і їх міста і ціле їх царство хмарами оповиті й вічним туманом, бо ясне сонце не поглядає на той край ніколи, де живуть славні кобилодоїльці, молокоїди убогі — найсправедливіші між людьми на світі”. Далі Гомер стверджує, що кімри мали багато рогатої худоби, їли багато молочних і м'ясних страв, а з кобилячого молока виробляли п'яний напій куміз.

Він також думав, що тодішня Україна-Оріянія порівняно з Гелладом — холодна й покрита хмарами, мрякою і вічним туманом.

Самари-орії ділилися на три галузі: 1. Правобіч Дніпра (Правобережжя, Волинь, Галичина), де жили кімри-орії-хлібороби й скотарі. 2. На Лівобережжі й у Криму — скотарі й рибалки. 3. Повище тих двох груп, на півночі, аж до вічних лісів і боліт, жили самари-орії, ловці й скотарі.

Перші — це предки тринільців-сколотів, другі — царські сколоти, сармати, гали, меотиди та синди, треті — це меланхелени-сіверяни.

Коли на Правобережжі ставало затісно, частина населення посувалася на південь і захід, а ближче Дніпра, у час зими, коли ще лід сковував Дніпро, подавалися зі своїми стадами в безмежне море степів до Дону, Волги, Уралу, Алтаю, Індії й далі.

Ці безмежні низинні простори все ж таки мали географічні межі: гори Карпати, Дунай, Чорне море, Кавказ, узгір'я Ірану, Гіндукуш, Памір, Тянь-Шань, Алтай, а на півночі — непроходими ліси, болота, озера і холод.

В цій безмежній басейні розжилися, скажемо коротко, орії-сколоти. Від часів останнього льодовика історія не занотувала ніяких катастроф, засух чи потопів. Отже, люди множилися і розросталися, а їхній надмір змушував до займання щораз нових низинних просторів. Літом у тім безмежнім морі трав жили олені, бізони, дикі коні, а даліше ведмеді, леопарди, лиси, бобрини, видри, горностаї та зайці і всякий інший звір. В повітрі літали незліченні породи всякої пташини, а в ріках, озерах і морях неймовірна кількість усякої риби, коли до того додати родючий чорнозем і всілякі зернові трави (пшениця, просо, ячмінь і ін.), то це

був справжній рай для людей і тварин, мешканців цієї неозорої рівнини.

З прирученням у Праукраїні у другій половині V тисячоліття коня, можливості стали ще більші, бо рух і комунікація у степах стали такі швидкі, як ніколи до того часу.

І тому нічого дивного, що орії завоювали цілу Європу, Азію і частину Африки — і у всіх тих мешканців, виходців з Праукраїни, побут, устрій, одежа, звичаї, віра й ремесло, тобто виробн. однакові.

Ті, що перейшли за Дніпро, літом випасали свої череди, а на зиму зганяли їх у зимівники, де їх ждали жінки й діти та діди.

Такими зимовищами були: Великий Луг, Пантікапей та Кіммеріон у Криму, Більське (Галон) та Будн на Полтавщині, Немпрів та Кальник на Поділлі, Миронівка та Гуляй-город над Тясмином та ін. Усі вони були окопані валами й ровами.

Неоліт

5.000-1.000 літ до Хр.

(„неоліт“ з грецької мови — „новий камінь“)

Великі цивілізації світу не могли постати там, де не було осілості й надовго, перед осілим життям, розвинутих культурних надбань. Одним із перших таких осередків-вогнищ був басейн Дністра-Дніпра як великий шпихлір і вогнище найстаршої культури, яку В. Хвойка від містечка Трипілья, що на південь від Києва, назвав 1890 р. „трипільською“.

Цю культуру звать також „культурою української мальованої кераміки“. Ця культура в Праукраїні цвила протягом довгого часу, принаймні від 7.000 літ до Хр. або й скоріш, про що говорять селище в садибі Зівалля у Києві.

В час свого розквіту була одинока в Європі, й мабуть, у цілому світі. Це найпрогресивніше явище, бо в ній спостерігаємо такі високі й нові надбання, яких не мала ні одна з навіть пізніших культур.

Про цю культуру професор П.Курінний пише так: „Це була культура:

1. Розвинутого мотичного, а згодом плужного (орного, відси назва „Орій“, той, що орав) хліборобства з посівами пшениці, жита, ячменю, проса, анису, коноплі й льону — з жорнами (зернотерками).

2. Розвинутого скотарства, м'ясного, молочного табунного з двома породами биків (довго- і круторогих), овець, свиней і коня з 4.350 до Хр. — домашньої птиці й бортництва. Полювання.

рибальство й збирання овочів, грибів і горіхів були допоміжними заняттями.

3. Блискучого розвитку гончарства. Керамічне тісто доведено до найвищої технічної досконалості (каолінове, шлямоване, з різними складниками — чернографітоване й глазуроване, тобто помазане перед випаленням розчином кухонної солі).

Посуд має безліч спеціалізованих форм, буйну орнаментальну композицію, виконану в найрізноманітніший спосіб (ямково-гребінцеву, покреслену, бороздкувату, мальовану, монохромову й поліхромову).

Цей посуд формували спочатку конусним способом на прашлах, а в пізнішій фазі на гончарському кружку. Посуд випалювали в горнах.

4. Розвинутого станкового ткацтва (тчуть тонкі полотна й фарбують їх тривкими барвами (черче, червєські городи).

5. В пізнішій фазі — широкого міжплемінного обміну, а даліше з Малою Азією (Усатово), з Грецією (Серезліївка), з Семигородом (Верем'я та Борисівка), з Надвислою (Більче-Золоте), з Кавказом (Уль-Дагестан).

6. Для транспорту користувалися човнами, саньми, опісля гарбою на двох і чотирьох колесах, запряженими волами, кінями.

7. У старшій фазі широко користувалися кремінним і кам'яним зваряддям (ще не просвердленим). В молодшій — з мідного (донецьке й імпортованого з Малої Азії й Семигороду). Трапляється уже срібло (Кошилівці).

8. Трипільська культура позначена у своєму розквіті високим будівельним мистецтвом. Будівлі були з дерева, устатковані конструкціями з випаленої глини: підлогами, цегляними долівками, стінами з дерева або плетеними-обліпленими глиною, з дверима на бігунах, з вікнами (з оболони звірних міхурів), з призьбами, з печами, з припічком і коминами назовні, зі столами і ямами на збіжжя. З подивом оглядаються ті 7-4 тисячолітні конструкції й багатокімнатні будівлі типу мегарона — чотирикутні з входом з причілка (вужчий бік), з особливими господарськими будівлями, з чотирисхилими дахами на кроквах і припусницях (критих соломною або черетом).

Трипільці випорили досконалий тип української печі, що й досі є українською відмінністю серед усіх сусідів, які вживали вогнища.

Існували вже в той час великі племінні центри: Сушівка, Володимирівка, Петрені, Більче Золоте й багато інших із широкою периферією економічних впливів, що сягало чернігівського й волинського Полісся та М. Азії.

Багато інформації про трипільську культуру на землях України знаходимо в книжці „Dawn of Civilization” Стюарта Пірота. С там одна ілюстрація, що зображує трипільських людей при

праці та їхню оселю. Автор зазначає, що все зображене на тому малюнку є зроблене на підставі археологічних знахідок у різних місцях України.

На ілюстрації бачимо 20-25 хат, що стоять навколо площі, на якій є два більші будинки, мабуть громадські. Недалеко селища внизу тече річка. Корови пасуться між рікою і селом, поміж хатами ходять свині. На передньому пляні поле пшениці, поділене на ділянки нерегулярної форми. Жінки жнуть збіжжя деревляними серпами, леза в яких виложені гострим кремінем.

Діти біля жінок, деякі допомагають у праці. Жінки вдягнені в кольорові сукенки без рукавів. Збоку бачимо групу чоловіків, що вернулися з полювання, бо один із них несе забитого оленя.

Трипільці вмieli ткати матерію (коноплі, льон, вовна) та шити одяг. У них існувало два роди тканин — дуже тонкої роботи, що нагадували льняне полотно, й грубе, подібне до сучасної рядниці сільського виробу (конопля).

Однак найбільшим досягненням трипільської культури є їхня кераміка (про те вже згадано). Це найкращий феномен неолітичної доби в цілому світі.

Дослідження високомистецького фігурального орнаменту на трипільській кераміці говорить ясно, що це не була робота самих гончарів. Це окремі групи малярів і декораторів, які обмірковували їх, добирали кольори, надавали рисункові глибокого змісту й самі їх виконували. Їх треба уважати за перших основоположників українського народнього мистецтва, тому що варіанти цих праісторичних декоративних мотивів ще й досі можна бачити на вишивках, килимах, великодніх писанках та на народній кераміці.

Ця пишно розмальована трипільська кераміка вважається предтечею пізніших грецьких ваз (E. von Stern) та цілої егейської і критської культур, яка так чудово розцвіла в 2.000-1.850 р. до Хр.

Трипільська кераміка, яка викликає і сьогодні подив не тільки українських учених, а й учених цілого світу, була тонка, гладка, дзвінка як порцеляна, майстерно розмальована фарбами — білою, чорною, червоною й темнокаштановою. Малювання — це праця мисткинь-жінок (відбитки жіночих пальців).

Крім посуду, виробляли вони й фігурки Матері-Землі і з них знаємо, який одяг носили оріїки-триполіянки. Вони виробляли теж і звірячі фігурки, переважно круторогих волів — культ бика. Це вказує на те, що всі орії є вихідцями з Праукраїни, бо куди б вони не зайшли — Ірак, Анатолія, Палестина, Єгипет, Іран, Індія — усюди там визнавали культ бика, що символізував силу й джерело добробуту оріїв. Бик, як перед ним олень, був скрізь тотемом — опікуном добробуту — даром Дажбога.

В IV тисячолітті Праукраїна — правобережна Триполіяна-Оріяна — була густіше заселена, як вона є сьогодні. Досить пригля-

нутися і карті, де малий вирізок Трипільщини з Уманщини (Гуманщини), як густо вона була заселена! Археологи нарахували там 253 пункти трипільського поселення. (На карті зазначено тільки 130 — за браком місця).

Там досліджено деякі селища, наприклад, Майданецьке (місто, старше за Вавилон чи Єрихон). Воно розкинулося на просторі 3 км². Мало чітке прозоре плянування, житла були розміщені в 12-15 еліпсах. Деякі будинки 2-3 поверхові, а всіх виявлено близько 2.000 з населенням 15.000-20.000 жителів. Доброводи — 2,5 км². Полянка — 4 км², даліше Коснівка, Дмитрушки, Палянецьке, Сушівка, Небелівка, Глибочок і Вільховець — це ті найбільші, а менших годі й перерахувати. Самари-зімари (саманіма), орій-трипільці бачили небо, сонце, місяць, зорі — зміни пір року, а літом — громи, блискавки й дощ, а взимі — сніг і короткий день — усе це пояснювали собі залежністю від різних богинь (у матріархаті — Матері Землі — Лелі), а в патріархаті — богів. Вони знали, що мусить бути хтось всемогутній, що сотворив це все. Бачачи Чумацький Шлях, пояснювали собі, що це є найвище (третє) небо, де жив Творець всесвіту, що був творцем і менших богів і богинь, як рівно ж людей і всего живого й мертвого.

Вони вірили, що духи предків опікуються домашнім вогнищем (ціле життя тодішньої людини зосереджувалося біля вогнища), а й людиною (при праці, на ловах чи на війні).

Орій-трипільці з практики знали, що як найстарша жінка «відьма»-мати, що про все відала — знала (вішунка) матір роду — поблагословить ловців чи воїнів ліпленою чи різьбленою фігуркою Матері-Землі-Лелі (Ой, Леле!), то це принесе їм щастя, велику здобич і захоронить від Марі (смерті).

Вірили, що якщо прамати обмиває новонароджену дитину холодною водою, то нащадок буде рости сильніший, здоровий і відважний.

Ті фігурки Землі-Матері часто були ліплені з піднесеними руками (до благословення), подібно, як Оранта — Мати Божа на нерушній стіні в соборі Святої Софії у Києві (з 1037 р.), що нагадує нам тризуб, — наприклад, тризуб на монеті Ярослава з 1026 р., де середній зуб є завершений кружком (ніби голова) з хрестом, то тоді тризуб (Герб України), є такий старий, як оріяни-трипільці, і походить із часів неоліту (матріархату або й ще скоріше).

В часі патріархату, коли наші прапредки вірили вже у Сварога, Дажбога й Перуна, тоді тризуб репрезентував трійцю тих верховних богів, де середній зуб був закінчений хрестом, тобто знаком життєдайного Сонця. Отже, тризуб — емблема вічності українського народу.

До привілеїв праматері належало теж перед кожною їдою просити мертвих, щоб разом із живими засіли до їжі (щось як молитва, що робимо й досі).

Щоб уявити, чи так дуже далеко відійшли ми від перших хліборобів, погляньмо на наш український Свят-вечір, — це ж свято раннях трипільців-оріїв!

Які страви, освячені традицією, мають бути на столі? Ті самі, що були в неолітичних предків! **Кутя**, тобто каша з нерозмеленого зерна пшениці (пиро) чи ячменю, — це ж найстарший спосіб споживання зерна. **Риба** — зрозуміло — як у неолітичних риболовів, **мед**, **гриби**, **сушені ягоди й садовина**, **горіхи** — усе те, що назбирали й наготували з лісових дарів літом і восени.

Також городина — **мак**, **цибуля**, **часник** та ін.

Це просто наочна ілюстрація того, що їли сім-шість тисяч літ тому наші прапредки. Оце й наші традиції!

Чому вони такі тривкі? А може, це вже була традиція у раннях трипільців, що збереглася від їх предків-мізинців (20.000), або з Луки Врублівецької (40.000 літ до Хр.)?

Нам тепер відомо, що збереглися ті звичаї **тільки в нас — українців** — і на це також неважко відповісти.

Чи треба ще сумніватися, хто ми є й де наш світанок і світанок всіх оріїв? Де був рай на землі? І де була золота доба людської історії? Де наш корінь?

А рання вірування у трипільців-оріїв, що дійшли до нас і збереглися у нашій мові й у наших звичаях?

Для прикладу: Діва (Дзєвона — Діяна) — вона не тільки богиня звірів, а й вогню, бо вона його добула й берегла. А вогонь — святий, його шанують як бога, він очищає, він витоплює метали, він пожирає мерців, які прямо від нього йдуть у вирії, на нього гріх плюнути... Через нього скакали дівчата і хлопці в день Купали, і досі це продовжують у Чорногорі й Бойківщині, через нього переганяли й переганяють стада овець і худоби. Вогонь палили не тільки у вечір Купали, а й палять у великодню суботу, у надвечір'я великого дня, коли по зрівнянні дня з ніччю наставав Великий День — день радості, що вернуло Сонце, а в християнські часи, що Христос-Сонце воскрес із мертвих і приніс нам велику радість, що й ми воскреснемо, при тому треба згадати, що християнство в більшості поширилося **тільки** між оріянами.

Вогонь і досі горить у лямпадах перед образами Христа й Богоматері в наших церквах.

Вогнем відганяли нечисту силу, а наші бабуні й сьогодні вкидають жевріючі вуглики у воду, яку дають пити від уроків. Лопату, на якій саджається хліб до печі, й кочергу, якою вигрібали вогонь із печей і сьогодні в час бурі й граду викидають зложені навхрест на подвіря, щоб град не побив урожаю!

Все те залишки з тих прадавніх часів.

Тому не можна обійти факту, що якраз трипільці-орії поклали основи нашого національного світогляду й витворили у нас своєрідність, якої немає навіть у наших теперішніх сусідів. Ця своєрідність була тільки там і залишилася, де був наш корінь, де жили орії-трипільці, тобто в басейні між Карпатами й Кавказом, над Чорним й Озівським морями — і там, де лукава доля закинула українця уже в новіших часах.

Скотарські племена

У той час, коли на Правобережжі орії-трипільці переживали золотий вік і густота населення ставала дедалі більша, почало бракувати місця для хліборобів. Західня частина Запоріжжя ще не була перенаселена, як рівнож і Лівобережжя, де був степ, безмежний, як море, чудове місце для випасу стаднин рогатої худоби, овець та щойно приручених (4.350 літ до Хр.) коней.

З бігом часу люди, які подалися на Запоріжжя, переплили чи зимою перейшли по льоду Дніпро зі своїми стадами і вже не вертали до своїх старих осель, а жили, як кочовики, на безмежних просторах Лівобережжя.

У тих кочовиків із часом появилася зброя. Вони вже раніше знали працю, спис, лук і стріли та сокиру. Треба ж було охороняти свої череди й табуни перед дикими звірами та й перед загребущими сусідами.

Тому кожний рід намагався мати свого ватажка й озброєні дружини. Навесні, літом і восени стада пересувалися туди, де була трава, їх доглядали й охороняли ватажки з дружинами на конях — жінки й діти та старші працювали над громадженням паші на зиму для своїх стад, тоді виринула потреба десь пережити ніч чи хуртовину, тому появляється колесо й гарба, з початку на двох колесах, опісля на чотирьох, покрита будою зі шкір, запряжена волами, а згодом кіньми.

Ті гарби заступали їм хати, але вигідніші тим, що можна було пересуватися за стадами й ватагами, які їх пильнували.

З бігом віків ті кочовики оволоділи степами від Дніпра по Алтай, Манджурію й Індію.

З початку лівобережники-скотарі жили у приязні зі своїми братами — правобережниками-орачами-хліборобами, обмінювалися своїми надбаннями, про що свідчать археологічні знахідки.

Ще в часи неоліту домінація була по стороні племен хліборобської частини, але вже настав час антагоністичного змагання кочовиків із осілими племенами, життя й обставини змушували їх до іншого соціального, побутового й релігійного устрою.

У східніх областях батько роду, як сильніший, згодом патріярх, був одночасно ватажком і жрецем, тоді коли в осілих і далі продовжувався мирний матріярхат.

Біля ватажка-патріярха появляється дружина, з початку найближчих, синів й онуків, згодом бояр, вишколених у обороні родового майна, загартованих у постійній боротьбі й змагу з докільцями і обставинами, а то й у боротьбі з іншими родами. (Тоді появилася приватна власність, а з нею й ініціатива, бо в матріярхаті все було спільне).

Десь у середині четвертого тисячоліття і на початку третього настав час антагоністичного змагання племен східнього скотарського зі західнім хліборобським обширом, що характеризувалися дедалі зростаючою активністю і міграцією східніх скотарських племен (на конях) на західню хліборобську й мирну екумену.

Передісторичні часи були примітивні, а може, й брутальні, але людині було призначено вище завдання. Тодішня людина ще не розуміла як слід чеснот, не розуміла, що є добро й зло, але вона також і не практикувала злочину, кожний її крок був тільки життєвою потребою, що нагромаджував досвід і збагачував пам'ять, а щойно з тим виростало й тепло душі. Так із примітиву виростала думаюча людина — „*homo sapiens*“.

Учителем його була сувора природа й важкі умови життя, і коли номади наступали на осілих, очевидно, не обходилося без бою, але причиною міграції не була війна, а життєва konieczність і динаміка життя. Дуже часто номади осідали поміж осілими хліборобами (населення у той час було рідке), перемішувалися і зживалися в одне (тим більше, коли йдеться про Праукраїну — це були ті самі оріїці, генетично той самий нарід — самаритяни).

Археологи ще не мають одноставної думки, як ті скотарські племена розпаношилися на Правобережжі, раптово, бойовим наскоком, з пожежами, грабунком і насильством, — а чи, може, мирним чином у зростанні матріярхальних родів із патріярхальними? Культурний рівень правобережників був вищий, багатший і вишуканіший, але ж організовані у військові дружини лівобережники їздили на блистрих конях, були добре озброєні й вишколені під одним проводом патріярхів-князів і це не заперечує і ворожих дій і руйни.

З того часу настав довший період зживання двох дотеперішніх культур, які виростили на базі осілого й кочового життя. Це якраз відбулося в обрядах різних святкувань, звичаях і віруваннях (весільні звичаї). Замість домінації жінки-матері приходиться фізично сильніший батько. (Міняється також культ корови на культ бика).

На давні матріярхальні вірування нашаровуються пізніші патріярхальні. (Хоч відьма — мати знання — і даліше управляє

водою, дощем та хмарами і тримає у хаті три кути та матріархальні богині, що всі виступали у множині, за патріархату виступають уже як боги тільки в однині (Сварог, Зевс, Брама, Ваал і ін.). Також назви рік змінюються на чоловічі.

Завоювавши чи здобувши мирним чином Оріяну-трипільщину, кочовики на Лівобережжі почали й у себе заводити осіле життя і будувати оселі, де розвинулося ремісництво і торгівля, згадати хоча б кам'янське городище (12 км.²) і Галон (Більське городище) й ще величніші інші.

З того часу Запоріжжя і Крим стають центром не тільки державної влади (пізніші Царські скелоти), а й тодішньої високої індустрії (луки, стріли, колісниці, бойові сокири, списи і ін.), а за тим й експансії на всі три континенти, так як писав Г. Чайлд: „Наша сучасна гіпотеза вказує на міграцію зі степів (причорноморських) не тільки на південний схід, як Мезопотамія та Іран, а й на південний захід до Балкану та Трої й Анатолії, а також на північ, захід і північний захід, на що є дуже багато матеріяльних доказів”.

Французький дослідник Р. Седію твердив: „500 років до Христа індоєвропейці (орії) були панамі цілого заходу й сходу від Атлантики по Гангес, Алтай і Манджурію” і далі: „З тих розсіяних груп однакового походження постали великі народи світу”.

Там орії не приходили на порожні землі, усюди жили якісь автохтони, з якими менше чи більше мішалися орії.

Беручи до уваги велетенські віддалі розселення (кінь і гарба) і різне оточення, в яке попадали орії, наставали менші або більші різниці в орійській мові, так що незважаючи на подібність, вони (різниці) ставали з часом доволі поважні.

В основному всі орійські мови діляться на дві великі групи: сатем і кентум.

Сатем — м'які мови, зокрема: скелотська, індійська, тохорійська, іранські мови, слов'янські мови та ін.

І кентум — тверді мови, як грецька, латинська, кельтська, германська й ін.

Слідн праорійської мови з перед 5.000 літ можна знайти в мові Вед й Авести, записаних з праkritу й тохарійсько-скелотської мови, а пізніше реформованої у літературний санскрит. Історик Г. Велс каже, що 2.000 літ до Хр. від Рейну до Каспія була одна спільна мова й це найкраще вказує, де була колиска народів.

На світанку людської цивілізації і культури релігія відіграла головну роль. Первісна людина все стояла перед загадкою сил природи.

Життєдайне сонце було в оріїв у найбільшій пошані, але магічна сила зосереджувалася також і в мертвій природі й у звірах — звіден ритуали.

Магія була тією силою, що держала рід і плем'я разом. Вслід за магією росла пошана до предків та релігійні вірування й обряди. Людиноподібність божеств виростала пізніше разом із зрос-танням людської свідомости. В цей час на наших землях висипано велетенські кургани, де спочивали патріярхи-вожді. З ними ховали й атрибути їх влади, посуд, мистецькі вироби, усе те, що потрібне до життя, бо вірили, що й по смерті людині те все буде потрібне. Мерців уже не палять, а ховають лежачи, щедро по-співаючи охрою.

Племена, а опісля народи почали обмінюватися своїми здобутками, що дало початок торгівлі, з початку вимінної, згодом грошевої.

Міграція і торгівля прискорились по прирученні вола, осла, а ще більше коня, коли придумано колесо, гарбу й віз, а на морі корабель і вітрило.

Чорне море, Егейське море й Середземне мали велику притягальну силу для оріїв, а їх осіла культура ставала зародком цивілізації та експансії. Відтоді винайдені речі не могли вдержатись у одному місці. Ніж, сокира, спочатку крем'яна, опісля з металу, лук, човен, колесо, кераміка, як речі першої потреби, поширювалися усюди.

Опісля почалася будова жител, хатне приладдя, посуд, одежа, вірування, звичаї, устрій — усе те, що давало осіле життя.

Писаних документів про оріїв залишилося доволі багато: пребагаті бібліотеки сумерів, аккадів, вавилонців, гетитів, єгиптян, книги Веди й Авеста, Магабгаратта й Рамаяна, Гомерові епопеї, що були написані фригійською абеткою, яку опісля перейняли геллено-греки.

Багато мов, а з ними й народів розвіялось протягом віків і тисячоліть. Сліди їхні залишилися у документах і музеях.

„Європейські народи, аж по Індійський океан, вродилися в орійсько-українських пелюстках, і наша самобутність найстарша на Землі, бо Батьківщини ніколи ми не шукали. З різних етнічних елементів, мов полатана одежа, поставали німці, французи, італійці, англійці та москалі. Ми ж від них не брали, а їм давали щедрою рукою, щоб і собі залишити те, що вічне й незнищиме: життєву мудрість, душевну красу, політ мислі й молодість надхнення, бо жили й живемо на тій самій прекрасній, багатій і сонячній землі.

Ми не спізнилися, ми тільки під ударами історії на хвилинку затрималися, бо ж живемо на грані світів і нам дано творити нове життя”. (Р. Драган — Велика сім'я).

Скити-українці — це найстарша нація Європи,
а може, й людства.

(Саснтифік Американ, червень 1974 р.).

„Велика Скуф“ — велика Сколотія

Історіографія про царських сколотів ішла рівнобіжно з історіографією про гетів-готів, тобто Малу Сколотію (Тракія, Добруджана, Дакія).

До 1835 року не було жодної праці-розвідки про сколотів-скитів. Були тільки переклади джерел грецьких і латинських на живі європейські мови. Були перекладені такі старовинні автори, як Геродот, Тукидид, Берос (халдеїка — відпис, бо оригінал загинув), Пліній Старший і ін., а по народженні Христа такі автори: Страбон, Пліній Молодший, Овідій, Помпей Трог, Юстин, Тацит, Плутарх, Курцій і багато інших.

Із християнських істориків про сколотів писали: св. Павло, Марцелін, Пріскус, Кассіодор, Йордан, Менандер, Маврикій, Прокопій, Константин Порфірородний, Комменіята й багато інших. Писали, як про живучий в той час нарід.

Всі грецькі джерела перекладені латинською мовою, а в 15-16 ст., їх із латини перекладено німецькою, англійською, французькою, російською та іншими живими європейськими мовами.

Як було вже сказано в I розділі, з Правобережної Праукраїни, чи в археологічному розумінні з Трипілля, переселенці поширилися передовсім на схід. Гнала їх до цього життява konieczність — перенаселення трипільської екумени, а полегшили цей процес приручення коня і винахід колеса та гарби.

Ніхто не знає, як називали самі себе ці племена, за винятком Геродота, який записав, що скити називали себе сколотами. Кимрами, таврами, скитами, кельтами називали їх греки (геллени).

З археології знаємо, що ті племена нашої землі розросталися і освоювали щораз нові, незаселені степові простори протягом цілих тисячоліть, починаючи з VII-IV тисячоліть до Хр.

Самаритяни-орії-сколоти з Праукраїни на своїй предовгій дорозі натрапляли не тільки на зовсім не заселені простори, а й на території, на яких жили неорійці, зі своїми культурами (Індія, Мала Азія, Єгипет і ін.).

До Олександра Великого грецькі історики мало, а то й зовсім не цікавилися ні своєю, ні чужою передісторією. Тільки Геродот — батько історії — у своїй „Історії“ з 444 р. до Хр. в IV книзі розповів нам про початки Сколотії й сколотів.

Про це буде мова далі.

Одначе почнемо від Беросса, який сам свідчить у своїй праці „Халдаїка і Вавилоніка“, що її оригінал затратився, але залишилися численні відписи й цитати ще з дохристиянської доби.

Беросс (халдейський жрець, астролог і філософ) усі свої дані, як він сам свідчить, почерпнув із халдейських (сумерських) і скитських книг. З цього виходить, що скототи мали своє письмо вже у другому тисячолітті до Хр. або ще скоріше.

Для пояснення, якими найстарішими халдейськими й скототськими книгами, що збереглися донині, він послуговувався: це були „Веда“, усі санскритські твори в Індії „Магабгарата й Рамаїана“, „Авеста“ в Персії та ін.

Він пише: „Що стосується початку й походження героїв і подальших подій, то це скорочено передаємо з наших халдейських і скототських книжок — як далеко вони сягають“ (ст. 22 — II кн. про генеалогію).

З цього виходить, що він користувався бібліотеками сумерів, якими користувалися й жидівські рабини, будучи у вавилонській неволі в VI ст. до Хр. — про початок світу, потоп, тобто „генезис“ кн. Буття і Мойсея, якого Г. Нанні називає найстаршим істориком світу у своїй праці „Berossi, sacerdotis Chaldeici Antiquitatum libri quinque — Antverpiae — 1545“.

Беросс, як і Мойсей (ті самі джерела), каже, що по потопі корабель Ноя (Яна у Беросса) осів на Гордійській горі у Вірменії — недалеко ріки Аракс (Мойсей назвав гору Арарат).

„І там, в околиці над Араксом, був початок народин скитської (скототської) нації, назва якої походить від їхнього першого володаря Скита“.

З-над Араксу скототи перенеслися у Праукраїну, яка тоді була незаселена, здобуваючи тим самим право стати автохтонною й правними посідачами своїх прадідівських земель. „Це зовсім неважне, — як каже О. Дразньовський, — чи вони переселилися усі туди й щойно пізніше поширили свою експансію в Європу та Азію, як подають грецькі джерела, а чи, як можна логічно зробити висновок на підставі Беросса, вони поширилися з-над Араксу на всі сусідні території“. Одначе провід скототської нації — царські скототи — поселилися в Україні — „Герроіст-Есхата“, на що вказують царські могили й історичні джерела, а не як це треба було німцям і москалям, а за ними та деяким нашим історикам й археологам (Грушевський, Щербаківський і ін.), які вважають, що скототи неодмінно прийшли з Ірану й навіть тисячолітнє перебування у сусідстві „культурних“ грецьких колоній над берегами Чорного моря не окультурило їх аж до нашестя Сарматів, котрі змели їх у III ст. до Хр. (Грушевський). Очевидно, про це „не знали“ нічого греки, бо ніхто з них не записав, як і коли це сталося, тільки даліше у своїх історіях і хроніках писали про скототів (скитів), гетів-готів, антів, русів аж до XII ст. по Хр.

Тут треба обов'язково додати, що як би сармати дійсно змели сколотів, як цього треба було німцям і їх однодумцям, то греки з великою радістю були б записали цю подію не раз, а сотні разів, але про це — ні однієї згадки. (Зрештою, сармати є рідними братаничами сколотів, про що буде мова далі).

Діодор Сіцилійський, який у своїй «Історичній Бібліотеці» дав перегляд усіх доступних йому історичних праць, написав таке: «Тепер з черги будемо говорити про скитів (сколотів) сусідів індів. Вони колись посідали вузьку територію, але поволі стали сильніші своєю силою і змаганням, поширюючи свої границі в довжину й ширину, довели свою націю до великої могутньої імперії і слави». І далі: «А маючи одних із найстарших і найбільш войовничих королів з надзвичайним вмінням володіння, вони прилучили до своїх територій всі гористі околиці аж до Кавказу, як теж долини (поля) аж до Океану (Атлантику), мокляків Меотиди (Озівського моря) і прочі землі над Доном у сьодвож рік... Тоді повернули зброю в інший бік і дійшли аж до єгипетського Нілу. Після підбиття багатьох і великих народів сколотська (скитська) імперія сягала аж до Східного океану (Пацифіка). Величні діла творила ця нація і мала королів, гідних пам'яті». (Істор. бібліотека — II гл. 43 ст. 113-114).

Крім згаданих двох, одним із найважливіших істориків, що дав справжній історичний матеріал, був римський історик Помпей Трог (I ст. до Хр.), що написав «Історію світу» в 44 томах. Ця історія, на жаль, не збереглася в оригіналі, є тільки скорочення грецького історика Юстина (165 р. по Хр.) під заголовком «Філіпiki» і в них ціла друга книга, присвячена Сколотії (Скитії).

«Історія сколотів (скитів) дуже багата й величава. Вони (сколоти) мали славний початок, а також імперію з величавими подвигами їхніх мужів та чеснотами їхніх жінок... Вони заснували Партію і Бактрію, а їхні жінки — королівство амазонок...

...Сколотська (скитська) нація уважалася за найбільш стародавню у світі, хоч між сколотами й єгиптянами відбувалися довгі суперечки, котра з націй старша». (Вийшло, що Сколотія, бо мала більш природні багатства (чорнозем, густа мережа водних чистих рік), що були більш пригожі для первісних людей, як щойно штучно створені канали в Єгипті.

Трог писав: «Сколоти — це найстарша нація світу».

«Ця нація (сколоти) плекає справедливість із вродженого нахилу, а не під примусом законів». — каже Трог. (Порівнюючи їх до греків, які навіть після довгих навчань їхніх філософів і мудреців залишилися шахраями).

І далі: «Сколотія (Скитія) — нація, славна подвигами і вчинками. Сколоти величезної фізичної будови, не бояться ніяких невдач, а коли були переможцями, то задовольнялися тільки славою» («Філіпiki», кн. II розділ 3).

„Три рази наступала Сколотія (скити) на азійські імперії, але ні одна з тих потуг не відважилася напасти на них, не могла їх завоювати. Вони розбили і примусили втікати єгипетського фараона Сосотріса (Рамзеса II), коли він наважився наступати на Сколотію“. „Вони знищили Кіпр з цілою його армією (Томира).

Змусили до безсоромної втечі зі Сколотії перського короля Дарія I (513-12 р. до Хр.).

Перемогли Зопіріона, генерала Олександра Великого, розгромивши доценту його армію...“ (Паїрісад I 344-311 до Хр.).

„Вони завоювали Азію і наклали на неї трибут — невеликий, радше як символ визнання їхнього завоювання після перемоги. Азія платила цей трибут 1.500 років, аж поки король Нінус (3.000 до Хр.) не відмовився платити цю данину“, тобто сталося це за 4.500 літ до Хр.

У Помпея Трога немає навіть найменшої згадки чи натяку про походження сколотів з Азії (чи Ірану).

З його писань виразно видно, що вони (сколоти) споконвіку жили над Дніпром (Бористеном) і Чорним морем (Евксинном).

Курцікс Руфус в „Історії Олександра“ пише: „Нема сумніву, що скити, (сколоти), від яких походять парти, прийшли не з над Босфору (Тракії), а з території Європи“. І далі: „Але сколотський народ, що жив недалеко Тракії, звернувся на північ“. Подібно пише й Пліній.

Геродот із Галікарнасу (480-425 до Хр.), який побував у Сколотії, в її найбільшому порті Ольвії (451 р. до Хр.) у своїй „Історії“ з 444 р. до Хр. в IV кн., присвяченій музи Мельпомені (трагедії), описує Сколотію, її неповну історію, побут, культуру, звичаї, племена, осадн. економію, вірування, мистецтво і легенди. Багато місця присвятив походові Дарія (513-12 до Хр.).

В одній з легенд, яка була жива між тодішніми сколотами, переповідає про походження сколотів.

Геродот каже, що Геракл (якого греки присвоїли собі від нас) прийшов у Сколотію у пошукуванні корів титана Геріона (десятий подвиг Геракла). У сколотських степах захопила Геракла сніговія. Змучений Геракл пустив коні пастися, а сам, закутаний у левину шкуру, заснув. Рано побачив, що коні зникли. Шукаючи коней, стрінувся з чудним сотворінням, що до половини тіла було гарною жінкою, а замість ніг мала хвіст яцірки чи змії. Вона, запитана про коні, відповіла, що їх сховала і віддасть йому тоді, коли він згодиться стати її чоловіком. Геракл згодився. Вона держала його при собі кілька літ і мала від нього трьох синів. За цей час Геракл відшукав корови і став прохати, щоб його відпустила. Вона сказала, що доглядала його коні й має від нього трьох синів. Яка буде їй нагорода?

Геракл подарував їй свій лук, пояс із золотим черпаком і сказав їй, щоб край цей (Сколотию) дала тому синові, на якого буде добрий його пояс і котрий зуміє натягнути його лук.

Потім Геракл від'їхав. Коли сини доросли то, ні старший Агатирс, ні середульший Гал не змогли натягнути лука свого батька. Зробив це наймолодший — Скит (Сколот), який і став прапредком усіх сколотів.

Агатирс дістав від матері західні краї — Дакію (теперішню Румунію), а Гал одержав північно-східню Праукраїну (сьогоднішню Полтавщину, Донеччину, Галон).

З цієї легенди наочно видно, що сколоти (скити) уважали себе автохтонами Праукраїни й не прийшли нізвідки.

Тут треба сказати, що деякі вчені здогадуються, що сколоти, гали й агатирси жили в Праукраїні від щонайменше 10.000 літ під назвою кимрів-самарів.

Це був найстарший нарід в Європі, бо греки прийшли з Праукраїни десь за 2.000 літ до Хр., тому Геракл не міг бути греком. Усі, зрештою, грецькі боги й герої узяті від наших пелязгів-палістих, які проживали довший час на території пізнішої Греції-Геллади (йі на Пелопонесі).

Другою легендою, яку розповів Геродот у своїй „Історії“, є оповідання про легендарного сколотського царя Таргітая (Цар-Гетая).

Цар мав трьох синів, що жили разом з ним, коли одного дня упали з неба від бога Папая на землю золотий плуг, ярмо, боєва сокира й черпак для пиття води. Перший, що хотів узяти золото, був найстарший син Липоксай. Та золото почало горіти. Після нього підступив Апоксай і з ним було те саме. Врешті підступив наймолодший Колоксай — вогонь погас, і він узяв це золото. Це також вказує, що ми є нащадками сколотів-орачів (золотий плуг), ярмо — це сколоти-орачі й скотарі, боєвий топір (сокира) — це символ завоювань цілого тодішнього світу царськими сколотами, а черпаком користувалися українці до Другої Світової війни, та й тепер ще користуються.

Отже, і з цієї легенди видно, що сколоти — це автохтони Праукраїни.

Тому що Геродот, крім Ольвії, не побував далеко у степах, то й нічого не знав про Дніпрові пороги, тому він радо користувався розповідями сколотів, які зовсім і не згадували про свій прихід з Азії чи Ірану.

Раз тільки Геродот, покликаючись на опінію Арістея, висловив здогад, що сколоти могли прийти з Азії. (Арістей, син Кайстровія — бога траків, якого греки прийняли у свій Пантеон). Геродот оповідає, що „той Арістей мав дійти до краю Ісседонів. (Ісседони жили у східньому Туркестані над рікою Тарім-Дарія і озером Льюп-Нор (сьогоднішній Сінкіанг). Сколоти-скити жили на північний захід від них, а „арімаспи“ жили в сьогоднішній

Монголії на південь від озера Байкал), які казали йому, що арімаспи-одноокі натиснули на ісседонів, ісседони на сколотів, а сколоти на кимрів. І так сколоти з'явилися над берегами Чорного моря (VII ст. до Хр.). До цього здогаду причепилися німецькі вчені, бо їм ходило довести, що сколоти — це дика орда, яка прийшла з Азії, зокрема з Ірану, яку в III ст. до Хр. знищили сармати, а сарматів — готи (очевидно — дойче), а готами вони хотіли підбудувати свій І райх.

Грушевський цю легенду-байку також прийняв за правдоподібну, хоча знав, що однооких арімаспів ніколи на світі не було й тим самим не могли натиснути на ісседонів. Але йому також ходило, не знати чому, щоб сколоти не були автохтонами, а зайдами з Ірану!

Абсурдність цієї теорії довів також московський академік Артаманов (білий крук), та все одно ніхто на неї не звернув ніякої уваги й у світовій літературі під впливом німецьких, а за ними й московських учених. Ця фальшива теорія лишилася донині також і в нашій історіографії.

Грушевський (Історія Руси-України том. I) пише про скитів: „Варварська дич, що чорною хмарою висіла над гелленським світом тисячу років“.

Як Грушевський нарахував аж 1000 років, коли скити — оця „дич“ — за його ж таки даними появилася під кінець VIII ст. або на початку VII ст. до Хр. а загинула вже в III ст. до Хр. Де ж тут 1000 років? І що найважніше — ніхто з давніх грецьких істориків чи географів, ні Дюдор Сицилійський, ні одне грецьке джерело ніколи тих „колоній“ не називали „грецькими чи гелленськими“, то чому ми маємо їх так називати? Ті „колонії“ лежали на нашій сколотській землі. А знаємо, що у всіх портах світу завжди є певна кількість чужинців!

Зрештою, ті „геллени“, що там жили, зовсім не були гелленами, бо походили в більшості з берегів Малої Азії і по загибелі Гетитської імперії в XI ст. до Хр. були їхніми нащадками, отже, сколотами. Вони по завоюванні Дарієм Малої Азії на початку V ст. до Хр. масово емігрували над береги Чорного моря, де за дозволом сколотських володарів поселялися і платили їм данину.

Грушевський, пишучи про „дикунство“ рідних сколотів, яких нащадком був і він сам, „забув“ зацитувати думку Геродота, котрий, пишучи про сколотів, заявив: „Усі народи довкруги Понту (Чорного моря) належать до найбільш некультурних, крім сколотів. Вони мудріші від будь-якої нації на землі й винахідливіші, бо унеможливили ворогам напасти на їхню землю та винищують кожного, хто відважився б на таку спробу!“

І що найважливіше, як за такий короткий час (400 літ) „сколоти — дикуни“ змогли залишити по собі тисячі (дослівно) царських могил з безчисленними скарбами в золоті й сріблі, які

сьогодні лежать в Ермітажах Санкт-Петербургу й Москви (не в Києві!), а про їх німецьку вартість навіть не доводиться говорити, бо їм ціни немає.

Ті скарби, пограбовані москалями, далеко-далеко старші й більші, як ті, що їх лишили єгипетські фараони в пірамідах за цілі тисячоліття.

Коли йде мова про давні царські могили, яких безліч лишили царські скоти на українських землях, то, йдучи за логікою учених, треба було сподіватися, що ті могили повинні би бути також і в Ірані, звідкіля ніби мали походити скоти, але, на диво, в Ірані не знайдено ні одної! Чому? Що ж собою являв Іран колись і сьогодні?

Іран — пустинний край, оточений горами й океаном, немає ні однієї більшої річки, а ті, які там є, губляться у пісках пустель і тим самим унеможливають осіле життя навіть сьогодні.

Геродот, як було вже згадано, не твердив, що скоти прийшли з Ірану, але записав, що скоти дуже часто під час різних воєнних виправ заглядали в Іран. Вони, виконавши свою місію, усе вертали у Скотію, у країну „руса“ (оленя), пшениці, запаху печеного пшеничного хліба, чудової весни, заліза й соли.

Другим давнім істориком і географом, що багато уваги присвятив Праукраїні, був Страбон (63 до Хр. — 19 по Хр.). Сам він походив з Амазії у Понті (Amisus), де його діди й батьки були на службі понтійсько-босфорських царів, студіював в Александрії (5 літ), де була в цей час найбільша бібліотека світу, опісля частину свого життя провів у Римі, а під кінець життя був політичним радником королеви Понту. Сам він зачисляв себе до династичної класи володарів Понту й Босфору, тому скототирії були йому рідні й свої.

Історія, ним написана, не збереглася, тільки географія — 17 томів, де в томах 4, 7, 11, 12 багато пише про Праукраїну-Скотію, європейську, малоазійську й азійську аж по Індію. Це найбільш вартісна праця і джерело про нас, і про Босфорське царство з часів Мітрідата VI і даліше володарів Босфору та взагалі про давній світ, але скототська проблема Страбону була дуже близька і він, як і інші дослідники скототів, називає їх „найчеснішими й найсправедливішими людьми на землі“. Він спростовує усі попередні закиди, зроблені скототам попередніми вченими, а самого Геродота називає мітографом.

Він каже, що деякі автори тільки через ігноранцію оскаржували скототів у дикості в поведінці з чужинцями, яких вони ніби-то приносили в жертву своїм богам, їли їхнє м'ясо і вживали їхні черепи, як чаші для пиття, а водночас називали скототів „чесними кобилодоїльцями, споживачами молока й святими, найбільш правдомовними людьми, яких нема ніде більше на світі“ (Страбон, „Географія“, т. 7).

І даліше: „Такий погляд існує навіть ще й досі поміж греками, бо ми уважаємо сколотів (скитів) за найчесніших людей і найменш здатних на обман, як теж і вони далеко більше скромні й незалежні від усіх і від нас”.

А про греків: „Наш спосіб життя поширив свій згубний вплив на майже всі народи, впроваджуючи серед них вибагливе життя і змислові приємності, що впровадило до загальної захланності. І через те сколоти, як і інші чужинці, стали морально гірші, це підірвало в них мораль і впровадило в них хитрість на місце прямолінійності”*.

Страбон добре орієнтувався у сколото-сарматських проблемах і вже в I ст. по Хр. ніде не згадує про те, що сармати знищили сколотів, а заявляє, що сармати — це та сама нація, що й сколоти, яка жила за Доном.

Геродот уважав сарматів також за ту саму націю, бо ж писав, що сколотські сини, поженившись з амазонками, відійшли на північний схід від сколотів і там дали початок новому племені сарматів. Зрештою, сколоти залишили незліченні могили з пребагатою культурою, коли по сарматах не лишилося майже нічого.

В ті часи на кордонах племен чи навіть держав не стояли пограничні сторожі, котрі їх берегли, як про це писав археолог П. Курінний (знавець сарматів), час від часу могли появлятися менші чи більші ватаги сарматів на просторах Сколотії аж по Дунай, очевидно наскоками, як хижаки, у 7, 15, 85, 101 та 180 роках по Хр. Решта сарматів жила за Доном, як це відкрили та розкопали археологи В. Городцов і М. Міллер і показали нам культуру сарматів такою, якою вона була насправді в VI-I століттях до Хр.

Їхні хати без печей і вікон, з вогнищем посередині та земляними ямами у формі конуса, наче сховок на зерно на в'ялену рибу. Поживою сарматів були молоко, пшоняна каша, риба, м'ясо та ярина.

Небіжчиків ховали у вузьких, глибоких на 3 м ямах, випростаних головою на південь. Біля голови ставили посуд з їжею, а опісля засипали яму землею з насипом зверху.

Такі могили траплялися зрідка і в Україні. Але карту К. Птоломея, де зазначено всі простори України й сусідніх земель аж по Балтику як Сарматію П. Курінний назвав помилкою (П. Курінний „Предісторія та рання історія України на підставі археологічних джерел”. — С. 50)

* Як у сьогоднішніх москалів, які по упадку Константинополя 1453 р. по Хр. присвоїли собі від Ромейів не тільки герб (двоголового орла, що символізував Римську й Константинопольську імперії), а й їхні звичаї, мораль і цезаропанізм у релігії та вигадку, що вони (москалі) є третім Римом, а четвертому не бути ніколи (Філотей)

Отже, про сарматів, що змели сколотів ще в III ст. до Хр., говорити не доводиться. Вони жили за Доном і на Кубані. Їх у пізніших віках ототожнено з алянами, які розділилися на такі племена: сармати, яксамати, язиги, псеси та ін.

Птоломей писав свою географію в Олександрії за переказами інших дослідників.

Цю справу вияснив Страбон. Він подає, що колись греки називали сколотів сарматами. На підставі тих джерел астроном-географ Птоломей у II ст. по Хр. змінив назву скитів (сколотів) на сарматів, не подавши причин. Римляни потребували карт у своїх завоюваннях і розповсюдили назву сарматів по всій Європі, що опісля і стало офіційним джерелом інформації, яку в XIX ст. історики взяли як базу своїх «історичних доказів».

Греки, одначе, аж до XII ст. по Хр. на означення Сколотії вживали назви «скити, готи, гети, анти». Вони ж найближчі сусіди сколотів і добре орієнтувалися у тих справах.

Сколотські племена і їхні території

Сколотські племена, що їх і Л. Нідерле виводить від трипільців, поділялися на такі племена (знані вже Геродотові):

Таври — жителі Криму.

Агатирси — (гети-готи, даки) сьогоднішня Добруджа, частково Болгарія і Румунія.

Неври — Підляшся, Полісся, Північна Волинь, Надбужжя.

Меланхлени — (чорно убрані) — Чернігівщина, яка сягала далеко на північ.

Будини — над горішнім Доном.

Гелони (чи Галони) — ціла Полтавщина аж до Сейму зі столицею Галоном. (По зруйнуванні Галону — перейшли на Підкарпаття і Закарпаття).

Сколоти-орачі — Східня Волинь, Київщина й на південь від них.

Сколоти-хлібороби — займали решту Придніпровської височини.

Бористени-хлібороби — обабіч Дніпра, вище порогів

Алазони — між Прутом і Бугом над середущим Дністром.

Каліпіді — над Нижнім Бугом і берегами Чорного моря.

Царські сколоти — серце України — Запоріжжя і Північний Крим зі столицею Кам'янським, опісля Новгород-Скитський (Сколотський у Криму).

Сколоти-кочовики — Донеччина аж по р. Дін.

Сармати — за Доном.

Мсоти й Амазонки — на Західній Кубанщині.

Синди й Ахайці — на Таманському півострові й східних берегах Чорного моря.

В Азії — скелотами були емігранти з Праукраїни: Массагети, Парти, Бактрійці, Согдіяни, Арійці, Саки, Ефталійці аж по Корею і Китай (Сіне) та Індійці — орії над Гангесом.

В основному всі скелоти-орії ділилися на царських (тобто воїнів), хліборобів і скотарів.

Геродот про скелотський край висловився так: „Земля скитів (скелотів) європейських являє собою рівнину, багату травою, добре зрошену. Нею течуть ріки П'ятигірний Істер, Тирас, Гипаніс, Бористен, Пантікап, Гипакір, Геррос та Танаїс (Дунай, Дністер, Буг, Дніпро, Дін і т.д.).

Води тих річок чисті й пріємні на смак. Вони многорібні, над ними чудові пасовиська й дуже родюча земля, у гирлах Бористену багато самоосадної соли“.

Кінь — мешканець безмежних степів Праукраїни.

На чорноземі росла буйна, м'яка й поживна трава, а ріки були повні чистої води.

Коня приручили орії-трипільці (самари) десь за 4.350 літ до Хр. Освоєння коня стало надзвичайною подією і новиною. Приручивши його, скелоти-орії стали першими їзцями світу, й за його допомогою скоро оволоділи просторами Євро-Азії, від Атлантики через Алтай до Пацифіку, а через Індію до Індійського океану.

Скелоти-орії на конях і колісницях, озброєні боєвими сокирами оволоділи Балканами (греки, коли побачили скелотів-оріїв, назвали їх кентаврами), Малою Азією і Вавилоном, частково Єгиптом (Гиксози), де довго панували (П.Трог). Ті, що вернулися у Скелотію, поділилися набутим досвідом із братами на рідних землях, що, згодом, позначилося новими розселеннями, так що Тукідид писав: скелоти — це найбільший і найсильніший нарід на світі. Також Гіппократ писав про їхні вози, колісниці й зброю, про те ж писали Страбон і Пліній. Сліди Скелотів знаходимо у Швайцарії, Франції, Швеції, Скотландії, Англії, Ірландії, Данії, Німеччині, Польщі, на Балканах, у Сибіру, Туркестані, на Алтай, в Ірані, Індії і Китаї, у Туреччині, Месопотамії, у Палестині. Скелотія завдяки своїм знаменитим володарям, кінноті, боєвим колісницям та залізній зброї була набагато більша від імперії Олександра Великого й Римської імперії. Навіть Балтійське море називали Скелотським морем.

Із сильного центру в Алтай і Монголії (сьогодні пустиня Гобі) нападали на Китай (Сіне) й довго володіли (мова про ефталітів — пізніших гуннів), про що свідчать китайські хроніки, археологічні знахідки трипільської культури — та могили зі своїми багатствами (Алтай).

В VII ст. до Хр. сколоти в союзі з вавилонцями й медами зруйнували Ніневію (в 612 до Хр), так, що її руїни вчені відкопали аж у 20 роках XX ст. Зі зруйнуванням Ніневії перестало існувати й царство ассирійців*.

Останній ассирійський цар Сін-Шаріскін наклав на себе руки, щоб не потрапити в полон, а рештки його армії сховалися у горах і чекали на допомогу фараона Нехо.

Ассирією поділилися меди й вавилонці.

Вавилон забрав Сирію, Палестину й Південну Ассирію, що межувала з Вавилоном. Північно-Західню Ассирію, Урарту й Персію забрав Кіаксар, медійський цар.

У той час Кіаксар підо впливом Мадня, царя сколотів, реорганізував медійську армію на взір сколотської. Він поділив її на кавалерію і колісничі, а піхоту на копійників, лучників і саперів (технічні війська).

Після цієї реформи медійська армія стала найбільш боєздатною на Близькому Сході, а меди — найсильнішою потугою (Геродот).

На підставі цієї реформи можемо пізнати, як була організована армія сколотів царя Мадая.

Новий цар Вавилону Навуходоносор (Навугодинозор у Біблії) тепер разом із сколотами розбив решту армії ассирійців. Союзники перейшли ріку Ефрат, зайняли Фенікію, Дамаск і Палестину.

Нехо, цар Єгипту, відкупився, але не скорився, поповнив свої сили й намовив юдеїв на повстання.

Тоді Навуходоносор зі сколотами взяв Єрусалим в облогу, здобув його й дуже пограбував храм Соломона, а царя Юдейського разом із родиною, вельможами й ремісниками вивіз до Вавилону.

Навуходоносор, відходячи з Палестини, настановив нового Юдейського царя Цідкія (Седекія) для решти Юдеїв.

В 586 р. до Хр. Єгипет, користаючи з боротьби сколотів, медів і вавилонців з лідійською коаліцією, відібрав від Вавилону Палестину й Фінікію, а цар юдеїв Цідкія підняв юдеїв на повстання проти Вавилону. У відповідь Навуходоносор зі сколотами зайняв Сирію і Палестину, розбив фараона Априя і наново облягли Єрусалим. Здобув його, ще раз пограбував, знищив дощенту святиню і місто та вивіз решту юдеїв у Вавилон. З того часу походить біблійний плач Єремії — з наріканням на народ гога з країни Магог, тобто на сколотів.

Опісля союзники вдерлися в Єгипет, зайняли дельту Ніла з містом Геліополісом та дуже пограбували околицю.

Сколоти, вертаючи на батьківщину через двадцять вісім років героїчних подвигів, забрали зі собою і пасників — хлопців, народжених на чужині, і від них маємо карооких людей на Україні.

Може це відплата за зруйнування держави гетитів і знищення їх столиці Хатуні?

М. Гаверті в „Історії Ірляндії“ написав, що сколоти прийшли до Ірляндії під проводом царя Немедія, а другий раз під проводом Парчаланана.

При тому він зазначив, що „Сколотія — це країна казкового героїзму“.

За П. Трогом історія сколотів почалася принайменше 5.000 літ до Хр., бо в половині V тисячоліття їм платила данину-трибут ціла Азія. Отже, уже в той час вони мусли бути сильною, агресивною і добре зорганізованою державою.

Не маючи писаних власних джерел про ті далекі часи, важко щось говорити про історію чи хрономолію сколотських володарів. З них знаємо тільки імена деяких — легендарних: Таргітая, Ліпоксяя чи Колоксяя.

З Гомерової „Іліади“ знаємо, що сколоти помагали троянцям і що цариця Пенфесілія на чолі хоробрих войовниць-амазонок були близька перемоги над греками, якби на допомогу їм не прийшов Ахіл, який перемиг Пенфесілію, дочку Арея (бог війни).

Відомі імена й дальших царів: Скаргапід, Лікій, Гнур, Партагуа та його син Мадей.

Партагуа жив у VII ст. до Хр. і ходив походом у Сирію, Палестину і якийсь час володів медами. Оженився з дочкою асирійського короля Есаргадона. Його син Мадай володарював у роках 653-609 до Хр.

Після нього знане ім'я царя Савлія і двох сколотських цариць: Зоріяни і Томири. Зоріяна воювала з медами, Кіаксар, по перемогах над Ассирією і Лідією, запросив на бенкет Мадаю з генералами і підступно вимордував їх. Зоріяна — жінка Мадаю — стала на чолі сколотської армії, розбила армію медів і вивела сколотів на батьківщину.

Кир II здобув Вавилон із допомогою сколотів. Вони розбили вавилонську армію 539 р. до Хр. під містом Опіс. Через рік пізніше підійшли під могутній Вавилон. За здобуття його Кир II обіцяв сколотам величезні скарби Вавилону. Однак Кир II увійшов у порозуміння з найвищим проводом (жерців) Вавилону і вони отворили йому брами (Вавилону) міста, а цар персів заборонив сколотам грабувати місто і тим самим попов у конфлікт з ними. Сколоти покинули Кира II і стали його ворогами (Берос).

Кир II відклав задуманий похід на Єгипет і завернув усі свої сили на сколотів, партів, аріїв, хорезмів, саків й арахазів, тобто на середньоазійську Сколотію. На їх захист виступили царські сколоти з-над Чорного моря.

Для успішної оборони своєї держави Кир II хотів оперти свої границі на ріці Амударії, де й сколоти заклали свої бази. Щоб довершити це діло, треба було знищити сколотів-масагетів, держава яких лежала між ріками Амударією і Сирдарією, де в той час володіла цариця Томира. Коли на неї 539 р. до Хр. напав

Кир II. Томира розгромила його, відомстивши за смерть сина, який загинув у першій фазі війни. Голову загиблого Кира II Томира наказала відтяти й вкинути в посудину повну крові, щоб написвся її досхохчу за те, що проливав її так щедро за упродовж усього свого життя.

По перемозі Томири всі підбиті скілотські народи усамостійнилися і постійно нападали на Перську державу. Дарій I (522-486 до Хр.) ненавидів скілотів. В 519 р. до Хр. він із великою армією вирушив у похід війною на середньоазійських скілотів, але скілотини подалися на північний захід над Урал.

Пам'ятаючи жажливу поразку Кира II, Дарій залишив сина Ксеркеса в Середній Азії, а сам, зібравши величезну армію — близько 80.000 воїнів, через Малу Азію-Тракію подався над Дунай у 513 р. до Хр. У цей спосіб він хотів узяти скілотів у два вогні.

Ця вікопомна подія найкраще показує наскільки вже тоді Скілотія і її багатства були приманливі для ворогів.

Коли перси під проводом царя Дарія перейшли Дунай через збудований греками міст і вступили у скілотські степи, то царські скілотини, які не дістали підтримки західних племен (нерви, агатирси, меланхлени), самі не хотіли вступати в бій з персами — вони вжили нову геніяльну тактику в цій війні: поділилися на три армії. Першу й найбільшу армію царських скілотів вів сам цар Ідантірс, будучи вождем цілостини.

Другу вів Скопас — начальник скілотів-кочовиків і сарматів. Їхнім завданням було заманювати персів у ті місця, які для скілотів були вигідні.

Третю армію вів Такса — це були скілотини-будини-гали, які займалися евакуацією скілотських родин, табунів коней, отар овець, стад худоби та жінок, дітей і старців.

Усі три армії були кавалерією.

Щоб виснажити ворога, Ідантірс започаткував партизанську війну. Маючи до диспозиції безмежні степи, уже евакуйовані, він постійним відступом на один день ходи від персів рейдував, заступаючи всі джерела питної води й знищуючи все, що можливе було знищити.

Переслідувачі (Дарій) врешті-решт так виснажилися, що навіть не вживши зброї, були змушені в замішанні податися назад. Цю подію Геродот описав ось так: „Коли відступу скілотів не видно було кінця, Дарій послав до Ідантірса — царя царських скілотів — гінця з такою пропозицією: „Чужинче! Чому ти все втікаєш, хоч можеш двояко вчинити: дати мені бій або прислати землю і воду та визнати мене, Дарія, своїм владикою і паном?“ — тобто піддатися.

На це Ідантіро відповів йому: „Я походжу від Папая і Табінти, а інших панів не знаю, а що ти називаєш себе моїм паном, то

я. Ідантірс, тобі відповідаю: „вий вовком“. Вовком вийють, коли голодні. І далі: „Пізнай, персе, який я є. І раніше я ніколи ні від кого з людей не втівав, злякавшись, і тепер не втікаю від тебе. А чому я не поспішаю зійтися з тобою боєм, то я це тобі вяснюю: у нас немає ні міст, ні засіяної землі, за яку ми стали б до бою з вами, боячись, щоб вони не були здобуті вами й спустошені“. А коли б треба було за кожну ціну битися, то є у нас могили предків, ось зважтеся їх розвалити і зганьбитити, тоді ми будемо битися”. (А могили були на сьогоднішнім Запоріжжі поблизу теперішнього Никополя і в країні Геррос біля Кам'янського городища).

Дарій не послухав Ідантірса — не пішов руйнувати царських могил (їх зруйнували в XIX і XX ст. по Хр. москалі), а почав думати, як вийти зі Сколотії, бо його армії почало бракувати поживи й води — вий вовком.

Він гадав собі, що найдалше до 60 днів переможе сколотів, а тим часом проминуло вже більше двох місяців, а Ідантірс із усім завзяттям сколотів переслідував Дарія день і ніч, оминаючи генеральний бій.

Сколоти, насміхаючись із персів, гадали, що греки знищили міст через Дунай і тому прислали Дарієві „дари“: птаха, мишу, жабу і 5 стріл: означало, що Дарієві і його армії треба переїнитися на птицю і відлетіти, схоронитися під землею, як миша або переїнитися у жабу й відплисти морем у свої краї, інакше їм всім загрожувало, що сколотів всіх їх перестріляють (5 стріл).

Перси почали швидким маршем відступати зі Сколотії. Врятувала їх зрада греків, які по 60 днях не розібрали моста на Дунаї, а очікували Дарія. Авангардна стежа сколотів, яка мала доручення відтяти відворот персам, намовляла греків знищити міст. Сколоти їм сказали: „Мужі йонські! Коли послухаєте й знищите міст, то здобудете перемогу й свободу, бо ми так провчимо Дарія, що він більше ніколи не нападатиме“.

Передбачення сколотів невдовзі сповнилися. Дарій, ганебно програвши у Сколотії, помстився на греках, яких він задумав завоювати. Дарій напав на греків 490 до Хр. (Маратон), аби знищити ринки збуту сколотам.

Від того часу сколоти називали греків рабами.

Ми не знаємо траси, якою йшов Дарій, бо й Геродот добре не знав географії Сколотії — поза Ольвію та околицю нікуди не виїздив, свою „Історію“ писав на підставі розповіді сколотського вельможі Тимнеса.

Діодор Сицилійський розказує, що царські сколоти покарали неутральні племена з часів перської кампанії. Вони знищили й Гелон, щоб часом Дарій не заложив у нім своєї бази. Хоч важко припустити, що Дарій зміг би за короткий час перейти такі простори і форсувати три великі ріки — Дністер, Буг і Дніпро, та деякі вчені твердять, що це Дарій здобув Гелон і знищив його.

Археологи, розкопуючи Більське городище (Гелон), ствердили, що місто було спалене. Заходить питання: „Хто його спалив?“

Упоравшись із сусідніми племенами, царські скототи перейшли Дунай і прилучили гетів, трибаллів і бесів, тобто Малу Скототію, до свого царства.

У той час велика частина будинів і гелонів (чи галонів-галів), втративши свою столицю, подалася через територію Меланхленів на Правобережжя — Волинь, Галичину, Закарпаття, а може, й Паннонію, де осіли, даючи початок слов'янам у Середній Європі (аж по р. Лабу).

Як згадував Геродот у своїй „Історії“ (кн. 4, роз. 81), наслідником Ідангирса став його син Аріяпет. У Скототії запанував спокій. Аріяпет наказав, може, перший у світі, зробити перепис свого населення. Він хотів знати, скільки людей живе в його державі. Геродот не подає, які племена підлягали цьому наказові. Було наказано всім головам родин принести стільки наконечників стріл, скільки було в них членів родини, і скласти їх у призначене місце. Перелічивши наконечники, цар наказав вилити з них велетенський котел, в якому вміщалося 600 амфор вина (5.400 галонів). Стіни котла мали 6 пальців (близько 12 см.) гребості.

На підставі цього опису, дехто твердить, що Скототію-Україну в тому часі замешкувало приблизно 7 мільйонів людей. Римські історики старовини писали: „Scytharum gens est populissima“ (рід скототів є найчисленніший).

За тисячоліття скототи розділилися на багато племен та держав із різними назвами. Найдалше у своїх мандрах із Праукраїни відійшли індо-скототи на сході й галло-кельто-скототи на заході. На північ від скототів дуже розріджено жили фінни (андрофаги-каннібали).

Це були часи, коли життя було пливке, а незаселених або рідкозаселених просторів було доволі. Племена чи народи не любили контролі над собою, а держави й тим більше імперії були радше пливкі. Царські скототи більше дбали про пригоди й війни, ніж про осіле життя. Кінна скототська аристократія залишала осіле життя хліборобам, а сама була зайнята походами, часто у віддалені краї, і там, де приходили здобували укріплені міста й все були горою над осілими.

Степи були пригожі до мандрівок, плекання коней і худоби, були, як і за козацьких часів школою воєнного ремесла й лицарських звичаїв, тому від них цей досвід перебрали всі інші народи в тодішньому світі (Тойнбі).

З трипільців після приручення коня вирости люди воєнних сокир, а з них лицарство й боєві колісниці. Скототія була постійним військовим табором. Ролі населення були поділені: скотарі дбали про те, щоб воїни мали м'ясо, коні й вовну на одіж, реміс-

ники по містах дбали про нову зброю, стріли, вози й конісниці та упряж, також рільничі знаряддя, а хлібороби — про хліб, полотно й все те, що продукувало село не тільки для власного вжитку, а й для війська і на експорт до сьогоднішньої Греції чи інших країн.

Сколоти були перші, що відкрили залізо. Про це пише Ам'ян Марцелін. Від них навчилися кельти-галли на заході, на півдні греки й римляни, а на сході — народи Ірану, Середньої Азії, Індії і Китаю. (Пліній приписує сколотові Лідусові спосіб витоплювання бронзи й заліза).

Праукраїна-Сколотія znana донині прекрасною залізною рудою, тому й Сваргу (найвищого бога) сколоти вважали небесним ковалем.

Сколотські мечі й шоломи вживали єгиптяни та етруски. На початку V-го ст. до Хр. цар сколотів Арістогар воював у Тракії з греками під проводом Мільтіяда (495 до Хр.)

Починаючи з V ст. до Хр., влада царських сколотів перейшла на царів Босфорської держави, а згодом на царів гетів-готів.

Побут сколотів

„Скитос“, по-грецьки означає „білошкірий“ (шкіра).

Птоломей писав, що слово „скит“ — це біла людина, а описуючи сколотів, казав, що вони ясноволосі й синьоокі, білошкірі.

Для греків Сколотія — це „край ранкового сонця“.

Сколоти були завзятими традиціоналістами, вони в житті та в побуті дотримувалися своїх прадідівських звичаїв і ніколи не приймали чужих.

Були дуже відважні та завзяті і ніколи не здавалися у полон.

Воювали під прапорами із зображенням оленя (Русь).

Дівчата дуже часто билися поруч із чоловіками, а щоб вийти заміж, кожна мусіла вбити хоч одного ворога. Тому греки прозвали їх амазонками.

Були дуже волелюбні, шляхетні, привітні й дуже гостинні, плекали красу й героїзм. Практичні в щоденному житті, мали ясну думку, почуття рівноваги й були дуже рухливі та вигадливі.

Коли побачили, що перси збентежилися на вид зайця, назвали їх боягузами й не хотіли з ними воювати. Вождів своїх вибирали з означеного роду, а ті не були деспотами, і слухали поради старшин. Хлібороби жили в дерев'яних хатах, де було дерево, і в ліплених із глини там, де його було обмаль. Хати були білені ізсередини та ззовні, мали призьби, вікна й печі з комінами назовні. В хатах були столи, лави й ослони до спання. У робочих кімнатах були різні ткацькі верстати, гончарські колеса, жорна, прядильні верстати, сітки для ловлі риб. У садибах були кузні й

майстерні, де виробляли плуги з телігами, вози, упряж, зброю, домашнє устаткування та ін. Де росла виноградна лоза — виготовляли вино, де її не було, робили п'янки напої з бджолиного меду та додатків. У приватному житті любили повеселитися, грали на бандурах (струни робили з овечих кишок), танцювали, любили добре з'їсти та випити. (Ястівє і питіє — веселіє Руси єсть).

Військо жило в шатрах. Кочові сколоти жили в гарбах на чотирьох або шести колесах, запряжених двома або трьома парами волів. Кожний кочовий сколот мав два вози, залежно від кількості жінок і дітей — один довгий і широкий, вистелений м'якими ліжниками на чотирьох або шістьох колесах, накритий будою зі шкір, та так щільно, що не пропускав холоду. На тих возах їхали жінки, діти й старі, самі сколоти (молоді) їхали на конях.

Крім родинного воза, мали ще й інші вози, в яких перевозили посуд, казани, убрання, знаряддя і т.ін. Пси стерегли вози, отари овець, стада худоби й табуни коней.

Сколоти вдягалися в білі льняні сорочки й такі ж шаровари. На ноги взували чоботи, на голову — солом'яний бриль. У негоду вдягали волосяну кирею. Узимку носили кожухи й шкіряні штани. На голови — гостроверхі шапки з башликом (рід шаля для обв'язування шні зимою). Кожухи підперізували ремнем, до якого прикріплювали меч або кинджал, брусок для гострення зброї і черпак на воду.

Сколоти носили довге волосся або чуб, вуса й бороди, а у вусі часто кульчик — начальники.

Сколотянки носили поза коліна льняні сорочки з довгими рукавами. Сорочки були вишиті золотими або фарбованими нитками. Залежно від пори, носили вовняну одєжу (часто кольорову). Зимою носили вовняні плащі або кожухи, прикрашені бляшками — залежно від багатства (золотими, срібними або мосьяжними). На шиях носили гривні або намисто з бурштину, амалії і кольорового скла. У вухах золоті сережки, на руках і ногах — браслети. Волосся заплітали в коси або укладали в різні форми, а щоб воно не розсипалося, уживали золотих шпильок та гребінців. Користувалися срібними дзеркальцями. На ногах носили чобітки без зап'яток. В оселях були лазні.

Сколотянки мали великі права в хаті і в родині — це залишків матріярхату. В разі смерті мужа сколотянки керували господарством, родом чи державою (Гомира, Зоріяна). Сколотські вози, кінська упряж і зброя були різьблені. Сколоти плекали культ побратимства (що продовжували запорожці й воїни УПА). Сколоти, як нація у поході, дуже цінували коней, зброю та в'язь. Вони просто були залюблені в конях, тому приоздоблювали їх не тільки дорогоцінними металами, а й мистецькими прикрасами — залежно від особистого багатства. Коням стригли гривні.

Воїни були озброєні оборонною та наступальною зброєю з гартованої сталі, яка не ламалася.

До оборонної належали кольчуга-панцир, тобто довга сорочка до колін із сукна або шкури з нашитими сталевими лусками, які заходили одна на другу. Щит — із дерева, обтягнений грубою шкурою волів, запущеною живицею, що надавала їм великої твердості. Щити були округлі й прикрашені. Шоломи також зі шкури, бронзи й сталі — гостроверхі.

До наступальної належали сокира, спис або меч (кинджал), лук та стріли, які зберігали в сагайдаках, кінці яких були металеві тригранні (сталь і бронза), луки були зроблені з рогів волів — вони були дуже тугі й не всихалися. Їх носили в тулах, які були дуже гарно прикрашені.

Користувалися сідлами без стремен, що були вигідні й оздоблені.

Піхота, крім згаданої зброї, мала шкур'яні наголінки.

Страбон підкреслив у своїх працях, що сколоти — найсправедливіші люди на світі, дуже хоробрі, ніколи не розбишаки, одчайдушні, непереможні, не бояться смерті, а ранами хваляться. Вони традиціоналісти — усе їхнє найдавніше найкраще, бо передане небом для першого жителя сколотської землі Таргітая. Хто зраджував традиції, того жорстоко карали, навіть коли він був царського роду. — Філософа Анахарзіса (приятеля Солона), який побувавши у Греції, хотів завести нові грецькі звичаї. Сколотові Скілесу, який одружився з грекинею і підпав під культ Діонізія-Бакха, рідний брат Октамосид стяв голову, при тому насміхався з діонізієських святкувань, кажучи, що це за бог, який позбавляє людей глузду?)

І на закінчення цього розділу треба згадати про роль жінки у сколотському (йі пізнішому) суспільстві.

Починаючи з орін'яку (25.000 літ до Хр.) аж до сьогодні, **ніколи жінка в Праукраїні й Україні не була рабинєю!** Ніколи не затуляла свого обличчя символом рабства — чадрою, не була ізольована у своїй хаті (гаремі). Ніколи її не продавали й не купували.

Будучи дівчиною, сама вибирала собі пару (в купальну ніч), за неї не те що не брали платні, але ще її давали її віно та виправу.

Вона теж ніколи не була плеканою лялькою, як на Заході.

Будучи матір'ю, мала високий авторитет в хаті, родині, тобто в центрі суспільно-державного ладу. Вона повна співучасниця усього родового, матеріального та духового життя, бо вона не викрадена, не куплена й не приведена в чужий двір. Тому вона не боялася і не соромилася виявити свою волю, бажання і вдачу, бо вона не мала ніколи над собою володаря, якому треба було догоджати чи боятися його. Це увійшло у її психіку від найдавні-

ших часів, коли вона ще була повною господинею у роді (часи матріярхату), й хоча матріярхат перейшов у партіярхат і змінилися обставини, її роль у родині (де тримала три кути), в українському (чи сколотському) суспільстві ніколи не мінялася.

І ця особливість сколотської, а пізніше української психіки, від коліски підпорядкованої законам Матері-Землі-Лелі Табіті, а в християнські часи Марії — Божої Матері-Покрови — це те щось, що не дало загинути українській людині впродовж 40 тисяч літ!

І якраз цей культ матері формував і формує українську особистість упродовж тисячоліть у всіх завірюхах та катастрофах. Він зберіг нашу духовну й фізичну субстанцію донині.

Це найкраще проявилось і в подіях московсько-большевицької окупації України, де така страшна катастрофа, яку пережив наш нарід у XX ст. (найгірша за всі часи нашого існування) від Карпат по Кавказ — не зламала його, і він переміг, бо й далі живе на споконвічній землі предків, яку освоїв плугом (тим золотим — із неба), важкою працею, мечем, а понад усе материнською любов'ю та її законами. (*Amor (materni) omnia vincit*) — (Материнська любов переможе усе!).

Релігія сколотів

На світанку людського існування релігія відіграла головну роль, бо первісна людина завжди стояла перед загадкою сил природи й життя. Релігія наших предків була нескладна. Вони шанували своїх богів (трійцю), сили природи й духів померлих предків. Зауважили, що у природі панує ідеальний порядок, що протягом одного року є чотири зміни, чотири пори року, які регулярно повторюються, що влітку сонце підходить високо — є тепло й падає дощ, а взимку воно знижується — є холодно й падає сніг. На їх думку, тим порядком керувала трійця добрих богів (Троян) з допомогою менших богів і духів, які є у постійних змаганнях проти лихих богів.

Наші предки теж зауважили, що добрі боги Всесвіту є чисті, справедливі, ясні й пахучі. Вони дають чистий дощ, тепло без диму, запах квітів, урожай, здоров'я, силу, майно й радість. Натомість лихі боги все це роблять навпаки. Щоб причинитися до перемоги добрих богів, треба й людям дотриматися чистоти душі й тіла, усіма силами допомагати їм добрими ділами, служінням, гімнами-молитвами й жертвами. Люди вірили, що боги подібні до людей, тільки безмірно кращі, сильніші й невидимі — всемогутні й безсмертні. Вони вірили, що кожна людина має безсмертну душу, яка живе і по смерті самої людини. Про це свід-

чать похоронні обряди скелотів і високі могили, про це свідчать писані документи й археологія. Світовид, володар світу, мав три обличчя, що означало: небо, земля і нав'є (пристановище духів).

Найвищим богом у скелотів був Папай (Отець) — Сварог. Його подругою була цариця небес Гестія (Папай — бог мудрости й Гестія — богиня справедливости). Геродот пише, що скелоти у своїх судах присягали на Гестію. Культ Гестії через етрусків дістався римлянам (Веста й вестальки). Деякі скелотські племена молилися до небес і до землі, бо уважали їх за подружжя. Землю називали Ані (неня). Папай-Сварог, найвищий бог (святий-кріпкий) жив у третьому небі (Молочна дорога). Його скелоти теж шанували як найкращого коваля, бо вони були винахідниками заліза, що було епохальним винаходом, котрий спрямував усе життя людства на нові шляхи (аж донині).

Богом сонця був Хорс (також Ойтозир), звідси слова „хороший“, „хоровий“, „хоровід“, „Херсон“, а коли стається щось поганого — сьогодні кличемо „Ой-ой-ой!“

Дажбог — це податель усякого добра (звідси „Дай Боже!“), цар над людьми, бог правди й мудрости, творець орія-скелота, ми його внуки. Меншими богами й богинями були Артимпаса — богиня худоби, Табіті — богиня домашнього вогнища. Арес-Меч був богом війни й тільки йому єдиному скелоти ставили святині й приносили жертви (в антів — Перун) Геракла шанували як свого земного прабатька.

Скелоти вірили, що з подружжя неба й землі уродився бог вогню — Агні. Тому при купальнім вогні (ватрі) вибірали собі подруг, переганяли через вогонь свої стада, співали купальських пісень, бенкетували. Перед боєм запаливали вогні, щоб досягнути завзяття, відвагу, героїство (це діється і сьогодні при патрах виховних організацій). Мерців подекуди скелоти також палили на вогнищах, щоб скоріше дістався до Сварги (неба).

Прокопій пише, що всі боги, репрезентанти явищ природи, були пов'язані зі Сварогом і під його владою, отже, були тільки персоніфікаціями одного Бога, який є один і множинний. Крім згаданих, були ще й інші боги: Стрибог, Мокоша, Род, Рожаниця та інші. У пізніших антів — Перун, що був опікуном війська. У скелотів щасливцем був той, хто загинув на полі бою. Усім богам скелоти молилися під деревами, в дібровах, під великим дубом, над ріками — до сходу сонця.

Скелоти дуже шанували своїх померлих, висипали їм високі могили, залежно від функцій, які сповняли за життя. Найвищі й найкращі ставили своїм царям. Усередині ті могили викладали каменем або деревом, ставили їм там посуд, яким ті користувалися за життя, давали багато прикрас і мистецьких виробів із золота, срібла, бронзи, дорогих каменів. Життя по смерті уявляли як продовження земного.

Геродот описав похорон володаря царських скелотів „Коли володар помер, царські скелоти на знак жалоби відтинали собі шматок вуха, обстригали волосся, ранили руки, роздряпували ніс або перестрілювали долоні.“

Тіло царя балзамували, покривши воском, клали на дорожочинний віз і обвозили по всіх підлеглих йому краях 40 днів. Опісля везли у країну Геррос над Бористеном (Дніпром), де були царські могили (Запоріжжя, Великий Луг, околиця столиці Кам'янське городище та інші).

До гробу, в могилу, давали їм улюблених коней, прислугу й любу жінку, яка годилася з ним умерти. (Жінка, по смерті чоловіка, дуже часто не уявляла собі життя у самотності і тому волила вмерти з чоловіком).

У могилі біля Олександрополя, що над Дніпром, знайдено зображення богині-матері-землі такого вигляду, як її зображали у трипільські часи — це ще один доказ, що скелоти — це тільки продовження самарів-кімрів-трипільців!

Зі скелотсько-орійського роду вийшло кілька великих творців нових релігій. Одним із них був Зороастер (628-551? до Хр.), автор книги „Авеста“, одної з найбільших скарбів культури людства. Сам він мав походити з Бактрії чи з Хорезму. Ніхто точно не визначив ні дати, ні місця його народження.

Релігія ця, правдоподібно, була поширена між усіма оріями-скелотами, тому нічого дивного, що сповідували її і в Медії. Від медів перебравли її перси, династія Ахаменідів яких завоювала частину скелотської території Ірану. В Персію ця релігія попала від медів, коли вони були ще їх сюзеренами. По звільненні перси зробили зороастріянізм своєю урядовою релігією у всій своїй імперії. Це, однак, не означає, що зороастріянізм був витвором їх духа. Деякі давні вчені й філософи, як Арістотель і Евдоксій, твердили, що зороастріянізм був створений за 6 тисяч літ до смерті Платона (427-347 до Хр.).

Тому виглядає, що Зороастер — це, за Беросом, той жрець, який по потопі приніс першу жертву Богові-Творцеві за урятування, і був прабатьком Скелота. В його то роді залишилося передання і віра в одного Бога-Творця, якого назвав Агура-Мазда (Горішній Газда).

Авеста якраз і складається з гімнів подяки і відданости тому Творцеві. Ця віра в такій чи іншій формі збереглася і в Праукраїні аж до прийняття християнства. Вона не вимагала жертв, крім вогню, тому в Праукраїні не будовано святинь, крім вівтарів, де палили вогонь. Третій ангел у вченні Зороастри називався Кшатра-Вайрія (Кшатра — лицар, Варія — воїн — у роксолан — варег-варяг) опікун металів, з яких роблено зброю — ангел лицарства — ангел полян. За християнства — опікуном полян і Києва, а св. архистратиг Михаїл сьогодні.

Другим з черги великим творцем релігії був Будда — той що пробудив. Правдиве його прізвисьце було Сіддгатта з родини Готама, короля саків — скототського племені в Центральній Азії. Будда у книзі „Трипітака“ (три кошики мудрости) говорить, що його життєвий шлях — це шлях оріїв. Буддизм не був об'явленою релігією, а радше філософським сприйняттям життя людини скототського роду (щось на взір учення нашого філософа Г. Сковороди, хоча його навчання оперте на Біблію).

Спочатку буддизм поширився у Пенджабі, де жили саки, а опісля прийнявся передусім у Китаю і на Далекім Сході. Подібним був гето-скототський реформатор на релігійному полі Замоккіс.

Дивлячись із перспективи тисячоліть на нашу історію, віру й наше життя, доходимо до висновку, що в Україні завжди був той самий тип людини, не зважаючи на різні лихоліття і наїзди.

Ми були прив'язані до землі, до природи й віри предків, тому й перетривали. Наша віра в перемогу правди не дала нам загинути, бо корені наші вросли дуже глибоко й ніякі бурі не вирвуть їх із землі. І ми вірили, що прийде той радісний день, коли й для нас роз'ясниться захмарене небо і настане світлий день Волі.

Порти, городи, шляхи, торгівля Скототії

На вступі: чи можна подумати, що скототи-орії, які завоювали цілий тодішній світ, своїми колісницями, кіннотою, бойовими сокирами й іншим військовим зняряддям, чекали на своїх причорноморських берегах на гелленських (грецьких) поселенців, ремісників і торгівців?

Пелязги завоювали Гелладу й Пелопонез на початку II-го тисячоліття до Хр. Гетити завоювали Анатолію, а гиксози — Єгипет, починаючи з 2.000 літ до Хр. Амазонки воювали під Троєю на початку XII-го століття до Хр. Скототи-орії завоювали Середню Азію й Іран, а з них — Індію (1750 до Хр.). Ефталіти воювали з Китаєм і дійшли до Пацифіку.

Орії завоювали й заселили Західню Європу, її північ (Скандинавію). Як і чим вони це все зробили? Де вони конструювали колісниці, де виковували свої мечі, бойові сокири, наконечники списів і стріл, панцирі, шоломи й все інше? Та ж греків-гелленів на світі ще не було, як скототи-орії уже мали найкращу й найшвидшу армію!

Логічно доходимо до висновку, що вони, крім проворних, підприємливих і здібних царів та їх дружин-боярів, мусіли мати добрих хліборобів, скотарів і велику кількість здібних і винахідливих ремісників, адже недаремно свого найвищого бога Сварога-

Напая уважали за першого коваля. Сколоти-орії винайшли спосіб виплавлення металів — передовсім бронзи й заліза (про те була вже згадка).

Тому просто дивним виглядає, коли читася праці деяких наших археологів й істориків, які пишуть, що все те, що мали сколоти-орії, виробляли гелленські й малоазійські (очевидно грецькі) ремісники, бо сколоти-орії — це дика орда (з Ірану), яка, крім грабувати, мордувати і гвалтувати, на ніщо інше здатна не була!

От таку то історію нам пишуть рідні історики (чужим і ворогам нема чого дивуватися), і на такій історії повинна виховуватися наша молодь, перед якою стоїть неабияке завдання: закріпити українську самостійну й соборну державу?!

Але загляньмо до джерел. Діодор Сіцилійський, Апян Олександрійський, Страбон та інші пишуть, що колонізація греків (гелленів) у Малій Азії почалася на більшу скалю щойно після перемог над персами в першій половині V ст. до Хр. Отже, говорити про якусь колонізацію над північними берегами Понту (Чорного моря) у VIII ст. до Хр. — це анахронізм.

Але Тракія, Понт, Вітїнія, Каппадокія, Кілікія, Памфілія і Західня Мала Азія, Троя, Кизик, Гераклея і інші краї — усі вони були від 2.000 р. до Хр. заселені людністю гетитського походження, і якщо вони оселялися над Північним Понтом, то це були не греки, а колишні вихідці зі Сколотії (до 2.000 літ до Хр.) з невеликою кількістю справжніх греків.

Археологія доводить, що у Праукраїні вже задовго до VIII ст. до Хр. там, де нібито греки мали заснувати свої колонії, уже були міста й оселі із стародавньою культурою.

По перських війнах у Греції (Гелладі), гористій і неурожайній країні, бракувало, можна сказати, усього й тому не дивно, що вони оселялися, де тільки могли — у Сіцилії, у Південній Італії, де їх нагромадилось стільки, що ці країни названо „Великою Грецією“ (Атени — Спарта).

Зі Сколотії у Гелладу спроваджувано все потрібне до життя: пшеницю (артос), рибу, м'ясо, метали, дерево, мед, шкури, віск та і ін., і тому, ясна річ, до сколотеських портів приїжджали грецькі купці, закладали з дозволу сколотеських царів факторії, за які платили їм ренту і податки. З часом якась кількість тих емігрантів залишалася у тих місцях напостійно, прийнявши сколотеський стиль життя. І ніде у грецьких джерелах не згадується про них як завойовників чи якусь домінуючу верству поселення. А Страбон пише про них, що вони піднаймали й платили податки та одержували „проксенію“, тобто дозвіл на поселення і залежно від їх важливості відповідні привілеї. Геродот зовсім не згадує про греків у Сколотії, а тих, що ніби мали жити в Гелоні чи Ольвії, називає „греко-скітай“ — греків, що говорили по-сколотеськи, а про самих сколотів написав: „Усі народи довкола Понту,

крім скелотів (скитів), належать до найбільш некультурних. І далі підкреслює їхню мудрість: „Вони є мудріші від будь-якої нації на землі (виходить, що і від греків), винахідливі, бо унеможливили ворогам напасти на їхню землю та винищують кожного, хто відважився б на таку спробу”. Чи можна після такого твердження Геродота погодитися з тим, що скелоти віддали добровільно, без боротьби, свої найкращі місцевості й порти якимсь рибалкам із Мілету, Гераклеї чи навіть з Атен?

Коли йдеться про порти скелотського царства, то почнемо від Малої Скелотії на західнім побережжі Понту (Чорного моря), де жили гети, траки, агатирси, даки, готи. Першим із них були Аполлонія, Месембрія, а далі на північ Одесс, Каллатія, Томея, Істрія (на південь дельти Дунаю (Істера), Тира над Дністровим лиманом, столиця і порт племені тирятів чи терітів. По північному боці лиману був порт Ніконія. Над Бузько-Дніпровським лиманом виріс найбільший і найстарший порт Скелотії (Праукраїни) — Ольвія-Бористен, а по другому боці лиману Алектор — це порти передусім племені алазонів, на південь від Ольвії — Скопеле. На схід від Дніпрового лиману, вже на території царських скелотів, у догідній затоці порт Каркіна. У Криму — Колос-Лімен, Каркеніта, Херсонес-Гераклея (Корсунь) і Палакліон. На південнім побережжі Криму, де жили таври, портів і міст не було аж до Ардавди-Теодосії. А далі йшли: Казека, Кіммерик, Кітей, Акра, Німфей, Тирітака й столиця Босфорського царства Пантікапей (риб'яча дорога — шлях), „матір босфорських міст”. Опісля Мирмекій, Партеній, Портмій і Ілурат (уже над Озівським морем, Меотидією).

По другому боці Керченської протоки були порти Тирамба, Фінеї, Кіммерій, Ахіллії, Патрей, Кепи, Фанагорія, Германосса, Корокондама й на побережжі Чорного моря (Понту) — Горгіпія. Довкола цих портів існували численні осаді, залюднені скелотськими племенами різної назви: гети, тираси, каліпіли, бористенні, таври, царські скелоти, меотійці, ахайці, синди та багато інших. Між тими автохтонами поселилася і певна група грецьких купців, ремісників і рибалок.

Окремо на північнім сході в гирлі Танаїсу (Дону) був порт Танаїс, який мав зв'язки з Близьким і Дальнім Сходом, тобто із Заураллям, Індією і Китаєм.

Старовинні міста нашої прабатьківщини Скелотії хоча не всі і неточно позначені на картах стародавнього світу (П. Птоломеї), то все-таки вони існували й були доволі численні, так що пізніші скандинавці прозвали наш край „країною міст” — „гардарікі”. Але й археологічні розкопки виказали, що часто поряд із могилами-курганами існували поселення і городи. Деякі з них великі й багатолюдні, оточені земляними валами з частоколом й оборонними вежами та наповненими водою широкими й глибокими

ровами. Більшість тих городів мала всередині цитаделю-дітинець, де мешкав володар міста й краю та військова залога й підзамче, тобто властиве місто з численними домами, майстернями, крамницями, складами та промисловими виробництвами (Кам'янське). Що не всі з них залишилися донині, то лиш тому, що були побудовані з дерева, а не з каменю.

Ми сьогодні не знаємо, як вони називалися, тому називаємо їх назвою сьогоднішньої місцевості, де їх знайдено. Ті міста, які зазначив на своїй карті П. Птоломей, не всі ідентифіковані, а їх назви, мабуть, придумані або перекручені. Отже, над Дніпром-Бористеном він зазначив: Азагарій, Амадока, Сар, Серім, Метрополіс і Ольвія. Крім Ольвії інші не знані. Щодо Метрополісу, то дехто з дослідників здогадується, що це Київ, але, дивлячись на віддалі, виходить, що це Кам'янське городище — столиця царських скототів. Інші міста-городи, як Лейн, Сабак та Ніос, незнані.

Такі правданні міста, як Київ (Речерське місто), Волинь чи Велин, Червень (Чермно), Бузьк, Пліснеськ, Чернігів, Іскоростень, Белз, Пересічен, Тьмуторокань та ін. були містами-городами ще в дохристиянську добу, тільки, очевидно, часто з іншими назвами.

Археологічні знахідки говорять, що Пракитів існував ще в неоліті (5.000-1.800 літ до Хр.), а може, й ще скорше (мезоліт), бо мезолітичне стійбище виявлено біля водогінної вежі м. Києва. Подібні житла розкопані в околицях Оболоння та на Приорці, на схилах Кирилівських висот, у районі Печерська, на Звіринці, Лисій горі й інших. Про це М. Брайчевський пише: „Розглянуті стародавні пам'ятки на території сучасного Києва, що охоплюють час від палеоліту до III ст. до Хр., свідчать про залюднення цієї території упродовж усього окресленого часу. Немає скільки-небудь значного періоду в історії Середньої Наддніпрянщини, який не був би так чи інакше представлений на території нашого міста. Отже, археологія Києва розгортає перед нами нову картину історії племен — від першої появи людини за доби верхнього палеоліту (25.000-12.000 літ до Хр.), аж до часів, коли починається історія Києва“.

Однак центром Великої Скототії і центром царських скототів (племени) був у Великому Лузі Геррос — Кам'янське городище (Геродот). Про те свідчать археологічні розкопки цього городища, що займало поверхню 12 кв.км, тобто індустріальний центр Кам'янське, де продукували зброю, наконечники стріл, різні види знаряддя, хатне устаткування та ін. із залізної руди, знайденої у плавнях і на нинішній Криворіжчинні. Площа самого акрополя і твердині займала 30 га. Там жили цар (володар) та скототська знать і дружинники. Столицю у II ст. до Хр. з якихось незнаних причин перенесено з Кам'янського у Крим, де збудовано нову і названо Новгородом (Скитський Неапіль), який проіснував аж до 4 ст. по Хр., тобто наїзду гунів.

Крім Герросу-Кам'янського, був Гелон (чи Галон), який згідно з археологічними розкопками був чи не найбільшим тодішнім містом в усій Європі, бо займав поверхню 44 кв.км. Ця твердиня, оборонні вали якої завдовжки 36 км., мала три замки-акрополі. Гелон-Більське знищено в часі наїзду Дарія (про це була вже мова раніше). Біля Гелону виявлено ще 15 малих скототських (будино-гальських) городів: Басівське, Глинське, Клепачівське, Сухонівське, Киншівське й ін. та численні могили, де спочили їхні володарі.

Над Дніпром-Бористеном знайдено понад 10 городів-факторій, між ними Любимівське.

На Поділлі біля Немірова існували Немірівське городище, Северинівське, Сандраки й Ілліпецьке.

На Київщині виявлено городища Хотівське, Трахтемирівське, Зелевківське, Голов'ятинське, Лубежецьке, Митронівське, Суботівське, Тясминське, Пастурське, Черноліське й ін.

У басейні Десни — Пушкарівське, Юхнівське, Гірківське, Ширяївське, Шабалнівське та ін.

У басейні Дінця — Царкуні, Гомольшинське й Островерхівське.

Отже, Скототська імперія була сперта на сталих, споконвічних оселях-городах (очевидно, крім незліченних сіл і осель). У більших племінних городах жили племінні князі, а в Герросі-Кам'янським жив володар (великий цар) усїєї держави, до складу якої входили Велика Скуф (Скототія), Босфорське царство і Мала Скототія, тобто територія, починаючи із Задунав'я, Тиси по Кавказ.

Більшість наших городів лежала над берегами рік і річок усередині краю, окремо порти — над морями. В той час найкращими шляхами були водні, тим паче у Праукраїчі, де широкий і рівний степ перетинали шість великих і сплавних рік із численними допливами, які охоплювали всю територію Скототії. Пороги, задля високого рівня вод на Дніпрі й Дністрі, звичайно були вкриті водою, а небезпечні були в час посухи. Тими ріками-шляхами були Дунай-Істер, Дністер-Тирас, Бог-Гіпаніс, Дніпро-Бористен, Дін-Танаїс, Кубань-Гіпаніс і численні їхні допливи й менші ріки.

Крім водних шляхів і портів, Скототію перетинали численні сухопутні шляхи, які йшли від згаданих чорноморських портів у глибину країни в'язом, почерез вододіли згаданих рік.

Через Дунай і його допливи Скототія була сполучена зі Західною Європою (Галія), через Дністер — з усєю Південно-Західною Скототією, через Дніпро, Прип'ять і Десну — з лісною Північчю. Через Дін (частинно водним, а дальше сухопутними шляхами — Східною Азією, Індією і Китаєм. Кубань і далі сухопутні шляхи в'язали Скототію з Медією-Вірменією, Месопотамією і Персією.

Порти Ольвія, Херсонес і Пантикапей поєднували Сколотію з Гелладією, Егейськими островами, з Малою Азією, Палестиною, Єгиптом і середземноморськими краями — Римом, Іспанією і Галією аж по Гібральтар.

Сколотія мала таке вигідне положення і сполучення з усім знаним тоді світом і такі незліченні власні багатства, передовсім сільськогосподарської продукції, чого бракувало іншим країнам, що можна собі уявити, як багатила вся наша прабатьківщина, її хлібороби, знать, царі, купці, ремісники й продуценти. (В історії про Босфорське царство є згадки, скільки, чого й що експортувала Сколотія тільки до Атен).

На ринках Ольвії, Пантикапею, Танаїсу й Херсону можна було купити крам таки з усього світу. Сколоти не карбували металевих грошей. Грошовою одиницею був віл чи корова (як і в Римі „resupia“ — худоба).

Мова й письмо оріїв-сколотів

„Scythica — vetutissima vernacula lingua Europae“.

„Сколотська (скитська) мова — це найстарша матірня мова Європи“.

Вихідці Трипільщини орії-сколоти, загнуздавши коня і розжившись на вози та зброю, розселилися від Атлантики по Алтай, опісля заселили Манджурію й Індію, а також появилися над Єфратом, у Палестині та в Єгипті. Скрізь там знайдено військову сокиру з-над Дніпра ще задовго до металеві епохи та посуд трипільської культури, як рівнож поховання мерців, приспаних охрою. З причорноморських степів, гнані цікавістю, жадобю пригод і слави, розійшлися орії-пастухи, хлібороби й кіннота по континентах Європи, Азії і частинно Африки, бо всюди, де зайшли, лишили по собі численні залишки трипільського кореня. На це звернули увагу вчені вже у другій половині ХІХ ст., такі як Бадер, Ф. Бопп, Гіршман, Е. Джеймс, Т. Повел, Л.С. де Кемп і багато інших.

У ХХ ст. англійські археологи С. Пігот і Г. Кларк у книжці „Передісторичні суспільства“ називають український степ „безперервною ланкою поміж Азією та Європою“. Ця територія для них — це батьківщина індо-європейців-оріїв. „Пояс країни на північ від Чорного моря, поміж Карпатами й Каспієм, відповідає усім доказовим факторам“. Пігот у книжці „Давня Європа“ говорить про „рух народів із південних степів Росії (читай України) на захід і на північ“. Вони, предки пізніших „кіммерійців і сколотів, після змін і різних кочових рухів у Центральній Європі“, залюднили кожний закуток Європи, також до Анатолії прийшов індо-європейський ідіом. „Розкопки говорять, що тип осель,

включно із системою ради старшин і своєрідним парламентом усіх вільних громадян, які послуговувалися ще камінними виробами, був уже устійнений у Східній Європі 5.000 літ до Хр." Говорячи про мову, С. Пігот у книжці „Світанок цивілізації” каже: „Десь між Карпатами й Кавказом було, правдоподібно, місце походження індо-європейської групи народів”. І даліше „філологи в загальному годяться, що територія на захід від Уралу й на північ від Чорного моря, поміж Карпатами й Кавказом, найбільше відповідає доказам”. Г. Кларк і С. Пігот категорично заявляють, що Середній Схід, Індія, Пакистан, Месопотамія, Близький Схід колонізовані людьми з України.

Світової слави археолог, австралієць з походження В. Чайлд у книжці „Досвіток європейської цивілізації” пише, що „з українських степів на світанку цивілізації розвивалася індо-європейська (орійська) мова”.

Француз Г.Ру в книжці „Давній Ірак” пише, що „індо-європейці, правдоподібно, прийшли зі спільної батьківщини в Південно-Східній Європі”, а коли мова йде про гетитів, гуріїв, мітанів, каситів, медів і персів, то „батьківщиною тих індо-європейців (оріїв) перед тим, поки вони поділилися на багато галузей, була країна... на рівнині понад Чорним морем” (не в Ірані).

Археолог Г.Генкен у праці „Індо-європейська мова й археологія” пише: „Широкі степи на північ від Чорного моря були першою вітчизною людей, які говорили індо-європейською (орійською) мовою”.

Австрієць Е. Гок у книжці „Германія” з 1963 р., коли пише про мови, не згадує української, а тільки „рутенише” (русинська). Він пише: „Перші оселі слов’ян, головної відноги індо-європейців, треба шукати в околицях Чорного моря і Каспія”.

Г. Велс у „Короткій історії світу” пише, що оріїці походять з-над Чорного моря та що вони мовою поділилися на санскрит, перську, грецьку, латинську, германську та англійські мови.

І. Ліснер у праці „Мовчазна давнина”, говорячи про греків, стверджує, що карійці, пелязги, йонійці, ахейці та дорійці походять із країни між Польщею (теперішньою) та Туркестаном, отже, з-над Чорного моря. Про німців Ф. Енгельс пише, що німці прийшли з України, де навчилися їздити на конях.

Подібно пишуть археолог Дж. Брестер, італієць Л. Паретті, німецький історик Шредер, що оріїці походять з Праукраїни.

І. Ліснер називає тодішні цивілізації кінними. Коні понесли наших предків до Анатолії, Греції, Месопотамії, Ірану та Індії, а на захід аж до Шотландії. Віз з Праукраїни дістався навіть до Китаю і Єгипту, хоч доволі пізно, бо аж за 1500 літ до Хр. Військова технологія оріїв переформувала цілу Європу, особливо коли орії-сколоти винайшли спосіб виплавлення металів — бронзи й заліза.

Учений В. Зіглінг каже, що мова тохарів була та, що й у скотів. Тохари — це вихідці з території поміж Дунаєм і Волгою, з-над Дніпра, у III тисячолітті до Хр. Вони знайшли собі нову врожайну батьківщину поміж ріками Аму-Дарією і Сир-Дарією. Там створили опісля держави Согдіяну й Бактрію (Бактрією називали її греки, а самі вони називали свою державу Аріяспою — годувальники коней. Аріяспа лежала над річкою тієї самої назви).

З Тохарії з початком II тисячоліття почалося розселення на всі сторони світу: на Іран (Аріяну), Партію, Хорезм, Алтай, аж до Манджурії і Китаю та на південний схід до Пенджабу й над Гангес до Індії, аж до провінції Оріссі. Всюди, де прийшли орії, вони принесли й свою мову — як звичайно, не приймали мови зайнятої чи завойованої країни, а радше накидали їм свою як завойовники.

Прийшовши до Індії чи кудись в Азію, вони говорили й писали санскритом. Це була мова всіх скотів, найстаршої у світі нації, яка залишилася там дещо змінена, змішавшись із місцевою. Інакше й бути не могло, бо немає ніяких доказів, щоб індузи принесли її в Європу, адже ж ніколи не бували поза Індією. Отже, лишається тільки одне: скототи-орії принесли її до Індії у першій половині другого тисячоліття, приблизно за 1.750 р. до Хр., вийшовши з Тохарії.

Філологи погоджуються з тим, що ціла група народів уживала мову „зєнд“, якою писав Заратустра, що була підгрупою санскритської чи, як її пізніше називали, індо-європейською. В. Абаєв (совєтський науковець, осетинський мовознавець) обстоє думку, що початок скототської мови не був в Азії (Ірані), а в Праукраїні — з поступовим поширенням до Сакії (Тохарії), Ірану й Індії. Те саме засвідчують і тексти „Веди“. В них багато слів, назв звірят, рослин, які були невідомі в Індії, але відомі в Праукраїні й Європі.

У санскритській мові є дуже багато спільного й подібного, що залишилося донині в мовах осетинській, литовській і латвійській. Теперішня українська мова — це еволюційне продовження трипільсько-орійської-староукраїнської, що зробила великий поступ і тому позірно виглядає, що ті сліди є дуже малі.

Коли німці в XIX ст. хотіли конче присвоїти собі Біблію — Ульфіли, то одне, що завдало їм великої мороки й на що не могли знайти логічної відповіді, то повноголосність і гнучкість тієї мови (7 відмінків).

Ульфіла чей же не винайшов мови гетів-готів. Вона існувала тисячоліття перед 365 р. по Хр., коли Ульфіла писав Біблію чи перекладав не гето-готську мову.

Проф. В. Чапленко, мовознавець, також стверджує посвоячення праукраїнських первнів мови з коренями адигейської, осетин-

ської, литовської і латвійської, які були поза всякими впливами слов'янської, а в яких сховалися залишки санскритсько-сколотської.

Прокр. Р. Драган у своїй праці „Велика сім'я” пише, що найлегше знайти спільність походження орієнтів дорогою лінгвістики. Для прикладу подає, що наш бог Див і богиня Дева — це в Римі „Деус”, у Греції „Зевес”, в Індії „Девака”, а на півночі „Годіва”, литовське „Дієвас”, кельтське „Діа”, тевтонське „Діу”.

Наше українське „мама” у всіх орієнських мовах подібне. В санскриті — „матар”, грецьке — „метер”, латинське — „матер”, кельтське — „матір”, тевтонське — „мауатар”, литовське — „маті”, тохарське — „матир”, вірменське — „маір”, французьке — „мер”, англійське — „матер”, іранське — „матар”.

Числа: українське — „два”, грецьке — „діо”, латинське — „дуо”, санскритське — „два”, ірландське — „дау”, готське — „тва”, литовське — „ду”, тохарійське — „дві”, французьке — „де”, англійське — „ту”.

Українське — „три”, санскритське — „трия”, грецьке — „трейс”, латинське — „трес”, ірландське — „трі”, готське — „треіс”, литовське — „трис”, тохарійське — „трай”, французьке — „труа”, англійське — „трі”, німецьке — „драй”.

Можна це й перелік продовжити і знайти багато слів, які подібні в багатьох мовах, що мають орієсько-санскритський корінь і походження. Усі позначки вказують на те, що колиска оріїв мусіла мати якесь одне географічне місце і про це говорять уже наведені слова. І хоч мови народів по тисячоліттях розійшлися, та лінгвістичні студії неодмінно ведуть до України, до того краю, звідки розійшлися військові сокири, кургани з рештками їх пребагатої культури, спіраллю мальованій посуд, вози, колісниця, запряжені чудовими кіньми, завдяки яким сколоти завоювали увесь тодішній світ.

Пророк юдеїв Єримія (6-22) в половині VII ст. до Хр. писав : „Ось іде народ із північної країни. Великий люд здіймається з найдальших закутин світу. В руках їхніх лук із списом, вони жорстокі, не мають милосердя (так як би колись, починаючи від Єрихону і тепер, юдеї мали до когось милосердя). Голос їхній реве, як море, вони верхи на конях. Готові, як один, до бою проти тебе, дочко Сіону”. (Єримія — зюдейщений самарянин).

Крім уже згаданих слів, варто приглянутися до деяких санскритських слів, які збереглися у живій українській мові або зближені своїм коренем до неї. Це такі слова: баба, бук, береза, бігти, видіти, губи, духа, жити, жона, умирати, зуби, іти, ім'я, кість, кров, князь, колодязь, котел, кіт, люди, любити, лев, лице, мозок, муж, могти, меч, око, ніс, пиво, полк, серце, спати, стояти, сон, страва, скло, скот, смерть (мара), теплий, тин, шолом, хнжа, хлів і багато інших.

А ось споріднені своїм коренем: лосось, серп, колос, ярмо, свиня, покривати, трогати, таяти, мерзнути, низина, впадина, смілий, голуб, ясний, світ, мішок, голос, суд, безрукий, лінівий, прут (хворостина), простий, біль, вільха, плач, зівати, вчити, посилати, рука (давати), сніг і інші (За О. Дrajньювським).

Щодо „арабських чисел“, то скотарі-араби як нарід, котрий у своїй експансії, починаючи з VII ст. по Хр., передав ці числа на Захід, присвоївши їх собі в Індії, куди їх принесли скототи.

Мохаммеданські (арабські) учені, які побували в Індії, студіювали індійські книги і поробили переклади зі сколотсько-санскритської мови на арабську (вчені Аль Хваразіт, Аль Беруні та ін.) присвоїли і цифри, які передали на Захід під назвою уже арабських.

Ще в середньовіччі писалося: „сколотська (скитська) мова — це найстарша матірня мова Європи“. У XIX ст. по Хр. німецькі вчені перезвали її на „індогерманську“, а тому, що вони (вчені) мали в Європі великий авторитет, то багато мовознавців сприйняло цю назву без спротиву.

Тільки такі авторитети, як Міллс, Л. Говерн та ін., ретельно дослідили ці проблеми й дійшли до правильних висновків, і тому вони сугерували, щоб і надалі вживати сколотський (скитський) замість індо-європейський чи індо-германський.

У 1853 р. Равлісон прочитав свою працю про сумерів (шумерів), їх мову й письмо перед „Royal Asiatic Society“ в Лондоні, в якій ствердив, що всі клинові одномовні написи на знайдених цеголках (табличках) у Південній Вавилонії (Сумерії) були написані сколотською (скитською) мовою.

У тих бібліотеках є заступлені всі ділянки людського знання і літератури: Гіль-Гамеш, кодекс Гаммурабі (а радше Ешнунні), історія, релігія, соціальні проблеми, астрономія і все інше, — а їхня давнина сягає 5.000 літ до Хр.

З початку деякі дослідники думали, що це була староперська мова, але коли усвідомили собі вік писання табличок, то дійшли висновку, що перси тоді ще навіть як плем'я не існували (з'явилися в IX ст. до Хр.). В Авесті ще нема згадки про персів чи Персію тому, що вони в той час не існували. Про це, зрештою, свідчить теж і Беросс.

Очевидно, що на терені стародавньої Сумерії перехрещувалися і змінялися династії і культури, але сколотський вплив мусів бути велетенський, коли панівною мовою, записаною на табличках, була сколотська мова, крім пізнішої халдейської (Трог — Беросс).

Те саме треба сказати про мову й письмо гетитів та інших народів, які прийшли з Праукраїни (касити, кутії, гиксоси, урарти й ін.), а також ті, що примандрували в Центральну Азію, а звідси в Індію і на Алтай (про них була вже згадка). Сліди

стародавньої мови за 5.000 літ до Хр. можна знайти в мові Вед й Авести, записаних із праkritу й скелотсько-тохарійської мови, пізніше перерформованої у літературний санскрит.

Розмовною мовою скелотів і вихідців (зі Скелотії) була санскритська мова, яку вони уважали за святу, передану їм самим Богом. Те саме стосується і їх книг та їхнього письма. В тих книгах і писаннях, які збереглися в Індії й Ірані (а не в Персії), а які затрапилися у Праукраїні, можна знайти багато даних, що стосуються до найстаршої історії Скелотії — головно в епосах. Найстаршим епосом є „Гіль-Гамеш“ (2500 до Хр.), „Магабгарата“ (б. 1.200 до Хр.), „Іліада“, „Одіссея“ (1184 до Хр.), „Енеїда“, „Слово о полку Ігоревім“ (1185 по Хр.).

Оскільки в Праукраїні обмалъ каменя, то писали на березовій корі, що дуже нетривка, тому в нас нічого не залишалось з тих прадавніх писань.

Коли йдеться про санскрит — літературну мову — вона не була розмовною мовою усієї Індії, а лише упривілейованих каст і такою залишилася і досі серед брамінських жерців. Розмовною мовою був праkrit і різні діалекти, які з часом прийняли деякі слова зі санскриту (сьогодні в Індії є 145 мов і 1.000 діалектів).

Філологи в XIX ст. погоджуються у тому, що ціла група народів таких держав, як Хорезм, Согдіяна, Бактрія, Партія, Арія, Сакія (опісля Кушан), Медія, Арахазія та ін. уживали так звану мову „зєнд“, якою писав Заратустра, вона була підгрупою або говором санскритської, чи як її називали, індоарійської, бо вплив скелото-орійський був надто виразний (перси теж були орійського походження).

З писаних документів залишилися сумерійські таблички, писані клинописом (III тисячоліття до Хр.): кореспонденція гетитських королів XIV ст. до Хр., книги Веди, Авеста та ін. Гомерові епоси були написані **фрігійською** абеткою, яку опісля перейняли греки.

Якщо вихідці з Праукраїни мали свої азбуки й письмо, то неодмінно мусіли її мати й автохтони Праукраїни.

Коли Зороастер, а радше його учні бактрійці, вихідці з Праукраїни, писали свою науку й твори, то неможливо, щоб скелоти, яких культура тоді домінувала й вони є основниками Бактрії, Согдіяни, Хорезму, Арії та ін., не мали свого письма!

У грецьких джерелах, які згадують про Анахарзіса (сучасника Солона), пишеться, що він у скелотській мові написав поему на 600 рядків, змістом якої були закони (скелотські), щоб їх скелоти могли скоріше вивчити напам'ять.

Овідій Назон вивчив скелотсько-готську мову й писав нею свої поезії.

Ульфїла переклав Біблію скелотсько-готською мовою.

Пріскос свідчить, що у дворі Аттіли, де дворянами були сколоти, відчитувано листи втікачів, які сховалися у Візантії, а видачі котрих домагався Аттіла.

Теодорик Вел. писав листи готською мовою.

У 860 по Хр. у Корсунь (Крим) приїхали Кирило (Константин) і Методій, що були з місією до хазар, стрінули чоловіка, який мав писану Біблію і Псалтир руською мовою, в якого брати вивчили цю мову й письмо (рошські письмена, якими опісля по-слугувувалися у місійній праці в Києві, Болгарії й у Великоморавській державі).

Багато документів і безліч пам'яток про сколотів-готів збереглися у Криму, незважаючи, що його завойовували татари, орди Тамерляна і турки аж до 1783 р., коли москалі остаточно завойовали Крим (не без допомоги козаків), і Катерина II своїм наказом спричинила цілковите і варварське знищення усіх пам'яток, нічого не забравши навіть до власних музеїв. А коли особисто приїхала у Крим 1787 р., ще було їй недосить — тоді наказала докорінно нищити все аж до фундаментів.

Знищили могили, будівлі, архіви готські, татарські й християнські церкви з усім устаткуванням, а людей християн вивезено у степи під голе небо (як Сталін у Сибір) над Озівське море, у Ногайські степи — 75 тисяч жінок, дітей, дідів і чоловіків, де 90 відсотків їх вигинуло.

Про це нечуване варварство свідчить Е.Д.Клярк, проф. Кембріджського університету у своїй праці „Travels in Various Countries in Europe and Africa — Part I, Russia, Tartary and Turkey“. „Спустошення це було неконечне: в усіх містах Криму знищено кожний важливий документ, що виявляв його попередню історію. Але зі всіх народів, які коли-небудь нищили цю благословенну землю, ніхто не показався таким зацікавленим у знищенні літературних пам'яток, як москалі (росіяни)“.

„Воскресають лише там, де є могили“.

(Ф. Ніцше)

Сколотські могили

Про них можна сказати: „Nisi mortui vivunt et muti loquuntur“ (Тут мертві живуть і мовчазні промовляють).

Кожний нарід, який жив у давнину, лишив по собі якісь пам'ятки. Наші предки, сколоти-орії, лишили незліченні могили з незліченними і безцінними в них скарбами.

Могили ті перетривали недоторканими аж до XIX ст. по Хр.

По завоюванні Запоріжжя і знищенні Січі в 1775 р. москалі знищили й пограбували та закріпачили все населення. Те саме

зробили з Кримом по 1783 р. Понищивши все наземне, узялися до руйнування і розкопування святих могил України. До Першої Світової війни вони розкопали 2.500 (дві тисячі п'ятсот!) могил, а скільки розкопано й знищено донині?

З українців ніхто не протестував (усі мовчали), крім одного Т.Шевченка. У вірші „Розрита могила” геніяльний поет писав:

*..і могили мої милі
Москаль розриває
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає.
На четверо розжотана
Розрита могила...
Чого вони там шукають,
Що там схоронили
Старі батьки?
Ех, як би то...
Як би то знайти те,
Що там поховали
Не плакали б діти
Мати б не ридала...”*

Він єдиний тоді зрозумів, що в тих могилах захована наша історія і слава наших предків.

І хоча деякі могили були пограбовані вже за скіфських часів (спорадичні випадки), то решту дограбовували москалі. І ще донедавна й усе знайдене вивозили до Петербургу-Ленінграду та Москви.

А в могилах тих знайдено не тільки старовинну історію скіфів-орійців, наших предків, а й незліченні скарби: мистецькі, побутові й культурні — усе в золоті, сріблі, бронзі, коштовних каменях, і це все не імпортоване, як деякі свої і чужі дослідники говорять, а наше рідне, скіфсько-оригінальне.

Те, що там знайдено — це найбільші археологічні й культурні скарби в усьому світі.

Вони й виявляють, хто були скіфи-орії, якою могутньою і величною була наша прабатьківщина Скіфія, бо тільки подумати: понад 2.500 могил царів і вельмож! Упродовж якого часу те все побудовано, скільки віків і тисячоліть, скільки династій і царів там спочило?

Сьогодні все можна виявити й щодо часу, маючи атомові годинники, як би москалі ще не тримали цього в таємниці у своїх музеях, щоб не виявити давности нашої історії.

В Україні ті високі (20 м) царські могили зосереджені в кільканадцяти місцях, а саме: 1) В басейні долишнього Дунаю. 2) Нижнього Бога. 3) На Запоріжжі й Приозів'ї. 4) На Криму й б. Керчі. 5) На Закарпатті й Наддністрянщині (горішній). 6) На Волині й горішньому Бозі. 7) На Київщині. 8) В басейні Десни й

Сейму. 9) Полтавщині. 10) В басейні горішнього Дінця. 11) В басейні долішнього Дону й Сали. 12) В басейні Кубані й допливів. **Одне слово, скототи жили там, де сьогодні живуть їхні нащадки-українці.** Крім українських земель скототські могили є на північ від Китаю (Манджурія), в Алтаю (Мінусінськ), в Індії, в Афганістані (в одній з них знайдено 20 тисяч золотих предметів скототського стилю), у Малій Азії (Завіс), а також у Північній Німеччині.

Отже, від Німеччини (Рейну) по Алтай археологічні знахідки в могилах засвідчують, що це тривало не кілька століть, а кілька тисячоліть, бо скототи — це одна з найстарших націй на землі (Трог-Юстин), це автохтони Праукраїни, враховуючи і трипільців — за 7.000 літ до Хр, а починаючи від Луки Врублевецької й Мізіна — за 40.000 і 25.000 літ.

Нам залишилися могили, але зі слів царя Ідантірса виходить, що на тих могилах були якісь споруди, бо він у відповідь Даріві сказав: „Розваліть ті споруди“. Вони служили за приміщення, де час від часу відбувалися поминальні тризни, які справляли нащадки на честь і пам'ять спочилих.

Москалі, розкопуючи й нищачи всі могили, свідків нашої слави й давнини, хотіли затерти в пам'яті сучасників по скотолах усі сліди, тому що вони заперечували їхню брехню про „триєдину Русь“.

Маючи те саме на меті знищено по здобутті Криму 1783 р. могилу „Альтин-Оба“, де був похований Мітрадат VI, щоб затерти слід того, що Мітрадат не був завойовником Босфорського царства, а улюбленим царем скототів, якому нарід із вдячності висипав таку величаву могилу.

„Після того, як 1830 р. в Керчі знайдено найбільший золотий скарб у могилі Куль-Оба (Золота царська) почалася правдива „золота гарячка“ в пошукуванні за дальшими скарбами. На Крим вислано „археологів“ Д.Корейшу й А. Ашіка, які довгі роки суперничали в розкопках, щоб приподобатися Миколі I-му. Ціль була, щоб знайти якнайскоріше найбільше золота й вислати до Петербургу. Тому вони скоро переходили з однієї могили до іншої, залишаючи їх розритими, недокопаними, коли не було вигляду на нову знахідку. Зі знайдених скарбів зберігали тільки золоті й срібні речі та порцеляну, залізні чи дерев'яні предмети були залишені, й вони скоро пропадали. В цей спосіб знищено неоціненні вартості для дослідження історії і культури України“.

(О.Дражньовський. „Визвольний Шлях“. Скити).

Центром великого скототського царства був Геррос (за Геродотом), тобто Великий Луг зі столицею Геррос (Кам'янське городище) і могили по той і цей бік Дніпра — Чортомлик і Солоха, славі своїми дорогоцінними мистецькими скарбами. Розкопки тих двох могил викликали велике зацікавлення в усьому світі.

Славний нумізмат з Атен Своронос, директор Національного музею в Атенах, на підставі порівняльної аналізи мистецьких предметів із тих курганів і з могил Криму (плоскорізьби й монети) та джерельних описів Діодора Сіцилійського дійшов до висновку, що в Солосі були поховані босфорські царі Спартак і Перісад (200-150 до Хр.).

З цього логічний висновок, що босфорські царі були царями і царських скелотів у тому часі (їх не знищили сармати) і були поховані у Криму (Куль-Оба) або в центрі царських скелотів — у Герросі.

Розміри могил, кількість золотих і мистецьких знахідок засвідчують, що там були поховання одних із найбільших скелотських царів.

Усі ті могили (кургани) в Україні й поза нею і ті незліченні предмети й скарби, що їх там знайдено, без сумніву, говорять і доводять, хто були скелоти! Вони промовляють також про їхнє походження про єдність держави та їхню унікальну культуру.

А ось зразок вмісту могили: частина поховальних, пишних скелотських царських могил України має також катакомби. При самому дні могили, в її кутах або бічних стінах, були ями, викопані бічні камери (катакомби), в яких лежали трупи царів. Тіла царів були в супроводі цариць і слуг та спеціальної камери, де поховано церемоніальний віз із царськими кінями. Особливо навкруги царської могили пророблені тайники, де заховано безліч дорогоцінного начиння, зброя, сідла, пишний одяг, весь оздоблений золотими нашивками, царський трон, діядеми, скипетри тощо. Могили цариць теж оздоблювано внятковими скарбами.

Своїм багатством ці могили перевищують скарби єгипетських пірамід, королівські гроби сумерів Месопотамії і Мікен.

Сколотське мистецтво

Мистецтво, як і вся культура, духовна й матеріальна, є витвором людського духа, і є притаманна даному народові чи нації, є в її генах. Воно передається як спадок із покоління у покоління, як довго живе народ. Сколоти як нащадки „трипільців“ користувалися усіма формами того мистецтва, вивореного у трипільському побуті й переданого їм їх нащадкам.

Для прикладу візьмим хоч би посуд. Він бере початок із найстаршого праукраїнського неоліту, а може й ще скоріше, ямково-гребінцевого стилю і є провідною формою у трипільській, кіммерійській, скелотській, анто-руській й українській культурах. Ще виразніший традиційний зв'язок має наша хата і її піч, плуг із телігою, чотириколісний віз, а далі вбрання, білі українські

штани й сорочка з пазухою, чоботи, шпичаста козацька шапка типу Мономахової, булави, перначі, келепи — зброя, а в громадсько-політичному ладі — спадщинно-звичаєве право. Все те ми успадкували від наших прапредків з неоліту, а то й скоріше.

Коли ж йдеться про скітотське мистецтво, то це одинока своєрідна творчість, що немає у світі подібної.

Зміст скітотського мистецтва — рослинний і тваринний світ, боротьба звірів — це не тільки оригінальна композиція, а й, можливо, і вияв боротьби Добра зі Злом, що було змістом зороастріянізму, який був витвором скітотського духа й передвісником християнства. Це мистецтво знайдено всюди там, де коли-небудь побували скітоти. Скітотське мистецтво, можливо, є й образним письмом, як ієрогліфи (тільки, на жаль, ніхто його не відчитав).

Скітоти уживали менше каменя, але найбільше користувалися металами: золотом, сріблом, бронзою, а також кістю і деревом.

Золото нагромаджувалося у Скітотії у великих кількостях із торгівлі, із своєрідного меркантилізму, що означало: скітоти більше експортували, ніж імпортували, бо все потрібне для життя було у Скітотії і тільки люксові виробни могли ще мати якийсь попит, решта все було своє (пребагата Україна!) Тому й у могилах, навіть уже пограбованих, були пребагаті золоті скарби з неопінінними мистецької вартості прикрасами.

В археологічних розкопках знайдено велику кількість різних предметів: сокири, мечі, ножі, луки й тули, шоломи, плуги, панцирі, щити, упряж, котли, сідла, одягу, біжутерію, посуд, вози, меблі, ложки, матраси, хутра, покривала, дзеркала, гребені, шахи, бандури (пандури), усе те часто оздоблене мистецьким орнаментом та різьбою.

Усе те свідчить, який високий рівень культури й життя мусів бути в нашій прабатьківщині — Україні!

Однак, найважливішою прикметою скітотів було їхнє надзвичайно високе розуміння мистецтва, що найкраще свідчило про їхню культуру, залишки якої передали у своїх пребагатих могилах для нащадків.

Скітотське мистецтво — це своєрідне зображення і поєднання людського, тваринного й рослинного світу, якого зовсім немає ні у йонському, аттицькому, ні у вавилонсько-асирійсько-перському. Грецьке мистецтво було присвячене лише їхнім богам, героям, поетам, філософам і мітам. Воно є статичне. Скітотське віддзеркалювало рух і динаміку життя, так що в могилах як навіть і трапляється щось імпортоване, то воно відразу впадає у вічі.

Скітотське мистецтво, цей вигір духа скітотів, було старше на грецьке, йонське, асирійське чи перське. Воно генетично пов'язане з тим народом, що його творив, та віддзеркалювало його по-

бут, зовсім відмінний від побуту згаданих народів. І тому важко навіть собі уявити, щоб у тому часі грецький мистець чи якийсь інший міг творити сколотське мистецтво!

Сколотини — діти природи, тому й мистецтво їхнє віддзеркалювало те, що вони бачили, чим жили, отже, було реалістичне, хоча деколи переходило в абстрактне.

Сколотянки часто вишивали свій одяг кольоровими нитками, як рівнож золотими й срібними — прикрашали різьбленими, ви-клепльованими або відліваними золотими бляшками з різним мистецьким узором і мотивом.

Воїни носили мечі, тули, піхви, ремінні пояси, сагайдаки, а також мали кінський виряд — все було прикрашене по-мистецьки виконаними узорами або вибите золотими та срібними бляшками із зображеними фігурками звірів, птахів та фантастичних грифонів у русі, які атакують один одного з такою реалістичною вірністю, що й досі викликають подив мистців.

Але, незважаючи на все те, є деякі скитофоби, свої і чужі (тим не дивуюся), що не можуть повірити в оригінальність сколотського мистецтва й намагаються представити його як неодмінно грецьке, куплене, позичене, виміняне або пограбоване в них чи інших «іранців»!

На щастя, навіть такі! чорносотенець, як М. Ростовцев (уродженець Києва) і водночас один із найбільших знавців сколотського мистецтва був змушений ствердити, що ювелірне мистецтво й поліхромія зродилися і розвинулися у Сколотії, а продовжувалися у Пантікапею, а по її упадку в княжій Русі протягом цілого середньовіччя — аж до знищення Києва Андрієм Боголюбським (1169 по Хр.) і татарами в 1240 р.

Ростовцев ствердив, що цей рід мистецтва розвинувся найраніше і найкраще на землях Сколотії і шойно пізніше його вивчили у Греції та Сирії, та вони ніколи його не розвинули до такого рівня і перфекції, як у Сколотії, тому що поліхромія це — оригінальне мистецтво сколотів-праукраїнців. Воно розвивалося і далі в Босфорському царстві, а по його занепаді в гунській, антсько-руській і княжій добах, уже не лиг над берегами Чорного моря, а й по всій Україні, а головню в околицях Києва.

Поліхромія української вишивки — це продовження мистецького відчуття гармонійної синтези кольорів. Вишивка є дуже виразно зображена на золотих сколотських фігурках. Про жіночі вишивки згадав і Пріскос при описі візиту до царського двору Аттилі (445 по Хр.).

Поліхромія — це черговий доказ того, що сколотське мистецтво було оригінальне, незалежне від чужих впливів та що його виконували сколотські мистці, автохтони нашої Батьківщини.

Матеріальні залишки сколотського побуту, що їх здобула археологія, оповідають не про диківсть і примітивізм (Грушевсь-

кий і Шербаківський), а навпаки — про універсальний талант до рисунку та глибоко-мистецьку її естетичну вдачу і відчуття сколотів.

Греки писали, що у сколотів нема професіоналів-ремісників, але кожна сколотська побутова річ — це розкішний мистецький скарб, хоч би яке утилітарне значення він мав. А це означає, що кожний сколот і сколотянка вмieli виробляти ті чудові речі, які тепер дивують незлічених мистецтвознавців. Усі вони були майстрами, у них бо нема речі, яка не була б оздоблена. Те залишилося у нас і донині. Навіть стріли, що їх вживали лише один раз — і ті були покриті меандрами й спіралями! Про сколотську одягу, вишиту золотом, про шкіряні вироби, вкриті інкрустацією, була вже мова. Тут лише треба додати, що все те було в зелених, синіх, жовтих і червоних кольорах, покритих золотими листочками.

Особливу любов сколот виявляв до коня, якого всіляко прикрашав. Усе, що належало до його вяряду, мало надзвичайно багатий набір прикрас і неймовірно щедру орнаментацию.

Удила, вуздечки, сідло, підсідельник, шкураєне покривало на коня, — одно слово, усе було в різьбах, інкрустаціях, у безмежній різноманітності мотивів усіх тих звірів і птахів — оленів, турів, баранів, тигрів, лосів, пантер, левів, зайців, барсів, півнів, фазанів, лебедів і т.д. і т.ін. Ці народні майстри геніально вловлювали особливі прикмети кожної тварини, їх відтворювали і те становило основу сколотського стилю.

Та, крім орнаменту реальних звірів і птахів, у мистецтві сколотів виступають ще й фантастичні звірі та напівзвірі й напівлюди, крилаті леви, істоти, що мали собачі голови з кабанячими іклами, голови баранів із гребенями грифів, усякі крилаті бики, рогаті коні із дзьобом грифа, гриф з оленячими рогами, крилатий цап або вовк, рогатий лев і ін. Крім тих фантастичних звірів, сколотські мистці зображують на своїх виробах дуже часто сцени боротьби між самими звірами, з особливим улюбленим мотивом, коли м'ясожер атакує травоїда. Все це наводить на думку, чи не взяті оті сцени з мітів і казок, що їх сколоти розповідали довгими вечорами біля багаття? Можливо, є й те, що в тих мотивах відбито боротьбу двох родів або геральдичні знаки й емблеми ще з тотемних часів? А це свідчило би про всенародність сколотського мистецтва, що його передавали з роду в рід із незапам'ятних часів.

І тільки тим можна пояснити високу мистецьку довершеність і досконалість сколотського звірного стилю, що він, можливо, від мадлену розвивався на просторах Праукраїни, звідки й поширився на схід і на захід.

Ще є й інша версія: що зроблена зброя чи кінська упряж, чи що інше тільки годі добре послужить у житті сколота, коли її

будуть благословити святі знаки й образи, усядковані з часів мисливської тотемної магії.

Чи не ця традиція дожила й донині у вигляді родових гербів, геральдичних знаків, військових хоругв з орлами, левами і тризубами?

Мистецтво скологів знаходимо не тільки в могилах, ними залишених, а й у щоденному житті їхніх нащадків-українців по сьогоднішній день.

Країна Сумер (Шумер)

До XIX століття по Хр. ніхто не знав і нічого не чув про таку країну. В першій половині XIX ст. археологи почали шукати за вавилонською й асирійською культурами, про які були деякі інформації у Біблії та грецькій історії. При розкопах у Месопотамії знайдено зразки високої культури цієї країни, але тому, що вона не була оригінальна, шукали за асирійською, але й та, на думку вчених, мусіла походити від іще старшої, тому шукали далі, а те, що знайшли, здивувало не тільки вчених, а й світ.

У довшій Месопотамії відкрито одну з найстаріших культур, яка розширила наш історичний горизонт на кілька тисяч літ у глибину минулого. Це була культура країни Сумер, про яку славний археолог С.Н. Крамер написав багато праць, а одну з них так і назвав: „Історія зачинається від Сумер“ („History begins at Sumer“).

І воно справді так є: історія почалася від шумерів! Відкопано тисячі й тисячі глиняних табличок, записаних клиновим (кунейформним) письмом. Щоб розшифрувати це письмо й зрозуміти його зміст, забралось до цього діла багато вчених і лінгвістів. Змагання тривали кількадесят літ. До відчитання того письма спричинилася слава трійця: англієць (H.C. Rawlinson), ірландець (E. Hincks), лінгвіст, і француз (C. Oppert), орієнталіст. Відчитати його допомогли їм написи на скелях у Бегістані (Behistun), що були трьома мовами перською, еламітською і халдейською (вавилонською), бібліотека асирійського короля Ашурбаніпала (669-626 до Хр.), знайдена в руїнах Нініви, та двомовні написи на табличках, знайдені у руїнах Персеполя.

Равлінсон прочитав свою працю 1853 р. перед „Royal Asiatic Society“ в Лондоні, ствердив, що всі клинові, одномовні написи на цеголках, знайдені в Сумерії, були написані сколотською (скитською) мовою і на базі тієї мови їх відчитано. Це стало підтвердженням того, про що писали Беросс (сучасник Олександра Великого) та Помпей Трог, що орієнці-сколоти з Праукраїни підкорили Азію ще 1.500 літ до Нінуса, який жив 3.000 літ до Хр., тобто до половини V тисячоліття до Хр.

Такі славні археологи й вчені, як С. Піггот, Г. Клярк, Г. Лейтгам, В. Чайлд, Р. Седійо, Г. Ру, Г. Генкен, Е. Гок, І. Ліснер, і один з найславніших Л. Вуллі й багато інших — ствердили, що сумери-самари, гуги, каші, елами, урарту, амари й інші вийшли з надчорноморських степів, чи як вони пишуть, з «Південної Росії», тобто з Праукраїни.

Ми сьогодні не знаємо, як ті люди самі себе називали. Гомер назвав їх «кімарами», в «Авесті» є назва «самауру» — самари, що означало «зимарі» або «найвищі», шляхетні, однієї крові, або «арії» («arīya») — благородні, справедливі, королівські. В санскриті слово «орь» — це «орач», плугатар, хлібороб.

Професори Л. Вуллі й Г. Ру на картах у своїх працях зазначили, що з Праукраїни вийшли самари-сумери й інші племена, які перейшли на Закавказзя, а даліше понад озеро Урмію, проваллями гір Загрос подалися на низину над рікою Тигр (Порана). На лівім її березі зупинилися, збудували місто Сумера (Німецький історичний атлас), на інших Самарра, (що існує до сьогодні). З низини, видно, під натиском інших орійських племен, подалися даліше на південний схід, де оволоділи межиріччям рік Тигру й Ефрату (Адігна), аж до Перської затоки.

Від сходу їхніми сусідами були еляміти, від півночі — гуги (кути), ури, амари й семітське плем'я аккади, від заходу — арабська пустиня.

Клімат тих часів у Малій Азії та Месопотамії був більше вологий, а над ріками були розлогі пасовиська для худоби й догідні поля для хліборобів. Долишню Месопотамію треба було здобувати від первісних семітських (арабських) племен, які, зрештою, дуже рідко заселявали ці терени, їх треба було й осушити, бо були багністі. Перська затока була висунута даліше на південний захід, а можливо, що це потоп його так далеко пересунув, так що Ефрат і Тигр (Адігна й Порана) упадали окремими гірлами (сьогодні творять одну ріку Шат ель Араб).

Ріки щороку виливали й приносили на поля багато урожайного намулу, що був добрим погноєм для ріллі. Виливи тривають від половини березня до серпня. Сумерійці викопали між обома ріками канали, сухі місця наводнили, а багністі осушили й зробили Сумерію однією з найбільш урожайних країн світу. Одно слово — рай! Зимни в Месопотамії дуже лагідні, а літа доволі гарячі.

Намулена глина надавалася для виготовлення цегли, дахівки й горшків. Знайшли там й асфальт, котрий служив сумерійцям як цемент. У Сумерії не було ні каміння, ні лісів. Так виглядала ця країна на початку V тисячоліття, коли туди примандрували орійці-самари-сумери з Праукраїни.

Археологи біля руїн стародавнього міста Убайд знайшли ліплену кераміку, разюче подібну до трипільської. Знайдено там

також човен із трощі й статуетку богині Матері-Землі, як у Праукраїні.

На основі відкопаних табличок із клинописами сумерійських міст-держав професор Л. Вуллі уклав список сумерійських царів-лугалів перед потопом і після нього. Ті царі чим старші, тим довше жили, а один із них мав жити аж 43.000 літ (у Старому Завіті Матусайл прожив 969 літ). Але це була сумерійська мітологія, якій вчені не надавали великої ваги. Професор Л. Вуллі по довгих пошуках узгіднив мітичну дату з історичною, що її означив приблизно 3.100 літ до Хр.

Період між 5.000-3.100 літ до Хр. в історії Сумерії ділиться на період культури „Урук“ (урук — місто білих). У той час сумерійці здобули вже всю долину Месопотамію, побудували міста Еред, Ур, Урук, Лягаш, Кіш і ін. У кожному з тих міст побудовано храми богам, у зв'язку з чим появилось й образкове письмо.

Другий період „Діем Неср“. У цей час сумерійці осушили й наводнили цілу низовину, побудували багато нових міст і храмів. У тих часах появилась мідь і опісля бронза.

На сухих місцях уживають чотириколісних возів з одноцилімні колесами, на вогких уживають сани. Виробляють тонкі полотна з льону й вовни, а також мають уже удосконалену кераміку. Починається будова зіггуратів, що у підніжжі мають 90 м і таку ж саму висоту (піраміди). Зіггурати склалися з шести поверхів. На самому верху була святиня, призначена якомусь богові чи богині, була й астрономічна обсерваторія. Зіггуратами названо їх тому, що сході, які вели на гору, були будовані зигзагами.

Третім періодом був час „Мезалім“ до 2.500 р. до Хр. Це час будівництва й поширення міст, охоронних валів, святинь, осель, водних каналів і сухопутніх доріг. Це часи організації державок і їх адміністрацій. Цей розвій, на думку вчених, був дуже динамічний. У тому часі дуже зросла культура сумерійців, що поширилася також на сусідні племена.

Жерці перебрали майже всю владу в 50-ти містах Сумерії, бо кожне місто мало свій храм, в якому жерці „енсі“ мали духовну й світську владу, а лугаль-цар, політичний вождь (звичайно в часі війни) був дуже залежний від жерців.

Вибори чи перевибори відбувалися щорічно, і коли лугаль був нелюбий жерцям, вони проголошували, що бог хоче зміни. Тому лугали в тих трьох перших періодах дуже запобігали ласки у всемогутніх жерців.

Однак жерців ніхто не вибирав і не скидав. Вони при святинях мали свої школи й лише той, хто закінчив школу при храмі, діставав спеціальне „свячення“ і ставав жерцем.

Сумерійські жерці не хотіли об'єднання міст-державок в одну цілість, бо боялися, щоб сильний світський володар не вкоротив їх прав, а головно — не відібрав тієї половини всієї орної

землі, яка належала храмам. Жерці, зрештою, учили, що земля є „нігenna“ — нічия, тобто божа, а вони, жерці, є лиш слугами бо-жими. Сумерійські храми були такі багаті, що утримували своє храмове військо, яке часто воювало з іншим містом-державою, щоб перебрати їхню землю і рабів для свого храму й міста. Ця боротьба дуже ослаблювала цілу Сумерію.

Завданням жерців було закладати храми й обслуговувати їх, утримувати школи, приносити жертви богам, віщувати волю бо-гів людям, просити урожаю, визначати свята, укладати псалми й ритуали, угадувати волю богів за рухом зір, сонця, місяця і плянет. Вони знали, коли будуть затемнення Сонця і Місяця та використовували, їх щоб ще більше підганяти людей важче й довше працювати.

Сумерійські жерці винайшли перше образкове, а опісля кли-нове письмо, знали математику, геометрію, були лікарями й укладали календар.

Як було вже згадано, 50 відсотків всієї землі належало хра-мам, 25 — патріархальним родам, з яких вивелося боярство, що воювало на колісницях, з боярства вибрано лугалів, а також лу-галь-царя цілої Сумерії, що мав титул „лугаль-гуру“ (тобто най-вищий — горішній). Решта землі (25 відсотків) належала 80 від-соткам усього населення, яке, не маючи змоги вижити з малень-ких наділів, робило борги і часто попадало в рабство.

З розвитком хліборобства й ремесла розвинулася торгівля — внутрішня та з сусідніми племенами зовнішня.

Сумерійці знали мідь і бронзу, з неї виробляли зброю, серпи, лемеші й домашнє знаряддя. Мідь привозили з Ірану (з Медії) і з Ассирії, дерево з горішньої Месопотамії (Вірменії). Уміли ви-чиняти шкуру домашніх тварин, з якої виробляли взуття, упряж, шоломи й панцирі.

Всі мужчини мусіли бути жонаті, бо жерці вчили, що хто є нежонатий, той проклятий богом і не увійде до раю.

Міста, такі як Ерґу, Ніппур, Ур, Урук, Лягаш і ін., мали ви-сокорозвинені промисли, металургію — вироби із золота, срібла, бронзи, дорогих каменів, а в парі з тим — мистецтво. Деякі вироби продукували на більшу скалю, тому нерідко траплялися майстерні-фабрики, в яких працювала більша кількість робіт-ників.

У роках 2.500-2.450 рр. до Хр. володіла Сумерією перша ди-настія міста Ур, що її представником був Ур-Нанше. В 2.450-2.400 рр. до Хр. володів онук Ур-Нанше — Еаннатум, що завоював Ва-вилонію і сусідні племена. В 2.400-2.370 рр. до Хр. володів Ентемен із Лягаш. Він вів безнас-танні війни із сусідами, а оскільки наклав високі податки на міс-та, то його скинули. По нім панував Урукагіна лугаль Лягаш. Він перевів широкі соціальні реформи в краю, але його здетронізував лугаль Заггеса

(2.400-2.371 рр. до Хр.). Це одинокий імператор II династії — цар Урук, що об'єднав в одну державу всіх сумерійців.

Це об'єднання тривало 29 літ. Він розбудовував імперію, що доходила аж до Середземного моря. Тими війнами послабив Сумерію економічно, а також і мілітарно (вигинуло багато вояцтва), так що коли 2.371 р. на Сумерію напав Саргон I (2.371-2.316 рр. до Хр., Sharru-kin), король семітських аккадів, у боротьбі з ним не встояв, і Саргон оволодів усією Сумерією. Від Саргона I починається династія Аккад. Він також оволодів цілою Вавилонією і частиною Еламу. Опанувавши Сумерію, Саргон знищив боярство, пограбував фабрики й багатше купецтво (зробив місце для еліти наїзника), але пощадив простолюд і жерців, щоб за їх допомогою рядити країною. У школах та установах наказав завести аккадську мову як другу. Увів стале військо, а тих селян, що добровільно зголосилися до його війська, наділив землею, пограбованою у бояр. Ця армія допомогла Саргону завойовати дві третини Малої Азії.

По Саргоні володіли Сумерією його нащадки Рімуша (2.315-2.307 рр. до Хр.), Маніштуса (2.306-2.292 рр. до Хр.), Нарам-Сін (2.291-2.255 рр. до Хр.) і Шаркалі-Шаррі (2.254-2.230 рр. до Хр.). Але, врешті, надоїла аккадсько-семітська неволя сумерійцям. Провід сумерійських жерців змовився з королем гутів, які були орійського походження, і вони спільними силами знищили аккадів як державу — раз назавжди.

Аккади жили в середній Месопотамії між Ефратом і Тигром навпроти міста Самарри. Були пастухами й купцями, жили в шатрах, пасли кіз, овець, ослів. По приході сумерів у долишню Месопотамію нав'язали з ними торговельні зв'язки на яких дуже багатіли. Плем'я аккадів було у двадцяттеро менше за сумерів, яких було приблизно 3 мільйони, але аккади були під одним проводом. За століття аккади багато навчилися від сумерів, перебуваючи під їх культурним і політичним впливом. Сумери своїм партикуляризмом дуже послабили свої міста-держави, а в тому часі аккади увійшли в силу й збагатіли. Коли дістали здібного провідника, яким був Саргон, то легко завойовали всю Сумерію.

Одна легенда, вичитана із сумерійських табличок, про походження Саргона говорить так: «Мати Саргона була невольницею, що працювала від ранку до вечора 7 днів на тиждень. Вона виплела очеретовий кошик, вклала дитя з кошиком в очерет над берегом Ефрату. По воду прийшов водонос Акі, знайшов хлопця і виховав його. Богиня Іштар (Іннана) зробила хлопця, як доріс, царем аккадів». Ця легенда написана щонайменше за 1.000 літ перед Мойсеєм.

Гути (дехто називає їх кути) зайняли по сумерах їх першу територію разом з містом Самаррою, на південь від ріки Ніжній

заб. що впадає з лівого боку до Тигру. Від сумерійців ділило їх плем'я аккадів.

Гути були орійського походження, споріднені кровно й мовно із сумерійцями, бо й вони примандрували над Тигр з Праукраїни. І коли правнук Саргона Шаркалі-шарі став царем Аккадії і поневолених ними народів, це використали сумерійські жерці і разом з іншими зорганізували коаліцію еламів і гутів. Шаркалішара було розбито, а його імперію знищено. Аккади, перемішані з іншими орійськими народами, дали початок Вавилонові й вавилонцям як народіві.

По розвалі аккадів Сумерія під проводом князя-жерця Гудея з Лягаш стає майже самостійною державою, але платить гутам данину. За правління Гудеї державою адмініструють сумерійці, а гути радо їм допомагають у відбудові знищеної окупацією аккадів держави. В цей час сумерійська культура, література й будівництво дуже розквітло. Сумерійські міста, зрісши в силу, порозумілися між собою, і під проводом Утугегалія (2.120-2.114 рр. до Хр.), лугали міста Урук, підняли повстання проти гутів і їх царя Тірікана, розбили його армію, а гутів вигнали із Сумерії. Тоді Утугегаль злучив всю Сумерію в одну державу під своїм проводом.

По нім владу перебрав Ур-Намму (2.113-2.096 рр. до Хр.), цар міста Ур., даючи початок III династії урських царів, що правила Сумерією аж до її остаточного упадку (2.113-2.006 рр. до Хр.)

За правління III династії культура сумерійської імперії дійшла до апогею. Відновлено канали, побудовано величаві святині, розвинулися література, мистецтво, архітектура, промисли і сільське господарство. Сумерійська держава переживала другий золотий вік. Появилися ремісничі цехи, фабрики виправи шкури й виробів з неї, а також тонких тканин, гарно забарвлених, та різних металевих виробів. Розвинулася торгівля, уведено грошову систему у формі кусків означеної ваги золота, срібла й міді. Апогею сягнула й наука: математика, медицина й астрономія, розвинулося право — списано закони й вийшов перший і найстарший на світі кодекс, що звався „Закон Ешнунні“ (колись думали, що ним був кодекс Гаммурабі, але це був тільки відпис закону Ешнунні). Усталено ціни на всі товари, худобу й рабів, унормовано міри й ваги. На більше купно-продаж уведено писані контракти. На злодіїв накладали грошові карі за крадіж удень і кару смерті за крадіж уночі. Означено розмір викупу за кожну наречену, який оплачував батько жениха.

Перший писаний закон 2.000 лт до Хр. докладно регулював усі ділянки суспільно-громадського життя держави Сумерів.

Другим царем III династії був цар Шульга (2.095-2.048 рр. до Хр.) (чисто українське прізвище). Він у дев'яти походах проти сусідів приєднав до сумерської землі аккадів, лилубеїв, еламів, асурів (Асирію) і амарів. Сумерська держава оволоділа терито-

ріяни, якими колись володів Саргон I. Але, на жаль, це була вершина сумерської могутності й слави! За ті успіхи жерці проголосили Шульгу богом! Шульга був останнім царем-сумерійцем. По нім прийшли до влади чомусь чистокровні семіти: Амар-Сін (2.047-2.039 рр. до Хр.), Шу-сін (2.038-2.030 рр. до Хр.) і останній Іббі-Сін (2.029-2.006 рр. до Хр.).

В 2.006 році до Хр. на Сумерію напали амари із заходу й еламіти зі сходу, розбили сумерську армію, зруйнували Ур, в якому поголовно вирізали населення, а Іббі-Сіна, царя-бога, узяли в полон і принесли в жертву своїм богам.

Сумерійська держава перестала існувати! Сумерійці з роком 2.006 до Хр. проживали вже як поневолений нарід, тільки сумерійська мова задержалася у Вавилоні й Ассирії ще 500 літ по знищенні Сумерії як мова аристократів і релігійних обрядів (щось як латина по упадку Риму).

25 століть проіснувала Сумерська держава, й хоч це був союз міст-державок, та все таки це був один нарід, одна релігія, одна мова й культура. Сумерія залишила фундаменти культури й цивілізації, властиво, цілому світові. Сумерську культуру, літературу, науку, математику, мистецтво, архітектуру, астрономію, медицину, право й релігію продовжували плекати вавилонці, ассирійці, єгиптяни, гетити, палестинці, фенікійці, народи Малої Азії, геллени й римляни, а через них усі народи Європи.

Гути панували над Аккадом від 2.230-2.120 рр. до Хр. За цей час в Аккаді поселилося багато амарів із північного заходу, де вони мали свою державу над рікою Ефратом зі столицею Марі (амари були орійського походження, як і гути). Прийшовши в Аккад, заклали місто Вавилон на честь свого бога Веела (великого, всемогутнього), семіти назвали його Бал. Амари змішалися з аккадцями, дали початок вавилонцям-халдеям.

З війни між амарами й еламітами, яка тривала 100 літ за спадщину Сумерів, скористали вавилонці. Вони звільнилися від впливів амарів під проводом свого царя Суму-абум (1.894-1.881 рр. до Хр.). Нащадком Суму-абуми був знаний нам з історії Гаммурабі (1.792-1.750 рр. до Хр.). Він сам викинув еламів із Сумерії і з початку жив у приязні з царем амарів Зімрі-Лімом (1.779-1.761 рр. до Хр.), але під кінець його життя напав на амарів, а його державу прилучив до Вавилону. Як самостійна держава Вавилон проіснував аж до нападу на нього каситів під проводом царя Агума II (1.602-1.585 рр. до Хр.). Касити чи Каші — орійське плем'я, яке жило між гутами й еламітами над рікою Тигром і горами Загрос (Загір'я).

По розвалі сумерійської держави на північний захід Вавилону й на північ від амарів над Тигром жило семітське плем'я асирів, що під проводом свого короля Шаліма-Агума зорганізувало свою державу, яка проіснувала аж до 612 р. до Хр.

Боги і віра сумерійців

Сумерійці не створили науки про постання світу. Вони вірили, що на початку було море, але його походження не згадують. Море витворило землю і небо: Землю уявляли собі як плоский диск, а небо як порожній простір, замкнений угорі склепінням. Простір між землею і небом був виповнений духом (повітрям — атмосферою). Сонце, Місяць, планети й зорі були зроблені з того матеріалу, що й атмосфера. Небо й земля були оточені безмежним морем. Основними складниками Всесвіту були небо, земля, море й дух-повітря. Все інше, що існувало, було частиною котрогось із них. Усе те мав створити гурт богів, подібних до людей, тільки безсмертних, невидимих, з надлюдською силою, що керують Всесвітом і контролюють його згідно з добрим пляном. Ті боги musіли бути безсмертними, бо в разі смерті котрогось з них світ поринув би в хаос. Отже, творчими богами musіли бути тільки чотири боги, тобто Ан — бог неба, Кі — богиня-мати землі (вона й Нінкі й Нінхурзаг), Ен-ліль — бог просторів, атмосфери й моря і Енкі — бог солодких вод, дощу, мистецтва й науки без якого життя на землі було б неможливе (земля була б пустелею). Після тієї четвірки йшла богиня уро-жайів, плодючості людського роду, любови й війни — Інанна (у вавилонців Іштар).

Жінкою Ен-ліля стала богиня Нінліль і з цього подружжя народилося двос синів: Уту — бог сонця і Нанна — бог місяця. Отже, усіх найвищих богів було сім, але тільки трое з них завідували світом: бог неба — Ан, бог просторів — Ен-ліль і бог солодких вод і спаситель людей (перед потопом) — Енкі.

Усіх сумерійських більших богинь і богів було 20. 9 богинь і 9 богів, а двос (з них) були двостатеві, чоловік і жінка (гермафродити), з них перший називався Сатран, а другий Думуз. Бог — це „Дінгір“ у сумерійців. Менших богів було безліч. Від них почався міф про походження людини. В тім міті читаємо: „Боги, які жили на шпiлях гір на схід від Сумерії, скаржилися могутнім богам, що вони потребують помочи у праці для себе. Тоді розумний бог Енкі порадив їм створити людей. Казав тим богам зійти з верхів гір на низ і наліпити людей з глею солодкого моря Арсу. Вони наліпили багато пар людей і попросили бога Ен-ліля, щоб оживив їх, що він і зробив, як бог-дух, вливши життя у мертву матерію“. Але, виявилось, що ті люди жили, мов тварини: ходили на чотирьох, пасли траву й пили брудну воду і, що найважливіше, не приносили жодної користі меншим богам. У цей час ще не покликано до життя богині збіжжя і годівлі овець, і коли це сталося, тоді бог Енкі наказав нижчим богам навчити людей ходити на задніх ногах, і по якимсь часі розвинувся в них розум. Людина стала мудрішати! Вона почала розумно працювати, у країні зростав добробут, з чого боги й жерці

були вдоволені. Але чим більше люди мудрішали, тим менше стали приносити богам жертви, і настав час, що зовсім перестали їх приносити!

Розсердилися боги, пішли на скаргу до Ен-ліля, а він задував витопити їх. Але ласкавий бог Енкі, приятель людей, почувши такий жорстокий присуд, остеріг людей. Він пішов до Зіюсудри, короля міста Шурупака, і порадив йому збудувати корабель, забрати до нього родину й челядь та скот із поля, але оскільки бог Енкі не мав права зраджувати тасмниць богів, бо за те грозила йому кара, то він пішов до другої кімнати в палаті Зіюсудри й говорив про той вирок бога Ен-ліля до стіни, але так, що король-лугаль Зіюсудра (Ной) все чув.

Настав потоп. Шаліли буря і злива. Стояла темрява сім днів, і води залили все. Тоді бог сонця Уту (син Ен-ліля) змиласердився й прийшов на допомогу. Вітри розігнали хмари й засяяло сонце, просохла земля, і Зіюсудра вийшов із корабля та приніс жертви богам, а вони наділили його безсмертям і принесли до місця „Дільмун“, де сходить сонце, тобто до раю (подібний опис потопу є у Старому Завіті, Буття — 6, 7, 8, 9 глави).

Місто Шурупаку відкопали Л. Вуллі й археолог Колдвей, які ствердили, що справді був місцевий потоп, тільки вченим не вдалося подати точної дати потопу. Деякі твердять, що він був між VII і VI тисячоліттям. Сумерійська версія подає, що він був 26.000 літ тому, але насправді він був десь у другій половині IV-го тисячоліття.

З відчитаних табличок довідуємося, що сумерійці найбільше любили й шанували бога Енкі, тому що він був дуже розумний і допомагав людям. Він, мов добрий батько, навчив людей різного ремесла й будівництва, а також вирощувати сільсько-господарські рослини, плекати тварин. Врятував рід людський перед потопом, щоб дати їм змогу поправитися. Він бог солодкої води й дощу, що давав життя, підтримував чистоту, лікував людей, а при релігійних церемоніях проганяв злих духів. Сумерійці вірили, що бог Енкі знав „хліб життя“ і „воду життя“, яка допомагала живим людям, а в деяких випадках і мертвим (міт про богиню Іннуну в царстві без вороття).

Сумерійці вірили в загробне життя. Це мало бути місце, де перебували душі (тіні) померлих. Те місце вони називали „країною без вороття“, або „Кур“. Це мав бути порожній простір під землею і морем, до якого йшли тіні (душі) померлих. Живі не були в захопленні від того простору, бо він був місцем плачу, відчаю і туги, де ніхто не зазнавав ніяких полегшень, де всі були рівні перед масстатом смерти, навіть великі герої, які полягли на полі бою за свою батьківщину, не зазнавали ніяких полегш на другому світі (варто порівняти долю Ахілля по його смерті з „Іліади“ Гомера).

Коли людина вмирала, їй справляли похорон, залежний від становища, яке вона займала за життя. Жрець виголошував над покійником різні заклинання перед злими духами, також плач і ридання плакальниць мали відганяти злих демонів. У могилу вкладали начиння і страви, навіть зброю, щоб у підземній мандрівці мерці могли боронитися перед демонами. Часами померлих палили, а попіл із жертвами складали у глиняні посудини й закопували. Королів-лугалів хоронено в мурованих гробівцях на яких нотовано ім'я померлого. Сумерійці вірили не тільки в загробне життя, а й також у воскресіння тих людей, що праведно жили. Душі померлих, що не тратили по смерті пам'яті й свідомости, судив герой Гільгамеш.

Сумерійці вірили, що кожна людина мала свого заступника перед могутніми богами (щось на кшталт ангела-хоронителя).

До звичаїв сумерійців, що їх принесли з України, належало свято зрівняння дня з ніччю 21 березня — Великий День, що його святкували три дні. Це був їх новий рік, коли воскресав бог Думуці й вертав з підземелля, з Кур на Землю. У цей день відбувалося символічне вінчання богині любови Інани з богом вівчарів Думуці. Тому оживала природа, наставала весна у природі й людських серцях. У цей день вибрано нового лугала, як заходила цього потреба, як і в нас, в Україні, кошового.

Мова й побут сумерів

Сумери як плем'я, опісля нагід-держави, а навіть як імперія проіснували приблизно 2.500 літ!

За цей довгий час витворили й удосконалили свою мову та винайдене ними вперше письмо. Але хоч їхня і наша мови за цей довгий час зазнали великих змін, однак в сумерійських записах, на диво, знаходимо багато слів чи назв, подібних до сьогоднішніх наших. Для прикладу, сумерійське „ама“ наше „мама“, „пато“ — „тато“, „унк“ — „онук“, „гаг“ — „гак“, „думу“ — „думати (ду-му думати), радити“, „гуру“ — „горшній начальник“, „нуду“ — нагід (раб)“, „саг“ — „сажень“ (міра довжини), „саган“ — „саган“ (посудина на плинні), „галя“ — „співак“, „мес“ — „мужчина“, „пісан“ — „скринька на документи, рильце, писати), „лю“ — „людина, чоловік, особа“, „лугаль“ — „король, кошовий“, якого сумерійці вибирали в лузі над водою зі святими деревами (бук, дуб, береза, калина), у нас — Великий Луг.

Великий день — наш великдень. У цей день сумерійці обдаровували одні одних писанками, мальованими символами вічного життя, меандром, причому бажали собі щастя, здоров'я, довголіття і багато-багато іншого.

Їхня кераміка різко подібна до трипільської, як також фігурки матері-землі. Це все докази, що сумерійці — брати наших трипільців, бо звичаї, міри, вага, яких вживали сумерійці, у деяких місцевостях України вживали до Першої і Другої світових воєн, а може, й донині. Сумерійці підписувалися своїм ім'ям і по батькові, так як у нас в Україні, дотепер.

Найбільшим вкладом сумерійців у скарбницю всесвітньої культури було винайдення письма — на початку образкового б. 4.000 літ до Хр. — яке 500 літ пізніше запозичили єгиптяни, що в них розвинулося у ієрогліфи, де кожне слово мало свій рисунок. Таке письмо було невигідне, тому сумери перейшли на клинове, що складалося з трикутників-клинців різнозвернених і сполучених. Сумери писали зліва направо, так як пишуть сьогодні народи орійського походження. По вигнанні аккадів, у часі III династії Ур, сумерійці винайшли азбуку, яка складалася з 4 голосних і 15-ти приголосних звуків: а, і, е, у; б, д, г, г, к, л, м, н, п, р, с, ш-щ або ч, т, з. Ця азбука через Вавилон дісталася до етритів і фінікійців, далі розійшлася по світі.

Крім письма, їхній розвиненій економії треба було вміти рахувати й усе те записати, тому вони винайшли не тільки порядок числа, а й дробі (не знали десяткових чисел).

Уміли додавати, віднімати, множити й ділити, підносити до 2 і 3 ступеня, також вміли витягати і третій корінь. Знали алгебру й геометрію. Колесо поділили на 360 часток, як рік на 360 днів. Вони перші створили календар. Їхній рік мав 13 місяців по 28 днів. День і ніч по 12 годин, година мала 60 хвилин, а хвилина 60 секунд, тиждень мав 7 діб, а чотири тижні — це один місяць. Число 60 у них домінувало — це була копа, півкопи й 1/5 копи — тузин. Знали табличку множення.

Школи були при святинях, їх провадили жерці — „уммі“. В школах була сувора дисципліна. До шкіл ходили тільки хлопці. Метою школи було навчити учня писати, читати й рахувати, щоб бути писарем. Писарі мали добре платні зайняття. У вищих школах вчили астрономію, стратегію, медицину, архітектуру, право, богослов'я й співи.

Мірою довжини в сумерійців був „гин“ — від ліктя до кінця середнього пальця (наш лікоть), що мав приблизно 45 см., 2 гини — це півсага, 4 гини — це 1 саг (наш сажень — 1,80 см.), тобто розкинуті горизонтально руки, 6 сагів — це 1 сар (10,8 м), 12 сарів — це 1 ган (наш „гин“, 1 ган поля — це поле завширшки 130 м, у нас теж міряли на гони, 60 гонів — це була старокрайова миля 7,8 км.).

Поверхню міряли квадративими гинами. Коли поверхня була різнокутна — ділили на трикутники, обчислювали поверхню трикутників і додавали.

Плини й сипкі речі міряли „ка“, що рівнялося 0,84 літра. У нас „око“ (скажін горілки), 5 ка — це була „сила“ (4,2 л — наш горнець чи американський гальон). 60 сил — це була „гура“ (252 літри). „гуру сагаль“ — це 144 сил, а „гура мах“ — 228 сил.

Платниною одиницею був „шекл“. 60 шеклів — це одна міна. 60 мін — 1 талант (25,5 кг.) міді, срібла, золота. Срібло було дуже дороге (1 міна срібла — 600 мін міді). За одного шекля можна було купити вівцю.

У Сумерії майже кожне місто мало свій „зіггурат“ — штучно виспані й утовчені гори глею, виліжені випаленою, покритою синьою емаллю цеглою. Зіггурати були нагорі вирівняні. На тих площах будували святинні, астрономічні обсерваторії і школи. В часі війни той зіггурат практично не можна було здобути. Крім зіггуратів, які й сьогодні викликають подив (жиди, коли вавилонці забрали їх у неволю, думали, що це та вежа, що її вавилонці хотіли будувати аж до неба), сумерійці перші у світі знали склепіння у формі лука (3.500 літ до Хр.). В Європі про склепіння довідалися щойно після походу Олександра Македонського на Схід.

На сумерійській архітектурі вчилися єгиптяни (які побудували без практичної вартости піраміди, а далі вавилонці, ассирійці, перси, фінікійці, греки й римляни).

Сумерійські жерці-астрономи відкрили п'ять планет (Меркурій, Венеру, Марс, Юпітер і Сатурн), очевидно, ці назви є латинські, але сумерійці назвали їх по-своєму. Про землю, хоч знали, що вона кружляє довкола сонця, не знали, що вона є планетою.

Великий поступ зробили сумерійці в медицині, яку поділили на хірургію і внутрішні хвороби (серце, нирки, печінка, легені, шлунок). Вони знали, що деякі хвороби є заразливі (хоча нічого не знали про бактерії і віруси). Думали, що віддих хворого затроював здорових. Лікували соками й мазями із зел, холодною водою, гарячими купелями, натираннями, різними оліями, масажми, компресами. Дезинфекцію робили соками із спеціальних рослин. Знали симптоми деяких хворіб. Соли вживали як антисептик. Не вживали ніяких чарів чи заклинань. За 2.700 р. до Хр. був знаний у цілій країні Лю-лю лікар з міста Ур. Опікункою медицини була богиня Нігіншіда, а символом медиків була змія уздовж жезла, що є і сьогодні емблемою медиків.

Давні володарі сумерійців, без огляду на їхнє становище у країні Сумер (лугаль-імператор) не були тиранами чи абсолютними монархами. Все у важливих справах, головно, коли йшлося про війну чи мир, скликали віча й радилися зі своїми громадянами.

Для учених, що відчитали таблички, було великою несподіванкою, що в Сумерії за 3.000 літ до Хр. був демократично-монархічний устрій. У той час уся країна складалася з багатьох міст

і провінцій, приналежних до них, з тих міст кожне намагалося панувати над цілою Сумерією. Найважливішим містом і провінцією Сумер було місто Кіш, яке після потопу дістало мандат (з неба) бути столицею краю. Але коли місто Урук сильно зросло на силах, тоді король Кіш, боячись втратити першенство, загрозив йому війною, якщо воно не визнає його зверхности. Тоді в Кіш панував лугаль Агга, а в Урук мітичний король-лугаль Гільгамеш. Він звернувся до вищої палати — зборів стариних (сенаторів) за порадою, але вони були думки, щоб погодитися. Тоді Гільгамеш звернувся до нижчої палати, що в більшості складалася з військовиків, а ті вирішили, що треба боротися. Але в міжчасі дійшло до порозуміння і все лишилося по-старому. В основному суперечки розв'язувано полюбовно. З цього висновок: сумерійці не любили проливати братньої крові навіть задля своїх улюблених лугалів, яким був Гільгамеш, чи всевладних жерців.

Література сумерійців появилася під кінець IV тисячоліття до Хр. Віра в загробне життя, потоп, гімни на честь богів, псалми, молитви й заклинання — все те, приbrane в мистецьку літературну форму, стало темою літературних творів сумерійців. Багато творів присвячено потопові, що стався по приході сумерійців у південну Месопотамію. Від сумерів довідалися про потоп вавилонці, ассирійці, етрити й жиди. Є також поеми про золотий вік-рай, що в ньому змії, леви, шакали й вовки не атакували людей, не було ні зми, ні смерті (про це жиди, будучи у вавилонській неволі, створили свій міт про рай, Адама й Еву). Найкращими творами сумерійської літератури є епопеї про сумерського героя і напівбога Гільгамеша, такі як „Гільгамеш і бик із неба“, „Потоп“, „Гільгамеш і Агга, Кіш“, „Гільгамеш і підземний світ“, „Смерть Гільгамеша“ й ін. Гільгамеш не був самотнім сумерським героєм, були ще й перед ним такі, як „Енмеркар“ і „Лугальбанда“, що їх оспівували сумерійські поети. Сумерійці перші в історії людства ввели в свою літературу епопеї, уже під кінець III тисячоліття до Хр.

Вавилонці, коли вже Сумер не існував, переписали це як власні твори (не було вже кому протестувати), те саме зробили ассирійці. Поеми про Гільгамеша, перекладені грецькою й латинською мовами, стали перлинами всесвітньої літератури. Серед релігійних поем особливе місце займають „псалми покаяння“, і напевно Давид не створив нічого оригінального — тільки скопіював сумерійські. Сумерійці створили казки про звірів: лиса, пса, осла, лева та інших тварин та звірів, так що й Езоп у шостому віці до Хр. не був оригінальний.

Як було вже згадано, кожне місто утримувало свою армію. Вона належала лугалеві і храмам. Армія складалася з бойових колісниць, важко- й легкоозброєної піхоти. На колісницях і у

важкоозброєній піхоті служили бояри. В легкоозброєній піхоті — вільні селяни. Озброєння було однакове: списи, луки й стріли, бойові сокири-кинджали — зачіпна зброя.

Охоронна: панцири, шоломи й щити. Таку зброю мали колісничі й важкоозброєна піхота. Легка піхота мала широкий вовняний пояс, набитий мідними бляхами, який переходив з лівого рамена й запинався на правім стегні. На головах мали шкіряні шоломи, руки й ноги були оголені. Їхнє озброєння: списи й бойові сокири. Лугалі й вожді окремих відділів носили золоті шоломи. Лугаль носив легко вигнутий меч чи шаблю.

Числова система у війську була копова. Відзнаками відділів були емблеми богів, орлів і сов.

Армія вживала такої тактики: у першу атаку йшли колісничі. Їх завданням було проломити лави ворога. За ними йшла важкоозброєна піхота, що була добре вишколена й дисциплінована. Її завданням було викінчити діло колісниць. За ними йшла легкоозброєна піхота, що добивала ворога, брала полон і здобич.

Чисельність армії невелика. Саргон мав усього 5.400 воїнів, якими завоював Сумер.

Загалом, сумерійське суспільство було побудоване на патріархальному устрої. Це ще один доказ, що вони вийшли з Лівобережної Праукраїни, де вже був патріархат.

В родині батько мав майже необмежену владу над дітьми й майном. Щодо жінки, то вона, як і у всіх оріїв, була у великій пошані. Закон захищав її від невдячності дітей. Мала право непокірну дитину вигнати з хати, а коли чоловік умирав, на неї переходила вся влада в хаті. Вона також підшукувала нареченого своїй доні.

Сумерійське суспільство ділилося на чотири стани: 1) лугаль, боярство, жерці; 2) купці, підприємці й ремісники; 3) вільні селяни і 4) невольники, які завжди мали можливість звільнитися.

Земля, як вже згадано, була розподілена між святинями, боярством і вільним селянством. Святині й бояри використовували невольників, або винаймали свою землю вільним селянам за чверть урожаю. Решта вільних селян сама обробляла свої ділянки, що були їх приватною власністю.

Оскільки вся Сумерія була дуже урбанізована, то в містах жило багато фахових робітників різних галузей: були мистці, будівничі, мулярі, будівельники кораблів (коли міста були над берегами рік), металурги, ковалі, шліфувальники каменя, гончарі, різьбарі, золотники, кухарі, перукарі, мельники, пекарі, пивоварні, купці, підприємці, учителі, жерці й писарі. Це перша цивілізація світу вже в III тисячолітті до Хр.

Усе, що тут сказано, базується на оригінальних записах самих сумерійців, відчитаних сумерологами, що професор Л. Вулли

оцінив так: «Якщо судимо людей за їх тріумфальними осягами, то мусимо признати сумерійцям почесне місце, але коли маємо їх судити за впливи в історичній еволюції культури — належить їм найвище почесне місце».

До цього часу нам здавалося, бо так нас у наших школах учили, що то греки (геллени) дали початок усім родам мистецтва й науки, а тим часом греки були тільки учнями гетитів (які теж запозичили свою культуру від сумерійців), фінікійців, лідів, критянців і т.д., — а насправді за тими всіма народами крилися сумерійці.

Сумерійці за 2.006 р. до Хр. не зникли з лиця землі. Їх і їхню пребагату спадщину перебрали вавилонці й асирійці. Вони проживали у своїй батьківщині Сумерії, аж доки не проковтнула їх Халдея-Вавилонія.

Гетити

У третьому тисячолітті, приблизно за 2.500 літ до Хр. з Південно-Східньої Європи — з Орієнту-Праукраїни вирушили в незнану дорогу численні племена оріїв. Одні йшли на схід, а інші на південь. Це вже був, мабуть, третій вихід з Праукраїни. На південь, обходячи Чорне море, одні йшли через Балкани й Дарданелли, інші, обходячи море, з Кубанщини переходили на Закавказзя, ще інші йшли довкола Каспію. Племена ці шукали нових земель, придатних для хліборобства й випасу своїх стад худоби, отар овець, табунів коней. У дорогу вирушали зі своїм майном і родинами. Їхали на тарбах і на конях а передові загони на колісницях, з воїнами, озброєними списами, луками, бойовими сокирами, частинно вже металевими (мідь, бронза). Ці ватаги, будучи сильнішими й маючи вищу культуру, зананували над автохтонами як військова аристократія. Вони з часом, знайшовши відповідні землі, ставали осілими.

Оволодівши країнами між Єгиптом, Сумером та Егейським і Середземним морями, почали творити власні держави. Вони створили на цьому просторі Малої Азії (Анатолії) і Близького Сходу кілька володінь і держав, з яких наймогутнішою була держава, а згодом імперія гетитів, що самі себе називали «гатті». Жиди (пізніше) називали їх «гітім», сумерійці — «гутті», асирійці — «каті» — «кета», єгиптяни — «гета», а Гомер називав їх «катекой».

До XX століття по Хр. — семітські історики уважали їх за семітів. Щойно в 1905 р. норвезький археолог Кнудсен, відчитавши клинопис арзамів (одне з племен гетитів), прийшов до переконання, що це були оріїці.

У 1917 року чеський археолог Б. Грозний, простудіювавши клинописи міста Несса, однієї із столиць гетитів, безастрережно довів, що арзави, несси, гетити та інші племена — це орії, індоєвропейці, а не семіти.

Британські археологи: Д.Г. Гогард (D.G. Hogarth) і Г.Л. Вуллі (G.L. Woolley) знайшли в місцевості Каркеміш над Ефратом цілі бібліотеки гетитів, що їх відчитали разом з археологами Грозним, Форрером, Пієро, Меррігі та іншими, і також ствердили, що всі ті народи, які там жили, були орійцями, прийшлими з північних берегів Чорного моря, тобто з Праукраїни.

Жидівський археолог І.Анаті у книжці «Палестина перед жидами» після розкопання гетитської могили біля Єрусалиму написав про них, що вони мали коней, вози, залізну зброю і глиняний посуд із трипільським орнаментом.

Обличчя гетитів, зображені на різьбах — орійсько-українські, голови голені, з чубами, як у запорожців, а А.Б. Грозний (чех) розказує, що й слово «козак» походить від гетівського «кач», що походить від «Каспія» або «Кав-казу» (інші твердять, що «козак» походить від назви азійських скотів — саки.)

Гетити не були одним плем'ям чи народом, а цілою низкою — до 20 племен, з окремими патріярхами — князями, яких в'язали одна мова, віра й прабатьківські звичаї.

Вони, вирушаючи в незнану путь, уже були зорганізовані. Їхня армія налічувала близько 35 тисяч воїнів і близько 3,500 колісниць, якими управляли бояри. Очевидно, виходячи з Праукраїни, мали вибраного великого князя, який був начальником армії — табарною, головним жерцем та головним суддею. (від слова «табарна» походить слово «табір», тобто місце, де перебував вождь — табарна). Усе те вони принесли зі своєї батьківщини, бо з клинописів знаємо, що їхній суспільно-державний устрій дуже подібний до устрою княжої Русі, лиш на три тисячі літ раніший.

Гетити, як і всі орії, принесли з Праукраїни спільну їм усім основу демократизму й справедливості.

Вони мали і племінних патріярхів-князів і раду бояр (від слова «болій» — більший), яка називалася у них «данку». Вона обмежувала сваволю коронованих царів-табарнів чи великих князів. Кожний гетитський цар-табарна прибирав до свого титулу ще й ім'я бога грому, що звався у них Тешуб (у марів — Тарун наше Перун). Однак гетитський цар не уважав себе за бога (як у Єгипті чи в Сумерії). Отже, його титул звучав (клинописом), наприклад: Тудалій III — Тешуб — Тарун — табарна гетитів (гетів), марів, арзавів, нессів і т.д. і т.ін.

Емблемою (гербом) табарни було сонце — золотий диск із крилами, бо в очах народу кожний табарна був сином сонця Гандана (Даж-бога). Крім того, табарна носив червоний царський

плащ із вишитим тризубом, символом блискавки Таруна, або трійці найвищих богів, яких він був найвищим жерцем. З часом тризуб зображувано з хрестом, як символом сонця, на середньому зубі.

Гетитське суспільство ділилося на селян, ремісників, купців, бояр і військо. Найсильнішим було військо зі своєю піхотою і двоколісними військовими возами. Військо було озброєне луками, списами й боєвими сокирами. Мало тарани для розбивання мурів. Воно славилось воєнною стратегією і тактикою, часто створюючи паніку у ворогів вже самою своєю появою, тому що швидкі й легкі колісничі з обслугою трьох бояр мали своїм завданням проломити суцільні лави ворога. За колісничцями йшла важка піхота, яка добивала розбитого ворога (кавалерії гетити не мали). Піхота носила довгі вовняні плащі, а під ними — коротку туніку й спідницю.

На границях своєї держави будували фортеці з каменя в яких тримали відповідні залоги. Війни провадили літом. Не любили довгих облог ворожих міст. Обложене місто, коли піддавалося добровільно, не нищили, тільки накладали данину і, зробивши договір, робили його своїм васалом. Коли ж місто боронилося і не хотіло піддатися, то по здобутті його руйнували, палили, а решту зрівнювали з землею, яку проклинали жерці (як римляни Картаген). Полонених у своїй державі робили невольниками.

Гетити були лицарями. Виповівши війну ворогові, оточували його або заскакували несподівано, часом вдавали втечу, щоб заманити ворога в засідку.

Їхні пізніші міста в Анатолії були укріплені мурами. У містах будували величаві храми, палаци й широкі бруковані вулиці. За мурами міст були цвинтарі. Мерців ховали в кам'яних могилах (діжах), як у траків, а царів спалювали, що було новиною на Сході.

Бідні гетити, як і в Трипіллі (Оріяні), мерця мили й палили на вогнищі ще того самого дня, коли помер. При палаючому вогні справляли тризну — їли й пили, кості й попіл небіжчика складали у срібну урну, завивали в льняне полотно, клали в ліжко і разом із ним вкладали в кам'яний гріб (діжу).

Похорон царів, князів і бояр тривав 13 днів, го́то тризна продовжувалася 12 днів, а 13-го вкладали урну до гробу, як і в Оріяні. Жінкам, крім харчів, клали їхні прикраси.

Селяни мали власну землю, худобу (довго- й короткорогу), овець і коней, пасіки, сади, виноградники й оливкові дерева. Сіяли пшеницю, просо й ячмінь на кашу й пиво, плекали виноградну лозу, овочеві дерева й оливки. Купці й ремісники скупчувалися по містах і портах, що дало початок торгівлі. Ремісники виробляли предмети з глини, золота, срібла, бронзи, міді, дерева й заліза, що було їхньою найбільшою таємницею, бо вони перші в історії уміли виплавляти залізо (халібі), яке цінували в 40

разів більше за срібло. Виробляли глиняний посуд (подібний, зрештою, до трипільського), печатки, ножі та інше знаряддя.

Вироби не були ще такі досконалі, як пізніші, але вони були прототипами майбутніх і взірцями для іранців, греків, критянців Мікен і Трої та жителів цілого простору навколо Егейського моря.

Мистецтво гетитів подібне до сколотського, бо вони теж любили зображати звірів, птахів і рослинний орнамент.

Гроші, які були потрібні для торгівлі, карбували із срібла й золота — це були т.зв. шекелі (один шекель — 5,5 гр. срібла, золотий шекель вартував 8 срібних, а залізний — 40 срібних шекелів. 60 шекелів — це була міна, а 60 мін — 1 талант (для прикладу: за один срібний шекель можна було купити вівцю). З розвитком ремесла й уведенням срібної монети, шекеля, у гетитів розвинулася й торгівля, яку згодом опанували асирійці, дуже виснажуючи гетитів.

Багаті гетити використовували працю рабів. Їх, звичайно, добували на війнах. Раби могли мати свою приватну власність. Їх було кілька категорій. Раби-ремісники й ради-хлібороби мали більше прав, ніж раби-пастухи, а їхнє становище було набагато краще, як у семітських народів.

Гетити суворо дотримувалися і поділу на касту, як в Індії і частинно на Русі. Жили родами, уже в патріархальному устрої. Жінка, однак, мала великі права (інакше як у семітів), бо це були залишки трипільського матриархату. Куплена й благословлена жерцем жінка (це був шлюб) ставала власністю чоловіка, але через шлюб набувала великі права як господиня і матір у хаті.

Мати, а не батько, вирішувала за кого дочка повинна вийти заміж. Вона ж могла вигнати непокірного сина з роду.

Платню «косагу», яку платив жених за дочку, брав батько або найстарший син, якщо батько помер. Жрець під час шлюбу утинав молодій косу й накладав їй чепець, так як у нас у Галичині до Першої світової війни.

Молода не одержувала з дому ніякого майна, крім убрання (посагі), який привозила додому молодого у великій скрині (пісані). В Галичині цей звичай зберігався до Першої світової війни.* Своякам до другого покоління споріднення не можна було одружуватися.

Гетити мали розвинене почуття людської гідності, не знали семітського «око за око», смертної кари уникали, за винятком змови на царя-табарну або вбивство.

Гетитська висока культура впливала на докільця. Під їхнім впливом були не тільки Ханаан, порт Угаріт, Троя, а й Мікени та

* я це пам'ятаю скриню, яку дістала моя няня від своїх батьків, це зберігалося «шмагтя», тобто убрання, білизна та інше).

Крит. Мова гетитів, які спілкувалися з різними народами, дуже змінилася від первісної, яку принесли з Оріяни, хоча в загальному була та сама, що в Оріяні, Тохарії, Індії і над Егейським морем.

Письмо було в них подвійне — ієрогліфічне, як в Єгипті, і клинове, як у шумерів (хоча дещо відмінне), може, тому, що жили посередині між Єгиптом і Сумером-Вавилоном. На Криті від гетитів навчилися вживати для писання глиняні таблички.

У м. Рас-Шамрі (Сирія) знайдено словник чотирма мовами: гетитською, аккадською, арамейською й єгипетською. Така цінна знахідка стала ключем до прочитання багатьох стародавніх документів і записів на глиняних табличках.

Царські архіви, відкопані у столиці Хатуса (Гатта) 1906 р., мали 10 тисяч глиняних табличок із кореспонденцією володарів, поемами, мітами, історичними подіями, торговельними договорами та іншими урядовими документами вісьмома мовами. Там теж знайдено закони, подібні до шумерських, й адміністративні записи. Німець Вінклер знайшов там згадку про героїв Гомера та шумерійського Гільгамеша.

Гетитська мова мала два діалекти: хатський і неситський.

Незважаючи на 4.000 літ різниці між гетитською і теперішньою українською мовою, знайдено багато подібних слів. Ось для прикладу: наше „мати“ — гетитське „му“, „зима“ — „кімат“, „далекій“ — „далюкі“, „свитає“ — „люката“, „серце“ — „карді“, „вогонь“ — „пагур“, „я“ — „ме“, „хата“ — „гатта“, „вода“ — „ватар“, „ложка“ — „лапа“, „співати“ — „гурлти“, „три“ — „тера“, „п'ять“ — „панча“, „сім“ — „сатта“, „вернути“ — „вертуна“, „Перун“ — „Варуна“, „кості“ — „гастаї“, „стопа“ — „пад“, „істи“ — „аст“, „спати“ — „суптарі“ і т.д.

Гетити визнавали політеїзм. Крім своїх богів, принесених з Оріяни (матір-земля, бога сонця Давату — Дажбога) придбали багато богів підкорених ними народів.

Найстаршою богинею, опікункою гетитської держави була Віросема — богиня мати і її чоловік бог неба Тару — Тарун, бог грому й блискавки. Від ханаанців гетити запозичили богиню Карусепу, від арзавів — бога Ярі (Ярила) і богиню любови Лельву (Лелю), від шумерів — Уруванду, від метанів — богиню землі Аріну і її синів Неріка (бога мови) і Зіпала (бога гарячки), від таврів — бога худоби Тавра. Бог світла звався Істан (правда), бог збіжжя — Галкіс (галушка?), бог коней — Пірва, бог місяця — Казка і т.д.

Гетитський пантеон „Святая святих“ був у дуже укріпленому місті Неріка. До цього міста люди ходили на прощу і усієї держави, і кожен там знаходив свого бога, до якого молився і в якого вривав. Це міг бути той самий бог, але тільки інакше називався.

Чужий бог не був ворогом гетитських богів, як у семітів (Ягве). Гетити мали писані молитовники. Знали сповідь подібну до християнської, відмінну хіба тим, що грішник не сповідався жерцеві, а стоячи на колінах, визнавав свої гріхи-провини перед богом, вірячи, що той простить йому. Щось, як Фарисей і Митар (один хвалився і представлявся ледь не добродієм самого Бога, а другий у покорі й приниженні перед творцем бився і благав милосердя та прощення).

Знали гетити безкровну жертву богам, яка складалася з хліба й вина (або пива). По своїх містах вони будували храми з каменю, а по селах дерев'яні, звичайно, зі статуєю бога сонця Давати або Таруна. Святиня називалася «барат». До неї входив лише жрець, а люди стояли надворі.

Щороку в березні, у часі зрівняння дня і ночі, святкували празник «Порулії» (наша пора), тоді починали сіяти збіжжя (яре) і садити ярину. В червні святкували «ата-шум» (тоді дозрівала «сома», яку додавали до хмільних напоїв).

Заразливу хворобу гетити називали «доспрать» (папороть).

Жерці ворожили за рухом зір (чи плянет) на овечій печинці, за льотом птахів, як у пізнішому Римі (цей звичай до Риму принесли русенаї-етруски, одне з гетитських племен, яке по розвалі гетитської держави вимандрувало спочатку до Греції, а опісля, у IX ст. до Хр. прибуло в долину ріки По, де поселилося. Згодом, воно зайняло цілу територію аж по ріку Тибер).

Гетитська держава

Як вже згадано, гетити прийшли в Анатолію з теперішньої Кубанщини (а за археологом Ру (Roux) — з Трипільщини через Тракію і Босфор).

З гетитських документів (клинопису) знаємо, що вони близько 2.000 р. до Хр. мали царів Пітана й Ааніту. Там теж сказано, що численні племена гетитів у ті часи, воювали між собою. В інших гетитських анналах говориться, що Троя II була звоєнована гетитами за 2.300 р. до Хр. З того треба здогадуватися, що гетити в Анатолії появилися у половині третього тисячоліття.

Гетитська держава почала міцніти між XX і XVIII століттями до Хр. Про те також «говорять» руїни їхньої тодішньої столиці Гатта, або Хатуса (сьогодні «селище Богац-кой», яка не від початку була столицею. Цар Ааніта говорить, що його батько Пітан здобув місто Нессу і прилучив до своєї держави, а здолавши іншого князя племені гетитів, знищив його столицю Хатусу. Свою столицю з Кушарі переніс до Несси, яку укріпив.

У той час гетитів було вже так багато, що одне з їхніх племен — сірі — поселилося у теперішній Сирії і Фінікії, а інакше — Кінаші в теперішній Палестині (звідси Канаан, назву Палестина надали цій країні палістї (філістими), що прийшли з Пелопонесу).

Першу династію гетитських царів починає цар Любарна I, що стверджують залишені клинописи. Він підкорив племена туванів, гупішнів, ландів, люшнів й арзавів.

Його син Любарна II переніс свою столицю з Кушари до Хатуси і став називати себе Хатусілем (тобто царем гетитів). Він розширив свою державу аж до Середземного моря, про що знайдено напис, що «моря були його (Хатусіля) границями». Хатусіль видав закон, щоб рада бояр (панів) «панку» по смерті кожного царя перебирала контроль над державою (інтеррегнум) та усувала зайвих претендентів на престол й тим самим запобігала шкідливим міжусобицям. Хатусіль помер від ран при здобуванні міста Халпи.

Його спадкоємцем став Мурсілій I (1620-1590 рр. до Хр.), який знищив Халпу. Він переміг марів і приєднав до своєї держави. Опісля завоював Вавилон і з великою здобиччю повернувся до Хатуси. Під час тріумфального в'їзду в Хатусу його вбив чоловік рідної сестри Гантіля. Це викликало «домашню» війну. З цього скористалися вавилонці та марі, які визволилися з-під влади гетитів. Інші сусіди напали на гетитські міста й треба було з ними воювати. Та, однак, переможцем з «домашньої» війни вийшов Гантіль, що сильно укріпив свою столицю Хатусу. По його смерті почалися наново домашні війни з родами Гантіля і Мурсіля. Сина Гантіля убив його швагер Зідант. Зіданта вбив його син Амун, а Амуна вбив Гузій, який остаточно зайняв трон.

Після смерті Гузія знову була «домашня» війна, що закінчилася перемогою Телепіна. Він, щоб запобігти руйнінницьким домашнім війнам, видав едикт, яким установив право й чергу наслідства, та дав право раді «панку» стояти на сторожі цього едикту.

У час останньої «домашньої» війни урі захопили Північну Месопотамію, Сирію й Кілікію.

Гетитську державу із занепаду підніс цар Тудалій II.

Він розбудував святий заповідник «Язілі Гая» у місті Неріку. Там було джерело з кришталєво-чистою водою, святі дерева й цілий пантеон гетитських богів у храмах, прикрашених великим багатством гетитської скульптури й архітектури.

Тудалій відвоював Халпу, перемігши урів і метанів, 1457 р. до Хр.

Син Тудалія II Хатусіль II розбив коаліцію урів, метанів, ямдів і кіліків-кізуватих, але та війна ослабила також і державу гетитів.

Після Хатусіля II державою правив його син Арнуванд I, по нім його син Тудалій III, який воював з Єгиптом, газгами й арзавами.

Син Тудалія III — Супільюма I (1375-1335 рр. до Хр.) — був сдібним царем і добрим політиком. Він об'єднав гетитські племена й zorganizував добру адміністрацію та армію. Приєднав до своєї держави арзавів (пізніша Ліконія), Сирію і дуже важливий порт Угаріт та цілий Ханаан і марів. Також оволодів містом Каркеміш, а князівство Кізуватна (пізніше Кілікія) піддалося йому добровільно. Гетитська держава стало імперією в Малій Азії.

Вдова фараона Іхнатона* просить Супільюму, щоб прислав їй одного із своїх синів, який був би їй чоловіком, а взамін обіцяла вічний союз. Супільюма задовольнив прохання і вислав сина до Єгипту. Весілля, одначе, не відбулося, бо принца замордували жерці, і замість одного союзу вибухнула війна, яка закінчилася перемогою гетитів.

Супільюма I (1375-1335 рр. до Хр.) правив державою 40 літ. За цей час багато воював із довколишніми сусідами, укріпив свої міста й по-будував храми. Крім міст зводив некрополі для померлих. Сам помер від чуми. На престол вступив його син Арнуванда I, але й він помер на чуму. На престолі засів Мурсілій II, та проти нього підняв «домашню» війну рідний брат Шарко. У дволітній війні Мурсілій (1334-1306 рр. до Хр.) переміг брата і його союзників арзавів.

Син Мурсілія — Мутавалій (1306-1282 рр. до Хр.) — пішов війною проти єгипетського фараона Рамзеса II (1292-1225 рр. до Хр.), що захотів відвоювати Сирію. Дійшло до битви 1285 р. до Хр. біля міста Кадеша. Рамзес програв бій, і гетити наново оволоділи Палестиною (про ту битву пише П. Трог, але гетитів він називає сколотами).

Мутавалій не мав сина, тому передав трон синові другої жінки, котрий назвав себе Мурсілієм III (Урі-Тешуб, 1285-1275 рр. до Хр.)

По нім обняв владу брат Мутавалія Хатусіль III (1275-1250 рр. до Хр.). Він поширив гетитську державу ще більше, хоча був дуже людяний і справедливий. В аналах про нього написано, що «ніколи не зробив поганого людського вчинку». В 1269 р. до Хр. уклав союз із фараоном Рамзесом II, утвердженням подружжям Рамзеса з дочкою Хатусілля III.

Тудалій IV (1250-1220 рр. до Хр.) жив у союзі з Єгиптом. У часи його урядування гетитів стався неврожай і від голоду їх урятував Єгипет, післявши багато збіжжя Тудалієві. За Тудалія

* Це той фараон, що запровадив в Єгипті віру в одного Бога — Атона. Атона — Атона по-єгипетськи. Фараон Аманхотеп IV (1367-1350 до Хр.) змінив своє ім'я на Іхнатон (чи Іхнатон) (Ikhnaton), що значить Бог Атон — Задовольнений. Мойсей, який 1290 р. вивів жидів з Єгипту, назвав Атона Атонасом.

IV увійшла в силу ассирійська держава. Ассирійці тримали у своїх руках майже всю торгівлю в державі гетитів і часто фінансували „домашні“ війни у гетитській імперії, щоб послабити її. Тому гетитські царі задумали позбутися від лихварської економії ассирійців і почали обмежувати їхні маніпуляції. У відповідь ассирійці перекрили гетитам торгівлю зі Сходом, обмеживши кредити. У відповідь Тудалій IV замкнув ассирійцям доступ до торгівлі в Сирії і Фінікії та викинув ассирійців зі своєї держави.

Ассирійці були заскочені, але будучи багатими, підкупили егейців, які до того часу з гетитами жили в згоді. Егейці і фригійці несподівано вдарили на гетитів від заходу й над річкою Сигою розбили гетитську армію Тудалія IV в 1220 р. до Хр.

У тій битві Тудалій загинув, а егейці і фригійці захопили побережжя Малої Азії.

Плян економічного знищення сили ассирійців провалився, але ассирійці тим не вдоволюючися, вони задумали цілком знищити гетитську державу.

Арнуванда II, син і наслідник Тудалія IV, не мав здібностей батька й у критичну хвилину гетитської імперії не зумів перешкодити коаліції егейців та ассирійців, тому дні ослабленої держави були вже полічені. Арнуванда помер із журби. Його брат Супілума II був останнім царем імперії.

Ассирійці у спілці з ахейцями та фригійцями розбили армію гетитів, облягли столицю Хатусу і по трирічній облозі взяли її голодом. Місто зруйнували й спалили, а оборонців і населення вирзали в 1190 р. до Хр.

Центр держави був знищений, та південно-західня її частина оборонилася (гори Таврус — Кілікія і Сирія) і перетривала аж до 1100 р. до Хр. Того року ассирійський цар Тіглат Пілезар завойював Сирію. Таври й Кілікія боронилися у горах аж до 717 р. до Хр., коли Саргон II розгромив гетитське князівство Каркеміш. Упало останнє гетитське князівство. Царство й імперія гетитів зникли з лиця землі назавжди.

Коли говорити про зв'язки гетитів із сусідніми державами й цивілізаціями, а також із місцевими князівствами та містами, то вони були дуже широкі як торговельні й культурні, так і політичні. В єгипетських листах з Тель-Амарна є часті згадки про гетитів і метанів. Тісніші зв'язки були з Месопотамією, тобто з Вавилоном й Ассирією.

Угаріт, перший міжнародний порт в історії людства, був під володінням гетитів. Мав справді широку автономію і власну династію. Гетити через нього тісно співпрацювали з Мікенами. Крітом і Троєю.

Мікени в той час були в руках ахейців, хоча Гомер говорить про „данаой“ (данаїці володіли Арголідою).

Гетитська державна система була загалом федералістична з дрібними князівствами, провінціями, протекторатами та васалами, що давало асирійцям змогу за гроші викликати «домашні війни» і в цей спосіб послаблювати, а врешті й знищити гетитську імперію, якої вони дуже боялися.

Міжнародні торговельні шляхи вели з Індії через Сузи-Вавилон-Нініву до Сардіс і Трої, а з-над Чорного моря почерез Палестину до Єгипту дороги ці перехрещувалися у столиці імперії Хатусі.

В гетитській державі нагромадилися великі багатства культурні й матеріальні завдяки винахідливості мешканців Халібії. Гетити перші почали застосовувати залізо, яке через торгівлю розходилося по всіх усюдах для широкого житку. Крім промислу (металургії) вони мали вдосталь пшениці й іншого збіжжя, худоби, коней, вина, текстильних та керамічних виробів.

Незважаючи на мозаїку різних племен, між ними була співпраця, а дух предківської віри й мови єднав їх усіх.

Ассирія пережила гетитську державу тільки одне століття. Ослаблену у війнах урами й медами, її викінчили сколоти-скити з України на спілку з медами в 612 р. до Хр. Ніневію, їхню столицю, так знищено, що археологи змогли її віднайти і дослідити аж у 1920 р. по Хр.

Гіксоси

Перш ніж говорити про гіксосів, треба хоч кілька слів сказати про Сирію, Фінікію і Канаан.

Ці три країни споконвіку заселяло дуже рідке семітсько-арабське населення (юдеї як нарід прийшли туди із Синаю або з Південної Йорданії щойно в половині початку XIII ст. (б. 1250 р. до Хр.) до Хр. Про Авраама і його братанича Лота, що перебували на тих просторах, як згадується у Біблії, не доводиться згадувати, тому що це були дві окремі родини, які, вийшовши з Ур, кочували в Канаанських степах за дозволом оріїських володарів (приблизно у XVIII ст. до Хр.). У половині четвертого тисячоліття, а може, й скоріше, тими краями оволоділи орії: сірі, кинахи, самарити, амарити-марії, моавити та інші численні племена.

Найчисельніші були кинахи (чи кинаки), які розсіялися у цілім Канаані аж по Синай. Їх вавилонці марії-орії називали «канаан», єгиптяни — «лаканан», а пізніші юдеї (з XII ст. до Хр.) — «ханаан» (слово «кинак» означало меч, від кинак—меч походить «кинджал» і назва «кінь», бо на конях приїхали канаки-мечники орії).

Плем'я сірих поселилося на території сьгоднішніх Лівану-Фінікії і Сирії. Над берегами Середземного моря вони заснували

численні міста-порти: Арад, Трипілля-Триполіс, Библо, Борут-Бейрут, Сидон, Сарепту, Тир, Акру, Дору й численні інші. Сирія й Фінікія у той час були поділені на 30 князівств, що змагалися між собою.

На південь від гір Гільбоа великим островом між кинахами поселилося плем'я самарів, що заложило місто, яке назвали Самартею. Столицею кинахів стало місто Орі-Кон-Срихон, що, згідно з археологічними доказами, походить із початку сьомого тисячоліття (6.900 р. до Хр.).

Орійські племена: марів (аморів) і моабів та інших зайняли землі за рікою Ордуном (чиста вода оріїв) теперішнім Йорданом.

Усі ті землі, зайняті оріями, у той час були більш урожайні, ніж тепер. Було багато лісів, тому орії у короткому часі перемінили їх, як і Праукраїну, в землю, яка пліла молоком і медом.

На землях, що її займали орії, усюди закладали міста й розводили сільське господарство. Сіяли просо, пшеницю, ячмінь, льон і коноплі. Плекали рогату худобу, насаджували сади, винну лозу й оливкове дерево, яке застали на тих землях, закладали пасіки, а на ліванських долинах плекали кущі черчика, насіння якого принесли із західньої Оріїни (Галичини й Волині — червєнські городи). На цей кущ у травні сідав метелик черлень, яєчка якого теж привезли, що складав яєчка, з яких вилазили гусєнниці, що живилися листками черчика. Листки ці мали в собі червоний барвник. З кінцем червня збирали ці гусєнниці, з яких діставали тривкий природний барвник, яким фарбували тонкі льняні або вовняні тканини, що їх називали пурпурою, яку цїнували на вагу золота (плащі з цієї пурпури носили королі, князі й дуже багаті вельможі).

Пришельці-орії виробляли, як і трипільці, мальовану кераміку, що була тонка й гладка. Розвинули теж і ювелірне мистецтво із золота, срібла, бронзи, уміли також позолочувати інші метали. Знали таємницю виробництва скла.

Через Сирію, Ливан і Канаан пролягали дуже важливі торговельні шляхи на всі сторони Анатолії, в Арабію, Єгипет, Кавказ, Вавилон, Індію.

Морськими шляхами Фінікія-Сирія і Канаан були пов'язані з островами Егейського моря, Гелладою, Італією, Африкою, Еспанією — Іберією, Франкією-Галією та далекою Англією (Альбіоном), а на півночі — з Причорномор'ям.

Великою заслугою Фінікії для людства був винахід будови кораблів-вітрильників, на яких розвозили свої промислові вироби, емігрували й закладали численні колонії, згадати хоча б Картаген, який заснували в 814 р. до Хр. На кораблях привозили сировину — цїну й мідь, з яких виплавляли бронзу, знали таємницю виплавлення заліза. На ліванських горах росли чудові кедрові ліси, з дерева тих лісів будували кораблі.

Назва Фінікія походить від єгипетського „фенеху“, що означало „кораблебудівельники“. Сирію єгиптяни називали „ару“ (орії).

Та чи не найбільшою заслугою фінікійців перед культурою всього людства було вдосконалення азбуки, яку перейняли від шумерійців, що її доповнили голосними і приголосними та розповсюдили по західному світі. Від них цю азбуку прийняли фригійці, згодом греки, скототи, картагенці, римляни, а від останніх інші народи. Багатства Сирії, Лівану й Канаану та їхня політична слабкість спокусили єгипетського фараона Сенусета III в 1860 р. до Хр. завоювати ці країни й прилучити їх до Єгипту.

Цією агресією Єгипту гетити почулися zagrożеними з півдня. Вони викликали з Оріяни своїх побратимів-гіксосів, пропхнули їх через свою територію (як згадує професор Л.Вуллі) і вже наприкінці XIX ст. до Хр. гіксоси оволоділи Сирією і Канааном, витиснувши єгиптян (гіксосів єгиптяни називали „геквакгазе“ — чужі пани).

Гіксоси, здобувши Канаан, у 1800 р. до Хр. на горах північної Юдеї збудували твердиню, яку назвали Ур-салим (північний Єрусалим), а крім того, розбудували в Канаані три інші фортеці: Єрихон, Мегіде й Шехем.

В 1730 р. до Хр. гіксоси з'явилися на кордонах Єгипту. Вони, як буря, ударили на єгиптян, хоча Єгипет мав на ті часи сильну і добре вишколену армію, котра, побачивши лискучі колісниці, запряжені кіньми, що їх єгиптяни до того часу не бачили й не знали, покидала зброю на землю і з переляку втікала, хто куди міг. Гіксоси здобули Нижній Єгипет без бою.

З того часу, як подає єгиптолог Е. Маєр, гіксоси панували в Єгипті близько 200 літ, встановивши 15 і 16 династії фараонів. Їхньою столицею стало місто Аваріс.

Гіксоси були оріїцями, високі на зріст, русяві, синьоокі й білошкірі. Вони привезли зі собою металеву зброю, коней, колісниці й вози, яких ніхто доти в Єгипті не бачив. Їхні луки були сильніші й у два рази довші за єгипетські.

Вони збудували на Нілі велику фльоту, привозячи з Лівану кедрове дерево. Столицю Аваріс обвели високим валом, глибоким ровом, а ворота охороняли дві оборонні вежі.

Володарі (фараони) гіксосів 15 і 16 династій, які володіли Нижнім Єгиптом, називалися так: Салітіс, Апачнан, Апофіс, Янас, Есте і Киян.

У війні з Нубією гіксоси навчили єгиптян кращої військової техніки, методів оборони й нападу та володіння колісницями. В цілій країні їхні люди стали аристократією, тому єгипетські жерці дуже їх не любили, бо були вони чужинцями й завойовниками.

В 1560 р. до Хр. фараон Ахмозіс I за намовою жерців, які таємно обрали його фараonom, розпочав революцію і з горішніми

египтянами прогнав гіксосів до Канаану. Ця війна тривала понад 10 літ. Після прогнання з Єгипту гіксоси не припинили свою діяльність у Канаані й Сирії. Їхня культура лишилася у тих краях скрізь свої сліди.

В Єгипті говорили, що гіксоси походять із Та-Рус, тобто з Руської землі. Легендарний рус — це олень у Праукраїні (тотем).

Фараон Тутмосіс III (1490-1436 рр. до Хр.) в 1468 р. до Хр. обложив місто Мегідо, яке по семи місяцях здобув голодом і зрівняв із землею.

Єгипетська армія звела зруйнований і остаточно для гіксосів бій біля міста Кадеш 1286 р. Рамзес II (1290-1224 рр. до Хр.) над річкою Оронтеc. З цією датою держава гіксосів перестала існувати, але вони не загинули — змішалися з місцевими оріяни й дали початок народові оромеїв-арамеїв, мовою яких проповідував Ісус Христос.

Біля Гази, Єрихону та Скитополісу (пізнішого) розкопано могили гіксосів, в яких вони були поховані разом із кінями та зброєю (такій був їхній звичай).

В Єгипті збереглася статуя володаря (фараона) Кияна.

Троя — Іліон

Троя — орійсько-сколотська твердиня напроти Дарданеллів (5 км від дарданельської протоки, на правому березі ріки Скамандер — тепер село Гісарлик). Трою збудували на скелястій горі заввишки 50 метрів, рівній угорі, вихідці з Оріяни на початку III-го тисячоліття до Хр.

Її основником мав бути мітичний Тесер. Свою назву Троя дістала від його нащадка Троса, що назвав околицю Троядою, а місто Тросю. Його син Іль збудував недалеко Трої місто, яке назвав Іліоном, а що вона була близько Трої, то з часом зрослися в одне місто, яке стало відпустовим місцем траків-людів, фригів, троянців інших малоазійських й європейських оріїв з огляду на величавий храм богині Атени, який згодом присвоїли собі геллени.

Іль хотів мати знак від бога Яви, чи вибрав добре місце під Іліон. Він гаряче прохав про це Яву. Ранком біля свого шатра найшов дерев'яну статую Атени, доньку богині Ате, жінки Яви (богині землі траків). Врадуваний Іль побудував на горі святиню Атени, що стала покровителькою Трої і роду Ільї (греки присвоїли собі не тільки бога Яву, якого називали Зевесом, а й і його доньку Атену, що по знищенню Трої-Іліону стала опікункою Атени).

Син Іллі Лео-Мед з допомогою богів Посейдона (бога моря) й Аполлона (бога сонця, світла й мистецтва) звів довкола Трої потужні оборонні мурі.

Але тому що Лео-Мед відповідно не винагородив богів за ту працю, вони наслали на нього Геракла, який знищив цілу царську родину, за винятком сина Подарка, якого врятувала сестра-красуня Гезіона й назвала його Приамом (викупленим).

Приам оженився з Арісбою, а потім із Гекубою. З ними мав 50 синів і 12 дочок. Із них знаємо з „Іліяди“ Гомера Гектора, Париса й доньку-вцідунку Кассандру. Вони відіграли найважливіші ролі у троянській війні 1193-1184 рр. до Хр.

Гомер подав, що причиною війни між данайцями-гелленами і Троєю була „крадіж“ Гелени — жінки-красуні короля Спарти Менелая царевичем Парисом, якому Афродита обіцяла дати найкращу дівчину за жінку взамін золотого яблука з написом „Найкращий“, що його підкинула богиня розбрату Еріда на весіллі Пелея і Тетиди.

За цей вчинок Париса задрісні Гера й Алена організували наїзд гелленів під проводом Агамемнона, царя Микен, брата Менелая і багатьох інших „цариків“, що припинили на цей час свої міжусобиці й подалися здобувати багату Трою.

Війна тягнулася десять літ (греки-геллени не мали облогових таранів), а Гомер описав у своїй „Іліяді“ останні 50 днів, в яких остаточно підступом здобуто, зруйновано й спалено Трою-Іліон.

Але причини знищення Трої були глибші й реальніші. Троя зі своєю фльоатою замикала гелленам-данайцям дорогу до Оріяни-Праукраїни по збіжжя, рибу, мед та іншу сировину (по „золоті руно“), якої так потребували бідні данайці. За намовою Ассирії, якій гетити перетяли торгівлю із Заходом, постало дві коаліції: до першої стає могутня Ассирія і її союзники — геллени-данайці, фригійці та інші, а до другої належали гетити, Троя, Єгипет, касити з Вавилоном. Невтральними стали траки.

Гетити мусили розділити свою армію проти ассирійців і фригів із данайцями з-за моря. Ассирія розбила каситсько-вавилонську армію до її з'єднання з гетитською. Єгипетська допомога спизнилася, а троянсько-гетитська армія була розбита геллено-фригами.

Спільники поки що не наважувалися облягати Трою, а пішли в наступ на сильніших гетитів. Ця війна тривала з перервами 40 літ. Аж коли Рамзес III (1196-1167 рр. до Хр.) розбив напасників у кривавому бою у дельті Нілу в 1190 р., геллени, користуючись ослабленням гетитів, приступили до облоги Трої.

Приамова Троя була обведена неприступними оборонними мурами й вежами із залізом кованими брамами. Коаліція данайських цариків не мала потрібних таранів, щоб розбити брами, тому облога затягнулася на 10 років.

Мешканці Трої були дуже багаті, мужні, витривалі й войовничі. Вся торгівля з Оріяною переходила через їхнє місто, а крім того, через Трою пролягала сухопутня дорога Індія — Геллада.

Трояни володіли великою торговельною фльотою, яка контролювала торгівлю збіжжям в Дарданеллах. Мали також сильну сухопутню армію.

Життя у Трої було приємне й вигідне. У ній були широкі, вимощені камінними плитами вулиці, торговельні площі й форуми. Палац Іріама, храми й будинки аристократії були збудовані з тесаного каменя, доми звичайних громадян були з дерева, яке постачали околиці гори Іди. Вельможі й бояри вживали золоте й срібне nakриття.

Мешканці Трої були поділені на чотири кляси: 1) вельможі; 2) купці, 3) ремісники, робітники й моряки і 4) раби. Одяг носили з льону й вовни, часто фарбовані пурпурою. Надзвичайно високо стояло у Трої мистецтво виробів із золота, срібла, міді, заліза та глини.

Оріяна постачала пшеницю, рибу, мед, віск, дерево й шкури. Усе це троянці перепродували в Гелладі й на островах з великим зиском.

Троя була на чолі невеликою державою. До неї належали острів Лесбос і північний берег Дарданеллів.

10-літня облога далася взнаки і троянцям. Обидві сторони напружували останні сили.

Гомер подав, що за порадою Одиссея, царка острова Ітаки, данайці спорудили велетенського коня, в якому заховалися воїни гелленів з тим ж Одиссеєм. Самі геллени спалили табір і відійшли на поблизький острів, де заховалися. Коли рано троянці побачили спалений табір, велетенського коня і ні одного данайця-грека, то дуже зраділи із щасливого закінчення довгої війни. Вони відчинили браму міста і втягнули коня (присвяченого Атені)* до міста. Ніхто не звертав уваги на перестороги і плач Кассандри. Серед загальної радості, гульні та шнятики ніхто її не слухав.

Уночі, коли п'яні троянці всі поснули, не виставивши навіть сторожі при відчиненні брамі, коли все затихло, Одиссей із п'ятидесятьма товаришами виліз з коня. Вони отворили інші брами міста для данайського війська, що вже чекало за мурами Трої.

Трою пограбували й сплюндрували. Чоловіків вимордували, а жінок із Геленою забрали в полон. Троя — забороло входу в Понт — перестала існувати.

В 1870 р. по Хр. Генріх Шліман, який дуже захоплювався „Іліадою“ Гомера, доробившись до великого майна, почав

* *Viginti* й латинська приказка: *Timeo danaos et dona ferentes* (боюсь данайців (греків), навіть коли вони приносять дари (богам))

розкопувати горб Гісарлік, де були рештки римської твердині — *Pium Novum*. Під її руїнами були інші мури й фундаменти (Трой було дев'ять), щораз то старших Ільйонів. Аж при сьомих руїнах Шліман із дружиною знайшли велетенські скарби неціненної археологічної вартости, які вчений назвав скарбами Пріама.

Так із легенди Шліман повернув Трою до історичної дійсности.

Іран (Зовнішня Персія)

На початку третього тисячоліття до Хр. в теперішній середуший Іран прийшли з Праукраїни орійці-сколоти й утворили свою державу, яку назвали „Аріяна“ (чи Оріяна). Теперішні перські імперіалісти, щоб присвоїти собі спадщину колись могутніх держав, таких як Медія, Партія, Арія, Согдіяна, Бактрія (Кушан), Сузіяна, Карманія, Ефталія, Арахозія, Гедрозія та ін., які існували там, ще поки появилися перси (б. IX ст. до Хр.), називали всі ті території у 1935 р. „Великим Іраном“ (від Аріяни-Оріяни).

Два найбільші орійсько-сколотські племена — по виході з Праукраїни — меди й парти, якийсь час жили в Тохарії (між Аму-Дарією й Сир-Дарією), але на початку I-го тисячоліття до Хр. з невідомих причин подалися на південний захід, займаючи ті (очевидно, непорожні) території аж до берегів океану.

Спершу меди на заході, опісля на схід від них парти збудували собі окремі держави. Від партів пішла назва малого племені між сузами й карманами — фарси, перси.

Назва медів, біблійних медаїв, походить від „міді“, яку там знайдено, або від меду (привезли з Праукраїни бджоли).

Авеста, свята книга орійів, називає край, з якого вийшли згадані племена, — раєм. З-над Дніпра й Дону вони прийшли на конях і возах, на яких привезли свої родини, металеву зброю і плуг, а понад усе — закон правильного життя, бо ж вони орії шляхетні.

Історія медів, північно-західних сусідів персів, почалася за асирійськими джерелами на початку I-го тисячоліття до Хр., а за Помпеем Трогом за 1.500 літ до заснування Нініви, коли сколоти (а за ними й меди) завойовували Азію загалом ще в V-му тисячолітті до Хр.

На початку IX-го тисячоліття до Хр. розпалася імперія гетитів в Анатолії, і з того часу все більше й більше оріо-сколотських племен напливало до Ірану, хоча від самого початку мусіли боротися з автохтонами (кутії, касіти, елами), а також з асирійцями. Меди, прийшовши на нові землі (Північно-Західний Іран), збудували свою столицю, яку назвали Екбатана, оточили її муром у

формі колеса — на вигляд сонця, культ якого принесли з Праукраїни. Меди були в постійному союзі із Сколотією проти Ассирії. У здобутому краю меди уважали себе здобичниками і вищою клясою. Вони побудували багато міст, в яких розвинули торгівлю, ремесла і мистецтво. Побудували дороги, якими в майбутньому будуть переходити великі армії Кира, Дарія, Олександра.

З Месопотамією нав'язали культурні й торговельні зв'язки. Їхній демократичний централізм був вищий від вавилонсько-ассирійського деспотизму й фанатизму.

Релігія Медів — культ сонця (Мітра) і боротьба добра зі злом, дуже поступові, сприяли розвиткові культури й літератури. Однак довгі війни з Ассирією ослабили Медію настільки, що за ассирійського короля Саргона II (721-705 рр. до Хр.) Ассирія зайняла велику частину Західньої Медії. Щойно 28-літній побут сколотів з України допоміг медам зруйнувати Нініву в 612 р. до Хр. і знищити назавжди Ассирію.

У цій довгій боротьбі цар медів Кіясар II (653-585 рр. до Хр.) реорганізував свою армію на взір і за допомогою сколотів, що пробули на території медів 28 літ. Геродот каже, що реорганізована армія медів була найкраща на Близькому Сході. З цією армією Астіяг (585-550 рр. до Хр.), син Кіясара, збудував Велику Медію аж по ріку Галис на заході й по Єгипет на півдні. Персія була васалом Медії. Але Астіяг не мав сина. В 550 р. до Хр. владу над Великою Медією перейняв сестриник Астіяга, князь персів Кир II із династії Ахменідів. Він, здетронізувавши свого вуйка, із васала став царем персів і медів.

Кир II (558-528 рр. до Хр.) був добрим політиком. Об'єднавши Персію з Медією, дав вуйкові прекрасну платню в Персеполісі, а медам дуже широку автономію, полишаючи їм їхню адміністрацію й уряди, а у свої руки взяв армію й політику.

В VII ст. до Хр., коли меди змагалися з ассирійцями, перси під проводом свого князя Ахемена над Перською затокою поступово звільнялися від медів.

Далі їх князем був Тіесп (675-640 рр. до Хр.). Він залишив своє князівство двом синам: Кірові I (640-600 рр. до Хр.) і Арієрамі, що поділися державою батька, творячи дві династичні лінії. Кир I після походу Асурбаніпаля (668-631 рр. до Хр.) царя ассирійського, на схід, визнав суверенітет Ассирії. Брат його Аріям, оскільки був даліше на схід, оборонив свою незалежність.

Син Кира I — Камбіз I (600-559 рр. до Хр.) — одружений із сестрою Астіяга, був васалом медів (Сузіяна — Елам). Сином Камбіза I був Кир II, про якого ми вже згадували. Він проголосив себе царем персів і медів, збудував велику імперію із столицею у місті Пасаргаде (50 км на північний схід від Персеполіу). Щоб протиставитись зростаючій силі Кира II, вавилонський цар Набонід уклав союз із Лідією і Єгиптом.

Та поки союзники 547 р. до Хр. вирушили на допомогу Крезові, перська кавалерія і колісниця розбили армію Креза й 545 р. до Хр. здобули столицю Сарди. Не вертаючись до Персії, Кир II завоював усю Анатолію, Сирію і Палестину. Вавилон утратив зв'язок з Єгиптом і був оточений. В 540 р. до Хр. Вавилон, найсильніша твердиня світу, без боротьби, через зраду жерців, перейшла під владу Кира. Жерці коронували Кира II царем Вавилону, зате він залишив адміністрацію і торгівлю в їх руках. Після здобуття Вавилону Кир II, жінка якого була юдейкою, звільнив жидів із вавилонської неволі, маючи надію, що з їх допомогою буде володіти Палестиною. Тепер його імперія сягала від Єгипту по Індію. Він збудував місто Мараканду (теперішній Самарканд).

Останній король Вавилону Набонід (556-539 рр. до Хр.), узятий у полон, звершив історію ще так недавно грізного Вавилону.

Кир II був найбільшим лицарем і мрійником-романтиком перед Олександром Македонським і зумів об'єднати багато народів. Підкорив Партію, Карманію, Драгіану, Аріану і в кривавих боях Бактрію (усі вони розмовляли скелотською мовою, зрозумілою медам і персам).

Але зі скелотськими масагетами, які не хотіли визнати його зверхности, не мав щастя. Масагети жили на північ від партів — між Каспієм й р. Оксусом (Аму-Дарія) По перших успіхах у боротьбі з масагетами, будучи вже певним у перемозі, загнався у гірські провалля, де чекала його засідка масагетів. Він і його армія були знищені й вирізані до ноги. Боем масагетів керувала цариця Томіра (Тамара). Вона помстилася за смерть свого сина Спартака, який загинув героїською смертю у першій фазі війни. Томіра, знайшовши труп Кира II, наказала відтяти йому голову й кинути в міх, наповнений кров'ю, кажучи: „Напийся, варваре, досхочу крові, що ти її ціле життя прагнув” (Геродот).

Так закінчив свої походи Кир II. Від того часу перси більше не зачіпали масагетів.

Кир II залишив двох синів: Камбиза (530-522 рр. до Хр.) й Бардію.

Підкорені народи почали підносити голови, а меди хотіли шляхетного Бардію на царя для себе. Бардія зажадав поділу імперії, та Камбиз 528 р. до Хр. убив брата, а повсталі народи підкорив. Заспокоївши імперію, Камбиз підготовлявся до завоювання Єгипту, на чолі якого стояв фараон Яхмос-Амазіс III (570-526 рр. до Хр.). Бій стався під містом Пелюзією 526 р. до Хр., при правім рукаві Нілу (дельта). Перси виграли бій і загорнули Єгипет, пограбувавши пребагаті міста й храми. Камбиз власноручно убив бика Апіса (святість Єгипту).

Камбиз був тиран і садист. Убив не тільки брата, а й власну вагітну жінку Роксану. Помер бездітним 522 р. до Хр.

Після смерти Камбіза в усій імперії вибухнуло повстання проти персів. До влади прийшов самозванець „Бардія”, якого Дарій (з бічної лінії Ахеменідів) убив; а повстання заспокоїв у 19 боях, таким чином заволодівши імперією.

Дарій (522-486 рр. до Хр.) здібний вождь, політик й адміністратор. Він насамперед поділив розлогу імперію на сатрапії, визначив висоту податку, настановив інспекторів (око й вухо царя). Урядовцям визначив державну платню, побудував широкі кам'яні дороги, установив кінну пошту, почав карбувати золоті монети — „дарики” (наше слово „дар”). Завів постійне військо з персів і медів, що в мирний час стояло залогами в підкорених країнах, зробив новий поділ армії: десятки, сотні, тисячі й десятитисячні, а на їх чолі поставив десятників, соцьких, тисяцьких і сатрапів. На чолі всіх стояв він — цар. Для власної охорони тримав 10 тисяч т.зв. „безсмертних”. Дарій збудував флоту за допомогою фінікійців. Збудував також і нову столицю Персеполіс і для себе чудові палати.

Дарій I воював із східними скелотами-саками в 519 р., але пам'ятаючи смерть Кира II, не запустився в їх краї. Він постановив підкорити спочатку царських скелотів (в Україні) і до цієї війни готувався 5 літ, завоювавши за той час Тракію і Македонію.

У 512 р. до Хр. з великою армією вирушив у похід на Сколотію-Україну, яку постановив здобути за 60 днів! Але Дарій не лише не завоював Сколотії-України, а й зазнав поразки і ганебно втік, що так гарно описав Геродот.

У самій імперії Дарія панували спокій і порядок.

Дарій був гордий тим, що він орієць, про що свідчить напис на скалі в Бегістані, який відчитав археолог Равлісон: „Я є фарс, син фарса, — орієць, орійського роду”.

Щоб замкнути торгівлю скелотам, Дарій задумав здобути Грецію. Він рушив у Грецію з великою армією, але битву під Марафоном 490 р. до Хр. програв. По програній битві почав наново готуватися, та смерть перервала цей задум.

Син Дарія Ксеркес I (485-465 рр. до Хр.) продовжував задум батька, але й він ганебно програв війну з Грецією (Саламіс) і до кінця свого життя придушував повстання підкорених народів.

За Артаксеркса (465-424 рр. до Хр.) відірвалися від Персії Єгипет і деякі народи Анатолії.

Дарій II (424-404 рр. до Хр.) втратив Македонію, а Артаксеркс II (404-358 рр. до Хр.) намагався зберегти розпад імперії.

Щойно Артаксеркс III (358-337 рр. до Хр.) відновив могутність імперії, зайнявши наново Єгипет. Грецію врятував Филип II Македонський.

У Персії Артаксеркс III усунув корупцію і провів реформи для зміцнення держави, та це не подобалося вельможам. Филип II допоміг зробити платну революцію і змовник Бабоа убив

Артаксеркса III, а владу передав Дарієві III (335-330 рр. до Хр.) з побічної лінії Ахеменідів — поганому політикові й вождеві, якому диктували свою волю бояри-вельможі.

В 336 р. до Хр. Филип II прoderся у Західню Анатолію, але там був замордований.

По смерті Филипа II до влади прийшов Олександр (336-323 до Хр.). Він у 333 рр. до Хр. над річкою Граніком розбив перську армію і захопив Анатолію. У битві під Іссусом отворив собі браму до Фінікії, де здобув Тир і Палестину. Завоювавши Єгипет, заснував у дельті Нілу Олександрію. Вертаючись з Єгипту, подався у Месопотамію, де під Гавгамелею остаточно переміг Дарія III. Дарій утік до Сузи, де його замордував власний слуга. На нім закінчився рід Ахеменідів.

Перська імперія мала 30 провінцій. Саме тому Олександр так легко розбив її. Перси й меди не платили податків, але за те все чоловіче населення їх служило в армії.

Олександр, здобувши Сузи й Персеполіс, по-варварськи зруйнував їх. У столицях, як також у Пасаргаді (місце коронації імператорів), здобув незліченні скарби в золоті, сріблі і дорогих каменях (170.000 талантів срібла й 6.000 талантів золота).

У дальших роках перейшов цілу Перську імперію і з боями дійшов аж до ріки Інду (по дорозі закладав нові Олександрії (30)). Намагався завоювати й азійську Сколотію. Воював з партами й бактрами, які були приналежні до Перської імперії. В одній битві з азійськими сколотами Олександрові, поціленому каменем у потилицю, на довгий час відняло мову. Сьогодні й Сакії не наважився завойовувати, завернув до Пенджабу, а даліше вздовж Інду, почерез Гедросію і Карманію, берегами океану подався до Персеполісу. В усій колишній Перській імперії оріяни не приймали ні грецької мови, ні їхньої віри. Щоб якось тому зарадити, Олександр сам оженився з персіянкою і наказав примусово одружитися 10 тисячам македонцям із боярськими дочками, щоб через подружжя прискорити асиміляцію.

323 р. до Хр. у Вавилоні Олександр помер від лихоманки, не залишивши сина (власиво, його дружина народила сина, але вже по розподілі імперії). Імперію розділили поміж собою його генерали-діяхохи. Антигон I, генерал Олександра, став королем Македонії й Греції, Птолемеї посів Єгипет, Лізімах — Малу Азію і Тракію, Селевк — весь Іран, Месопотамію і Сирію. Династія Селевкідів володіла від 323-250 до Хр. У той час гору взяла Партія під династією Арсанідів (250 до Хр. — 227 по Хр.) Мітрадат I розбив армію Дмитрія II Селевкида й заснував самостійне царство партів. В тому часі на овиді появився Рим. Парти дуже часто воювали з ним і то з неабияким успіхом.

В 53 р. по Хр., по смерті Мітрадата VI, напав на Партію без причини проконсул Сирії Ліціній Красс, але парти під проводом

Мітрата III (сина Прата III) розбили легіони Красса в битві під Карге в Месопотамії, де й Красс наклав головою. За Августа прийшло до замирення. Границю визначено на Евфраті. Доміціян завоював Вірменію, а Траян, на короткий час Вавилон. У 161 р. по Хр. Марк-Аврелій знову воював з Партами і забрав їм Месопотамію.

Парти перейняли від скелотів і медів військовоу техніку — опанцирені колісницї й кінноту. Зі скелотами парти були у дружбі й часто допомагали собі у війнах з римлянами.

В 220 р. по Хр. імператор Каракалліа заатакував Медію. У той час у Персії повстав проти партів здібний вождь Ардашір із племені сасів. Партським царем був Артабан V, що, узятий у два вогні (римляни й перси), загинув у бою з Ардашіром 224 р. по Хр. Останнім царем Партії був Артаваз, що загинув у боротьбі з Ардашіром біля руїн Персеполісу 228 р. по Хр. На цьому вигас рід Арсанідів, а почався рід Сасанідів, що перейняв владу, злучивши Партію з Персією.

Сасаніди стали далеко грізнішими противниками Риму, ніж були Арсаніди.

По смерті Ардашіра I (241 р. по Хр.) владу перебрав Шапура I, його син, що в 241 р. по Хр. знову знищив нападників-римлян. У бою під Масицею над Ефратом, де разом із легіонами загинув імператор Гардіян. У 256 р. по Хр. римляни ще раз напали на Вірменію, та Шапура I і тим разом під Едессою узав у полон не тільки всю армію римлян, а й самого імператора Валерія (це вперше імператор попав живий у полон).

На тім Рим закінчив свою експансію на Схід — його ролю перебрав Константинопіль /Візантія/.

Усіх царів з роду Сасанідів було 37. Вони правили злученою Персією і Партією аж по 651 р. по Хр. Останній цар Яздагард загинув у боротьбі з арабами.

Тоді на світову арену виступили мусульманські араби, які, зрушені фанатичною вірою, залляли цілий Схід, як і африканський захід.

Перси-парти не хотіли підкоритися релігійно-політично ні Римові, ні Візантії. Опісля, з арабами в союзі, били зрадливу Візантію, зрівнявши Магомета із Зороастром.

Згодом арабів підмінили турки, що були кровно споріднені з народами Ірану. Вони до часу залишили „Зенд-Авесту“ й перську мову народам Ірану.

„Авеста“ — це, без сумніву, одна з тих скелотських книг, про які писав згадуваний Берос, що була написана санскритом.

Та найважчою проблемою, що в'яжеться з територією і народами Ірану, є зороастріянізм. Його творцем був бактріянець чи хорезміць (перси твердять, що він був персом, бо Дарій I увів зороастріянізм як урядову релігію в усій своїй імперії). Але в

„Авесті“ немає ані згадки про Персію у першій частині „Відеват“, що вміщала в собі таблицю народів. Це знак, що коли „Авеста“ повстала, про Персію ще не було й мови, і тому про неї немає там згадки.

Маг-мудрець (не чаклун) на ім'я Зороастер — „посланець зір“, що, за переказом, жив 77 літ (660-583? рр. до Хр.), але деякі вчені сумніваються у тій даті й твердять, що він жив 5.000 літ до Троянської війни (1193-84 до Хр.). Гермодорус зі Смирни, а також Евдоксій й Арістотель твердять, що він жив 6.000 літ до смерті Платона (427-347 рр. до Хр.)

За „Сколотською сагою“ Беросса Зороастер — це неначе втілення святого жерця, прабатька Скита (Сколота), у роді якого залишилася віра й передання в одного Бога-Творця, що його Зороастер називає Агура-Мазда (Горішній, з висот. — Газда — Господар) й уважає його за найвище Добро, Мудрість, Любов і Справедливість. А „Авеста“ якраз і складається з притч — „гаг“, гімнів подяки й відданості тому Творцеві.

„Авеста“ складається з 21 книги — „Гатас і ясна“, тобто обрядових закликів, що їх записали учні Зороастра по його смерті.

Оригінал „Авесті“ був написаний на 12.000 волячих шкурах. Його зберігали в Персеполісі, перській столиці, яку 331 р. до Хр. за наказом Олександра Македонського було спалено. Там і загинув оригінал „Авесті“, залишилися тільки копії, що їх опісля перекладено. В Європі спопуляризував їх француз А. Дюперрон, який, побуваючи в Індії, переклав „Зенд-Авесту“ на санскрит з допомогою жерця — Парса чи Парта.

Теологічне навчання „Магу“ — мудреців, як виходить з „Авесті“, ґрунтується на дуалізмі, тобто на „вічній“ боротьбі між Добром і Злом, між „Агура-Маздою“, „Мудрим Горішнім Паном“ і „Анра-Майнію“, духом зла, але ця боротьба закінчується перемогою Добра завдяки участі „помічника-саушіянта“. В понятті „магу“ космічні й людські події відбуваються протягом 12.000 літ, поділених на чотири періоди по 3.000 літ кожний. У перших двох періодах усе в мирі, у третьому періоді починається боротьба Зла проти Добра — це мітичний період, а в четвертому періоді з'являється „Заратустра“ (історичний період), що проголошує навчання „Агура-Мазди“, і він сам є першим „помічником“, другим є його послідовники в навчанні. Третьою постаттю є „Астватерета“ — нащадок „Заратустри“, „Втілена Правда“. Він буде „помічником-саушіянтом“ у найвищому значенні, бо своєю діяльністю zapewнить остаточний тріумф Добра над Злом і знову приведе людство до первісного щасливого стану. Цей третій помічник буде нащадком „Заратустри“, але породжений дівцею, „що до неї не приступить жоден чоловік“. Коли прийде той „помічник“, прийде воскресіння мертвих, загальний суд людства й відновлення абсолютного царства „Агура-Мазди“ з тріумфом

Добра. Так вірили „магу“ — мудреці сколотсько-орійських народів. Подібно було записано й у єврейських книгах, бо вони, перебуваючи в неволі на Сході у Вавилоні, знали вчення Зороастра. Отож, коли з'явилася зоря на сході, що була чудесним явищем, а не космічним, збрали дари, гідні Царя царів, і поспішили в Єрусалим, щоб поклонитися йому, бо магу знали, що й юдеї у Палестині очікують Спасителя. Вони були треті з черги люди, що віддали йому хвалу й поклоніння. «І ось зоря, що бачили на сході, ішла перед ними, аж поки не прийшла й не стала зверху, де було дитячко. Побачивши зорю, вони зраділи радістю вельми великою. Увійшли до хати й побачили дитячко з Марією, матір'ю його, і, впадши ниць, поклонилися йому, потім відкрили свої скарби й піднесли йому дари: золото, ладан і миро... і вернулися іншою дорогою у свій край». (Матей -2-9-12).

Зороастер відкинув політеїзм. Він учив, що є Один, добрий мудрий Творець Всесвіту й людини, який тій людині творить тільки добро. Він переможе й духа зла. Символом Його є світло, сонце й вогонь, а диявола (деви) — темрява.

„Ця релігія була поширена на всій території Західньої Азії аж по Індію. Вона прийнялася і в Малій Азії. Чи була вона релігією сколотів в Україні? Немає на це джерельних доказів, хоча у сколотів був дуже поширений культ сонця, вогню, культ Мітри-Хорса-Дажбога“ (О. Дrajнговський).

Зороастер учив про боротьбу Добра зі Злом. Визнавці його найвищої, як на ті часи, моралі й етики не були ідолопоклонниками, а визнавцями моральної філософії, дещо схожої на християнізм, записаної цілі століття перед Христом. Це був монотеїзм, відділений від політики, який має сколотсько-орійський характер, такий неподібний до жидівської ексклюзивності.

Релігія Зороастри — це перша з черги. Другою, створеною орійцем, був буддизм.

Бог Зурван — втілення безконечного часу (грецький Хронос) — мав двох синів-близнюків: Агура-Мазду (Ормузда), бога мудрости, закону космічного порядку, добра, світла й творця білих оріїв, і його брата Анру-Майна (Арімана) — чорного, якому призначив жити в темряві під землею.

Аріман заздрив Ормуздові й між ними почалася боротьба. Коли Ормузд сотворив людину й дав їй ангела життя, то Аріман сотворив дайву — мару-смерть і від того часу люди почали вмирати.

Колі Ормузд дав людям вогонь, Аріман дав дим. Ормузд дав сміх і радість, Аріман дав плач, сльози й терпіння, а далше... день-ніч, літо-зима, правда-брехня і т.д.

Щоб доброму Ормуздові помагати, Зороастер учив, що люди, як і його діти, повинні йому помагати боротися з Аріманом, а це в той спосіб, що треба чесно жити, бути покірним, говорити

правду, бути побожним, управляти рілляю, бути справедливим, не пити „соми“ і т.д.

Усі праведні, що живуть згідно з наказами Ормузда, одержать нагороду після смерті. Їхні душі перейдуть через вузьку кладку спокійно у рай, натомість грішники будуть тремтіти й під ними кладка буде дрижати, й вони попадають у темне провалля до Арімана. Зороастер заборонив своїм визнавцям пити „сому“ й вино, бо ці напої є винаходом Арімана.

За вченням Зороастра, Агура-Мазда сотворив шість добрих ангелів, які разом із ним творили святу сімку, що несуть людям добро, не вимагаючи від них ніякої заплати чи жертв, крім вогню. Тому не треба було будувати храмів, крім жертovníків на вогонь. Сколоти в Україні не будували святинь.

Ось назви створених Агура-Маздою ангелів, записаних в „Авесті“:

1. Ашу-Вагішту (аша — ясний, вагішта — правда), перший ангел Агури, що опікувався правдою, справедливістю і вогнем.

2. Вогу-Манаг (вогу — віл, манаг — багатий), ангел численних стад худоби (святих тварин оріїв).

3. Кшатра-Вайрія (кшатра — лицар, вайрія — війна) (можливо, від нього походить слово варяг?).

4. Спента-Армаїті (спента — святий, армаїті — сполучений, від цього походить „армія“ і „ярмо“), ангел, що святістю сполучував Землю з Богом, опікун Землі.

5. Наур-Ватаг (наур — море, ватаг — текуча вода) ангел, що опікувався здоров'ям людей.

6. Амер-Атат (амер — вічний, любий, приємний, атат — тяглість — життя, атавізм), ангел життя, молодости й весни.

І на закінчення цього розділу. Оригінал „Авести“, як було згадано, загинув у пожежі Персеполісу 331 р. до Хр. Залишилися, однак, численні копії і за династії Сасанідів (228 — 651 рр. по Хр.) з одної з них зроблено скорочений переклад т.зв. мовою пагляві, вживаною у народі, а не в культурі. Оригінальна мова „Авести“ була санскритська, і жерці бактрійські, опісля медійські й партські, її добре розуміли, бо це була їхня мова. В часи Сасанідів почала розвиватися перська мова, й тому до перекладу „Авести“ додано „Зенд“, тобто перські коментарі, через що її названо „Зенд Авеста“, що викликало помилкове враження, немовби вона була написана новим санскритським діалектом „Зенд“. Але ця перекладна мова пагляві мала дуже мало спільного з санскритом, хіба деякі оригінальні вислови чи звороти Зороастра. Мова пагляві розвивалася далі в Персії й осягнула свій клясичний період під кінець X ст. по Хр., коли поет Фірдоусі (940-1010 рр. по Хр.) написав епос „Шаг-Намаг“. Але перси намагалися подати „Авесту“ як витвір їхнього духа і тому твердили, що Авеста колись була написана староперською мовою, яка і була санскритом.

Але якраз в Індії знайдено частини первісної „Авести“, написаної санскритом, що зовсім не подібний до мови „Зенд-Авести“. І тоді виявилася правда.

Але деякі історики чужі й наші й далі твердять, якого то „іранського“ походження є наші предки сколоти й наша мова.

Індія (Оріяни-сколоти в Індії)

Історія Індії є дуже важливим джерелом для вивчення праісторії Оріяни-України, тому що в їхній історії і літературі, яка збереглася, є записане те все про оріїв-сколотів, що вони принесли зі собою до Індії, виходячи з Оріяни-Праукраїни. Оріяни-сколоти прийшли до Індії між 2.000 — 1.500 роком до Хр., але вони не прийшли з неї безпосередньо.

Уже у III-му тисячолітті до Хр. вони вийшли з Праукраїни, знайшовши собі врожайну батьківщину над і поміж ріками Аму-Дарією і Сир-Дарією (Оксус і Яксарта), даючи початок таким державам: Хорасмії, Согдіяні, Бактрії, а на схід від них — Сакії, на південному заході від Хорасмії постала Партія, а на південь від Бактрії — Оріяна (чи Аріяна) від чого пішла назва Іран.

Е. Джеймс в „Історії релігій“ пише, що оріїці найперше увійшли до Азії (Азія тоді починалася уже за Доном). Одні з них пішли до Північно-Західної Індії (у Пенджаб), другі — до Західної Азії, а треті поселилися в Ірані.

Заки оріяно-сколоти прийшли в Індію, вона вже була заселена з тих часів, що й Сумерія (можливо, що й населення було те саме, на що є багато доказів).

Найдавніше населення Індії — це дравіди, що їх орії називали „дасса“ (темношкірі), що говорили архаїчною мовою „мунду“ (сьогодні це маляйо-індуси — третина населення Індії).

На підставі археологічних розкопів, що їх започаткував англійський археолог І. Маршал у першій половині XX століття, маємо докладне уявлення про те, що існувало в Індії за 3.000 літ до Хр. Тоді в Індії існували великі й сильні держави, які мали доволі високу культуру, муровані й багаті міста та ієрогліфічне письмо (подібне до сумерійського), що його й досі ще не відчитано.

Відкопані Маршалом міста Могенйо-Даро й Гаратта в долині Інду з III-го тисячоліття до Хр. вже були знищені до приходу сколотів. Руїни першого займали 260 га поверхні. Місто перебудовувало 9 разів. Головна вулиця були 10 м завширшки. Посередині міста був палац, який мав 30 кімнат (можливо, палати володаря). У центрі міста знайдено руїни великого храму, побіч — великий басейн, а довкола храму — будинки для жерців та

обслуги. Розкопано великий критий ринок, а попри його стіни — торговельні прилавки. Близько ринку — великий магазин чи склад на товари.

Будинки збудовані з паленої цегли при рівних вулицях, які перетиналися під прямим кутом. Доми мали проточну воду й каналізацію. Деякі з них були кілька поверхові. Все це було будоване за 3.000 літ до Хр. Самозрозуміло, щоб досягнути такої високої цивілізації, цей нарід мусів існувати хоч 1.000 літ до того часу. Найзамітніше те, що в тих руїнах знайдено нагі фігурки богині плодючості — „Матері землі“, цілком подібні до наших трипільських. На підставі того можна здогадуватися, що між дравідами й сумерійцями існували торговельні зв'язки.

Завоювання багатой Індії оріями з Праукраїни тривало близько 500 літ. Завойовники відтиснули дравідів на півострів Декан та в гористі околиці Гімалаяів, самі ж осіли на урожайних землях Індії. А щоб не асимілюватися з дравідами, орії, залишивши їм самоуправу, увели варни-касти. На початку орії зайняли родючі землі рівнини Пенджабу, горішні течії Інду та його приток, опісля долину ріки Гангесу, Бенгаль і цілу Індію за винятком Південного Декану.

Безстрашні воїни, як писав про них Я. Негру, знайшли собі нову батьківщину. „Вони знали, що єдина насолода життя — це бути безстрашними“. Вони привезли плуг і сокиру, металеву зброю і колісницю, запряжені кіньми, що викликали паніку в темношкірих автохтонів. Орії в Індії зустріли небачених раніше слонів, верблюдів, а також рис, бавовну і дактелеву пальму.

Орії шляхетні жили патріархальними родами-племенами зі спадщинними князями — раями й вічами в невеликих державах. Мали між собою жерців, які згодом створили окрему касту брагманів. Мали поетів-співаків, ремісників і рільників. Оріяни, як завойовники, не хотіли змішуватися з місцевим населенням, тому створили касту, які мали патріархальний устрій і спадкові зайняття.

Найбільш упривілейованою кастою були: 1) брагмани — жерці, духовна аристократія, законодавці; 2) кшатри або раяни, тобто володарі й лицарство; 3) вайшья — купці, ремісники, урядовці та вільні селяни; 4) неорійці — прислуга, судра (шудра), дравіди. Закон орів-індів каже, що ніякий білий орій не смів бути рабом. Вони вірили, що три перші касту були 2 рази народжені (перше народження — це природне, друге, коли в молодості вивчили науку законів Вед). Четверта каста родиться тільки раз, як кожне звіря. Перехід з одної касту до другої був немислимий. Коли оріяни виходили з Праукраїни, їхні релігійні вірування були нескладні — вони повинні були любити своїх богів (приносити їм жертви), любити сили природи й духів

померлих предків. Вони вірили, що Всесвітом кермує Троян, тобто трійця добрих богів з допомогою менших богів, напівбогів, героїв і духів у змаганнях проти лихих богів. Вони зауважили, що добрі боги є: чисті й пахучі — вони дають чистий дощ, тепло без диму, запах квітів, урожай земних плодів, здоров'я і силу, майно й радість життя та сому (хмільний напій). Лихі боги роблять усе навпаки. Щоб допомогти добрим богам, треба дотримуватися чистоти душі й тіла, тому мораль „драгма“ в них була висока.

Уже в 1200 р. до Хр. створили законодавство „Ману Сміті“ (Чоловік справедливий).

Ману (наше „муж“ — юдейське „Емануїл“, чесний (чоловік) муж, який шанує Божі закони на землі, його створив Брагма (бог усього живого), бог Агні дав йому вогонь, а бог Вішну — бика й корову. Вогонь був йому даний на те, щоб міг приносити богам жертви, які Агні переносив і доручав богам. У часі життя Ману люди були вже дуже зіпсуті — не приносили більше жертв богам, не молилися, а грішили (крім Ману). Боги задумали витопити всіх людей. Бог Брагма з'явився під виглядом риби, яку щоденно годував Ману. За порадою тої риби (ніби бога Агні) Ману збудував корабель, увів до нього по парі домашніх тварин і, коли потоп почався, прив'язав корабель до риби, яка ним кермувала. І був вивезений на найвищий верх Гімалаяів. Коли води опали, Ману приніс у жертву богам кисле молоко й масло від корови, що була на кораблі. Молоко вилив у воду й молився до богів, щоб не забули про нього, бо він був самотній.

Води висихали цілий рік. Ману збудував жертвник і приніс жертву богам із домашніх тварин і щиро молився. По році в тому місці, де вилив у воду молоко, в час жертвування, з води вийшла прекрасна, біла, як молоко, рум'яна, наче масло, жінка і назвала себе „дочкою Ману“.

Це були прародичі людства, що по потопі наповнили землю.

У цій книзі Ману є записано, що за об'явленням бога-риби буде 14 катастроф. Потоп був сьомою з черги, а сім ще мають бути. Книга Ману складається з 4 розділів, званих „Ашрама“.

У першому розділі подано докладні приписи життя, прав, завдань і релігійних наук — законів та ритуалів, які мусить вивчити брагман.

У другому є подружній закон (заборона Купали), вінчання — „браг“, ставлення чоловіка до жінки, розлучення, спадкове право, заборона змішування каст (варн) і т.д. Ось кілька подробиць другого розділу.

Рід „ята“ й родина були патріархальні. Вся влада — у руках батька родини. Він приносив жертви на честь духів померлих предків. (У нас батько на Свят-вечір приносив „дідуха“ (осідок духів), запрошував предків на святу вечерю, кидав до стелі

ложку куті й таке інше. Хата, вічний вогонь* у хаті й всі члени родини — усе те звалось „гріха“, а батько звався „гріха паті“ (тому в нас усі проступки проти батька й роду зуться „гріх“).

Жінці закон Ману відбивав ті привілеї, які вона мала в нас у час матриярхату (закон Купала), але „паті“ повинен бути справедливий до своєї дружини, хоча вона не повинна нічого робити проти його волі. Після смерти мужа повинна була слухати найстаршого сина або брата чоловіка. Жінка не могла покидати „гріху“. Вона й не мала права на спадок, коли захотіла, могла з'єднатися зі своїм померлим чоловіком на вогнищі, щоб разом з ним увійти до неба. Найстарший син успадковував усе, й уся родина мусіла його слухати, як батька (закон первородства). Таких звичаїв дотримувалися жиди, греки й римляни, де жінки не мали прав.

В Індії жінку купували (за корову й бика). У нас залишилися з того деякі весільні звичаї: благословення молодят короваєм — символом бога сонця.

Третя Ашрама регулювала родинно-релігійне життя. Управа рідлі уважалася святою працею. Духи предків і боги благословили й продовжували ті роди синами, що гарно управляли землею і шанували культ предків. Землю управляли й брагмани. За крадіж збіжжя чи худоби били різками або відтинали руку. Найбільшим нещастям у родині було, коли не було сина, бо тоді все майно переходило у власність царя і не було вже кому шанувати духів предків.

Четверта Ашрама стосувалася родів мішаних варн (каст) щодо знечищення у зустрічі з „недоторканими“ й права очищення від нього релігійними практиками (спаскудженій рід).

Ці релігійні містерії (таємниці) дали індам віру в своє призначення. Вони зберегли ідею своїх богів, расу оріїв і утримали здобуту землю по сьогодні, у них найкраще розвинувся аскетизм („мокша“, тобто відречення від світу, умертвлювання тіла — святість, що досягається через йогу).

В Індії з релігією було пов'язане все.

Вони розвинули мистецтво, архітектуру й літературу переважно релігійну. В 9 ст. до Хр., а то й скоріше, мали письмо. При монастирях існували школи й там розвинулися освіта й наука. Вчителями були брагмани, а джерелом науки „Веди“. Інди розвинули медицину, математику й числа. Араби, коли прийшли в Індію 712 р. по Хр., — ті числа, що видумали орії-інди, передали на захід як „арабські“. Інди перші увели десяткові числа.

* В нас в Галичині ще й по Першій світовій війні по зваренні страви — вигрібали жевріючі вуглики в дивницю (велика макітра) й так зберігали вогонь до наступного ранку

Дали світові граматику (в 4 ст. до Хр.). Паніні склав досконалу граматику санскриту, що згодом став літературною мовою індів. Релігія була в Індії центральною силою, з якою пов'язані наука, література й філософія. Релігійні обряди, а передовсім культ матері-землі й бога-сонця, були у великій пошані, як і в інших оріїв.

Саме слово „бог“ (по індійському „бгага“) нагадує споріднення з оріями Праукраїни, а також імена деяких богів, як Варуна — Перуна, або Діяус — наш Див, а грецький Зевес.

Найпопулярнішими богами були Індра й Агні. Агні нагадує нам вогонь. Індра — це войовничий рицар (св. Юрій) на коні.

Він дав оріїцям-сколотам обіцянку, що вони будуть володіти цілим світом, чотирма сторонами світу, що й сповнилося (Ягве дав те саме жидам).

Брагманізм

Поняття Творця було одне у всіх наших предків. В індів особистий Творець називався Праджа-паті, а небесним джерелом усього був Брагма, або Поруша. В Рігведі його називається Атман, що означає „віддих“, а в Упанішадах — „душа“. Єдина дійсність — це Брагма, універсальна Душа Всесвіту, а „Веди“, „Брагмани“ й „Упанішади“ — літературні твори, які про нього згадують, є божеського походження. Світ — це ілюзія, а душа кожної людини ідентифікується з душею Всесвіту, з Атманом. Людина, яка чесною свого життя не заслужила собі на остаточне об'єднання з Атманом, мусить відбутися реінкарнацію, аж досягне найвищого ступеня (тому в Індії не можна вбивати нічого живого).

„Самсара“ — це цикл людського існування разом з інкарнаціями, а „карма“ — це вирішальний закон добрих і поганих справ, символом якого була свастика — сонце й чотири сторони світу.

У „Самсарі“ є три основні цілі: „драгма“ — чеснота, справедливість, „артга“ — уміння, і „кама“ — любов. Уся ця релігійна філософія списана у „Ведах“ санскритською мовою, яку в Індії уважали за святу, передану їм Богом — подібно, як і їхні книги, які містять об'явлену релігію про найвищого Творця („Веда“ — знання, найстарша з них „Рігведа“, де записані літургійні гімни, молитви й заклики).

Головні об'єкти шанування у них: Брагма, Вішну й Шіва. Осудній — це злий дух, що до нього теж моляться.

Вішну й Шіва — це персонафікація Атмана.

Крішна й Рама — це інкарнація Вішну. Яма — бог смерті (Рама — герой, що допомагає людям поборювати демонів).

Крім безлічі сект, брагманізм в Індії є домінуючою вірою, що збереглася донніні.

Санхія — це атеїстична віра, яка не визнає ні душі, ні моралі, тільки незалежність розуму.

Веданта — філософія „Вед“, що є релігією пантеїстичною й ідеалістичною, обіцяє вічне щастя в небі, бо на землі — це ілюзія. „мая“, де душа кожної людини ідентифікується з душею світу — Атманом, намагаючись досягнути правди. Людина, яка чесною свого життя не заслужила собі на остаточне об'єднання з Атманом, мусить реінкарнуватися, аж досягне найвищого ступеня шляхетного життя.

Патанджалі — основник йогі, системи спокою, роздумувань і концентрації.

Буддизм

Сіддатта, з роду Готама, що прийняв ім'я Будда (той, що пробудився), походив із племені саків, де його батько був королем. Буддизм — це вислід життєвого філософствування людини скотського роду: про сутність, поняття щастя та мету життя. Будда (помер 455 р. до Хр.) відкинув пантеїзм, але не згадав і про одного Бога (зате забобонне простолюддя по його смерті натворило безліч богів і сект). Будда проповідував моральне життя й оптимізм, щоб заслужити собі на останню реінкарнацію.

Його науку списано в книзі „Трипітака“ (три кошики). Свята книга буддистів, звана „Дгамападда“, написана мовою палі, одним з орійських діалектів. З початку буддизм поширився у Північній Індії у Пенджабі, у племені саків-сіків, а після був прийнятий у Китаю і на Далекому Сході.

Джайнізм подібний до буддизму, тільки песимістичний. Його основником був Джайна (7-6 ст. до Хр.) і також не мав успіху в Індії.

Індійські мови подібні до орійських з яких вийшли, зокрема вони близько стоять до староукраїнської, литовської, латинської і пруської, як рівнож до іранських і тохарійських.

„Веди“ були складені усно, коли ще не було письма, — це пракрит, яким ще й сьогодні говорить простолюддя у Північній Індії. Санскрит — реформована літературна мова й офіційна мова королівських дворів та аристократії. Ним були написані епічні поеми „Рамаяна“ й „Магабгарата“. Сьогодні санскрит віджив, як у нас старослов'янська мова. Ним ще розмовляють брагмани. В санскритський період (від 200 р. до Хр. по 1000 р. по Хр.), в якому автори називали Індію „краєм орійців“, писано на дерев'яній корі (береза) або на листях пальми, пізніше на пергаменті, папір принесли араби з ісламом.

А ось кілька слів наших і санскритських: тато — „тата“, мати — „мата“, брат — „брат“, видіти — „відь“, коса — „кеса“, бог — „бгу“, ворота — „врата“, діра — „дара“, дим — „дуума“, пекти — „пака“, дім — „дама“, око — „око“, світло — „света“, щастя — „свастя“, коли — „кади“, дати — „да“, небо — „набгас“, сильний — „мага“, вода — „вар“, сто — „сатам“, дрова — „дарава“. Отже, мова найкраще свідчить, хто такі орійці та звідкіля вони вийшли. Мов і діалектів в Індії натворилося сотні (145 різних мов і понад 1000 діалектів).

„Ведійська література — це неоціненний скарб історії культури всього людства, але було б помилкою вважати її за витвір індійського духа. Студії над мовою найстарших „Вед“ виявили, що в них багато слів, назв тварин, рослин, які були невідомі в Індії, але відомі в Європі, а також відсутність інших індійських назв дала підставу встановити, що мова, вживана в найстарших „Ведах“, була європейського походження“ (О. Дразньовський В.Ш. 9.1979 р.).

Ще в середньовіччі писалося: (*Scythica — vernacula lingua Eurorae*) — Сколотська мова — це матірня мова Європи й не тільки Європи, а й тих народів, які вийшли з Праукраїни в Азію чи деінде.

Літературна спадщина орійців — завойовників Індії — велетенська. Вона, крім релігійної літератури, дає і світську, збагачену народнім фольклором і філософією. До цієї літератури належать дві великі мітично-лицарські епопеї — „Рамааяна“ й „Магабгарата“. Вони мають близько 100.000 строф і є у вісім разів більші, ніж „Іліада“ й „Одіссея“ разом.

„Рамааяну“ — велику епічну поему про героя Раму — написав поет Вальмікі. Вона складається з 7 книг. Рама — національний герой, що вбиває демонів і гігантів, які вкрали його дружину Сіту. (Тема, зрештою, подібна, як в „Іліаді“ Гомера). „Рамааяна“ дуже популярна в Індії.

„Магабгарата“ (великий, вибраний, - чистого характеру герой, син царя Духшанти) — це гігантська епопея, що її написав легендарний „Вяса“ близько 1.200 р. до Хр. Вона дає нам образ життя орій-сколотів, бо в ній описано культуру, архітектуру, мистецтво, сталеву зброю, тактику й стратегію бою, убрання, суспільний устрій, закони, фольклор, поезію, вірування, богів, високу подружню мораль жінок та лицарськість і словність героїв. До „Магабгарати“, як закінчення, додано поему „Бгагават-Гіта“, що означає „Пісня Благословенного“. В ній Крішна (темношкірий) виступає, як особистий Спаситель, що творив багато чудес і допомагав бідним людям.

Пурана — це епічні твори, яких є 18, вони пов'язані з „Магабгаратою“ і творять цілу бібліотеку про богів, святців, героїв, молитви, фестивалі, легенди морального змісту.

Орії-індійці дали світові закон Ману й інші, які стали основою сучасних законів, законів західнього світу (Риму — Англії).

Ще кілька слів про касту, які на початку через 800 літ були прогресивним явищем, але пізніше кастові відносини загострилися, заkostenіли й витворили навіть касту недоторканих.

Праця у замкнених кастах не дозволила на приватну ініціативу вільної думки. Професія одної касту не цікавила інших, що спричинило інтелектуальний занепад і байдужість на політичному й економічному полях. Релігія індусів не вязала касту в одну цілісність, націю, а висувала на перше місце особу, метою життя якої було спасіння власної душі, що кожний намагався досягнути на власний спосіб. На просторах Індії поставало багато держав і державок, сект (релігійних), мов і діалектів. Сьогодні орії пакистанці й бенгладешці-мусульмани уважають індусів-оріїв, братів по крові, смертельними ворогами (по вірі). Слабістю і сьогодні великого індійського народу є те, що ні віра, ні історія, ні традиція, ні мова не в'яже його в одну цілісність.

Одне, що лучить усіх індів-оріїв, — це свята ріка Ма-Ганга (ма-мати). Інди вірять, що в Гімалаях є гора „Сумер“ (Кімер), де живе Індра й інші боги (за „Ведами“). З-під цієї гори випливає свята ріка Гангес (Ма-Ганга), що зійшла з неба. Вона омиває купальників-паломників з усіх грівів та приймає їх останки на вічний спочинок. Над Гангесом лежить свята місто Бенарес, і душа кожного, хто помре в тому місті і буде спалений а останки його вкинуті в свята ріку, омине мандрівку й піде просто до неба.

Історія

Від 519 р. до Хр. Північною Індією (не цілою) заволодів перський цар Дарій I з роду Ахеменідів — він оволодів державами Пенджаб і Гандха та долиною ріки Інд аж до Океану (вони платили йому 360 талантів золота (талант — 25.2 кг.) на рік).

В 325 р. до Хр. прибув над Інд Олександр Великий, що пробував завоювати й геленізувати Індію. Йому це не вдалося. По його смерті 323 р. до Хр. кшатрії Чандрагупта з династії Моуріїв викинув греків (македонців), здобув усю Північну Індію й заснував сильну державу. Його син Біндусаре (297-272 рр. до Хр.) підкорив нинішній Афганістан, Белуджистан і велику частину Декану. За нього дуже розвинулися рільництво, промисли, ремесло й торгівля.

Син Біндусари Асока (272-232 рр. до Хр.) оволодів Орісою, Галіндою й Андрохрою і майже цілим півостровом Декан. Завів буддизм, що й спричинило по його смерті упадок його імперії, бо брагмани підбурили різні племена індів. По буддизмі в Індії залишилися тільки сліди.

Приблизно 100 років до Хр. скототи-саки й ефталіти (гуни) заволоділи Індією і панували аж до 4 ст. по Хр. Цар Мавак (Мога) карбував свою монету з титулом „цар царів“, по нім володіли царі Азизліс і Аз II. Після них Індія розпалася на мозаїку малих держав, що воювали між собою аж до 712 р. по Хр. В тому році наїхали Індію магометани-араби. Хоч їх було тільки 30 тисяч воїнів, об'єднаних магометанським фанатизмом, та вони потрапили заволодіти Індією й заснувати магометанську державу. Частинно тоді зникли касты, бо нечисті (шудри), користуючи з того, що іслам не визнавав каст, почали масово переходити на віру Аллаха (сьогодні білі орійці — Персія, Афганістан, Пакистан та Бенглія-Деш — є усі сповідниками віри Магоммеда й смертними ворогами братів-індусів).

Іслам тримав Індію під своєю контролею аж до 1498 р., коли то португалець Васко да Гама прибув до Калікути (Козікоди). На Малябарським побережжю (Західня Індія, півострів Декан) у 1509 році португальці розбили арабсько-єгипетську флоту й зайняли побережжя, а індійську торгівлю узяли в свої руки. Цей період потривав аж до 1602 р.

Того року голляндська флоту під проводом адмірала К.Гоутмана зайняла пристань Бантамна-Яві. У 1619 р. голляндці злучилися з англійцями й викинули португальську флоту з Індійського океану. За кілька літ англійська торговельна спілка „Східно-Індійське товариство“ викинуло голляндців з Індії. У тому часі французи (1664 р.) оволоділи Індокитаєм.

Могутність і багатство Англії виросло на індійсько-маляйській торгівлі. Але ніякі дерева не ростуть до неба!

Хоча англійська окупація була до певної міри благословенням для Індії (школи, фабрики, залізниця, шляхи, злагіднення каст, військо), та індуси під проводом своїх проповідників Ганді й Неру домоглися самостійности мирним чином, у 1947-48 рр.

Геллада й геллени

Гелленів римляни називали греками.

У палеолітичній Гелладі (Греції) (від появи людини до кінця льодової доби — приблизно 40.000 — 8.000 літ до Хр.) не знайдено слідів людського життя. Найстаршими жителями Геллади-Греції були пелязги-палісті, які згідно з гіпотезами археологів прийшли в Гелладу із-за Дунаю з Оріяни-Праукраїни в половині IV тисячоліття до Хр.. Так твердить археолог Тоттер у праці „Археологія Греції“.

Геродот у своїй „Історії“ пише, що пелязги не говорили грецькою мовою.

Вийшовши з Праукраїни, вони поступово займали Балкани, Тесалію, Епір і нарешті Пелопонез, який дістав назву від них (топонім), а даліше перейшли на побережжя Адріятику й в Італію і на острови Середземного моря. У той час вони ще не знали ні міді, ні бронзи. Свої хати будували так, як трипільці, звідкіля вийшли — у формі чотирикутника з печею і мали подібні предмети вжитку: кам'яні сокири, посуд із трипільськими спіралями, та глиняні жіночі фігурки богині Матері-Землі. Зайняттям їх у першій стадії були примітивне хліборобство, скотарство, мореплавство й торгівля.

Пелязги були високі, білошкірі й синьоокі. Носили обтислі туніки, від пояса до колін спіднички, ноги від колін оголені, на ногах сандали, а на голові носили шапочки з пір'я крил качок. Пір'я було задублене й забарвлене на темно-коричневий колір. Можливо, що від тих пір'яних шапок (пір'я-пело) пішла й їх назва — нурасаті — пилясті, або від довгого списа, що звався „пала“. Крім списа, мали ще довгі луки й округлі щити.

В „Іліяді“ Гомер називає пелязгів свояками троянів.

Столицею пелязгів було місто Ляріса в Тесалії, в Епірі мали місто Додону, де був храм бога Яви-Яваса, з якого опісля геллени зробили Зевеса.

У Додоні був дубовий гай, за шумом якого (рухом галузок і листя) жерці віщували долю людей, які про неї питали.

Жінкою Яваса була Діона (дівона-діва). Явас часто „прибирав“ постать людини.

В XVII столітті до Хр. ахейці напали на спокійних пелязгів. Вони прийшли з Балкан, щоб не жити під ахейською зверхністю, багато пелязгів на човнах пробралось на південні береги Анатолії, до Ханаану й Єгипту.

До Ханаану прибули перед жидами. В Ханаані застали орійські племена: на півночі жили фінікійці, на схід від них сірі перемішані з гетитами, на південь від них, аж до Скітополісу, жили кінари, що від них пішла назва Канаан (юдеї звали цей край Ханаан). Середущий Ханаан замешкували самаритяни, а на південь від них жили орії-ідумеї і моави.

Прибувши до Ханаану чи Канаану, палістінські пелязги збудували над берегами Середземного моря міста Ява(тепер Яффа), Лодо, Гат, Ашуд (Ашдот), Ашкелон, Акрон (тепер Екрон), Каді (Газа), Герар та ін. Ті міста-держави створили союз Пелязгів, а Канаан перейменували на Палестину.

Під кінець XIII ст. до Хр. із Синайського півострова напали на ідумеїв, моавів і палістинських юдеїв (жиди) і відтиснули пелязгів на узбережжя Середземного моря. Довго й зі змінним щастям воювали пелязги з юдеями-жидами. Їх жиди називали філістимлянами.

Крит (Кандія)

На початку III тисячоліття до Хр., головню з Фінікії, плем'я оріян сумеро-самарів поселилося на численних островах Егейського моря. Вони причаляли також на великий острів Крит.

Після долішньої Месопотамії (Сумерії), Індії і Єгипту Крит мав перше міське життя в Європі. На Криті є урожайна земля, й археологічні розкопки свідчать, що його мешканці, крім промислу й торгівлі в містах, займалися також і сільським господарством. Уже в тому часі на Криті існували багаті міста й села, які були сполучені мережею добрих доріг. Англійські археологи поділили їхню культуру на три періоди: 1) 3.000-2.000 рр. до Хр., 2) Золотий вік — 2.000-1.600 рр. до Хр. і 3) 1.600-1.350 рр. до Хр. (Нове міноське царство). Вже в першому періоді вони продукували посуд як у „Трипіллі“ (такий самий орнамент і фарби), розвинули рільництво, будівництво хат із каналізацією і ін. В часі „золотого віку“ побудували свою столицю Кносс. Знали метали — мідь і бронзу. Мали велику флоту, яка відвідувала всі порти знаного тоді світу. Любили спорт.

У розкопках знайдено зброю, колісниця й кераміку, зовсім подібну до трипільської (тільки молодшу), золоті та інші вироби. Мідь існувала на Криті. Маючи такі багатства й культуру, Крит мусів мати гегемонію на всьому Егейському морю і Гелленським півострові. Його культура мала спільні риси з гетитською Анатолією. Мова їх була також споріднена з гетитською. А в торгівлі вони змагалися з Фінікією і Єгиптом.

Знана є легенда про Мінотавра з головою бика, який жив у лябіринті й пожирав людей (присланих із грецького материка). Його вбив герой Тезей з допомогою Аріядни, доньки царя Міноса, царя Криту.

Інша легенда говорить про Дедаля і Ікара, його сина, які пробували втекти з Криту за допомогою прироблених крил.

На Криті в той час були великі доки, в яких будували кораблі для цілого Близького Сходу. Кносс мав 8 тисяч населення, а його архітектура була подібна до Мікен, Трої, Угаріт і Гаттуси (Хатуси). Ніхто не є певний, що сталося з Кноссом: чи його знищили ахейці, чи був землетрус, а радше вибух вулкану на теперішніх островах Тера й Стронгїлі (можливо, що перед вибухом це був один острів, що його вчені називали Санторією) між роками 1450-1350 до Хр. Стіна води надзвичайної сили зміла й знищила не тільки Кнос, а й Угаріт на побережжях Фінікії, а також залила дельту Ніла. Крит став пустелею на довгі літа. Рештки населення покинули його й поселилися у Гелладі, приносячи з собою міноську культуру й письмо, що його відчитав М. Вентріс. Вони на спілку з ахейцями збудували Мікени, Пілос, Тірінс,

Аргос та інші міста на Пелопонезі. Міносці вірили, що вони є нащадками титанів і є обранцями богів.

На руїнах міносської культури вирости інші культури: Трої, Мікен і ціла пізніша гелленська блискуча цивілізація.

Археолог Еванс, який знайшов на Криті 2.000 табличок, свідчить, що їхня мова була така, як і в інших оріїв, які вийшли з Праукраїни. Подібне письмо знайдене й у Мікенах.

Ахейці

Під кінець XVII ст. до Хр. з-над Дунаю на Грецький півострів вдерлися ахейці. Вони разом із залишками пелазгів побудували в XV ст. до Хр. два великі на цей час міста: Мікени й Тірінс, які укріпили кам'яними мурами.

Це були перші того роду міста в Європі. Згодом цілий Грецький півострів по ріки Ахелеус і Пеннеус. Циклади й Крит підпали під вплив ахейців. Тоді засновано міста Іolk, Дельфи, Орхоменею, Глю, Елевсис, Атени, Епідавр, Амikleю, Геранію, а перед ними Мікени й Тірінс. Усі вони, як окремі міста-держави, належали до Мікен. Мікенський період тривав від 1500-1200 р.р. до Хр., про це говорять гетитські записки. В 1300 р. до Хр. Мікени були потугою, що були в союзі з гетитами. Була це типово міська культура.

Своїх королів ховали в кам'яних спорудах, які відкрив німецький археолог Шліман, той самий, що відкрив Трою. У королівських гробах знайдено багато золотих, срібних виробів і прикрас, дзеркал і ін. Знайдено бойові колісничі й зброю, як у скотів. Поховання звичайних людей були збірні. Коні, вози й зброя були такі самі, як у гетитів і гіксосів. Будівлі подібні, як у Трої. Посередині міста була висока цитадель, а навколо багато осель, приналежних до міста-держави. Королі не були деспотами, а були так само вибрані, як і інших оріїв.

Знайдений у руїнах золотий бик із сонцем на рогах нагадує подібний культ, як в оріян із Праукраїни.

Бронзова металургія говорить, що мікенці мали контакти з Праукраїною і Малою Азією (Троя-гетити).

Висока цивілізація Криту, мабуть, викликала у них заздрість, і мікенці пішли війною на Крит, а може, воювали з Критом, щоб звільнитися від його домінації, сьогодні важко рішити.

Сварка за Олену, жінку спартанського царя чи короля Менелая з Троею, яку описав Гомер в «Іліаді», довела до десятилітньої війни й знищення Трої. Але причини були глибші. Йшлося про торгівлю з Оріяною-Кимерією, на якій дуже багатіла Троя. Мікенські ахейці приятелювали з гетитською державою. На табличках, які знайдено в гетитських архівах, записано, що 1250 р. до

Хр. гетити мали договір приязні з ахейським королем Атреєм, предком Агамемнона, який став провідником походу проти Трої. Та невдовзі по знищенні Трої 1184 р. до Хр. настала черга і на Мікени.

Дори

Дори, що наїхали на Гелладу з-за Дунаю, були дуже войовничі. Вони мали кращу — не мідяну чи бронзову, а залізну зброю, і були на конях. Дори зруйнували Мікени й інші міста та оволоділи цілим півостровом. Про цей їх наїзд написав історик Ту дит. З часом дори адаптували вищу мікенську культуру, прийняли мову й поклали підвалини під Спарту — столицю дорійської держави на Пелопонезі.

Дори були дуже динамічні й дисципліновані, що проявилось у військовім і тиранічнім стилю володіння і що не раз відчули їхні сусіди ахейського походження: месенці, аркадійці, ахейці тільки на Пелопонезі, як і атенці, беотці й інші*.

Всі давніші племена, які пов'язувала мікенська культура, як також і дори, згодом разом створили підставу росту гелленськ духовного генія, єдиного явища у світі, яке так блискуче зася в VI-IV ст.ст. до Хр.

До цього причинилося море, краса природи, убогість країни та контакти із сколотами, як і Малою Азією, що постачали їх хлібом, рибою, металами та іншою сировиною.

Крім уже згаданих племен ахейського походження, на півострові жили ще етолійці, тесальці, епирійські, іллірійські, македонські й тракійські племена.

На берегах Малої Азії поселилися, крім троянців, еолійці (з Тесалії) йонці (з Евбеї й Аттики) і дорійці (з Пелопонезу-Спарти). У всіх тих племенах і містах-державах провід мала аристократія, у Спарті рядили королі.

Та, однак, з усіх перелічених міст і племен центральну ролю в історії Геллади відіграли Атени.

Атени й Аттика

На початку Аттикою й Атенами рядили королі-архонти, яких Кодрид (бл. 1068 р. до Хр.) був останній. Опісля архонтів вибирали на 10 років, а з 752 р. до Хр. на один рік. З часом провід перебрала аристократія. Вік тиранів тривав недовго, з них особливо знані архонти: Дракон 621 р. до Хр. і Пізистрат, тиран, 560 р. до Хр. Архонт Солон (594-593 рр. до Хр.) перевів реформу.

* цікаво, що в наших Карпатах і досі є село Дора

впроваджуючи демократію — новинку у всьому світі, що тривала донині. Солонова демократія була властиво олігархією (влада небагатих можновладців), бо владу мали визначні особистості або узурпатори. Рабство було легальним і нормальним явищем не тільки в Атонах, а й в усій Гелладі (в Атонах було в чотири рази більше невольників, аніж вільних). Селянство було бідне й тому охоче емігрувало, це з часом дало Атонам численні колонії у Південній Італії, Сіцилії, Північній Африці, на островах Егейського моря і на західних берегах Анатолії та ін., де вони заснували міста Тарент, Сиракузи, Неаполь, Марсель, Кирену, Смирну, Ефес, Мілет і ін. — усе навколо Середземного й Егейського морів. Над північними берегами Чорного моря відкривали факторії, але тільки за дозволом сколотської і понтійської влад.

Еміграція збагачувала економічно Гелладу й Атени, підіймала їх культуру. Великий індивідуалізм і свобода гелленів, їх торгівля і промисл сприяли розвиткові мистецтва, літератури, скульптури, архітектури, філософії та театрального мистецтва, що досягли такого високого рівня, як у жодній іншій країні світу.

В основному Геллада була поділена на два табори, що стояли під проводом Спарти й Атен. Перський напад на Гелладу хвилює перервав цей антагонізм. У 500 р. до Хр. Дарій I зайняв геленські колонії на побережжях Анатолії.

У 490 р. до Хр. Дарій напав на Гелладу, та атенці під проводом Мільгіяда розбили персів у битві під Маратоном. У 480 р. до Хр. Ксеркс із велетенською армією, через зраду Ефіяльта під Термопіями, здобув Атени й спалив їх, але програв морські битви під Саляміном і Мікале, а в наступному році під Платесю. Армію і флоту провадив здібний вождь Темістокл, який, одначе, в Атонах провалився, а з ним і Ареопаг, тобто Рада Старших. Виграні атенцями битви завдали персам смертельного удару.

По Темістоклі на чолі Атен стала геніяльна людина, промовець, воїн й аристократ Перікл (500-429 рр. до Хр.). Він відбудував Атени, які під його проводом сягнули до найвищої слави й сили. Настав „золотий вік“ Атен і Геллади.

Та коли не стало ворожої загрози, віджили давні чвари зі Спартою. Атени були сильні на морі і в колоніях. Спарта, Корінт і Теби були олігархічні й володіли на суші.

Пелопонезька війна тривала 27 літ (431-404 рр. до Хр.) і закінчилася перемогою Спарти. Лісандер, король Спарти в 404 р. до Хр., розбив атенську флоту й тим дуже знесилив Атени. Ніколи вже Атени не піднялися до попередньої могутності й слави. По перемозі над Атонами Лісандер наклав на Атени диктатуру тридцяти.

Але після поразки Атен і перемоги Спарти обидві державки знесилилися.

Теби під проводом свого геніального полководця Епамінонда двічі перемогли Спарту під Левктрою 371 р. до Хр. і під Мантінеєю в 362 р. до Хр., уживши нову тактику.

На північному обрії Геллади з'явився новий противник — Филип II (359-336 рр. до Хр.) і Македонія. Филип, користаючи із загального ослаблення Геллади, забажав об'єднати всю Гелладу під своєю рукою, щоб остаточно добити персів.

В Атенах на короткий час появився здібний провідник і найкращий промовець Атен і Геллади Демостен (385-322 рр. до Хр.). Але Филип легко здобув зверхність, розбивши своїх противників під Херонесю у 338 р. до Хр. Приготовляючись до війни з Персією, Филип несподівано був убитий його ж дворянином. Филип залишив 20-річного сина Олександра, геніального стратега, політика й ... мрійника, виховником якого був чи не найбільший філософ Арістотель (384-322 рр. до Хр.).

Незважаючи на війни й міжусобиці, культура й цивілізація Геллади (Атен) розвивалася швидкими темпами. Гелленські колонії і поселення постачали харчі, метали й все потрібне, чого бракувало на материку. В Атенах, у Піреусі (порт Атен) будували кращі кораблі, виробляли кращу зброю і прецизніший посуд та устаткування. Будовано кращі публічні споруди й чудові святині. Широка морська торгівля породила аристократію й акумуляцію капіталів та зродила пригодницького духа, жадобу подорожувати й закладати нові колонії, адже світ був широкий. І не диво, що і думка зростала з динамікою життя у зустрічі з іншими цивілізаціями. Атени стали світовим центром культури, а до атенської Академії і Ліцею опісля гімназії приїжджала за освітою молодь з усього тодішнього світу. (Пізніше, крім Атен розвинулись два інші центри: Пергам у Малій Азії й Олександрія в Єгипті).

Крім мистецтва, філософії і літератури, гелленці пристрасно любили спорт. Час Олімпіад був часом миру в усій Гелладі. В 776 р. до Хр. в Олімпії — у державці Елісі на Пелопонезі — відбулася перша світова Олімпіада. „Золотий вік“ Перікла й після нього був віком розквіту поезії, музики, філософії, драми, скульптури, малярства й атлетики.

Але помімо того, приватне життя атенців було доволі примітивне. У містах — вузькі вулички, глиняні халупки, часто без вікон. Усюди сміття і бруд, відсутність проточної води і вбиралень.

Основою гелленської (грецької мови) став діалект Аттики з Атенами в центрі. Письмо геллени перейняли (через Крит) від фінікійців. Перше письмо в Гелладі з фінікійською абеткою (24 літери) з'явилося 736 р. до Хр. у зв'язку з олімпійськими змаганнями, писане на єгипетському папірусі й на пергаменті з Пергаму (Мала Азія). Отримавши письмо, геллени почали розвивати літературу. Одначе першу їхню граматичку написав Діонісій аж 120 р. до Хр.

Та найбільший „гелленський“ поет Гомер (кімер-гомер — сколотсько-грецького походження з Анатолії) написав дві славні епопеї — „Іліяду“ й „Одіссею“. Час життя Гомера точно не означений, але з описів в „Іліяді“ виглядає, що він був очевидцем подій 1193-1184 рр. до Хр.

Його епоси — це не тільки поезія, а ще й перша історія Геллади. **Він співець відваги, краси, правди й чесноти, що таке близьке й притаманне було сколотам.** Твори поета стали своєрідною біблією цілої Геллади.

Сучасником Гомера був поет Гезіод, що оголосив справедливість і містику життя та народини богів у творах „Теогонія“ і „Труди і дні“.

Великим гелленським поетом був Піндар (522-443 рр. до Хр.). Він звеличував героїзм, головню у спортивних змаганнях. Атени (хоча він був беотець) були для нього „твердинею Геллади й божественним містом“.

Поезія стала для гелленів другою релігією, яку вони, зрештою, брали поетично й театральню.

Геродот був батьком історії не тільки гелленів, а й сколотів і інших народів. Його послідовниками були Павзаній (спартанець, споріднений з Леонідасом, що загинув під Термопіялами), Тукидид (471-400 рр. до Хр.), атенський аристократ-адмірал, що описав Пелопонезьку війну та геленізований сколот Страбон (про якого вже була згадка).

Греки дуже любили театр, драму, трагедію і комедію. Знані є Есхіл, Софокл, Еврипід і автор комедій Арістофан. Деякі їхні п'єси театри ставлять і сьогодні. Драма часто була частиною освіти пересічного атенця чи гелленця.

Та, одначе, найвище піднісся гелленський геній у філософичних творах, які стали підставою філософії світу. Гелленський критичний ум дуже надавався до споглядання проблем буття, що досі заступала мітологія. У них зародився аналітичний розум, здатний до критичного розгляду явищ природи (мудрим є тільки Бог, а людина може бути любителем мудрости, тобто філософом).

Першими філософами йонської школи в VI ст. до Хр. були Анаксимандер, Анаксіменес, Талес, Геракліт* і інші. Вони шукали першопочатку, з якого все почалося. Для них життя — це незбагненна доля, якою кермують боги під виглядом законів природи.

Пітагор (570-497 рр. до Хр.) був філософом і математиком — світ для нього був гармонійною системою чисел. Він поклав підстави й під музику, придумавши семиступневу скалю звуків, був також своєрідним релігійним реформатором на полі моралі.

* Геракліт відкрив найбільш вражаючий психологічний закон: регулюючу функцію протилежностей (енантіозмію, негативізм)

аскези й самоспасіння. Мав вплив на Платона й Емпедокла. Заложив релігійно-філософський орден у Кротоні, довкруги якого з плином часу постала епікурейська школа.

Філософ Демокріт з V ст. до Хр. створив школу атомістів, де вперше виринула думка, що все складається з атомів, які є неподільними.

Інша школа філософів гуртувалася біля Протагора (V ст. до Хр.). Це були софісти, які вірили тільки в розум і аргументи. Для них мораль була вигаданим людським „поняттям“. Протагор сказав: „Людина є мірилом усього“.

Школу стоїків заложив Зено (б. 310 рр. до Хр.). Вони вірили в людську чесноту й мудрість.

Епікур (343-270 рр. до Хр.) був агностиком (неможливість пізнати світ і правду), матеріялістом і раціоналістом. Для нього людина сама повинна бути ковалем своєї долі, тому повинна жити весело й нічим не журитися.

Противником Епікура був Антістен (444-370 рр. до Хр.) зі школи циніків, що за мету доброго людського життя вважали невибагливість, незалежність, працю, були проти розкошів, багатства, виявляли байдужість до етичних норм (назад до природи).

Так гелленський індивідуалізм проявився у різних напрямках, шукаючої думки.

Але найбільшими філософами Геллади були Сократ (470-399 рр. до Хр.), Платон (427-347 рр. до Хр.) й Арістотель (384-322 рр. до Хр.).

Сократ нічого не писав. Це за нього зробив Платон, його учень. Сократ вірив у людський розум, правду й силу безкомпромісної чесноти. За що і був засуджений на смерть забобонною реакцією, бо, мовляв, він своєю наукою „згіршував молодь“. Сократ шукав універсального джерела правди. Він твердив, що тільки один Бог знає усю правду. Людина тоді найбільше уподібнюється до свого творця, якщо намагається пізнати правду й здійснювати її у житті. Правда приховується в нашому розсудкові й тому треба ввійти в себе й „пізнати себе“.

Поза людиною існує, незалежно від неї, лад, доцільно встановлений, гармонійно збудований, що ним кермує Бог, окремий від світу, що своїм розумом і мудрістю опікується усім і насамперед людиною. Людина як розумна істота має прямувати до того, щоб Бога пізнати й стати Йому подібною.

Людина має у самій собі, у своїй душі, щось на кшталт дзеркала (сумління), в якому відбиваються закони, за якими Бог править світом. Тому кожна людина обов'язана узгіднити свою поведінку з тими законами. Людська душа, обдарована розумом, є безсмертна, тіло є тільки в'язницею душі, з якої Божа воля визволяє її смертю. Чеснота — те саме, що знання, яке має бути не

тільки теоретичне, а й практичне у приватному, родинному й суспільному житті. Чеснота — це справність до діяння доброго.

Нагорода й кара є кінцевим наслідком збереження або порушення природних законів: добрих, що їх дотримання доводить до щастя, а злих, що їх порушують — до кари. Ті, що ламають Божі закони, зазнають кари, яка йде за помилкою, — зламаний порядок повертає покаяння.

Не дбайте, учить Сократ, ні про тіло, ані про гроші, а тільки про свої душі. Людина має панувати над пристрастями, має бути готова на небезпеки й смерть, щоб тільки досягти чесноти, що є найвищим добром.

Платон — найвизначніший учень Сократа, родом з Атен, його мати походила з роду Солона, батько з королівського роду Кодридів — його ім'я Арістокль. Ім'я Платон (широкий у плечах) надав його вчитель руханки. Замолоду багато подорожував (Велика Греція, Кірена, Єгипет, Сіцилія). Повернувшись до Атен на 40 році життя, заснував у 387 р. до Хр. школу, яку від гаю, присвяченого напівбожкові Академові, названо Академією. Помер на 80-му році життя. Твори Платона дійшли до нас, мабуть, у цілості (35 діалогів і 13 листів).

Завданням Платонової філософії є пізнання дійсного, правдивого, незмінного буття. Його мають тільки ідеї, а не речі, бо „речі можна бачити, але не можна про них думати, а про ідеї можна думати, але не можна їх бачити“.

Діалектична частина Платонової філософії містить його вчення про ідеї, що є одночасно метафізикою, теорією пізнання, логікою, філософією поняття, та навчанням про Бога.

Ідеї мають правдиве, дійсне, незмінне та повне буття, вони існують поза часом і простором. Душа перед своїм втіленням перебувала десь у засвітах, у світі ідей, де їх оглядала.

Опісля через сполуку з тілом забула те, що колись бачила. Однак не втратила вона здатності нагадувати собі ті ідеї, які колись оглядала. Той спогад будиться у нас завдяки тому, що емпіричний світ містить у собі якісь неясні образи тих ідей, які нагадують душі самі ідеї, першовзори, що їх вона колись бачила — і тоді будяться спогади призабутих ідей.

Існуванням Бога — домагається лад світу, моральний лад, природний гін до щастя та загальне переконання людського роду.

Прикмети Платонового Бога — повнота буття, духовність, найвища досконалість, доброта, вічність, найвища мудрість, провидіння, справедливість і святість. Він є дійсний і живий.

Людина — це душа, що володіє тілом і послуговується ним у своїх учинках. Сполука душі з тілом є для неї некорисна, є карою за гріх.

Душа є джерелом життя, має вроджене знання, бореться безнастанно з тілом, є духом, бо є джерелом руху, пізнає духовний світ ідей і є споріднена з ідеями, вона не може загинути.

В шуканні Абсолюту-Бога задля підтримки душі виросла людська мораль.

Під впливом платонізму зродилася християнська філософія. Платон є близький святому Іванові Богослову, який каже: „Бог є любов, і хто перебуває у любові — у Бозі перебуває, а Бог перебуває у ній“ (1 посл. 4-16).

Платон видався християнам мужем Божого Провидіння, що його Бог послав для поган, щоб підготував дорогу для Євангелії. Платон є одним із найбільших геніїв, бо поставив Ідею Добра в центрі правди й буття.

Арістотель походив із шляхетного роду з Тракії. В Атенах студіював у платонівській Академії. По смерті Платона в 347 р. до Хр. покинув Академію і перенісся у Мізію (Мізія на схід від Трої), де проживав у місті Ассосі на південь від Трої (50 км), опісля деякий час у Мілені на Лесбосі, звідтіля у 343 р. до Хр. Филип II покликав його на виховника 13-літнього Олександра. В 335 р. до Хр. вернувся в Аteni, де заклав Ліцей на зразок Академії, але з більшою всебічністю і пляновістю праці з ділянки філософії, гуманістики й природи. Наприкінці життя перебрався на острів Евбею.

Своїм умом охопив він усю філософічну й позитивну науку свого віку. Його твори, яких написав сотні — це правдива енциклопедія людського знання у IV ст. до Хр. Нема, мабуть, науки, ні ділянки філософії, що не завдячували б своїм розвитку Арістотелеві. Його погляди були впродовж 2.000 років основою, на яку спиралася європейська наука. Загальною його методою була аналітично-індукційна, хоч користувався, в окремих випадках, синтетичною дедукцією. До поставленого питання підходив як дослідник-обсерватор. У своєму вченні оминав крайній ідеалізм Платона, матеріалізм Демокріта та абсолютний раціоналізм елейців (Ксенофан, Перменід, Зенон і ін.).

Арістотель був реалістом та енциклопедистом на противагу Платонові. Для нього підставою знання були експеримент, наука й досвід, що домінують і сьогодні в науці. Тим він дав підстави до розвою справжньої науки. Його етика — це людська етика, пристосована до вимог суспільства в парі з толеранцією, мудрістю і відсутністю забобону. Арістотель став смолоскипом Відродження у новіших часах.

Хоча Сократ говорив, що „людина — це розумна істота“, та все-таки наука в Гелладі, крім філософії, не піднеслася високо, хоч деякий поступ зроблено в різних ділянках.

Особливий вплив мали пітагорейці й сам Пітагор на розвиток астрономії. Вони вже тоді твердили, що Сонце є осередком

світу, а не Земля, але Арістотель уважав землю нерухомою і центром Всесвіту. За ним Птоломей у половині II ст. по Хр. підтвердив думку Арістотеля, хоча Арістарх (бл. 200 р. до Хр.), славетний астроном з Олександрії (пітагорієць) твердив, що Земля відбуває подвійний оберт довкола Сонця і своєї осі, але завдяки авторитетові Арістотеля учення про геоцентричну систему проіснувало до 1543 р. по Хр. (отже М. Коперник не був перший).

Арістарх навіть обчислив віддаль від Землі до Сонця, помилившись на 1/19 віддалі.

Одначе в ділянці мистецтва й архітектури Геллада розцвіла небаченою красою. Геллени відкрили красу й людського тіла (теж завдяки пітагорійцям). Різьби людей були ідеалізовані, а богів — гуманізовані. Ерехтейон, Мавзолей і Партеон — це три величаві храми в Атенах, святині, яких світ до того ще не бачив. Їх відзначали природна легкість і краса. Акрополь, зі статуєю Паллас Атени, богині мудрости, завжди був перед очима атенців. Атена, яку пелазги ще величали, як богиню — Матір-землю, яка «вродилася» з мозку батька Зевса, була предметом подиву всіх гелленів і чужинців.

Скульптори Фідій, Праксител, Скопа й ін. увійшли в історію навечно. Прекрасна є скульптурна група — Лякоон і його два сини, яких тиснуть змії за те, що перестерігали троянців перед дерев'яним конем, котрого залишили хитрі данайці як підступ, щоб знищити Трою. Цю статую виконали три скульптори Агенаандр, Агенадар і Полідор.

Грецьке мистецтво пов'язане передовсім із мітологією. Воно дуже різнилося від сучасного йому сколотського мистецтва, що зображувало тваринно-рослинний світ.

Гелленські боги були орійсько-сколотського походження, яких присвоїли собі геллени від сколотів, гетитів, іранців й індусів. Боги були наскрізь антропоморфічні (людиноподібні). До них геллени ставилися як до визначних людей, котрі мали особливу надприродну силу. Про добрих і лихих богів говорили з однаковою пошаною. В Атенах був навіть вівтар для незнаного бога, що використав святий Павло на Ареопагу в Атенах, проповідуючи справжнього Бога, якому геллени, не відаючи, поклонялися.

Мітологія Гелленів

Мітологію гелленів оформили: Гезіод у поемах „Теогонія“ (походження богів) і „Труди і дні“ (про напівбогів і героїв) та Гомер в „Іліяді“ й „Одіссеї“.

На початку був хаос. З нього виникли світ і боги. З хаосу зродилася богиня Гея — Земля. Вона дала життя усьому, що на ній.

Під Землею у безмірній глибині зродився Тартар. З хаосу породилася всеоживляюча Любов — Ерос, і так почав творитися світ. Хаос породив також Морок — Ереба й темну Ніч — Нюкту, що від них постало Світло — Етер і радісний світлий День — Гемера. Від того часу Світло й Морок змінjali одне одного.

Земля породила блакить Небо — Уран. Вона теж породила гори й море. Уран-Небо панував над Всесвітом. Він узяв собі за дружину Землю. З того подружжя народилося шість синів і шість дочок, що були титанами. Титан Океан, що обтікає, наче безмежна ріка, усю Землю, і богиня Тетіда породила всі ріки й морські богині Океаніди. Титан Гіпперіон і Тейя дали світові Сонце — Геліуса, Місяць — Селену й рум'яну Зорю — Еос. Від Астрея й Еос походять усі зірки й вітри: Борей (північний), Евр (східний), Нот (південний) і Зефір (західний). Крім титанів, Земля породила трьох велетнів-циклопів (однооких) і трьох сторуких, проти яких ніщо не могло встояти. Та зненавидів Уран своїх дітей і замкнув їх у надрах Землі, від чого вона дуже страждала. Наймолодший Крон (Хронос — час) хитрощами скинув свого батька з престолу, віднявши від нього владу. Богиня Ніч, на покару Кронові, народила кілька жажливих божеств: Таната — смерть, Еріду — розбрат, Апату — обман, Кер — знищення, Гіпноса — сон, нещадну Немесиду — відплату за злочин і інших, що принесли жах і знищення на світ.

Крон, що його дружиною була Рея, не був певний, що влада назавжди залишилася в його руках, тому наказав Реї приносити народжених дітей і безжалісно ковтав їх. І так проковтнув Гестію, Деметру, Геру, Гадеса й Посейдона. Останню дитину Рея, за порадою Урана, заховала на Криті. Це був Зевс. Кронові ж піднесла камінь, закутаний пеленами.

Коли Зевс виріс і змужнів за 5 літ, то повстав проти батька й примусив його повернути на світ перших дітей. Усі разом під проводом Зевса почали боротьбу з Кроном і титанами за владу над світом. Це була жажлива й завзята боротьба, але Зевсові прийшли на допомогу циклопи, які викували йому громи й блискавки. Зевс також викликав сторуких велетнів. Нарешті титани подалися — вони були переможені. Олімпійці скинули їх у похмурий Тартар.

Над світом запанував Зевс — цар богів і людей та його дружина Гера. Вони замешкали на Олімпі (гора на межі Тесалії і Македонії, заввишки 2.800 м), де Гефест побудував чудові палати й золотий трон для Зевса та Гери. Біля трону богиня миру Ейрена й крилата богиня перемоги Ніке. Біля Гери стоїть її посланниця Іріда — богиня райдуги.

На Олімпі бенкетують боги — п'ють нектар й амброзію. — їжу й напій богів. Чудові Харити розвеселяють їх співами й танцями. На бенкетах вирішують боги всі справи — визначають до-

лю світу й людей. З Олімпу розсилає свої дари, закони й порядок громовладний Зевс. В його руках доля людей і світу, щастя і нещастя, добро й зло, життя і смерть — усе в його руках. Не сам Зевс охороняє закони, йому допомагає богиня Теміда, що скликає збори богів на Олімпі й пильнує, щоб ніхто не порушував порядок і закон, а богиня Діке стежить за правосуддям — вона захисниця правди й ворог обману. Та хоч і посилає Зевс людям щастя і нещастя, усе ж долю людей і навіть богів визначають неблаганні богині долі — Мойри.

Навіть доля самого Зевса в їх руках!

Панує фатум над смертними й богами. Тільки Мойри (сестри) знають веління фатуму: Клото пряде нитку життя кожного, Лахесіс виймає жереб для усіх, Атропос вносить це в сувій і це вже НЕМИНУЧЕ! Богинею Долі є Тюхе (Фортуна), вона з рога достатку (кози Амальтеї) сипле людям дари, але нещаслива та людина, від якої відвернулася богиня Тюхе.

Зевс не сам усім рядить, для допомоги має братів і сестер та інших великих богів, а крім них чимало менших.

Брат Посейдон панує над морями, які збурює і усмирює грізним тризубом. Його дружина Амфітріта живе з ним глибоко в безодні в чудовому палаці.

Аїд (Гадес) — другий брат Зевса — неблаганний і похмурний цар над душами померлих. Повне мороку й страхіть його царство. До нього приходять душі через священну ріку Стікс, через яку перевозить їх Харон. Душа, напившись води із джерела Лети, забуває про все земне. На вічне безрадісне існування приречені душі померлих. З царства Аїда немає вороття.

Жінкою Аїда (Гадеса-Плутона) є Персефона, донька Деметри, що весну і літо перебуває зі своєю матір'ю, богинею родючости, а осінь і зиму зі своїм мужем Аїдом.

Суди над душами померлих провадять судді Тріптол, Еак і Мінос. Богом смерті є Танат, а сторожем до царства Аїда є Кербер (Цербер), жахливий триголовий пес.

Гера — дружина Зевса — сприяє шлюбом і пильнує святости й непорушности шлюбних союзів. Вона не має на Олімпі богині, рівної їй владою. Боги шанують Геру, шанує її і Зевс, часто радиться з нею, але не рідкі і сварки між ним і Герою.

Деметра могутня й велика. Вона — одна з найбільш шанованих богинь Геллади, дає родючість Землі, без її благословенної сили ніщо не зростає ні на ланах, ні лугах, ні в лісах.

Гестія — богиня жертвовного вогню і родинного вогнища, покровителька міст і держави.

Атена (Паллада) народилася з голови Зевса, тому була покровителькою науки й мудрости. Це одна з найбільш шанованих богинь. Вона охоронниця міст Атен, Трої та ін. Покровителька героїв, мистецтва й промислу, вона теж непереможна войовниця.

Аполлон — син Зевса й Латони, бог сонця, краси, світла й мистецтва. Красень, народився у Делосі, основник Дельф, де провіщали людям волю Зевса. На Парнасі — покровитель дев'яти муз, його постійних супутниць: Калійопа — муза епічної поезії, Евтерпа — лірики, Ерато — пісень про кохання, Мельпомена — трагедії, Талія — комедії, Терпсихора — танцю, Кліо — історії, Уранія — астрономії, Полігімнія — священних гімнів.

Аполлон одну половину року жив у Дельфах, а другу — у Гіперборей (Праукраїні), де не буває зими, а тільки вічна весна.

Артеміда, сестра Аполлона, покровителька всього живого на землі, богиня місяця, опікунка вагітних жінок. Культ її поширений не тільки в Гелладі, а й в Азії (Ефес) і на Крими.

Афродита пробуджує у серцях богів і смертних любов, завдяки цій владі — панує над усім світом (за винятком Атини, Гестії й Артеміди). Вона богиня краси й нев'янучої юности, дочка Урана, що народилася з морської піни на острові Кипрі.

Гефест, син Зевса й Гери — кульгавий бог вогню і ковальського ремесла. Проживає зі своєю дружиною Харитією, богинею грації і вроди.

Геліос — бог сонця.

Арес, син Зевса й Гери (якого не любив Зевс), бог війни й всіх жажіть, пов'язаних із нею, чоловік Афродіти. Арес мав двох синів: Деймоса і Фобоса (жах і страх). Ареса дуже шанували сколоти.

Гермес — посланець богів, покровитель юнацтва, атлетів, купців, мандрівників і злодіїв.

Крім них, були ще Ескулапій (бог здоров'я), Адоніс (запозичений на Сході Тамуз), Ерот (син Афродіти), Фаетон (син Геліоса), Діоніс із Тракії, бог вина, похмілля та оргії і багато інших.

Крім них, були ще напівбоги й герої, про яких розповів Гесіод у „Трудах і днях“. Там є згадка про потоп і п'ять віків (золотий, срібний, мідний, бронзовий і залізний), що їх пережило людство, про Прометея, Персея, Атласа, Сизифа, Тантала, Кадма, Ніобе, Геракла і його подвиги, про Гераклідів, Орфея, Тесея і багатьох інших.

В „Іліяді“ й „Одиссеї“ Гомер оспівав героїв Троянської війни.

Гелленська філософія відійшла від мітології, шукаючи чогось більшого, тому Платон і Ксенофон передбачили Єдине Найвище Єство — Бога.

Геллени не мали поняття про гріх, тому що й їхні боги часто скандально грішили. Щойно філософи, особливо стоїки, глибше зайнялися проблемою моралі Добра й Зла, бо збагнули, що тільки безсмертна душа й свідомість її існування зможе щось зробити в цій ділянці.

Всіх гелленів, не зважаючи на великий індивідуалізм і внутрішню колотнечу, об'єднували: мова й традиція (Олімпіади, вірування, міти та ін.)

Римська імперія розклала гелленізм, а добили його християнство й мандрівки народів. Візантіїці вже не були гелленами-греками — вони стали ромеями, що дошкульно дало відчутися і нашому народові. Турецька неволя до решти пригнітила ромей-греків. Звільнившись із турецької неволі в 1832 р., греки ніколи не піднеслися до давньої слави, хоча слава предків залишилася з ними назавжди.

Босфорське царство

„Босфор мав бурхливу політичну історію. Мінялися династії, але більшість його монет, навіть у розквіті його культури, має знак — скитський лук і стріли. Це визначає політичну належність його до скитської-сколотської суверенної держави“ (П. Курінний).

„Велика Скуф“

Нашою найбільшою трагедією у новіших часах була не тільки програна битва під Полтавою 1709 р., а й здобуття Москвою Криму. Очевидно, не без нашої допомоги, у 1783 р. Москва дістала до своїх закривавлених рук Крим у договорі з Туреччиною. Вона (Москва) поспішила передше знищити Запорізьку Січ 1775 р., щоб мати вільні руки вчинити те, чого не важилися зробити жорстокі татари за час 542-літнього панування у Криму (1241-1783).

Татари, завоювавши Крим, дали автохтоном та їхнім культурним надбанням спокій. Тавро-сколотам-готам залишили їх християнську віру, їхні храми й культурні надбання. По правді, Крим здобував Тамерлян 1393 р., опісля турки 1475 р., але й ті, по здобутті їхніх твердинь і столиці (Теодороса-Дороса), яку здобули голодом, по довгій облозі відійшли, не займаючи тих, що піддалися.

У Москві (чи Петербурзі) по оволодінні Кримом знали, що крім татар там жили не греки, а сколоти-готи й їхня спадщина, їхня культура, храми — все, що залишилося зі славної минувшини колишньої непоборної Сколотії. І тому москвини з наказу цариці Катерини II, німкені з походження, московки душею, знищили справді по-варварськи, як ніхто інший раніше, усі ті залишки, історичні джерела й мистецькі пам'ятки, не дозволивши навіть московським князям (Потьомкіну та ін.) забрати деякі цінності до своїх архівів чи музеїв. Ходило про те, щоб раз і назавжди затерти всякі сліди по сколотах-готах, а опісля переробити цілу історію так, як їм диктувала їхня шовіністична рація „старшого брата“.

Ще до 1750 р. московський історик І. Лизлов у праці „Скифская история“ з 1692 р. і В. Татищев (у багатьох працях) згадують десятки разів скитів-скілотів, а також наводять джерела з грецької історіографії аж до VI ст. по Хр., але, починаючи Карамзіним, (1766-1826 рр.) з московської історії зовсім викинуто історію Сколотії, а історію Московії обмежено тільки початком Київської Русі, щоб опісля і її присвоїти собі (москалям).

„Такої руїни, яку спричинили москалі у Криму в мирний час, не допустилася ніяка держава світу за весь час історії людства“, — пише Е.Д. Клярк у праці „Подорожі в різні краї Європи й Африки“, част.1 (Росія, Тартарія й Туреччина).

Але повернімося до Сколотського царства по поразці Дарія І. Багато московських істориків і деяких наших твердить, що вже в VII ст. до Хр. почалася колонізація греків на північних берегах Чорного моря (Понту Евксинського), а передовсім Криму (Херсонесу).

Питання є, ким були ті рибалки-переселенці з Мілету в Малій Азії? Адже за Діодором Сіцилійським, Ам'яном Олександрійським і, найважливіше, за Страбоном, який походив з Анатолії (з Понту) і мав найкращі інформації, „грецька“ колонізація над північними берегами Чорного моря почалася щойно по перемозі атенців над персами, тобто в першій половині V ст. до Хр.

Майже всі племена й держави Анатолії та Європи, що жили над берегами Чорного моря, такі як Тракія, Понт, Вітинія, Каппадокія, Кілікія, Лікія, Пафлагонія й інші були сколотського (геттського походження). Вони говорили тією самою мовою або дуже наближеною до сколотської.

Отже, усі ті колоністи (ніби греки), які приїжджали у Сколотію, були давнішими вихідцями зі Сколотії, своєї Прабатьківщини. Вони осідали в містах і портах над Чорним морем, уже давніше заснованих сколотами. У них вони закладали свої підприємства-емпор'юми за які платили автохтонам податки й так звану „проксенію“ за дозвіл на поселення, а часами діставали від сколотських володарів ще й привілеї. Навіть Геродот у 444 р. до Хр. не згадує про якихось „греків“ у Південній Сколотії (за винятком гелонів).

Коли йдеться про східне побережжя Понту, починаючи Кримом, де споконвіку жили таврійці, а далше на схід — синди, меотійці, ахайці та багато інших, то всі ті племена теж були сколотські, про що згадують Гомер, Есхіл, Софокл та інші. Пізніші автори, уже по народженні Христа аж до XIV ст., називають їх і дальші сколотами або готами.

Найкращий знавець тих справ Страбон (64 р. до Хр.—20 р. по Хр.), понтієць — нащадок гетитів, у своїй „Географії“ з багатьма історичними поясненнями спростовує деякі вигадки тодішніх авторів, що писали про дикість сколотів, а навпаки — називає їх найчеснішим і найсправедливішим народом-нацією на Землі.

Подібний погляд на скототів мав і Плутарх, який спростував деякі міти Геродота.

Інше, дуже важливе джерело про Херсонес-Крим, це — „Naturalis Historia“ Плінія Старшого 23-79 рр. по Хр., де він 12 розділів присвятив описові берегів Чорного моря (Понту), разом із Сколотією і Херсонесом — Кримом. Усі племена, що жили на північ від Криму, він називає скитами (сколотами), а не сарматами. Також жителів Босфорського царства називає скитами-сколотами.

До джерел, що стосуються Босфорського царства, треба зачислити Діодора Сіцилійського (I ст. до Хр.). Він у своїй „Історичній Бібліотеці“ на підставі джерел грецьких і місцевих херсонських дав найкращий образ Босфорського царства. Діодор Сіцилійський також заперечив, що Херсонес коли-небудь був варварський чи грецький. Зрештою, сама грецька історія ніколи не зачисляла Криму як частину своєї історії чи колонії, а все згадувала про Крим як про місце експорту збіжжя, риби й інших сільсько-господарських продуктів.

Греки, очевидно, дивилися на Сколотію ласим оком, але ніколи не важилися підкорити її собі, навіть тоді, коли вони були наймогутніші — за Перикла чи Олександра Великого (хоча він не був греком, а згелленізованим македонцем), бо в них була одна перешкода — скототи, що мали славу непереможених. Те саме було пізніше й з Римом.

Про початкову історію Босфору Діодор Сіцилійський пише так: найстаршими царями Босфору були Археанактиди, що панували 42 роки (480-438 рр. до Хр.). Опісля перебрав владу Спарток I, який започаткував династію Спартокидів аж до 110 р. до Хр., коли Перісад V передав гегемонію сколотської держави цареві Мітрадатові Великому, який був царем Понту (в Анатолії).

Столицею Босфорського царства був Босфор-Пантікапея, яку джерела називають теж Понтос (у новіші часи — Корчев).

Найважливішими царями з цієї династії були Сатир I (433-389 рр. до Хр.) і Левкон I (389-349 рр. до Хр.). Вони розвинули велику торгівлю збіжжям з Атенами. Щороку доставляли Атенам по 200 тисяч гектолітрів пшениці, а в час голоду в Греції доставили 1.050 тисяч гектолітрів. Атенці віддячилися їм тим, що поставили в Атенах їхні статуї, нагородили їх золотими вінцями, надали їм атенське громадянство й привілей недоторканості. (Демостен „В обороні прав архонта Левкона, якого називають чужинцем“).

Другим важливим містом Босфорського царства, що його розбудував цар Левкон, була Теодозія, названа на честь його жінки, а далі: Німфея, Діоскурія, Кітея, Тиратака, Мірмікія і Патрея, а за Босфорською протокою, на Таманському півострові: Таматарха (пізніше Тьмуторокань), Кіпа, Патрас, Корокондама, Германоса, Ахілей, Апатурій, Горгіппа й ін.).

Крім Криму, до Босфорського царства належали також усі племена, що жили довкола Меотського (Озівського) моря, а на Кубані, аж до Кавказу, племена дардаріїв, ахайців, геньохів, угрів чи укрів, дзьохів, фатаїв, керкетів (черкесів), маліїв, сіраків, торетів, зигів та інших.

Ці племена жили на узбережжі Чорного моря та на Західнім і Східнім Підкавказзі.

Крім Кубанщини, до Босфорського царства належала ціла Сколотія аж по Дунай, а опісля Гетія і Тракія (за Мітрадата VI).

Перисад V передав владу над Босфором і цілою Сколотією Мітрадатові VI Евпаторові (батькові), який походив із царської сколотської династії з Бактрії, мабуть, головної, прадавньої, царських сколотів. Тому він і Евпатор. Про нього Цицерон у захопленні сказав: „*Mitradatas, rex post Alexandrum maximus*“, (тобто: Мітрадат — найбільший король по Александрові (Великому)).

Про володіння і чини цього царя Юрій Липа у своїй праці „Призначення України“ пише так: „Крим (Перекоп) — це осередок торговельних і політичних доріг Чорного моря. Це рушійний важіль до кермування не тільки побережжям, а й контролі всіх територій і річних систем, що їх ріки впливають до Чорного моря“.

Врешті Крим рішає, чи озівська система рік є до замкненого озера, чи до затоки Чорного моря. Крим контролює приозівські й кубанські землі. Сильна влада у Криму може, спираючись на Дін, замкнути й волзьке гирло на Каспію.

Тому до Тавриди-Криму струмлять Атени й Рим, і Царгород, і пізніше турецький Стамбул. Тим часом перша сильна влада виросла не від них, а від самого Криму — від Босфору з його столицею Пантікапеем. Не наступ на Тавриду, лишень наступ Тавриди на чужоземців стоїть на початку історії української території. Наступ, що розв'язав комплекс української геополітики — „Комплекс Трої“.

Це був наступ цілого союзу чорноморських держав, сполучених із Малоазійським союзом у боротьбі за повноважну роль на Середземнім морі.

„Цей наступ Босфорського царства органічно зв'язаний з геополітичними традиціями сколотських (українських) земель, і хто є їхнім володарем, той перебирає на себе завдання Тавриди“.

Пантікапей розбагатів на торгівлі рибною і збіжжям. Його кораблі продавали свої товари на біржах Візантії, Синопа й Кизика. Пізніше вони везуть свої товари, передусім збіжжя, шкури, смолу, клоччя, будівельне дерево, полотно, вовняні матеріали й інше добро на велетенській біржі острова Родоса й Делоса, які поставили Гелладу й Італію.

В 438-437 рр. до Хр. владу в Пантікапеї перебирає у свої руки сколот Спарток I. Два роки пізніше морська експедиція

Перікла була викликана цим переворотом, що дав Пантікапесві сильну та єдину владу в руках енергійного й талановитого вождя, однак армада Перікла не заатакувала міста, уже тоді Пантікапей був засильний. Перікл вибрав ролю союзника. Між Атенами й Пантікапеем був підписаний договір взаємної підтримки. Це початок постійного вивищення Пантікапею, а властиво, босфорського царства й Сколотії.

Врешті, по століттях, Босфорське царство, що розрослося під династією спартокидів, розвиває велетенську торгівлю продуктами сколотської території на Середземному морі. Геллада підупадає через внутрішні сварки, а це тільки сприяє зміцненню Сколотії. У руках династії — великі грошові засоби й сильна наймана армія.

Босфорське царство впродовж 840 літ витворило своєрідний понтійський рух, що розсипає по всій Сколотії пребагате понтійське містечтво.

На території Босфорського царства залишилися сотні могил із незліченними містецькими золотими скарбами.

Деякі наші вороги намагаються представити те містечтво як грецке, що заперечує навіть М.І.Ростовцев, найбільший знавець сколотської проблеми. Він твердить, що ювелірне містечтво поліхромії постало і розвинулося **тільки** в Пантікапеї й продовжувалося у княжій Русі протягом цілого середньовіччя.

Містечтво є одним із найголовніших доказів етногенези кожної нації. Крім того, усі ці могили (Куль-Оба біля Пантікапею, Золота могила, Аль-Буринська, Паниотті, Царська, а за Керченською протокою: Васютинська, Семибратні Близниці, могили Фанагорії, Германюси, Горгіпії й десятки інших) виявляють внутрішні архітектурні структури, які перевищують інколи своєю технікою і містецтвом єгипетські піраміди.

Знахідки всіх інших великих могил у Криму, над Доном, на Запоріжжі (головно Чортомлик та Солоха) і в решті України доводять те саме: єдність виробів, залишок сколотського походження.

А коли йдеться про поліхромію, то це — оригінальне містечтво сколотів-праукраїнців. Воно розвивалося далі в гунській, антській і княжій добах, і то не лише над берегами Чорного моря, а й по всій Україні, а переважно в околицях Києва.

Але найважливішою для економіки Босфору була торговельна фльота. Коли в III і II століттях до Хр. в геленських містах-державках анархія запанувала, у тім часі на Чорному морі панував спокій. Рука Тавриди обійняла всі найважливіші торговельні й політичні дороги Понту, на якій запанував „Pax Bosporicam“, гербом якого був крилатий грифон із повним колоском під копитами й зі списом у дзьобі.

В III столітті до Хр. на сцені Європи з'являється нова сила — Рим. Володарі Сколотії тільки приглядаються імперіалістичним

потягненням Риму, не виступали проти нього, а чекали слушного часу.

Мітрадат V, цар Понту, що в Анатолії, має навіть титул „союзника й приятеля римського народу“, під час III Картагенської війни (149-146 рр. до Хр.) він послав частину фльоти на допомогу римлянам. Тим часом Рим всіма засобами перешкоджає ростові царства Понту.

Але ось приходить час. До влади в Понті прийшов Мітрадат VI Великий (121-63 рр. до Хр.).

У Римі — заворушення одне по другім, революції у провінціях та непорозуміння полководців між собою.

В 107 р. До Хр. двадцятилітній Мітрадат VI стає на чолі Понтійського царства. Він організовує фалянгу на македонський зразок, що стає ядром його армії, у скорому часі приєднує північне побережжя Понту (Чорного моря) від Дунаю включно з Кримом і його містами Херсонесом і Неаполем (Новгородом) Сколотським, з Ольвією, Тирасом, Істром, Томією й Аполлонією. Міста Південного Понту вже належали до Понтійського царства.

Мітрадат приєднує Колхиду, а прилучивши всі землі довкола Чорного моря — просувається поза Озівське море до Дону й прилучує гало-сколотські народи між Дунаєм і Карпатами. В цьому йому допомагають здібні воєводи-генерали Діофант і Неоптолем. Сталася велика річ: уся Сколотія об'єдналася довкруги Мітрадата VI Евпатора.

Він черпає величезні доходи з торгівлі південних країн, постійно розбудовує армію і фльоту з базою у Колхиді й уміло підпорядковує собі народи, в яких панувала культура гетито-сколотів.

З царством Вірменії і її царем Тіграном вступає у союз. У 89 р. до Хр. Рим мусить рахуватися з тим, що переважна частина геленістичного Сходу перейшла на бік Мітрадата. Латинські (римські) купці й урядовці всюди там, де появлялися воїни Мітрадата, коли не піддалися, були знищені. Врешті Мітрадат захоплює торговельний центр Делос на Егейському морі.

Упродовж двадцяти літ геніяльний Мітрадат приєднував краї трипільської культури, опановував краї гетитської, покорив краї Егейського моря і поставив на чолі Атен (донедавна залежних від Риму) свого ставленика Атеніона. Престиж Риму на цілому Сході упав.

Знівечені всі плоди ста літ його експансії. Відійшли від нього найбагатші джерела прибутків, найбільш розгалужені торговельні магістралі — „чорноморський Картаген“ загрожував з півночі Римській державі так само, як кількадесят літ перед тим загрожував йому Картаген з Північної Африки.

Чорноморські війська окупували Гелладу, а союзники Мітрадатової фльоти середземноморські пірати з Криту — кружляли довкола самих портів Риму. Одчайдушна диверсія Сулли

(88-86 рр. до Хр.) у Гелладі стримує на деякий час наступ Мітрадата. Врешті Сулла підписує з Мітрадатом трактат із не дуже почесними умовами для Риму. Але це тільки хвилеві передишка. Рим не може існувати без своїх східних магістралей.

В 74 р. до Хр. Мітрадат VI Евпатор захоплює Бітинію, що досі ще була під протекторатом Риму. У відповідь на це Рим наново розпочинає боротьбу з Мітрадатом... У цій війні з боку Риму виступають Помпей, Марко Антоній, а пізніше Цезар. В 74 р. до Хр. римський сенат спішно висилає Марка Антонія на боротьбу зі союзниками Мітрадата — піратами. Марко-Антоній не має успіху в цій боротьбі. Ліпше йде Л. Лукуллові, що посувається углиб Малої Азії і нищить у Вірменії силу Тіграана.

По відкликанні Лукулла за його чесність у боротьбу вступає Помпей. Він застає ситуацію для себе дуже догідну. Держави під проводом Мітрадата ще добре не сконсолідовані, а то й розсварені — римські агенти наполегливо працюють серед них.

Мітрадат змушений усунутись з Малої Азії на скототські землі, де резерв скототської людської сили. Помпей переслідуює Мітрадата аж до Кольхиди. Далі він не йде. Енергія 60-літнього царя ще величезна. Він гарячково підготовляє армію і флоту до походу на Рим, тим разом через Південну Скототію по Дунаю, тобто пізнішою дорогою переможних скотото-готів на Рим.

Але несподівано серед мешканців Фанагорії вибухає повстання, фанагорійці захоплюють дітей Мітрадата. Цар придушує повстання і визволяє доньку Клеопатру — інших дітей повстанці вже завезли в подарунок Римові. Лишається ще син Мітрадата — Фарнак, та він у проводі іншого повстання, що вибухнуло над Дністром.

Мітрадат викликає свої кінні війська з Південної Скототії, та вже запізно! Пантікапей оточений з усіх боків повстанцями, на чолі яких стоїть рідний син — Фарнак. В 63 р. до Хр. великий Мітрадат заживає отруту!

Тіло його привозять до Синопу, щоб Помпей міг переконатися в його смерті. Тішиться Рим — закінчена небезпечна „Bellum Mitradaticum“ — Мітрадатська війна. „І не диво. Страшний Мітрадат не живе. Муж уважний і на свої слова, і на свою мовчанку“, — каже В. Петеркул. Надзвичайно швидкий у війні, нечувано відважний, нераз удатний, завжди великодушний вождь у задумах, воєк у виконанні, у ненависті до римлян — рівний Ганнібалеві!“

Апіян Олександрійський у творі „Мітрадатські війни“ пише, що посол Мітрадата Пеломід до римських генералів заявляє: „Ви повинні пам'ятати, що Мітрадат рядить у своїй батьківщині, яка має 20.000 стадій (3.600 км.) довжини, й що всі скототи, таврійці, бастарни, тракійці, усі, що живуть в околиці Дунаю-Дону й Озівського моря, готові вислухати кожен його наказ.

Тігран у Вірменії є його зятем і Ардасес, цар Партії, є його союзником”.

У першій фазі Мітрадат зумів об'єднати всі сколотські племена й держави з Партією аж до Індії і тому розстрожив усі римські армії і зайняв цілу Грецію-Гелладу, яку перетягнув на свій бік до боротьби проти Риму, але коли у другій фазі його полководці програли битви у Греції, а Ацени піддалися після голодової облоги, тоді деякі союзники почали відпадати. Найважливіше, що відпали сколоти з особистих мотивів правлячої династії Скилюра, якому не подобалося, що провід перейшов до Мітрадата. Скилюр (з династії спартокидів, як подав Страбон) мав 50 синів і разом з ними почав наступ на Пантикапей, що стало кінцем Мітрадата (Богдана) VI Евпатора.

Син Мітрадата VI-го — Фарнак тільки тимчасово примирився з Римом. Він слідкує з Пантикапею за римлянами. Коли новий вождь римлян Цезар зазнає тимчасових поразок в Єгипті, Фарнак проголошує війну римлянам, збирає свої війська, завойовує Колхиду, Понт та Каппадокію і йде у глибину Малої Азії (Анатолії).

У серпні 47 р. до Хр. біля міста Зела в Понті зустрічається з армією Цезаря. Та свіжо зформовані війська Фарнака — це не фаланги Мітрадата. Цезар швидко розгромлює їх і посилає сенатові знану реляцію: „Veni, Vidi, Vici!“ — „Прибув, побачив, переміг!“

Після смерти Фарнака Цезар хотів передати Босфорський престіл Мітрадатові Пергамському, але його розбив цар Асандер, який походив із старої давньої династії спартокидів. Рим був змушений визнати його царем, що володів 30 літ (47-17 рр. до Хр.) цілим Босфорським царством. Після його смерти царицею стала його жінка Динамія, донька Фарнака й внучка Мітрадата Велико-го. Опісля Босфором володіли нащадки Асандра й Динамії.

У роках 44-45 рр. по Хр. цар Клявдій вислав велику воєнну флоту під проводом Лідія Галла, але він не відважився на ніякі насильства й скоро від'їхав.

Ніколи Босфорське царство не було підпорядковане Риму, що сталося з Анатолією після поразки Мітрадата.

За довгий час існування Босфорського царства (840 літ) із столицею Пантикапеем, керували нею такі царі:

До Христа:

480-438 — Археанакт, засновник династії Архенактидів.

438-433 — Спарток I, засновник династії Спартокидів.

433-389 — Сатир I.

389-349 — Левкон I

349-344 — Спарток II

344-311 — Пайрісад I

311-310 — Сатир II

- 310- ? — Прітан
- 310-304 — Евмел
- 304-284 — Спарток III
- 284-245 — Пайрісад II
- 282- ? — Евбоїд
- 245-240 — Спарток IV
- 240-220 — Левкон II
- 220-200 — Гигієнонт
- 200- ? — Левкон III
- 200-180 — Спарток V
- 180-150 — Пайрісад III
- 150-125 — Пайрісад IV
- 125-109 — Пайрісад V і його жінка Комосарія
- 108-107 — Савмак (узурпатор)
- 107- 63 — Мітрадат VI Евпатор
- 79 — 65 — Махарес
- 63 — 47 — Фарнак
- 48 — ? — Мітрадат VII
- 47 — 17 — Асандр
- 17 — 16 — Динамія
- 15 — ? — Скрібоній (узурпатор)
- 14 — 9 — Полемон I
- 9 р. до Хр.- 7 р. по Хр. — Динамія

По народжені Христа:

- 10 — 38 — Аспург
- 39 — 44 — Мітрадат VIII
- 45 — 67 — Котис I
- 68 — 91 — Рескупорид (династії Тиберій Юлій)
- 93 — 123 — Савромат I
- 123 — 132 — Котис II
- 131 — 153 — Рометалк (Тиберій Юлій)
- 154 — 174 — Евпатор (Тиберій Юлій)
- 174 — 211 — Савромат II
- 211 — 228 — Рескупорид II
- 228 — 233 — Котис III разом із ним Савромат III (230-233)
- 233 — 234 — Рескупорид III
- 234 — 239 — Інфімей
- 239 — 261 — Рескупорид IV
- 253 — 254 — Фарзанс
- 262 — 275 — Рескупорид V
- 275 — ? — Савромат IV
- 275 — 278 — Теїран (Тиберій-Юлій)
- 278 — 285 — Хедосбій
- 286 — 308 — Фоффорс
- 308 — 322 — Радомсадій
- 311 — 341 — Рескупорид VI

Деякі історики визначають панування цієї династії до 360 р. по Хр.

Разом у Босфорському царстві протягом 840 літ панував 51 цар.

На багатьох монетах Босфорського царства появляються уже знаки тризуба (головно на статерах Рескупорида III) виразно як герб держави. Тризуб в орійсько-сколотській традиції (про це вже була згадка) розвинувся з ідеєю благословляючої Матері-Землі (ліпленої глиняної фігурки за матріархату) й трояна (трійці найвищих богів за патріархату), що був найстарішим символом оріїв-сколотів. У Криму й в Україні цей тризуб часто був із хрестом на середньому зубі, що означав сонце, яке само не було богом, тільки символізувало єдиного найвищого Бога у трійці.

І на закінчення цього розділу вірш Олександра Олійника:

Скарга

Я скит-українець.

... І скільки

тих років

розлітаних на хрестах

біля доріг

чужих уже пройшло

... і тих надій давно

розширених на берегах

вітрами

в чужині далеко...

... і цієї

у вільному багні

Твоєї,

Боже наш

на небесах,

затоптаній

Правди

і Добра,

Краси,

що покоління

із душі

передавали в душу,

з давніх літ

замовчану

славу нашу —

могутніх скитів

царський

неповторний мід.

Ольвія

(найстарший порт сколотського Причорномор'я)

Ольвія у Бого-Дніпровому лимані була ще в часі киммеротрипільців місцевим рибацьким селищем-портом. Її початок треба датувати під кінець II-го тисячоліття до Хр. Найвищий розквіт Ольвії почався від кінця VII століття до Хр. і продовжувався до I ст. до Хр. У буденному житті мешканці Ольвії називали самі себе бористенітами, а місто від імени ріки Бористен-Дніпра — Бористеном.

В Ольвії жили переважно сколоти, але, як у кожному порті, проживали й мешканці інших національностей. Були там переселенці (рибалки) з Мілету, Гераклеї, Атен і ін.

У нашій історії часто їм приписують заснування Ольвії, Босфору — Херсону, Пантікапею, Фанагорії, Теодосії та інших міст-портів на території Сколотії над берегами Чорного й Озівського морів. Ті переселенці в більшості — це давні вихідці зі Сколотії, які часто повертали на свої рідні землі, очевидно, були між ними й купці більших міст Геллади чи Малої Азії. Про всіх тих „чужинців“ Страбон пише, що вони піднаймали й платили сколотам чи їх володарям податки, за що одержували від них т.зв. „проксенію“ — дозвіл на поселення.

Геродот, який побував в Ольвії 444 р. до Хр., не говорить про них як про гелленів (греків), а тих, що говорили по-сколотськи й по-грецьки.

Широководна артерія Бог-Дніпро з їхніми допливами відіграла першорядну роль у житті й економії ольвійців. По цих ріках вони провадили торгівлю зі Сколотією-Україною, як рівнож, дослівно, з цілим тодішнім світом (Родос, Аteni, Єгипет, Фінікія — Середземне море аж по Гібральтар).

Саме місто було розбудоване за єдиною будівельною ідеєю-планом. Можливо, Ольвію перебудовано за згаданий час 2-3 рази.

Вулиці Ольвії були прокладені відповідно до рельєфу місцевості. Причал для кораблів і човнів мистівся у центрі й був захищений кам'яним захисними дамбами (греблями), що виступали далеко в ріку. Над причалом була площа нижнього міста — ринок розміром 1 км завдовжки і 0.5 км завширшки. Рівнобіжно до берега порту йшла вулиця, у центрі якої стояв червоний будинок, оточений колонадою з вітарем посередині двору. Центральна частина будівлі була двоповерхова з бальконом над входом. Хатній вітар оздоблений мармуровими статуями богів.

Над нижнім містом височіло узгір'я, получене віялом вулиць. Усі вулиці міста були бруковані, мали вздовж водостоки й пішоходи, під якими були заховані канали та водопровідні рури.

Верхнє місто на узгір'ях було обведене кам'яними стінами, оборонними вежами та ровами. У ньому були промислові квартали. Там розкопано пекарні, кузні, ливарні, ювелірні майстерні, цистерни для запасів води, склади хліба й ін. На площах стояли пам'ятники й обтесане каміння з урядовими розпорядженнями, законами, написами пошани на честь заслужених громадян Ольвії та відзначення окремих історичних подій із життя міста. Найпочесніше місце серед верхнього міста мав храм Діви — монументальна мармурова споруда з могутньою колонадою навколо.

Серед міста в кількох місцях були вілли давніх багатих родів. Був також палац сколотського царя Скіла — мармурова будівля пишного стилю, у її входах стояли статуї сфінксів та грифонів.

В Ольвії панував культ Аполлона та його сестри Артеміди (обоє вони походили з Тракії, з Малої Сколотії). В Ольвії шанували Аполлона Дельфінія (первісно мав подобу дельфіна) і був почитувачем дельфінів, опікуном мореплавців і рибалок та втихомирювачем бурхливого моря. У святині Аполлона зберігали державний архів Ольвії.

Цвинтарі старого міста були вздовж чотирьох доріг, що виходили з міста в степ — до джерел його багатства: до калліпідів за кіньми, до алазонів і таврів за худобою і вівцями, до траків (Малої Сколотії) по золото й метали.

На ринках Ольвії можна було знайти крам з усього тодішнього світу: атенський посуд, малоазійські й іранські золоті оздобы й тканини, середземноморські вина та коштовні статуї з мармуру, бронзи й дерева. Сюди довозили крам з Єгипту, Месопотамії, Тракії та далекої Півночі.

Сама Ольвія була великим виробничим центром. У ній виконувано високоартісні золоті й срібні вироби сколотського стилю, що наповнювали підземні камери могил сколотських царів і зображували побут самих сколотів. Дивовижні вази Чортюлицької могили, Солохи, Куль-Оби й багатьох інших, що, без сумніву, з ольвійських майстерень, бо в Ольвії були різні майстерні: обробки каменя, керамічні, ливарні міді й ін.

Вплив Ольвії сягав лінії теперішніх Угорщини, Галичини, Києва, Вороніжа, Оренбургу й даліше на північ, а на півдні Атен, Єгипту й усього Середземномор'я.

Між VI-III століттями до Хр. Ольвія пережила мирні часи розквіту. В тих віках уся увага ольвійців була звернена на море та його дари — рибу й на ті навантажені кораблі, які причалювали й відчалювали з ольвійської пристані.

Першу облогу, дуже небезпечну, Ольвія витримала 331 р. до Хр., коли несподівано перед мурами з'явилася велика армія під проводом намісника Тракії Зопіріона, генерала Олександра Великого. Тоді на допомогу Ольвії поспішив цар Сколотії і

Босфорського царства Пейрисад I (344-311 рр. до Хр.) на чолі кінної армії. Він розбив македонських гоплітів, а сам Зоппіріон наклав головою. Напередодні гетитського нашествя Ольвія була прилучена до Босфорського царства Мітрадата VI Евпатора (121-63 рр. до Хр.) в 106 р. до Хр. Тоді під його владу перейшла ціла Сколотія разом із Гетією (Малою Сколотією) і всією Малою Азією.

По упадку Мітрадата Ольвія опинилася без захисту. Звідусіль вона була оточена заздрісними сусідами включно з Римом. Аби нею не володів Рим, гетитський володар Бурібіст, об'єднавши довкола себе різні подунайські племена включно з галицькими бастарнами, з великим військом просунувся аж під Ольвію, яка в тому часі не хотіла нікого визнавати, маючи власну раду старших, котрій ольвійці склали присягу вірности. І хоча Ольвія завзято боронилася, усе ж була здобута, спалена й знищена, а населення, яке неповтікало на кораблях, було знищене.

Відроджена Ольвія уже ніколи не сягнула такого розквіту, як до гетитського нападу.

Але все ж таки в I, II і III ст. по Хр. вона знову досягла значного добробуту — уже під егідою Босфорського царства й гетогоських володарів.

Гроші Ольвії

Місто Ольвія мала свої окремі гроші-монети з часу свого промислового існування. У лимані Дніпра-Богу щовесни кожного року збиралися незліченні косяки всякої риби й дельфінів. Тоді туди приходили рибалки, які ловили рибу, займалися її консервацією (соління й сушення) і звідси великими караванами вона йшла на прохарчування Сколотії, Геллади (Атен) і Малої Азії.

Рибалки й купці були зацікавлені в обмежені доступу ловців риби. Вони допускали тільки тих, хто заплатив певний податок. На знак цієї оплати були викарбовані монети. З розвитком сколотської державности на монетах вміщували відповідні написи й візерунки: як бога сонця — охоронця міста Ольвії — Геракла, портрети царів-володарів Сколотії, крім них — різні знаки: биків, коней, оливних гілок і ін. Були також написи: з мітології, з походження міста, богів, героїв та зверхників міста.

Найстарші гроші Ольвії почали карбувати вже в 8-7 ст. до Хр. З початку на грошах були голови Геракла — знак походження сколотів від Геракла й дочки ріки Бористена у вигляді діда з рогами, а надалі портрети сколотських царів і місцевих династій, що були володарями і в Ольвії.

Ті знайдені монети дають неписану основу історії Ольвії й нашої державности та показують, що Ольвія від VII ст. до Хр. аж

по 235 р. по Хр. була могутнім центром ношої державности, в якому були сконцентровані зв'язки з усім зовнішнім світом.

Гети

Уже здавна, ще від часів Трипілля (трипільської культури) були зв'язки північно-чорноморського узбережжя Праукраїни з тракійцями Балканського півострова.

Із Трипілля через Балкани, Гелладу й далі морем йшла постійна й нестримна експансія трипільських племен на південь (окремо на захід і схід), згадати б хоча селище (у сьгоднішній Румунії) Кукутені та його кераміку з монохромним і поліхромним трипільським орнаментом спіральної форми, мальованим білою фарбою на червоному тлі, обведеним темночервоною лінією.

Також у Семигороді трипільці витворили дещо іншу кераміку, яку від імени селища, де її знайдено, назвали „арісуд“. Там трипільці виробляли не лише кераміку, а й різні предмети з міді, а опісля з бронзи та заліза.

Трипільці-оріяни зайняли не лише цілу (сьгоднішню Румунію) Дакію, а й усю територію на південь від Дунаю та над Савою і Дравом аж по Альпи й Адріатику. Цю кераміку (трипільську), знайдену на тих просторах і від місцевости, де її знайдено, названо „гульменіта“.

Взагалі племена, які виступають в історії під узагальненою назвою „тракійців“, заселяли простори Балканського півострова від східнього побережжя Адріатицького моря, Альп і Герцинських гір аж по береги Чорного моря включно з Галичиною і далі на півночі (комарівська й білопотоцька культури).

З огляду на це буде доцільним, хоч побіжно, ознайомитися із стародавньою історією Подунайщини, де довгі тисячоліття був осередок тракійських племен (трипільці — гали, які в V ст. до Хр. вийшли з Галичини) і гетити, які після IX ст. до Хр. частинно вернулися на Балкани і згодом об'єдналися у гето-дакській державі.

Тракійці були відомі вже Гомерові, бо в „Ліяді“ згадує їх, що вони допомагали троянцям у війні з данайцями (греками) у 1193-1184 р.р. до Хр. Тракійці були сусідами троянців, а в III тисячолітті родичами всіх анатолійських племен і держав (гетитів).

В історичну добу всі надмакедонські тракійські племена наголово намагалися захопити й Македонію та завладіти північним узбережжям Егейського моря, що частинно й осягнули.

Тодішня Тракія охоплювала такі племена: між Тисою, Прутом і Дунаєм проживали агитарси, на схід від агитарсів за Дунаєм до берегів Чорного моря жили гети, уздовж Південного Дунаю — трибалли, а далі на захід аж до ріки Сави — скордиси,

на південь від цих племен до берегів Адриатики жили іллірійці, на південь від гетів до Пропондита жили одриси (одрисів і гетів тимчасово наприкінці VI ст. до Хр. завоював Дарій I (б. 513 р. до Хр).

Геродот у часі побуту в Причорномор'ю (444 до Хр.) уважав гетів наймогутнішим тракійсько-сколотським племенем.

У V ст. до Хр. гети й одриси воювали з македонцями. Розпад держави одрисів дав гетам незалежність до часу одного з наймогутніших царів Сколотії Атея чи Антея, що володів усіма племенами Наддунайщини у сполучі з великою Сколотією. Він також з'єднав усю Сколотію у могутню державу з власними грішми й великою армією. Коли одного разу греки запізналися з надісланням данини, що її вони платили довгі роки як викуп і зажадали, щоб дав Греції спокій, то Атей написав їм, що він прийде напоїти свої бойові кобиллиці у грецьких водах... Греки зрозуміли погрозу й вислали данину.

Опісля, коли Філіп II (359-336 рр. до Хр.) завоював грецькі міста й загрожував сколотам-гетам, Атей відповів йому: „Сколоти не мають багатств, але вони славні відвагою“. Атей вирушив проти трибаллів, яких розбив, але боротьба з істріянами затяглася, що змусило Атея просити допомоги у Філіпа (Плютарх „Життя визначних греків і римлян“).

Атей загинув у боротьбі з Філіпом II 94-літнім старцем.

У 342 р. до Хр. Філіп II підкорив одрисів. Гети, боячись долі одрисів, уклали з македонцями договір приятні й гетитський король Котелас допомагав Філіпові своїми військами, посвоячившись із ним (віддав свою доньку заміж за Філіпа).

Син Філіпа Олександр (336-323 рр. до Хр.) воював із трибаллами та хотів підкорити й гетів, але вони відступили у степи Малої Гетії, у наслідок чого похід Зопіріона, генерала Олександра, закінчився катастрофою македонської армії.

Між роками 326-293 рр. до Хр. гети завоювали агатирсів — даків, у наслідок чого утворилася гето-дакська держава зі столицею Сарміцегетуза, як союз племен — Гетія. Сама назва „гети“ говорить, що вони є нащадками гетитів, які по розвалі своєї держави бл. 900 р. до Хр. частинно подалися на прадідні землі, відкіля наприкінці III тисячоліття вийшли їхні предки. Повернувшись, осіли на північ „траків“ між гирлом Дунаю і Чорним морем у Добруджі. Вони також були засновниками міста Хотина.

Тут треба зазначити, що греки всі ті племена називали гетами, а римляни даками (чи даями). Гети, зрештою, були близько споріднені з даками-агатирсами. Їх мова, звичаї та побут були майже однакові. Страбон каже, що гети засвоїли мову даків (і галів).

Сполучена Гетія сягала від Герцинських гір та Альп на заході до Чорного моря на сході. Отже, це була держава, а радше

союз споріднених сколотських племен, що могли виставити, у разі потреби, армію до 200 тисяч воїнів, що на тодішній час було дуже великою силою (Рим за Октавіана мав 150 тисяч легіонерів.)

У Гетії розвивалися усі галузі сільського господарства й промислу, бо вона охоплювала багаті хліборобські райони з урожайною землею, багаті пасовиська, рібні ріки, праліси з дикою звіриною та багаті родовища міді, золота, срібла, заліза й невичерпні джерела та високоякісні глинища для виробництва кераміки.

Між 220-210 рр. до Хр. гети-даки воювали з бастарнами — гальським племенем, яке жило над Дністром аж по дельту Дунаю, ним провадили володарі Ремона й Орола.

В 168 р. до Хр. на Македонію напали римляни. Македонський король Філіп V просив Кроїла, короля гетів про поміч, але цей не міг дати йому значнішої допомоги, бо сам був zagrożений із боку бастарнів.

Рим завоював Македонію, присунувши свої границі до Дунаю. З того часу він став грізним противником Гетії. Ситуація ще погіршилась, коли Мітрадат VI зраджений своїм рідним (нікчемним) сином Фарнаком, наклав на себе руки замість остаточно розправитися з Римом.

Мітрадат VI у третій фазі боротьби з Римом приготував 4.000 кораблів усякого роду (бойових і транспортних), 250 тисяч піхоти і 50 тисяч кінноти з племен, йому підлеглих (сколотів, язигів, роксолянів, бастарнів, гетів-даків і інших). Він плянував піхоту посадити на кораблі, щоб заатакувати Рим від моря, а кіннотою продертися через Альпи й з півночі вдарити на Рим — (Полієн, кн. 69, розділ 47).

У 47 р. до Хр. Цезар розбив Фарнака під Зелю, підкоривши всю Анатолію. Босфорське царство втратило Понт у Малій Азії, що став провінцією Риму аж по Кольхиду.

Тепер на черзі у плянах Риму було оволодіти Сколотією з Кримом та портами Херсоном, Ольвією і Тирою, де передбачалося розбудувати свої морські бази.

Ситуація для гетів-даків ще погіршилась, коли римлянам удалося поселити язигів між Дунаєм і Тисою як своїх васалів проти гетів.

Від смертельної загрози гетів врятували смерть Цезаря 15.3.44 р. до Хр., „домашня війна“ в Римі, а також добра політика володаря Гетії Борбестіна, котрий розумів, що Рим готується поневолити його пребагату батьківщину (сіль, золото, срібло, метал, хліб, худоба, дерево). Він був здібним вождем і політиком, тому переконав бастарнів, що, ворогуючи між собою обидва народи попадуть у римську неволю. Злученими ж силами зможуть протиставитись Римові. Тому насамперед треба було знищити можливі римські бази на сході — Тирас, Ольвію й інші порти над берегами Чорного моря.

Злучивши свої сили, гети, бастарни й бої знищили обидва порти в 50-48 рр. до Хр. Відтак на спілку з язигами Боребіста перейшов Дунай, здобув Мезію по Балканські гори (Гемус). Рим у той час був у зтяжній війні з Партами, з якими Боребіста був у союзі (обидва народи були сколотського походження).

Після цих перемог Боребіста, як колись Мітрадат, став найгрізнішим противником Риму. Щоб іще краще підготуватися до неминучої війни з Римом, Боребіста притягнув до співпраці друїдів-жреців, які мали великий вплив на гетів-даків. На взір Риму назвав найвищого жерця канцлером держави. Гетію поділив на релігійні округи, щоб місцеві друїди могли краще впливати на нарід, вивсяняючи йому не тільки релігійні закони, а й щоб мати вплив на населення у разі нової війни з Римом. Найвищим друїдом Боребіста номінував Дикеней.

У той час гети мали той самий племінно-релігійний устрій, що й інші сколотські племена. Найвищим їхнім богом був Пата (Дажбог), якого пророком і посередником був Замолкіс, філософ і реформатор усієї Гетії. Гети почитали своїх богів не у святинях, як греки й римляни, а в дібровах під святими дубами.

Римляни, хоч у них в цей час тривала боротьба за цілість держави та її установи, одначе не відкинули думки про завоювання пребагатої Гетії (по-їхньому Дакії), тому викликали палатну революцію у Гетії. Боребісту було замордовано, а Дикеней проголосив себе володарем Гетії (Йордан, „Гетика“). Та, одначе, Дикеней не мав здібностей Боребіста, хоча як канцлер (прем'єр), знав усі державні справи. Від Гетії відійшли бої і бастарни, перемовлені Римом (Тацит, „Аннали“). Гетія мала, одначе, щастя. Рим був зайнятий своїми справами й покищо не атакував Гетії.

Йордан у своїй історії „Гетіці“ згадує, що по Дикенейу володіли Гетією ще інші чотири володарі з друїдів аж по 80 р. по Хр., коли стався новий переворот у Гетії. Боярство Гетії скинуло владу жерців і вибрало володарем Гетії Дакибала (зміна прийшла правдоподібно тому, що попередні володарі по смерті Боребісти були васалами Риму).

Римляни за час імператорів Августа-Октавіяна (31 до Хр. — 14 рр. по Хр.), Тиверія (14 — 37 рр. по Хр.), Калігули (37 — 41 рр. по Хр.), Клавдія (40 — 54 рр. по Хр.), Нерона (54 — 68 рр. по Хр.) не занехали думки включити в межі Римської імперії Гетію та всю Сколотію з Босфорським царством і північні території (не маючи змоги побороти сильних партів), щоб дістатися до Індії й Китаю (Нерон).

У 85 р. по Хр. Дакибал у союзі із сусідніми язигами, які жили між Тисою і Дунаєм, бастарнами й роксолянами, наїхав на римську провінцію Мезію, що на південь від Дунаю. Він розгромив мезійсько-римські легіони (Тацит, „Аннали“) і грабував провінції від Адриятки по Чорне море. Напад був, правдоподібно,

координований з партами й їхнім королем Пакором, який у той час воював із Римом.

Імператор Доміціян (81-96 рр. по Хр.) у 86 р. з армією з'явився у Мезії. Дакибал переправився через Дунай, розгромив римську армію, а імператор Доміціян утік. Комендант римської армії Корнелій Фокус був убитий, а тисячі римських легіонерів потрапило в полон з усім табором.

Доміціян стягнув нові легіони й у жорстокому бою біля Залізної Брами на Дунаю у 89 р. розбив Дакибала, але й римляни мали поважні втрати (Піррова перемога), і викінчити Дакибала не мали сили. Гетія стала васалом Риму, якому платила щорічну данину. Доміціян визнав володарем Гетії Дакибала, якому надав королівський титул і відкликав свої залоги з відбудованої Ольвії.

Дакибал по нерівнім бою з римлянами знав, що війна не скінчена. Переніс свою столицю з Томі в гори й назвав її Сармізегетузою. Столицю укріпив, зробивши її твердинею. Римляни знали про це, але як довго жив Доміціян, дотримувалися договору.

В 96 р. по Хр. Доміціяна замордовано. Імператором став Нерва (96-98 рр. по Хр.), а його співімператором і наслідником Траян (98-117 рр. по Хр.). Він ще перед смертю Нерви прибув до Мезії і почав готуватися до інвазії на Гетію. Будував дороги, фльоту, твердині й школив легіони.

В Партії помер союзник Дакибала — Вологез I, а по його смерті почалася „домашня“ війна, й Дакибал не міг розраховувати на поміч партіян. Оточений Дакибал таємно озброювався і не чіпав Риму, надіючись на договір.

Восени 101 р. Траян перейшов Дунай і вдарив на Гетію. Поки Дакибал зібрав армію, Траян уже був під мурами Сармізегетузи.

Гети боролися, мов леви... Ніхто не думав про втечу, мимо того, що Траян мав у два рази більшу армію, як Дакибал. Хоча на допомогу прийшли бастарни, Дакибал був змушений замкнутися у столиці. Почалася облога міста, але передбачливий Траян, щоб не бути відтятим від баз постачання, маючи величезні втрати в людях і матеріалі, наказав відступити за Дунай і за цей час готувався до вирішального бою... Погрозами примусив бастарнів, боїв, роксолан відмовитися від союзу з Дакибалом і гетами.

Восени 102 р. по Хр. Траян відновив боротьбу, здобуваючи твердиню за твердинею. Гети мали замало сил для відкритого бою, тому розпочали партизанку. Траян не мав змоги добити гетів, але все-таки подиктував їм важкі умови миру: 1) Дакибал мусів зректися на користь Риму своїх придунайських провінцій по ріку Олт (теперішній Банат). 2) В усіх гетських твердинях і в столиці мали стаціонувати римські залоги. 3) Видати римлянам усю зброю і полонених.

У відповідь Дакибал таємно почав збирати сили в Північних Карпатах.

У 105 р. Траян розпочав новий наступ. Дакебал замкнувся у Сармізегетузі, де боронився цілий рік. Ніяка поміч не прийшла! Не стало поживи. Дакибал утік з міста, а залога піддалася. Щоб не потрапити до римської неволі, Дакибал поповнив самогубство, як колись Ганнібал.

Сармізегетузу римляни знищили і спалили, а землю заорали, щоб по її геройській обороні не лишилося пам'яті.

Гети, аби не потрапити в римську неволю, подалися з родинами й рештками майна на північ, захід і схід Сколотії, поміж своїх одноплемінників. Якесь частина їх поселилась також у Східніх Карпатах, даючи початок гуцулам (гот-цули).

Гетію римляни перейменували на Дакію і зробили з неї римську провінцію, а Сармізегетузу перейменували на Ульпію Траяна (по якимсь часі збудовану на руїнах Сармізегетузи).

Траян тріюмував! Пограбовані багатства допомогли йому розбудувати Рим і порт Остію, прокласти нові дороги та карбувати золоту монету.

Уся трагічна історія Гетів представлена на 33-метровій колоні Траяна, яка стоїть донині.

Хоча Гетію-Дакію Рим поневолив і частинно зроманізував, залишаючи там легіонерів — ветеранів, які відбули 20-літню військову службу, їм Рим надав земельні посілости, що їх залишили гети.

Та гети, що покинули свою батьківщину, не забули її і по 168 роках (107-275 рр.) повернулися, відвоювали землю батьків, винищивши римських зайд і скасувавши їхні порядки.

Гети-готи

Гети, вийшовши у великій масі з Гетії-Дакії — Добруджі (не всі, велика частина їх залишилася на батьківщині, як звичайно в такій ситуації буває), зупинилися на землях бастарнів (у Галичині та на Поділлі над Дністром). Інші перейшли на землі алазонів-бористенів над Дніпро, ще інші перейшли Дніпро, осіли на землях царських сколотів-роксолян — над берегами Озівського моря. Усі вони поселилися між своїми сколотськими однокровними братами, приносячи їм гето-гальську мову, яку згодом названо слов'янською.*

Тих гетів, що поселилися між сколотським племенами, з часом римляни назвали готами і сарматами, натомість греки і далі називали їх сколотами, згодом роксолянами, аланами, антами, щоб знову перейти на сколотів, русів.

** Ймовірно, саме з цих часів зберігалося в українськiм народi багато пісень, в яких із тугою нераз згадана ріка Дунай. Святослав Завойовник чомусь дуже хотів мати столицю імперії Переяславець над Дунаєм?! Чи не поклик генів?*

На підставі джерельних матеріалів можна виразно встановити, що десь під кінець II століття по Хр. назву гетів замінено на назву готів, візиготів (на заході) і остроготів (на сході). Цю назву міг запровадити один із наймогутніших царів Сколотії Ерманарик на честь свого діда Острогота, або вона вже могла існувати давніше як рівнозначна назвам сколотських племен: масса-гети, тісса-гети, чи тіра-гети, як слушно зауважив дослідник тих справ О. Дразньовський.

Усі ранньо-середньовічні літописці з усією упевністю стверджують тотожність гетів і готів. Так, наприклад, Орозіюс, що жив у IV ст. по Хр., писав: „Ті гети, яких тепер називають готами“ („*Modo autem getae illi, qui nunc gothi*“). Філосторгій (368-433 рр. по Хр.) пише: „Із скитів (сколотів) по ту сторону Дунаю, яких старі автори називали гетами, а теперішні називають готами“, Клавдій Клавдіян, що жив у часи візо-готського короля Алярика (376-410 рр. по Хр.), писав, що Алярик напав на Італію з гетами (не готами) на чолі Кассіодор, що „вождь готів Вітігес називав свій народ гетським“. Прокопій Кесарійський, який писав у часи панування імператора Гонорія (395-425 рр. по Хр.) оповідає, що „Коли Гонорій був імператором Західної Римської імперії — варвари пробилися у державу... Раніше, як тепер, вони були переважно готського кореня: найчисленніші й найславніші — готи, вандали, візиготи, й гепіди. Раніше їх називали сарматами й меланхлейнами, дехто називає ці народи гетами, що здавна сиділи по той бік Дунаю (Адже не над Балтикою чи над долинською Вислою!)“.

Хроніст VI ст., сучасник Йордана Амміян Марцелін, оповідаючи про походи слов'ян та антів на Візантію у роках 495-517, прямо називає їх гетами.

Теофілакт Сімоката, візантійський історик VII ст. (Історія — VII. 2.5) каже, що гети — це давня назва слов'ян. Сімоката знайшов правду... Вся суть загадки гото-гетської єдності розв'язується самим Йорданом (551 р. по Хр.), який готів і гетів мав за один і той самий нарід.

Назва гети чи готи в той самий час, як і тепер, не мала нічого спільного з „готами“ — „германами“ — „дойче“. Ця проблема виринула в німців щойно під кінець XVIII ст., коли деяким німецьким патріотам попала до рук Йорданова „Історія Гетії“, а згодом Біблія Ульфіли. Тоді вони, спочатку несміливо, почали сугерувати й присвоювати собі назву та історію гетів-готів включно з назвою візиготів й остроготів, перезвавши їх на ост-готів і вест-готів. Згодом це підхопили німецькі історики XVIII-XIX століть і на цьому примітивному, історично не обґрунтованому здогаді розвинули найбільший обман-крадіж в історії Європи — експансію німців на Схід наприкінці II ст. по Хр. (О. Дразньовський).

Перед у цьому вели німецькі вчені Нібуур, Аделюнг, Момзен, Грім, Пеус, Маркварт, Томашек і ін., щоб підбудувати свій Перший Райх.

Опонувати тим німецьким „авторитетам“ на Заході в той час не відважився ніхто. Вони, зрештою, тим не були заінтересовані, крім англійця Прічарда. Між українцями не було кому, за винятком Т. Шевченка... (Україна тоді була вже в московсько-австрійському ярмі).

Про пересування якихось германсько-німецьких готів на схід в II ст. по Хр. не пише ніхто з грецьких ні римських істориків чи географів. Навпаки — у цей час римські й грецькі джерела називають мешканців Причорномор'я скитами (сколотами) аж по верхній Дунай і Рен.

Навіть під кінець XIX і поч. XX ст. Грушевський у Примітках до „Історії Русн-України“ зазначив, що сам факт цієї мандрівки готів німців) з-над Балтійського моря там тоді жили гуттони) цілком суперечний із тенденцією історії Йордана (*De origine actibusque getorum*) з 551 р. по Хр. (Чи властивого джерела Кассіодора) зв'язати історію готів з чорноморськими гетами („Історія Русн-України“ — том I, ст. 142, вид. 1912 р.). Так Грушевський пише у примітках, але в тексті історії, всупереч власному переконанню, на наступних сторінках „Історії Русн-України“ підтримав німецьку опінію, „що така мандрівка готів була, бо в готській народній традиції переказаній у Йордана, переховалися спогади про мандрівку“. Він пише: „Очевидно мандрівка була фактом загальнозвісним, переказаним у народній традиції... так що замовчати його не можна...“ І Грушевський дослівно переказує те все, що „скомбінували“ німецькі історіографи, подані вище (за О. Дразньовським), поминувши Мілленгофа, надзвичайно докладно ознайомленого з гетьсько-дакійською і мезійською історією, який використав кількасот цитат із грецьких та римських джерел і написав усім тим німецьким дослідникам так: „Незважаючи на те, що ми — німці, краще зробимо, коли залишимо тракійців тракійцями, гетів гетами, а даків даками (*Deutsche Altertum* 3, 163).

Німецькі історіографи обминули це мовчанкою, залишаючи в силі попередні свої фальшивки.

Щойно в 1970 р., коли в 1945 р. зівстав розгромлений „Міт XX століття“, появилася кілька німецьких праць з відмінними поглядами. (R. NACHMAN „Die Goten und Scandinavien“. — Berlin 1970). Це дуже ґрунтовна праця визначного історика й археолога, який на підставі докладної аналізи тексту Йордана й археологічних розкопок, що їх він сам провадив, як на підставі праць польських археологів, твердить, що жодної міграції зі Швеції до Польщі чи до Німеччини (над Балтикою у гирлі Висли) не було в тих часах, бо немає на це ніяких археологічних доказів. Після

перевірки й аналізу тексту Йордана він прийшов до переконання, що оповідання Йордана про „Сканнцу“ й про три кораблі готів, які причалили до гирла Висли — це „топос“, тобто історична фантазія (скільки готів могло приїхати на трьох „кораблях“ — 60-100 людей?) Він радить, що треба якнайскоріше перевести ревізію скандинавського походження і мандрівки готів (в Україну — Сколотію) О. Дrajньовський — Визвольний шлях III — С. 323-24-1979 р.)

Друга цікава праця німецького вченого De Claude „Geschichte der Westgoten“. — Stuttgart 1970. У ній автор твердить, буцімто історія візиготів була частиною німецької історії, бо про німецьку державу можна говорити щойно після упадку Фраконської держави — кінець IX ст. по Хр. Отже, відповідає яке-небудь пов'язання з давньоминулою візиготською (вестготською) державою. (О. Дrajньовський).

Натомість наш заслужений і широковідомий археолог П. Курінний у „Передісторії та ранній історії України на підставі археологічних джерел (Мюнхен 1970 р. „Історія Руси-України“) пише так: „Культурно готи Україні нічого не дали, їх культура на батьківщині (гирло р. Висли) нічим не позначилася на Україні. Самі ж готи змінили на Україні навіть свій похоронний звичай, частина їх стала аріянами. Їхня культура, що її вони засвоїли на Україні, уся наскрізь просякнута традиціями старої української культури“. Чи професор П. Курінний, пишучи про це, читав працю Гахмана й Клавде, не знаю, але він дуже сумнівався, чи могло яке-небудь плем'я змінити протягом одного століття свої традиції і звичаї (тим паче в тих часах) і не залишити ні топонімів, ні якихось слідів своєї первісної культури чи релігії (Як бог Один раптом міг стати Перуном?)

Сумнівалися і вже згадані перед тим професори, бо ж самі бачили — звідкіля могло взятися стільки тих їхніх „готів“ на Причорномор'ї? (Йордан писав, що їх приїхало з кораблі), тому почали підбудовувати те все вигадками, що всі кельти-гали з-над Дунаю і бастарни-гали й кельто-сколоти — усі були германського походження, отже, готами!

Вони, очевидно, добре оцінили вартість готської історії і тому докладали всіх зусиль й обманливої „науковости“, щоб довести, що готи — це німці.

Микола Аркас в „Історії Північної Чорноморщини“ (Г. Україна, 1969 р. — ст. 284) теж сумнівається, чи можливо, „щоб такий великий нарід, яким були на початку III ст. по Хр. готи, за тодішніх життєвих умов міг уміститися у пралісах Прибалтики й як він міг одночасно й одночасно рушити в наступ на південь й атакувати на широчезному просторі від Італії на заході по Дін на сході? І відповідає, що це абсолютно річ неможлива!“

Щоб докладніше представити цю вікову боротьбу гетів-готів з римлянами, коротко, у хронологічному порядку подано найважливіші її моменти.

Про ті війни, крім Йорданової („De origine actibusque *getarum*“ — „Походження і чини гетів“ — *підкресл. моє*) писав ще Геренія Дексіппа в „Scythica“, що охоплювала період часу 238-271 рр. по Хр. (цей літописець був комендантом атенського акрополя, коли його облягали скототи-гети, він засвідчує, що в морських походах цих скототів важливу роль відігравали жителі дунайського та дністрового гирл. Це вони будували кораблі й під час походів керували ними на морях). Оскільки ця праця в оригіналі не збереглася, її переписали Зосим, Созомен і Синцеліос у т.зв. „Scripta Historiae Augustae Gallien“. Там описано цілу низку скототських походів через Босфор на Малу Азію, Грецію і Дакію.

Перша зустріч з римськими легіонами відбулася за імператора Каракалли (211-217 рр.) на північних кордонах Дакії. Уся ця область аж до нижнього Дунаю почала відчувати силу й дужий натиск гетів-готів також і за імператора Гордіяна (238-244 рр.), як пише про це Капітолінус. Імператор Децій (249-251 рр.) загинув у битві з готами в Мезії. На чолі з готів стояв їхній володар (король) Острогот, а по нім король Кніва.

У 255 р. похід скототів — готів дійшов аж до Трапезунду. Це сталося за імператора Валеріяна (253-260 рр.). У 259 р. сухопутний похід, починаючи від Дністра, через Добруджу аж до Халкедону, а в Азії (Малій) — до Нікеї і Пруси.

У роках 262-263 скототи-гети зайняли Тракію, Македонію, а в Малій Азії зруйнували славний храм Діяни в Ефесі. Цей похід, однак, скінчився невдачею, бо в поворотній дорозі їх розбито.

Наступного року (263) гети-гети продерлися у Малу Азію, у Каппадокію, Вітнію і портове місто Гераклею. Їх, проте, розбила буря і римська фльота.

У 264 р. відбулася більша виправа остроготів разом із герулами (роксолянами) на п'ятистах кораблях знову до Малої Азії. Тоді вони зайняли острови Лемнос і Скірос на Егейському морі, а сухопутні частини зайняли Грецію, спалили Атени, Корінт, Спарту й Аргос, їх частинно тільки потурбував Дексип.

У 268 р. почалася велика виправа, організована в гирлі Дністра й Дніпра. У ній взяли участь 6000 човнів (кораблів) із велетенською армією (бл. 300 тисяч). Фльота мала великий успіх у Малій Азії аж по Кілікію. Історик Зосим називає їх босфорськими скитами (скототами), і каже, що місцеве населення у Малій Азії їм допомагало (одноплемінники).

У Босфорі тоді був царем Рескупорид V (262-275 рр.), в остроготів — Гунуїл (251-285 рр.), у візиготів король Овід.

За імператора Авреліяна (270-275) гети-гети-скототи відвоювали свою Батьківщину — Дакію. В 271 р. по Хр. вони очистили

Дакію від римлян, не залишаючи жодного римлянина. Решта римських утікачів з Дакії поселилася далеко за Дунаєм, бо аж в Дальматії, яку прозвали „Долішньою Дакією“ (на спомин про Горішню Дакію).

По визволенні Гетії-Дакії з римського ярма гето-готи на якийсь час перестали нападати на Римську імперію, тим паче, що римляни платили їм данину. І тут треба поставити питання: якщо готи й гети — це різні племена, то який сенс був „німецьким“ готам так завзято й послідовно відвойовувати від Риму Гетію-Дакію? Адже для тих готів-дойче, що нібито прийшли з Надбалтики, чей же доволі було й усієї Сколотії без Дакії?

За Йорданом, наймогутнішим царем геті-готів, був Германарик (чи Ерманарик). Ерманарик — ім'я сколотське — Яромир-рекс, король, він не воював з Римом, бо був зайнятий Центральною Європою, тому в грецьких і римських джерелах нема вісток про ті часи. Германарик через переворот утворив могутню державу, що поділялася на дві провінції візиготів й остроготів, границю між ними був Дністер. (Візи-готи й остро-готи — це із санскриту: „астра“ — блискучий, „візи“ — добрий). Сколотія у цей час — це кільканадцять однокровних племен зі своїми династіями, це перше об'єднання земель, що пізніше склали велику Київську державу. Германарикова держава сягала від ріки Лаби по Волгу. Він панував над германами, венедами, слов'янами, антами, язигами, роксолянами, аланами та Босфорським царством, а на півночі приєднав до своєї держави угро-фінські племена: мордву, мер'ю, весь і чудь (сьогоднішня Московія).

Про його імперію збереглися згадки у скандинавських сагах (сам Йордан гетів-готів зарахував до сколотських племен).

За його володарювання у Сколотії-Готії уже було поширене християнство. При Германарикові жив святий Сава, а єпископи Томеї і Босфору (Пантикапеї) брали участь у I (II) Нікейському соборі 325 р., на якому осуджено ересь аріянів, уложено „Вірую“ й запроваджено назву „православний“.

Германарик прожив 110 років, аж до 370 р. по Хр., і, за однією версією, наклав на себе руки, коли на його державу напали гунни, а за Йорданом він був замордований двома братами-месниками, антами Сарою й Амміяном, за смерть сестри Сунільди, яку Германарик наказав стратити за те, що її чоловік утік до гунів.

Царство Германарика — це союз племен із племінними князями чи королями. Центр держави був у Данпарстадірі над Дніпром (місцевість не ідентифікована — можливо, Київ, Кам'янське або ще якась інша місцевість). Царство проіснувало до навали гунів.

Після Германарика владу перебрав Витимир, а по нім — Візерах. У 375 р. політичну зверхність над низкою антських і готських королівств захопили гунни.

Гуни

Гуни без сумніву трипільського походження. Їхнім первісним місцем переселення з Праукраїни була країна в Ірані на північ від племені персів, що називалася Ефталія. З якихось причин вони її покинули (посуха?) і подалися через джунгарську браму до сьгоднішніх Монголії і Манджурії. Тут від півночі зустрілися з монгольськими племенами, а від півдня — з китайцями (хінами). Там, як свідчать китайські джерела, вони розрослися і дуже зміцніли. З Монголії сколоти-ефталіти (по китайськи „гіюнгну“) безнастанно непокоїли Китай, який час-тичко зайняли й володіли ним упродовж 500 літ. Там створили основи старої китайської культури, що її відкрили у провінції Гонан німецькі вчені Губерт Шмідт і Менгін. Вони відкрили кераміку й знаряддя праці, подібні до трипільських.

По вигнанню ефталітів із Китаю, під кінець III ст. до Хр. (214 р.), китайці збудували відому Китайську стіну, щоб на майбутнє стримати їхні напади. Це, однак, спочатку не дуже допомогло, бо сколоти-фталіти-гуни об'єднали всі свої племена в одну імперію і зайняли Північний Китай бл. 200 р. до Хр. (імператор Китаю Као-ті капітулював), і вони володіли Китаєм аж до 160 р. по Хр. Згодом китайці на короткий час визволилися, але ефталіти знову зайняли північні провінції Китаю.

У китайських джерелах є згадки, що ефталіти по їх вигнанні з Манджурії завоювали в 228 р. по Хр. Індію.

Живучи довгі століття у Монголії, ефталіти частинно змішалися з монголами, а то й з китайцями і створили новий тип людини — туранців, яких згодом названо тюрською расою, що й досі живе в Туркестані.

Та, однак, під напором китайців і монголів ефталіти-гуни повернули на якийсь час до давньої батьківщини — Ефталії. Грецькі джерела, у міру їхнього вимішання, називали їх чорними або білими гунами (чи болгарами).

Через тисячоліття вони відчужилися від усіх інших саків-сколотів, хоча й не затратили своєї прадавньої мови й культури. У них панувала давня династія царських сколотів. Пріскос, амбасадор Константинополя у дворі Аттіли у V ст. по Хр. називає і самого Аттілу та його оточення царськими сколотами (скитами).

Під кінець IV ст. по Хр. гуни вдерлися у володіння сколотів-готів (Германарик) — мабуть, на заклик царської династії. Вони прийшли в першій моменті як якісь месники і були дуже жорстокі, винищували головно готів-сколотську племенну знать діючих династій амалів і балтів.

В 374-375 роках великі кочовища гунів (50 тисяч кінноти) перейшли в донецькі степи й через землі аланів, яких розгромили, вдерлися двома шляхами: північним — у землі роксолан-

остроготів, а південним — через Кубанщину у Крим та Босфорське царство. У Криму знищили багато міст (за винятком: Пантікапеї, Доросу й Херсонезу), над Дністром розгромили й армію Германарика, котрий наклав на себе руки.

Візиготи, які жили за Дністром (Мала Сколотія-Дакія), подалися за Дунай з дозволу візантійського імператора Валенса. Остроготи й роксоліани по першій розгромі (й втечі багатьох у Київщину й на Волинь) скорилися гунам і залишилися на своїх місцях (частинно). Опісля вони помирилися, бо вся попередня державна структура залишилася та сама, що й перша (Пріскос).

Перший цар гунів Баламир покарав готського короля Вінітара за вбивство антського короля Божа, прийняв під свою зверхність місцевих володарів, а окремі відділи свого війська розіслав у Центральну Європу на здобичництво.

На Царгород ударив князь (гунський) Улдас (400 р. по Хр.). У Тракію вдерся Роллас (432 р.). В Паннонію увійшов Руй (чи Роас). Руй також переміг імператора Теодосія I і наклав на нього велику данину 6000 ф. золота. В інші країни увійшли Астар та Мінзук.

Після смерти Руя сини його брата Мінзика — Беледа й Аттіла (406-453 рр.) — перейняли провід над гунами й сколотами в 434 р. по Хр. Та в 444 р. Беледа помер і всю владу перебрав Аттіла, що володів Сколотією і всіма народами аж по 453 р. по Хр.

Дехто з істориків твердить, що свою столицю Аттіла переніс у Паннонію (сьогоднішню Угорщину) в околиці міста Токаю або Полегару, але не називають її. Виходить, що це був тільки військовий табір.

Аттіла виправлявся тричі на рومیїв (східньоримська імперія), переміг імператора Теодосія II. Константинополя не зайняв тому, як твердять деякі дослідники, що не знав, як опанувати велике місто. Однак Теодосій віддав Аттілі територію над Дунаєм, заплатив великий окуп 6000 ф. золотом і щорічну данину 2000 ф. золота.

В 450-51 рр. Аттіла зібрав велетенську армію з усіх своїх численних народів (остроготів, антів, слов'ян, вандалів, роксоліан й аланів і ін.). Уся Європа (ще вільна) перелякалася, називаючи Аттілу бичем Божим.

Аттіла в 451 р. вирушив на завоювання решти Європи... Через Богемію, Боїварію (Баварію) і Бургундію опинився у Франконії над берегами р. Маасу (Марни) біля теперішнього міста (Chalons sur Marne) на Католаунських полях. Тут зустрілися два світи: стародавній світ із середньовічним. Аттіла мав під своєю командою майже 600-тисячну армію, ядром якого була гунська, добре організована кіннота. Решту творили воїни вище поданих народів.

На протилежному боці став древній Рим із своїми союзниками й візиготами, що жили вже в Іспанії під проводом короля Теодорика I (419-451 рр.), війська короля франків Меровінга (448-458 рр.) і бургундів. Римську армію очолив Флявій Ецій — іллірієць, опікун імператора Флявія Валентиніяна III.

У тій найбільш кривавій і жорстокій битві народів загинула велетенська маса воїнів (деякі історики подають 200-300 тисяч polegлих), бо противники билися зі страшною люттяю і завзяттям. Наклав головою у Теодорик I. Аттила теж зазнав великих втрат. Але, зміцнивши свою армію у наступному році (452), в'їхав у Надпаданську низовину, зайняв Мілан і міг стати під мурами Риму.

Та завдяки інтервенції й авторитетові папи Лева I відступив від цього заміру. (Волів мати якогось противника, щоб утримати велику кількість народів у послуку та єдності).

Аттила помер у 453 р. Його вороги, західні римські історики, намагалися змалювати його найчорнішими фарбами, але це зовсім зрозуміле. Вони не бачили чи не хотіли бачити своїх „шляхетних“ прикмет, якими „славилися“ тодішні римляни й ромеї.

Але Пріск Поніята, очевидець і сучасник, як також пізніший Йордан, змалювали Аттилу й його народи яснішими барвами. „Ніхто з-поміж царів, що володарювали у Сколотії (Скитії) чи в будь-якій іншій країні, у такий короткий час не здійснив стільки великих справ, як Аттила“ (Пріск). Грек Адамій, який жив у столиці гунів: „Я люблю сколотські звичаї..., ми часто воюємо, зате в мирний період утішаємося досконалим спокоєм і не боїмося втратити свого майна. На моїй колишній батьківщині, у Римській імперії, володарюють тирани, а малодушні раби не наважуються оборонити себе... Там нема правосуддя ні рівності в державних податках, а сильні гніять слабших“.

„Великий цар... великого народу, господар досі нечуваної могутності, цар Сколотії та Германії, самодержавець, вражаючи жахом Західній і Східній Рим..., незліченні підкорені міста не піддавав пограбуванню, а милостиво обкладав їх щорічною даниною (Йордан)“.

„Аттила, небачений у світі володар усіх гунів і можновладець племен чи не цілої Сколотії, достойний подиву в його невіродайній славі серед усіх варварів... Любитель війни, сам він був людиною поміркованою і витривалою, відзначався світлим розумом, був приступний для тих, хто потребував допомоги, й прихильний до кожного, у кого раз повірив“ (Йордан).

Дехто з наших національних „приятелів“ хотів би конче бачити ефталтів-гунів монголами..., а сколотів — іранцями.

А ось що пише згадуваний Пріск Поніята: „І тут, і там (у Греції) гунів називають сколотами (скитами) й рід Аттилі виводять із найдавніших сколотських династій, навіть сам Аттила

каже, що його народ — скелотський... Гунн розмовляють не якоюсь, а скелотською мовою... Аттїла при тому оголосив, що коли ромей зволікатимуть або ж почнуть готуватися до війни, то й він перестане стримувати **скелотське військо від нападу**".

Як 900 літ тому Геродот, так і Прїск щодо гуннв уживає той самий термін: „Щоб за дотримання договору ромей платили царським скелотам щорічно по 700 літрів золота... Він (Аттїла) подарував їм (послам) коней та звірячих смушків, які правлять за оздобу царським скелотам“. Або: „І все в гуннв скелотське: й одяг, і зброя, й закони, й звичаї“, — каже Прїск. І далі: „Аттїлу зустрїчав хор дївчат, співаючи йому славу, а жона першого саноуника піднесла йому хлїб-сїль... Такий звичай вважається у скелотів законом високої шани“.

Прїск, прогулюючись по столнці Аттїли, зустрїв чоловіка-скелота, що говорив грецькою мовою, що здивувало Прїска. Він йому пояснив, що в їх дружині (у війську), що складається з різних народів, крім своєї власної, переймають один від одного гунську (скелотську), готську, римську й грецьку. Той, що розказував, мав вигляд культурної людини, на ньому було гарне вбрання, а волосся мав підстрижене у кружок (як пізніші наші бояри).

По смерті Аттїли не стало сильної влади, почалися міжусобиці. В 469 р. остроготи в Добруджі вбили сина Аттїли Дейгезика. Його царство розлетїлося, по гунах пропав і слїд, вони розплилися у скелотському морі як одноплемінники.

Вїзиготи

(vīsī — шляхетний)

Гунн під час першого наступу були дуже жорстокі. Греки (ромей), хоч і дозволили вїзиготам перейти Дунай, та поводитися з ними дуже немилосердно, про що пишуть і самі грецькі історики. Голод і жорстока поведінка греків (християн!) викликала у вїзиготів, переселенців із Гетїї-Дакїї, великий гнів. Вїзиготські сконсолідовані війська в 378 р. розгромили біля Андрїянополя вїзантійську армію. У битві загинув імператор Валенс — завзятий аріянин. І справді, по його смерті аріянізм упав і навіть гетиготи під управою єпископа Ульїріла вернули на ортодоксальне православ'я.

Усі історичні грецькі джерела тих часів пишуть про вїзиготів як про гето-готів-скелотів, а не як про готів-германів, бо ні у Плютарха, ні в Тацїта, що перебував у Германії, нема жодної загадки про якісь пересування германців на схід.

Переможці-готи підійшли під Константинополь та залляли всю Грецію. Тоді Теодозій, наслідник Валенса, був змушений визнати їх як союзників (федератів), з високими річними трибу-

тами (даниною). По смерті Теодозія у 395 р. Римська імперія поділилася між його синами: Гонорій дістав Схід із Константинополем, а Аркадій — Захід із Римом.

Візиготи вибрали своїм королем молодого Алярика і стали незалежним народом. Коли рومی відмовилися платити їм данину, Алярик напав на Грецію і тільки по довгих пертракціях подався в Іллірію 410 р. по Хр. Звідси вдарив на Італію, пограбував Рим і при переправі до Картагени помер. Його унаследив король Атаульфус — швагер імператора Гонорія. Новий король у 412 р. по Хр. відійшов з Італії через Альпи в Галію, а звідси — в Іспанію, де був замордований.

Новий король Валія оволодів великою частиною Іспанії і Південної Галії по р. Луару з містом Тулузою, що й стала столицею візиготів.

Другим королем став син Алярика Теодорик I, котрий як союзник Риму воював з гунами і загинув 451 р., як було вже згадано.

З візиготами в Іспанію прийшли й аляни. Вони відлучилися від них і створили незалежну державу в Північній Іспанії. Їх, однак, знищили вандали при переході в Африку. Від того часу всі відомості про них загинули (засимілювалися), а велика частина їх пристала до вандалів, бо король вандалів мав титул короля вандалів й алянів.

Та найбільш знаним і заслуженим королем візиготів був Еврик (466-484 рр.). Він у своїй столиці Тулузі доручив зібрати гето-гето-римські закони в так званій „Codex Euricianus“, що став базою західноєвропейського права ще перед Кодексом Юстиніана!

Та королівство візиготів переживало труднощі. На північ від Луари жили франки, германське плем'я, яке ненавиділо візиготів-гетів-скотів. У візиготів були також труднощі з вибором короля, бо бояри й візиготські вельможі не хотіли погодитися із спадковою династією. Були труднощі з християнською вірою, бо хоча візиготи — аріяни — прийняли католицизм, але нізачо не хотіли позбутися відправи Богослужень за гетським обрядом і мовою, не хотіли позбутися і біблії Ульфіли. Це, очевидно, не подобалося Римові, який намагався їх златинізувати (як нас колись і сьогодні), що стало причиною затяжної боротьби. Вони, гети, мали інший календар (місячний) і навіть Великдень святкували в інший день, ніж римська Церква.

Ця боротьба за їхній східний обряд протяглась у Кастилії аж до XI ст. по Хр. (щоб цю справу якось полагодити, Алярик II наказав умістити це у зборі законів, знаних як „Скорочення Алярика“ з 506 р.

У 507 р. король франків Кльодвик у битві під Вуїлем переміг візиготів і вигнав їх за Піренеї. Уся Провансія відійшла від королівства візиготів.

Під натиском франків з півночі, а арабів з півдня останній король візиготів Родерик, був нарешті переможений у битві під Ріо Барбуте в 711 р. в якій загинув, а з ним і його королівство, що стало частиною арабсько-ісламської держави.

Так завжди буває з народом, який визнає, що батьківщина є там, де добре й відірветься від кореня, від землі, що його породила!

Святий Ізидор, архієпископ Севілли (в Іспанії), науковець, історик та еспанський патріот, у праці „Historia de regibus Gothorum vandalogum et suevorum“ у роках 256-624 по Хр. пише: „Ти (Іспаніє), що є славою й окрасою світу,... в якій відновляється і процвітає славна плодovitість готського народу...“, і даліше „Є певне, що готи — це дуже давня нація,... і насправду не було на світі іншої нації, яка так сильно загрожувала б римській могутності. Бо це був нарід, про який навіть Олександр (Македонський) заявляв, що його треба оминати, а Цезар (Юлій) їх дуже боявся“. (Ізидор писав про гетів-готів-сколотів, а не про готів-германів). І далі: „Візиготи осіли в Іспанії у роках 453-460 і дали початок королівській династії Кастилії з осідком у Толедо, Сарагоссі й Кордобі, а то й з'єднанню та могутності цілої Іспанії“. У висновках він пише: „Назви „гети“ і „скити“ — тотожні. Гети дуже швидкі від природи, активні й характерні, покладаються на силу сумління, високі й сильні будовою, меткі у спорті та рухах рук, байдужі до ран. Гети хваляться ранами й мають зневагу до смерті“. І завершальне: „Так виглядала величність їх воєн і такою була їх преславна перемога над самим Римом, завойовником усіх націй, який (Рим) попав у ярмо і став слугою гетів... Усі нації Європи боялися їх, вершини Альп уступали перед ними й навіть самі варварські вандали втікали від них“. Праця ця написана в XII ст. по Хр.

І як можна сумніватися, що готи не є гети-сколоти, а думати, що вони германи?

Остроготи

(походить від „austro“ — блискучий).

По велетенським зрушенні й втечі багатьох, по першому ударі гунів у 370 роках по Хр. решта остроготів уклала з ними мир і мала свою незалежну адміністрацію від Дністра по Дін. Тут треба згадати, що не тільки остроготів (сколотів), а й антів, які були збірною назвою багатьох племен (сколотських) на тій самій території, між ними й роксолян. На чолі готської адміністрації стояв не племінний король, а „губернатор“ — це, як звичайно, найстарший син гунського царя.

По смерті Аттіли в 453 р. остроготи й інші племена скоро отряслися з-під гунської окупації і під проводом свого дуже здібного короля Теодорика почали часті наїзди на Візантійську імперію.

Імператор Зенон, щоб позбутися докучливих остроготів і відсунути небезпеку від Візантії, доручив їм завоювати Італію. Італією тоді володів Одоакер (чи Одоацер), який прийшов туди з ругами й іншими скелотськими племенами 476 р., скинув останнього імператора Ромулюса й сам зі своїми ругами-русами володів Римом аж до 493 р. Теодорик, прийшовши в Італію, запросив Одоакра на бенкет, на якому підступно замордував Одоакра і його вельмож, по чім зайняв усю Італію. Теодорика іменовано імператором усього західньо-римського цїсарства. Він володів не тільки Італією, а й Еспанією над візиготами від 507 до 527 р. (як регент у час малолїтності Амальрика). Упродовж його 32-літнього володарювання у Західній імперії панував великий добробут, тому римляни надали йому титул „Великий“.

В Італії остроготи зберегли свої традиції, мову, релігію і не хотїли позбутися ні кожухів, ні штанів, що викликало велике невдоволення римлян, які носили тоги, короткі спіднички й туніки.

Остроготи змінили римські садистичні змагання глядіаторів, які мордували один одного, на змагання і герці на конях, що дуже подобалося римлянам.

Також у ділянці культури заблисли такі велетні, як Боетій (філософ), Кассіодор (історик), який описав правління Теодорика й гетів-готів та був організатором богословських студій. Діонізій Малий (скит) дав початок нового літочислення, починаючи від народження Ісуса Христа (зробив помилку на 4-5 років). Він започаткував канонічне право римської Церкви. Остроготи започаткували поліхромію церковної мозаїки, що її привезли з Босфорського царства — з Пантикапею.

Цю поліхромію і сьогодні можемо бачити в равенських церквах, будованих у 495-525 роках. Равенна стала столицею Західньої імперії. У Равенні є гробівець імператора Теодорика Великого (за Прокопієм Кесарійським). Це ще один доказ того, що будова церков у нас в Україні (мозаїка й поліхромія) — не з Візантії, а з Криму, з Босфорського царства.

Церкву Святої Софії у Константинополі почав будувати імператор Юстиніан у 535 р. по Хр.

Отже, „...готи-скелоти дали початок культурі, яка мала не-оціненний вплив на розвиток культури цілого світу“ (М.Ростовцев).

Після смерти Теодорика Великого візантійські імператори, передовсім Юстиніан Великий (525-565 р. по Хр.) заповзялися відвоювати Італію і прилучити до Візантії.

Остаточно остроготську державу в Італії 552 р. розвалив здібний візантійський генерал Белізарій. Остроготи під натиском удесятеро більшої армії Нарзеса під проводом свого короля Тея біля Стаб'є не піддалися, і по геройській смерті Тея хотіли боротися до загибелі. Та Нарзес, бачачи їх рішучість, дозволив рештам остроготів зі зброєю відійти й покинути Італію.

Остроготи частинно подалися у Галію (Францію), а решта поселилася у Паннонії і Норікум (Австрії), де остаточно розчинилася між своїм народом — гетами, даками-слов'янами.

Роксоляни

Роксоляни як плем'я в нашій історії мало досліджене. М. Грушевський в „Історії Русів-України“ тільки кілька разів згадує цю назву. Зате московський історик Д. Іловайський звернув більшу увагу на значення роксолян у повстанні Київської Держави. Немає згадки про роксолян і в „Encyclopedia Britannica“.

Питанню роксолян більше уваги присвятив український дослідник В. Січинський. Тільки завдяки йому роксоляни знайшли своє місце в „Енциклопедії Українознавства“, очевидно, їх там представлено як одне із сарматських племен разом з аорсами, алянами й сираками. Всі ті племена, очевидно, у них іранського походження, хоча археологія це заперечує (аж дивно стає, де в тім безводній і пустинній Ірані набралася стільки племен, бо й скототсько-скитські племена ніби теж прийшли з Ірану за нашими вченими!).

Батьківщину нашу упродовж історії наші сусіди називали по-різному: Гомер називав її Кіммерією, а народ кімрами-гомерами (можливо, що й він сам походив із цього народу „гомер“).

Ще перед ним єгиптяни записали своїми ієрогліфами згадку про північних завойовників, яких там названо „ру“ чи „руса“.

В Біблії є згадки про наш нарід і край, як „гог“ і „магог“ (Езекиїл 38 і 39).

Отець історії, Геродот з Галікарносу, присвячуючи всю IV книгу нашій батьківщині Сколотії (Скитії), назвав наш нарід „...одним із найбільш захоплюючих народів, які коли-небудь ходили по землі“. За його даними цей нарід узяв початок від сина легендарного мітичного короля Таргітая, Колоксія, що підняв подаровані речі небом і заснував „нарід безстрашних борців, аристократів духу й завойовників світу — царських сколотів“ (Геродот).

Про них Помпей Трог написав: „Скити (сколоти) — це найстарший нарід світу“.

Давній англійський літописець Від написав, що зі Сколотії (в оригіналі Скитії) прийшли в Англію (узагалі у Західню Європу) пікти й гелони (гали) й поселилися аж у Шотландії й Ірландії.

Можливо, від гелонів у V ст. до Хр. прийняла свою назву аж донині Галичина. З Галичини в 390 р. до Хр. гали завоювали Рим, опісля Балкани і Грецію, перейшли до Малої Азії (Галатія) і в Палестину (Галилея).

На Балканах гали, змішавшись із траками, іллірами, македонами й гетами, дали початок слов'янам.

Геродот, описуючи нашу Батьківщину, крім царських сколотів й інших племен назвав плем'я алазонів, що жили тоді в Південній Сколотії (на північ від Ольвії). Вони, з часом розрослися і розселилися між царськими сколотами та над берегами Меотиди (Озівського моря) аж до Танаїсу (Дону).

Страбон (64 р. до Хр.-19 р. по Хр.) географ та історик з Понту, що описав Сколотію і Понт, згадує уже про роксолян, які жили на північ царських сколотів у місцях, де за Геродота проживали сколоти-кочовики (можливо, що роксоляни є їхніми нащадками або мішанцями всіх згаданих племен (алазонів, царських і кочових сколотів).

Страбон пише: „Роксоляни замешкують більш на північ і випасають свої череди на полях поміж Танаїсом (Доном) і Борнстеном (Дніпром). Чи живуть вище (на північ) роксолян будь-які інші племена, нам невідомо. Роксоляни воювали з полководцем Мітрадата VI Евпатора (Діофантом) за Херсонес, маючи своїм провідником Тасія... Одначе проти вишколеної і добре озброєної фаланги (на римський зразок) кожний легкоозброєний варварський нарід безпомічний. Так і вони в кількості 50 тисяч виступили проти 6 тисяч воїнів Діофанта, полководця Мітрадата. Не встояли, багато з них загинуло“. Ці події стосуються 94 р. до Хр.

Страбон подає цінні відомості про озброєння роксолян: „Вони носили шоломи і панцирі з волової сирої шкіри, щити, плетені з лози і покриті воловою шкірою, просякнутою живицею, що робило її твердою, мов сталь“, — це оборонна зброя. Крім неї, мали довгі списи, обосічні мечі й луки та стріли із залізними тригранними наконечниками, як, зрештою, усі інші сколотські племена. Страбон пише, що „Roxolani Sarmatica gens“, вони уже тоді займалися хліборобством над берегами Меотиди (Озівського моря), а скотарством на півночі від нього, про що свідчать історичні й археологічні джерела та пам'ятки їх матеріальної культури.

Пліній (Старший) (23-79 рр. по Хр.), римський географ, подає у своїй „Натуральній історії“ відомості також і про роксолян. Він перераховує на Північному Причорномор'ї такі народи: аорси (руси), аляни, роксоляни, сармати й інші. Публій Корнелій Тацит (55-117 рр. по Хр.), римський історик, оповідає про роксолян, що вони в силі 9 тисяч кінноти вдерлися у римську провінцію Мезію, де винищили римлян, але, розсіявшись по провінції у час дощів, були знищені новими силами римлян. Роксоляни мали

важких коней і самі були у важкій зброї, а їхні старшини мали панцирі із залізної бляхи.

Під час війни Траяна з гетами-даками (101-102; 105-107 рр. по Хр.) роксоляни брали в ній участь як союзники гетів-даків. Дальші джерела подають, що роксоляни робили часті наїзди на римські свіжо прилучені провінції, спонукані вихідцями гетами-даками, яким приходили на допомогу.

За імператора Гадріяна (117-138 рр. по Хр.) роксоляни виступають як союзники римлян під проводом свого князя Распарасана в пізніших роках його панування. В 118 р. по Хр. сам Гадріян прибув у Мезію і там вів переговори про замирення і в справі данини роксолянам та вільної торгівлі роксолян у Греції. (А. Вельтман). Уже з цього факту бачимо не тільки могутність роксолян, а й також їх великі економічні аспірації та панівне становище над Чорним морем, що було продовженням державницьких зусиль царських сколотів.

За Марка Аврелія (161-180 рр. по Хр.) роксоляни з дозволу імператора перейшли через Дакію на територію язигів між Дунаєм і Тисою. Про це згадують римські письменники Спаріян і Капитолін, а також грек Діон Кассій.

Згадуваний уже Клавдій Птоломей на восьмій карті своєї "Мегале Сінтаксіс", (що описує Україну), зазначив: Понт (Чорне море), Меотиду (Озівське море), Сарматські гори (Карпати) й ріки: Тірас (Дністер), Бористен (Дніпро), та міста: Каркіну, Тірас. Клепїдаву (Кам'янець?), Ольвію, Метрополіс (Київ? Кам'янське?) і Серім (Чернігів?). На тій карті зазначені роксоляни з поясненням, що вони живуть зі всіх боків Меотіди.

На Певтингерових таблицях з III і IV століть по Хр. роксоляни є зазначені на Приозівщині на місці царських сколотів.

З часу появи на землях царських сколотів — пізніше роксолян, гетів-готів, біженців із Гетів-Дакії (по 107 р. по Хр.) між ними були постійні тертя, що зовсім зрозуміле й природне. Були вони в добу Германаріка (350-375 рр. по Хр.). Роксоляни воювали проти нього під проводом свого князя Болемира (А. Вельтман), а гетський історик Йордан змальовує роксолян як нарід віроломний, що спричинив загибель Германаріка під час його боротьби з гунами.

Цей Йордан подас і дальші відомості про готів і роксолян, хоча останніх уже називає антами. Він пише, що Вінитар, наслідник Германаріка, нападав на антів-роксолян, був з початку переможений, але згодом узяв у полон Божа і розп'яв на хрестах його самого, його синів і старшин (усього 70 осіб) на пострах іншим. Йордан також згадує, що в часи Аттіли частина роксолян-антів брала участь у його походах на Захід.

Незважаючи на непорозуміння між племенами, імперія Германаріка стояла на високому культурному рівні під кожним

оглядом: християнство (Ульфіла), власне письмо, готський (сколотський) стиль у будівництві церков, поліхромія, мистецтво, а даліше — розвинуте сільське господарство, промисл, розвинена торгівля, будівництво кораблів тощо.

Як було вже згадано, імперія Германаріка лежала між рікою Альбою (Лабою) на заході по ріку Волгу (Ра) на сході. Південну границю її творила лінія Дунай — Чорне море — Кавказ — Каспійське море. На півночі вона сягала по Балтійське море й Фінську затоку.

Племена, які заселявали цю велетенську територію, ще в давнину називали її Сколотією (Скитією), а від 140 р. по Хр. Птоломей з незнаних причин назвав її Сарматією. Цю назву вживали римляни. Греки й надалі називали її Сколотією, а племена, що там жили — сколотами-гетами (опісля) готами, роксолянами-антами-русами аж до XII ст. по Хр.

Щодо розселення племен, то починаючи від Лаби на заході і вздовж Балтики на півночі до Одри жили абодрити, за Одрою по Вислу — вандали, за Вислою аж по Німан — поруси (пруси). За ними, йдучи на північ, жили численні сколото-литовські й лотиські племена. Від них на північ і на схід над горішньою Волгою і її допливами численні угро-фінські племена: ям, весь, муром, голядь, череміси, мер'я та ін.

Між Лабою й Одрою на південь від абодритів жили племена свевів-славів, вовки, гевелени, серби й ін.

Між Одрою і Вислою, як було згадано, — вандали, а над Вартою — бургунди. Над горішньою Одрою по Вислу жили лужичани, сілези, висляни, на землях теперішньої Чехії — бої й боєвари.

За середуцією Вислою, над її допливами Бугом і над Прип'яттю, жили венеди, а на південь від них, на Волині, Поділлю, обабіч р. Бога до Дніпра й поза ним аж до Чорного моря — численні племена антів.

Над Десною і Сеймом жило велике плем'я северів чи сівер'ян, колишніх меланхленів — чорнозодягнених.

На південь від горішньої Висли по Карпати — над Сяном і вздовж Дністра аж по гирло Дунаю жили білі хорвати, беси й карпи і гали-бастарни.

За Карпатами, у сьгоднішній Румунії, жили гети-готи (візиготи) й даки, колишні агатирси.

В Паннонії (теп. Мадярщина) між Дунаєм і Тисою — язиги, а також роксоляни.

На сьгоднішньому Запоріжжю обабіч Дніпра й у Північному Криму — царські сколоти-роксоляни, а між ними розкинуті, прибулі по 107 р. по Хр. гети-готи, тепер остроготи, аж по Дін і над північним берегом Озівського моря.

За Доном — по Кавказ і Каспій — численні аляни.

Над долинською Волгою, у її дельті, і над Північним Каспієм жили аорси-уруси-руси, а в дельті Волги була їх столиця Ітиль.

Між р. Кубан'ю і Кавказом жили численні племена сіраків, осів, керкетів, синдів, угрів чи укрів — укранів.

На Керченському і Таманському півостровах — склоти колишнього Босфорського царства.

За Волгою — прибулі (а можливо, викликані) з Туранської низовини численні племена гунів-ефталітів.

Аляни

З роксолянами були споріднені аляни, а можливо, навіть творили одну етнічну групу. Про алян згадують грузинські й вірменські джерела, знають про них і китайські джерела під назвою „Аляннія. Алян-ляно. Влян і Алян.”

Античні джерела, грецькі й римські, згадують алян в I ст. по Хр. (Піній II Тацит) Аполінарій Сидонський згадує „Caucasigenas Alanos”, також Йосиф Флявій говорить, що аляни селилися на побережжі Меотиди: „Нарід аляни, скитське плем'я, живе коло Танаїса і Меотиди. Аляни хотіли здобути медійців і вели переговори з царем гірканів, що посідав „Залізні ворота на Кавказі” (Алянські ворота, — звані Дар-ель-Алян, а сьогодні Даріян).

В II ст. по Хр. Гадріян, намісник Кападокії, вербував до своїх легіонів алян у війні з Партами. В 276 році в готських війнах із Римом аляни завоювали частину Малої Азії.

Ам'ян Марцелін, грецький письменник IV ст., каже, що „аляни живуть над Озівським морем і доходять до Кіммерійського Боспора (Керченська протока), Вірменії і Медії”. Він подав також загальну характеристику алян: „Були вони значно культурніші за гунів, гарні з вигляду, біляві, легко озброєні, дуже войовничі та волелюбні, люблять дотримуватися у громаді рівності” (це в майбутньому нагадує запорозьких козаків).

Відомий археолог і дослідник Кавказу Спіцин стверджує, що алянські могили й матеріальні пам'ятки, знайдені на Кубані, свідчать про їхню велику культуру. Та сама культура знайдена також і в сточищі Дінця в Ізюмі, біля Таганрогу й на Лівобережній Україні.

Після навали гунів, хоча на них був перший удар, не всі аляни вийшли зі своєї батьківщини. Ті, що залишилися, стали „примусовими” союзниками гунів у війні з Германаріком.

Після розвалу гунської держави аляни в VII ст. по Хр. увійшли до складу хозарської держави, де мали свою самоуправу і широко розселилися.

Коли ми при алянах, треба згадати й аорсів (тут „ао” співзвучне з „у”), а згідно із законом відкритого складу голосний „у” та приголосний „р” помінялися місцями „урс” — в „рус”.

Страбон про них писав, що «аорси — руси посідали більшу країну й панували над більшою частиною Каспійського узбережжя, так що торгували навіть індійськими й вавилонськими товарами, які перекупували від вірмен і медійців. Завдяки своєму багатству вони носили золоті прикраси».

Їхньою столицею був Ітиль (пізніша столиця хозарів). Тацит про аорсів написав: «Аорси мали своє письмо з давніх часів». Мали також свого представника в Римі у дворі Клявдія (41-54 рр. по Хр.). Їхнім царем у той час був Евнан. Аорси, крім торгівлі, займалися хліборобством, скотарством, металюргією, мореплаванням та будівництвом кораблів у портах на Каспію і в Ітилію. Аорси контролювали торговельні шляхи на схід (Індія-Китай) і на захід (Рим).

Пліній Старший, римський географ I ст. по Хр. (23-79 рр.), ділив алян на два головні племена: «аорси-аляни» й «рокс-аляни» і писав ті дві назви розділово. З аорс-(русь) і рокс (рос) вивелись назви Русь і Рос, що були знані вже в I ст. по Хр.

На Півдні Кавказю (як було згадано — між Кавказом і рікою Кубанню) жило багато різних скелотських племен, які до 360 р. по Хр. належали до Босфорського царства, між ними плем'я угрів, чи укрів, над річкою Укрух (тепер Уруп — лівий доплив р. Кубані).

В Босфорському царстві вже в той час було поширене християнство, яке взяло свій початок від апостола Андрія (Первозванного), котрий його там ширив і загинув мученицькою смертю у Патреї, столиці племені ахайців, що жили на Таманському півострові. Так виглядала імперія царя царів Германарика Сколотія-Готія, чи Сарматія, до пам'ятного 375 року по Хр.

Рік 375 вважається істориками початком середньовіччя (офіційно 476 р. — здобуття Риму Одоакром — і здетронізуванням останнього римського імператора). Цей вікопомний рік приголомшив усі народи Європи своїми подіями.

Гуни-єфталіти, тиняючись тисячоліттями по Азії, у важкій боротьбі за своє життя з монголами, китайцями, гіндусами (індійцями) та іншими зустрічними народами самі стали тверді, немилосердні, а то й жорстокі, бо яку культуру міг мати нарід номадів? Тому й не дивно, що увірвавшись у Праукраїну-Сколотію, принесли заколот, переполюх, плач і руїну: села й міста спочатку в Сколотії, а опісля й в Європі запалали смолоскипами, а деякі обернулися в руїну, спричинюючи переміщення багатьох племен.

Під копитами гунської кінноти у крові, муках і сльозах гинув стародавній світ. (Це до певної міри можна порівняти з настирливою експансією москалів за часів комуністичної «імперії зла», особливо в Україну). Прокопій Кесарійський зачислив гунів до скелотських племен єфталітів, що жили на північ від персів.

Ам'ян Марцелін про цей напад написав коротко: „Гуни вдерлися до земель алян, багато повбивали й пограбували, а з рештою зробили союз, разом із ними вдерлися у простори володінь Германаріка“.

По першій жорстокій боротьбі з гунами аорси, аляни, роксоляни й остроготи (гети), а з підкавказьких племен керкети (черкеси) й угри-украї та частина населення Босфорського царства в переполосі, а то й паніці подалася на північний захід. Ті, що якось пережили цей важкий час, коли все заспокоїлося, пішли на співпрацю з гунами.

Втікачі перейшли Дніпро в околицях Києва, де частина алянів і роксолян із проводом залишилася і, змішавшись з бористенами, дала початок полянам, (воїнам, войовникам) і започаткували Київську Русь та династію Кия, яка володарювала аж до приходу Олега (882 р. по Хр.).

Керкети (черкеси) поселилися на південь від полян, в околицях Канева—Черкас. (Москалі українців називали черкесами (черкасами) до кінця XVII ст. по Хр.).

Друга частина зі своїми племінними князями подалася через Волинь аж за Вислу, зрушивши місцеві племена бургундів і вандалів. Бургунди (очевидно, не всі) подалися аж за середній Райн, щоб у 443 р. зайняти територію між ріками Райн-Луара й Рона, де створили сильне князівство.

Вандали подалися у Паннонію, а звідси через Норікум — Германію і Франконію перейшли Піреней і зайняли полудневу Іспанію, яку назвали Вандалюзією (Андалюзія). Тут зустрілися з частиною алян, яка осіла в південній (теперішній) Португалії, що прийшла скоріше, і заснували свою державу. Вандали розбили їх у 409 р. по Хр., а з рештою змішалися і під проводом вандальського короля Гайдеріка на збудованих ним кораблях переправилася до Африки в 429 р. Бербері сприйняли їх як визволителів з-під римського ярма. Вандало-аляни подалися на схід в околиці Картагени, де поселилися і створили там свою державу. З Картагени завоювали Сіцилію, Сардинію і Корсику та Балеари, а 445 р. здобули й зруйнували Рим, що опісля було названо вандалізмом. Вандальсько-альянську державу в Африці розвалив візантійський імператор Юстиніян у 534 р. Король вандалів Гундерик підписувався „Rex Wandalorum et Alanorum“.

На місце бургундів над Вартою осіла частина алян і венедрів, які примандрували з Північної Волині. Змішавшись із рештою автохтонів, вони дали початок полянам (польським).

Решта вихідців осіла над берегами Балтицького моря: від гирла Лаби по долишню Вислу. Мореплавці, воїни й купці з-над Каспію і Босфору заснували місто й порт Вагрю, а також інші порти над Балтикою, що пізніше дало початок славній „Ганзі“ і назву Балтикові („Vuaretzke more“). Пізніші варяги, мабуть, не

було плем'я, а скоріше професія. Вони доки варяжили (торгували і воювали чи грабували), то були варягами, а там, де захопили владу до своїх рук, ставали князями, боярами й дружинниками.

Роксоляни й аорси зайняли побережжя Балтики й острів, що згодом дістав назву Ругії (Руси). Над долішньою Одрою, на лівому березі, осіли угри-україни, які згодом розрослися у сильне плем'я. У першій половині X ст. по Хр. Генрих I (903-936 рр.) перед тим ніж іти на Рим, „...мусів ще раз іти на українів (Ukraner) і також це слов'янське плем'я підкорити“. (F. Vater. „Heinrich“).

Можливо, залишки їх разом із варягами подалися на Русь, де й осіли в половині X сторіччя і від них ми дістали свою національну назву — Україна й українці (1187 р. по Хр. — перша літописна згадка України).

Ще інша частина роксолян разом із готами (остроготами) вже слов'янами почерез (данські) острови й протоки Балтики подалися до сьогоднішньої Південної Швеції, яку названо Готляндом, а в країні Богуслян осіли рос-аляни. Вони принесли зі собою племінний знак тризуба, який і досі пишається на скалі біля Богуслян (Bohuslan), збудували храм в Упсалі для Світовіда і принесли пізнішим шведам синьо-золоті знамена, що їх свято бережуть нині (Шафарик. Слов'янські старожитності.; I.A. фон Бремен).

Найстарші вістки про Ругію і її поселенців зустрічаємо в римського історика Етікуса (Eticus) з 500 р. по Хр. Він писав: „На острові Ругія (або Рака) жили слов'яни. Вони носили короткі мечі та круглі щити, якими заслонялися під час бою.., а керували ними королі“.

Пришельці — роксоляни, аляни, україни, готи й ін., що прийшли з наших земель, знали письмо, техніку, будівництво кораблів і багато інших мистецтв. Вони згодом навчили цієї техніки місцевих слов'ян і за три століття побуту над Балтикою розбудували більш культурне життя автохтонів, які до того часу були звіроловами й пішаками, що не знали ні жита, ні плуга, ні воза, ні коня. Вони навчили їх пекти хліб, варити пиво й їздити на коні. У вигідних місцях побудували порти й захопили всю торгівлю над Балтикою (Ганза).

Від них навчилися нормани, норвезькі варяги — вікінги на Скандінавському півострові (Норвегія) техніки будови кораблів, на яких опісля завоювали Північну Францію, Англію, Ісландію, доплили до Канади (Лябрадор) і в Гренляндію (Нову Фунляндію). На кораблях заплили на Середземне море — побудували й під Царгородом.

С.Ф. Герберштайн у своєму творі „*Rerum Moscoviticarum Commentarii* (Vienne 1549)“ каже, що „...живуть різні слов'янські племена, розсіяні по Германії на півночі (над Балтикою) аж за

Ельбою (Лабою), яких німці називали вандалами, венедами, виндами, ругами, оботридами, укранами й т.ін. В області тих вандалів було славне місто Вагрія, по сусідству з Любеком і князівством Гольштайном. Тому й Балтицьке море мало назву моря вагрів чи варягів. Вандали, тобто вагріяни (чи, по-нашому, варяги) були могутні, вживали мову, дотримувалися звичаїв і релігії (роксолян) і не були окремим плем'ям, бо були з племені русів”.

В другій половині V ст. по Хр. з Прибалтики вирушили руги (руси) під проводом свого короля Одоакра (Одоацера). Літопис Годфріда Вітерберського з XII ст. називає його „Odoacer — natione Ruthenus“. По дорозі на південь він побував у Зальцбургу, прилучив до своєї армії турилінгів, скирів, герулів і перейшов Альпи та зайняв „ветхий“ Рим 476 р. по Хр. (початок середньовіччя), скинувши з престола останнього імператора Ромулюса Августулюса. Одоацер проголосив себе королем Італії (476-489 рр.) і тим закінчив тисячолітню історію Риму (753 р. до Хр. — 476 р. по Хр.).

Про цю подію згадується і в козацьких літописах. У літописі Величка є поданий зміст універсалу Богдана Хмельницького з-під Білої Церкви. Гетьман, навіязуючи до хоробрости наших предків, каже дослівно про „русов із Ругії от Поморя Балтицького — або німецького собранієм за предводительством князя їх Одоацера, року по рождестві Господнім 470...“, що не побоялися і самої римської сили, і ветхий Рим тим хоробрим мужем „бил узятий і 14 літ обладаемий (476-489)“.

По нападі гунів на алян-аорсів і роксолян не всі вони вигинули чи покинули свої матірні землі. Чимала їх частина збереглася уздовж кавказьких гір у верхів'ях Кубані й Терека. Вони по відпливі гунів повернулись на свої старі місця і про них маємо чимало історичних джерел раннього середньовіччя (Мойсей Хоренський — вірменський письменник, Прокопій і ін).

За свідченням Теофана з часів імператора Юстиніяна II (685-695 рр. і 705-711 рр.) алянський король Сародій (Сароес) був союзником Візантії. Імператор Лев Спатарій у 703 р. по Хр. перебував між алянами.

В життєписі св. Юрія Амастрідського говориться про навалу русів (рос-альянів) на Малу Азію у 842 р. по Хр., де уважається їх тавридами, тобто мешканцями Криму.

Рос — цей корінь і назва Рось-Русь зустрічається в історії ще далеко перед VIII ст. (тобто до появи варягів).

За Птоломеем у гирлі ріки Кубані було місто Героїка, що в X ст. називалося Рос, тому Таманський півострів греки називали Меотською Руссю.

Інше місто й пристань — Рос, за візантійськими й арабськими істориками, було на лівому березі Дону. В X ст. Араби й ріку Дін називали руською рікою, як також Озівське море — руським

морем. Місто Рос М. Грушевський назвав „Руським селом“, а Крип'якевич — „Руською пристанню“.

Таманський півострів колис був островом, і греки називали його Тюматархе, візантійці — „Таматарха“, а в наших літописах „Тьмуторокань“ — за Київської держави Тьмутороканське князівство як існувало продовження традицій Босфорського царства.

Таматарха — місто й фортеця напроти Босфору — мала величезне військове значення і була брамою до Криму, Озівського й Каспійського морів. У ті часи містом володіли рос-аляни й в їх руках була вся торгівля. У наших літописах є згадка, що Чорноморська Русь у 860 р. ходила походом на Царгород.

Князь Ігор після походу на Каспій 945 р. мав свого заступника в Тьмуторокані, а до його війська приєднався й аляни.

„Рівнож князь Святослав, розгромивши 965 р. хозарів, приєднав руські задонські землі між Озівським морем, Волгою, Каспієм і Кавказом до Київської держави“ (Міллер „Забуте давнє огнище православної віри“).

Гуни, будучи одним із скелотських племен, по знищенні їх проводу розплилися серед моря однокровних скелотів-готів, роксолян, алян, антів на просторі між Дунаєм і Доном, над берегами Чорного й Озівського морів. У поганські часи тією низиною дуже часто переходили азійські потюрчені племена і тому було дуже важко зорганізувати на тих просторах якесь державне життя, та все-таки тут в розсіянні жили залишки алян — роксолян — антів. Це пізніші берладники й галицькі вигнанці, а на сході бродники, що зберегли своє християнство і дали початок Козаччині (запорожцям). Про них М. Грушевський („Історія Руси-України“.— Т.VII. — С. 71) пише: „Зводячи є до купи сі звістки, мусимо прийти до висновку, що іменем бродників означалася руська кочовнича людність на всім просторі степів від Подоння до Подунав'я“.

Це роксоляно-черкесько-чагрійське розсіяння перетривало на території Південної України важкі часи завдяки своїй специфічній природі. Люди жили примітивним пригодницько-воєцьким життям і в разі konieczности переходили на бік переможців як бродники по перемозі татар над Калкою в 1223 р. Вони сі любили половців, своїх гнобителів, а що руські князі прийшли їм з допомогою проти татар, то вони приєдналися до тих татар, які ще не були визнавцями Магомета, під проводом свого воєводи Плоскіні. В останній фазі битви Мстислав Київський скористався з посередництва Плоскіні, піддався татарам. І хоч Плоскіня під присягою заявив, що їм нічого не станеться, діставши їх у руки, зараз же передав їх татарам, які знищили військо, а князів задушили (М. Ждан. Визвольний Шлях — 1961. — кн. III).

Вертаючись до варягів, треба згадати, що вони як купці й воїни торгували не тільки над Балтиком, а й по всій Середній і

Східній Європі включно з Візантією, куди приїжджали на лодях або дарабах. У пралісах стинали стовбури „ворини“ — ялин, смерек і сосон, збивали їх докупи, роблячи плоти. Гнали їх ріками (Дніпром, Дністром, Прутом чи Дунаєм) аж до Чорного моря і до Константинополя, де це дерево мало добру ціну на багатому, але безлісному Півдні. На плотах і в човнах привозили також зерно, шкури, бурштин-янтар, мед, віск, смолу, дьоготь та інші продукти лісів та хліборобського побуту. Назад човнами везли кераміку, скляні вироби, золоті прикраси, гроші, тканини, зброю, сіль і ін., що продавали чи вимінювали між своїми сколотськими чи антськими одноплемінниками.

Отже, варяги були торговцями й воїнами, а для мирного хлібороба часто були й ворогами-розбійниками, бо коли їм не догоджали, то грабували й вбивали місцевих людей — були „ворами“. Від них походять слова: воріг (враг-вор), varejo (торгівля), торг і ринок (С.Степ. „Варяги“ — кн. IV, Визвольний Шлях — 1967 р.).

У кожному разі треба думати, що варяги, які прийшли з Вагрії — Ругії, України — з-над Балтицького поморя водними дорогами: Вислою — Бугом — Припятьтю — Дніпром і далі Чорним морем до Візантії, говорили староукраїнською мовою чи слов'янською, бо були споріднені з племенами, що жили в Україні-Руси, через роксолян та інші племена. **Варяги в ніякому разі не були норманами-вікінгами.**

У ґрунтовному збірнику всіх норманських літописів та історичних переказів „Monumenta Historica Norwegiae“ є перелік усіх тодішніх норманських племен, навіть родів, але ні русів, ні варягів там не згадано. Немає навіть згадки про походи вікінгів на слов'янські землі. **Отже, прихід варягів зі Скандинавії є вигадкою норманістів XIX віку, яку скомбінував професор Г. Баср.**

Племена й народи, які живуть чи жили на якихось землях, лишають по собі місцеві назви (топоніми) — у Скандинавії не залишилося нічого по варягах!

На землях, якими проходили варяги чи жили, лишилося у Галичині село Варяж над річкою тої самої назви. В Паннонії місто Нодь-Варад, у Дації (Румунії) — Орас, що постало від варяг.

Записи, залишені варягами, писані кирилицею, а не рунами, якими писали нормани. Маємо згадки, що серед варягів були християни ще перед IX ст., тоді як нормани почали християнізуватися щойно в X і XI століттях. Християнство стало пануючою вірою у Данії щойно 1168 р. по Хр.!

Як це сталося, що варяги-руси, якби вони були норманами, принесли в Русь-Україну не норманських, а руських богів? Як вони могли б відразу забути свого Одина-Водана? Ніколи не згадати про Валькірію, Валгаллу, богиню Фрею чи Еду? Звідкіля вони могли знати про Перуна, Дожбога, Сварога, Хорса та інших богів?

Коли подивитися на статуї варязьких і норманських богів, то побачимо різную різницю.

Перун — русько-варязький бог, з вигляду типовий гал або рус. Це стрункий вусач, безбородий, елегантний молодець. Один — норманський головний бог — це однооке страховище з величезною сірою бородою у товаристві двох воронів Гугіпа й Мупіпа та двох вовків Гері й Френчі. Один — бог перемоги й людських жертв!

За норманською теорією виходило б так, що норманські вікінги, прийшовши в Русь-Україну, змінили своє ім'я з вікінгів на варягів, змінили свою віру — відцуралися свого германського бога Одина й прийняли руського Перуна, також змінили свою мову тощо. Але насправді історичні джерела наші й сусідні, як і археологічні знахідки, свідчать про протилежне.

Греки знали вікінгів-норманів, але знали й русів — варягів. За словами літописця Нестора є безсумнівним, що варяги були з племені русь (з русів-ругів).

Рю-рик (Ru-rix), король русів, був покликаний з-над Балтики греками на допомогу проти сарацинів. Його покликала регентка Теодора. Поки він прибув під Константинопіль, то ситуація змінилася, до влади прийшов Михайло III (842-867 рр.) і його опікун Бардас (Теодору замкнули в монастирі).

В той самий час на Царгород напав із великою силою Бравлин, князь Криму й Тьмуторокані, що перед тим скинув зверхність хозар.

Підкуплений греками Рюрик замість помагати грекам проти сарацинів або здобувати з Бравлином Константинополь подався зі своєю армією у Крим, здобув Новгород (Сколотський), і поки Бравлин вернувся у Крим, у Новгороді (Кримським) засів Рюрик. При облозі Новгороду Бравлин (855-862 рр.) загинув, а Кримом (Тьмутороканню і Новгородом-Сколотським) заволодів Рюрик. Його армія складалася з варягів-русів, укрaїнів та слов'ян з-над Балтики.

Видно, Рюрик походив із роду босфорських або царсько-сколотських царів і уважав себе володарем Сколотії-Руси, бо Олег, опікун малолітнього Ігоря, по смерті Рюрика приїхав із Кримського Новгороду під Київ, викликав місцевих князів Аскольда й Дира (з роду Кня) та знищив їх. «Не князі ви й не княжого роду, а я князівського роду. А коли винесли на руках Ігоря, промовив: „А ось він син Рюриків... І став Олег князувати в Києві“ (Нестор, „Повість минулих літ“).

І сказав Олег (про Київ): «Це буде мати городам руським... І були в Олега під рукою варяги, слов'яни та інші людности, які називаються руссю».

Очевидно, у „Повісті...“ Нестор говорить, що Олег приїхав із Новгороду Великого, з-над Ільменського озера, але, як свідчать

найновіші археологічні розкопки. Новгород Великий постав аж у X ст. Отже, у час приходу Олега до Києва 882 р. по Хр. він, Новгород Великий, ще не існував (це могла бути вставка норманістів-москалів, які конче бажали, щоб Києвом заволодів Новгород Великий, тобто пошехонська Північ). А чим пояснити факт, що не Київ Новгородові платив данину, а Новгород Києву, аж до XI ст. по Хр.?

Наприкінці IX ст. по Хр. в Англії знали береги Балтицького моря не далі, як по гирло Висли. З цього висновок, що варяги не могли знати дороги до Фінської затоки, озера Ладоги, ріки Волхви, оз. Ільмень. Один із норманських літописів подає, що в 870-880 рр. (час приходу Олега до Києва) капітан Вульфстан (Wulfstan) — вікінг-норман на службі короля Англії, мав доручення дослідити Балтицьке море. У його звіті сказано, що до Балтицького моря допливає велика ріка, що зветься Вістуля (Wistula) над нею живуть венди — великий нарід, а в гирлі було велике місто Трусо чи Прусо — і нічого більше.

Згадуваний уже Герберштайн у своїй праці написав: „На підставі всього того мені здається, що руси в Києві скоріше покликали князів із вагрів (варягів), ніж передали владу чужоземцям, які були чужі їх релігії, звичаям і мові“. Це написав Герберштайн у першій половині XVI ст., коли ще не було й мови про норманську теорію, яку скомбінували історики (німці й москалі, зокрема Г.Баєр) аж у XIX ст. на підставі Нестора, котрий у „Повісті...“ написав: „У році 859 варяги підкорили слов'ян, мерь, весь та кривичів і наклали на них великі податки. Слов'яни спромоглися їх вигнати, але між ними почалися міжусобиці, тоді вони в 862 р. послали послів до варягів, що звалися Русь і їх покликано з-за моря“ (у літописі не сказано, з-за якого).

Нестор скінчив свій літопис у 1113 р. по Хр. Тоді вже знане було Балтицьке море, племена й народи, що жили над ним, але коли Нестор пише, що святий Андрій по благословенню Київських гір подався Дніпром у верхів'я ріки й прибув до слов'ян, де тепер стоїть Новгород Великий... потім одвідав країну варягів (тобто Швецію), а далі прибув у Рим...“, то треба сказати, що в I ст. по Хр. ніхто не знав цієї дороги. Словен (ільменських) і варягів у той час ще взагалі не було на світі. Досить глянути на Птолемеєву карту Європи з 140 р. по Хр. На цій карті взагалі немає ні Скандинавського півострова, ні Балтицького моря (є там малий острів, названий Сканзою). Висновок: люди у тій час такої дороги, яку описав Нестор, не знали, а знали, однак, дорогу вниз по Дніпру (Бористену) до Понту Евксинського і далі до Греції (Константинополя тоді ще не було — аж 330 р. по Хр.) та Риму Середземним морем. Отже, це вставка норманістів — Г.Баєра та ін.).

І на закінчення розділу про роксолян. У IV ст. роксоляни знали письмо, що стало вихідною ідеєю для глаголиці, а згодом

кирилиці. Письмо роксолян було тими „роуськими письменами“, які знайшли в Херсонесі Кирило і Методій у IX ст. по Хр.

М. Міллер каже, що „...в сармато-альянах бачимо той міст, який з'єднує історію Босфорського царства з Київською державою і то з боку формального, а саме демографічного та культурного“. В. Січинський вносить тут поправку і каже, що це були не сармати-альяни, а роксоляно-альяни, які створили той поміст. Про це свідчать західноєвропейські джерела, що, йдучи за античними істориками, згадують роксолян і з цієї назви виводять Русь і русинів. Саксо Граматик у X ст. пише: „*Hi sunt Russi quorum Strabo sub nomine Roxolanorum commemorat*“ (це руси, яких Страбон згадує під назвою роксолян). У новіших часах на ви роксолян вживано тоді, коли йшлося про підкреслення окремішності українського народу від москалів (Русь-Росія).

Назву роксолян вживають П. Могила (*Ecclesiae Roxolanae*); Б. Хмельницький „Право на всю Стародавню Україну чи Роксолянію, де були грецька віра й мова, що існує до Вісли“; І Виговський 1657 р. домогався від шведів „права на всю Україну чи Роксолянію“, (*Totius Ukrainae Antiquae vel Roxolaniae*); С. Сакович („*Roxolania*“ — Опис Червоної Руси).

Роксоляни й роксолянська нація як предки українців згадуються також у „бендерській“ Конституції гетьмана Пилипа Орлика в 1711 році. Назву роксолян уживає також Іван Орновський у панегірику на честь гетьмана Ів. Мазепи, що має назву „*Muza Roxolanska*“ (Чернігів, 1688 р.)

Анастасія Лісовська (з Рогатина), жінка султана Сулеймана II, була відома в Європі під назвою Роксоляни („*di nazione russa*“).

Гелони — гали (предки слов'ян) і слов'яни

Перші писемні відомості про нашу Батьківщину подав нам Геродот у своїй „Історії“ написаній 444 р. до Хр. Приблизно через 600 літ пізніше К. Птоломей (140 р. по Хр.) нарисував карти знаного тоді світу, включно зі Сарматією (Сколотією). На його 8-й карті ми бачимо Праукраїну, густо обсажену племенами й їхніми містами-городами, що з них тільки кілька ідентифіковано. Але на карті бачимо, що назви племен відповідають, у більшості випадків, назві міст, а то й рік, над якими вони лежать, а коли над річкою було більше міст, тоді річка прибирала назву столичного міста.

І в однім і в другім випадку Праукраїна була густо заселена. І хоча племена мали різні назви, та всі вони мали одну мову, культуру й звичаї, були високі на зріст, сильної фізичної будови, ясноволосі, білошкірі, синьоокі й рум'яні на лиці. Переважно займалися хліборобством, скотарством, промислом та торгівлею.

Кожне плем'я мало свій племінний центр, який виник далеко перед VII ст. до Хр. і продовжував своє існування до антсько-гунських часів.

Одним із таких прастарих центрів була столиця гелонів-галів-будинів — **город Гелон** (сьогодні Більське городище, що його відкрили археологи Городцов і Щербаківський).

Оскільки Геродот сам не побував у тих околицях, бо в його часи Гелон уже не існував (він був знищений у 513-512 р.р. до Хр., то Геродот дав його опис на підставі оповідань сколотів. Геродот записав, що "...місто мало високі стіни з дерева й всі будинки і храми також із дерева..." й далі, "...тому в Гелоні були дерев'яні святині зі статуями й жертівниками гальських богів. Що три роки влаштовують свята на честь бога Діонозія з оргіями..." Проте, у цьому треба сумніватися, бо в часи Мільтіяда Скила поїхав в гості до греків. У Мілеті брав участь у діонізійських святкуваннях, які позначалися пияцтвом і розпустою. Рідний брат Скила Октамасад стинає Скилі голову за те, що побіг за чужими звичаями. Октамасад насміхався з діонізійських святкувань. кажучи: „Що це за бог, що позбавляє людей глузду?“

Археологічні розкопки виявили руїни Гелону (деякі вчені кажуть, що жило там 200 тисяч мешканців). Це велике городище над Ворсклою, на якому тепер розмістилися села Більське й Куземин. Археологія виявила, що початки городу сягають трипільського періоду (посуд, зброя, статуетки та ін.)

Вал, яким було захищене місто, був завдовжки 36 км, а поверхня його мала 4.400 га. Колись на валах стояли оборонні стіни й вежі, а внизу викопано широкий рів, заповнений водою. При валах виявлено три великі замчища (західній, центральний і східній), місця прожитку володаря, його оточення та чисельного почету. Поза валами були великі царські могили й менші городи. Судячи з величини Гелону, можна усвідомити чисельність племен галів-будинів.

По знищенню Гелону й після ганебної втечі Дарія гали-будини не відбудували свого міста, а подалися у країну племені неврів (Волинь, Галичина, Підляшшя).

Це вже друге переселення галів на захід. Перше було десь між 2.300-1.300 рр. до Хр., бо англійський літописець Від написав: „Зі Сколотії на захід (до Франції, Іспанії, Англії, Ірландії — В.П.) прийшли пікти й геллони і розселилися аж по Шотландію. Вони, як і їхні предки трипільці-кнмри були відважні, волелюбні й рухливі. Мали ясну думку, почуття ритму, інстинкт до краси й героїзму та були практичні в щоденному житті“.

Гелони, будини й частина сарматів, перейшовши Дніпро, розсіялися по всьому Правобережжю. Велика частина гелонів осіла на території Підкарпаття та Поділля, що згодом дістала назву Галичини. Вони скоро акліматизувалися і дуже розмножилися,

так що не стало для усіх місця і треба було шукати нових придатних під поселення земель. Тому сліди їх розселення знаходимо над Дунаєм, Дністром і на Поділлі (римляни називали їх галами, греки — кельтами).

Гали-кельти були, як і сколоти, високі, міцної будови тіла, ясноволосі (блондини) й синьоокі. Носили широкі штани (шаровари), високі шапки й шкіряні нагортки. Волосся на головах голили, залишаючи чуби, як пізніші козаки. Займалися хліборобством, ремеслом і гамарством (витоплюванням заліза; „гама“ — залізо).

Страбон пише, що були надзвичайно відважні. Сім'я в них була у великій пошані, як у сколотів.

Королівські поховання галів знайдено в Богемії, Австрії і Баварії (гельвети) та на Балканах. Могили були викладені деревом, орнаментака звиринна, що вказує на споріднення із сколотами. Знайдено багато урн із рештками спалених тіл, подібно як у гетів-сколотів. Золоті, срібні, бронзові й залізні вироби також вказують на споріднення із сколотами. Хати будували дерев'яні, подібні до трипільських. Орало землю, сіяли пшеницю, ячмінь, просо. Полібій, римський історик, пише, що гали любили забавлятися і при тому добре випити (мед). Жінки носили золоті й срібні прикраси.

Політично не були централізовані, як сколоти. Вже на початку IV ст. до Хр. в Галичині було їм затісно. У 392 р. до Хр. перейшли Карпати й опинилися у Паннонії і Богемії. За описом римського історика Титуса Лівія (59 р. до Хр. — 14 р. по Хр.) велика частина галів з усім своїм доробком на возах, запряжених волами, із жінками й дітьми, зі стадами худоби, коней і овець перейшли догідним перевалом Альпи під проводом свого короля Бренна (цей перевал донині зветься Брененським). Перейшовши Альпи, увірвалися у заальпійську низовину й стали над великою рікою, яку назвали Пад (По). У 390 р. до Хр. перейшли ріку Пад і подалися в Етрурію і стали облягати одне з найважливіших міст „святого етрусського союзу — Чіюсі (Clusium).

Русенаї-етруски

До приходу етрусків-русенаїв Італію заселявали кельто-гальські племена ще з першої їх еміграції зі Сколотії десь близько 2.000 р. до Хр.

Це були італіки (від яких пішла назва „Італія“) і латиняни. Крім них, замандрували туди умри, сабіни, самніти, луканці й інші. Всі вони прийшли з північного сходу. Археологи знайшли той самий посуд, що й в Україні — ті самі бойові камінні сокири й кераміку, яку названо „Віллянова“ — від місцевості, де її знайдено.

Етруски. які себе називали „расенами“ або „русенами“ (так називав їх теж Страбон), прийшли в Італію у IX ст. до Хр., принесли зі собою високу культуру й письмо. Прихід етрусків сходинється з розвалом Гетитської імперії у Малій Азії, паростком якої є етруски. По дорозі на захід побували у Греції, де підпали під їх культурний вплив. Геродот писав, що етруски прийшли з Лідії — цю думку прийняли Страбон, Плутарх, а за ними — Цицерон, Вергілій і Тацит. Гезіод назвав їх „турсі“, греки називали їх „турсеной, тірреной і туски“, єгиптяни — „третурша“. Страбон писав: „Вони принесли зі Сходу любов до музики, танцю і святкування“ — прикмети, тотожні з надчорноморськими народами. Їхня зброя була продуктом Праукраїни, а їхні шоломи, панцирі, бойові вози й коні походили вже з Анатолії від гетитів.

Їхня культура була відмінна від нового оточення, в якому вони оселялися, про це свідчать посуд, вироби з бронзи й срібла. В руїнах храмів знайдено й золото. Їхній посуд був найгарніший на Заході. Саркофаги троянського типу. В могилах, видовбаних у скелях, знайдено бойові вози з розмальованими героями Трої та малюнки русявих і яснооких етрусків. Деякі різьблення і прикраси нагадують королівство Урарту на Південному Кавказі. В руїнах міста Тарквінія відкопано велике багатство археологічних знахідок: музичні інструменти, взори птиць і дерев, статуетку усміхненого Аполлона й ін.

Міст етруски-русенаї мали багато. Крім Тарквінії були ще Тусканія, Норкія, Веї, Черветері, Перусія, Чіюсі (Клюсіюм) та ін.

Підґрунтям їхнього письма стала фінікійська абетка (19 букв), яку принесли зі собою, що опісля перейняв Рим.

Кілька слів етрускої мови: пити — „пева“, сон — „сну“, іти — „уті“, рука — „ру“, сопілка — „сопіл“, пекти — „пікуп“, живий — „живас“, птах — „патакс“, багатий — „багеті“, неня — „нуна“ і т.ін. Багато їх слів були подібні до грецьких.

Рим

Приблизно в той час, коли в Італію прийшли русенаї-етруски, над берегами Тибру появилися біженці зі знищеної Трої (1183 р. до Хр.) зі своїм князем і героєм Троянської війни Енеєм (Лівій-Вергілій), який заснував місто Лавініюм чи Лювініюм (26 км на південь від Риму) на території племені латинів. Його син Асканій заснував місто Альба-Льонга. Міста ті були у співпраці з містами етрусків і „Рума“ (по-етруски). Колоністи з Альба Льонга, нащадки Енея, Ромулюс і Ремус заклали Рим 753 р. до Хр., викравши 300 сабіянок. Опісля Римом володіло 7 королів (включно з Ромулюсом: Ромулюс, Нума Помпній, Тулій Гостілій, Анцій Марцій, Луцій Тарквіній, Сервій Тулій і Луцій Тарквіній Суперб) аж до 509 р. до Хр., коли прогнано етрусків і Рим став

республікою з 2 консулами, вибраними щороку, і 300 сенаторами.

Римське суспільство було поділене на патрициїв і плебеїв. Між ними була постійна боротьба. В 451 р. до Хр. покликано 10 мужів (децемвірів), які склали на 12 таблицях кодекс законів, що став підставою римського права. Римом керували сенатори (300) з двома консулами, яких обирали щороку. До сенату належали люди, зрілі віком, заслужені військовики, добрі адміністратори й віруючі у своїх богів. Завдяки їм Рим із малого міста розрісся до найбільшої світової імперії: 753-509 рр до Хр. — як королівство, 509-265 рр. до Хр. — як республіка, що зайняла цілу Італію, 265-133 рр. до Хр. — як світова потуга, що у 133-27 рр. до Хр. далі росла, попри внутрішні конфлікти, а від 27 рр. по Хр. — 192 рр. по Хр. — як блискуча імперія. Упадок настав у роках 193-476 по Хр.

Рим оволодів з початку плем'ям латинів, опісля воював з етрусками, еквіянами й сабінами. В 396 р. по Хр. римляни напали на етруське місто Веї. В 390 р. по Хр. гали напали на етрусків. Римляни хотіли використати нагоду й прийшли ніби на допомогу містові Чіюсі. Лівій каже, що гали побили римлян і, не здобувачи міста Чіюсі (Клюзіум), погнали за римлянами. Над рікою Алією розбили армію римлян і здобули їх табір (бенкет). По двох днях зайняли порожній Рим і облягли Капітоль, де сховалися римляни. Здобути Капітоль гали не встигли (гуси), бо римляни склали викуп. Бренн, узявши золото, відступив за ріку Пад.

Гали

Лівій не подав, звідкіля походили гали, але на підставі Певтінгерових таблиць (з 250 р. до Хр.) Д.С. Прічард, славний англійський історик й етнограф з ХІХ ст., твердить, що гали прийшли з нашої Галичини й їхня мова була з Галичини або з Литви. Він обстоює погляд, що кельти-гали були східнього скотського походження (J.S.Prichard. "Eastern origin of the Celtic nation". London. 1857).

Тих галів, що залишилися у Галичині (ніколи плем'я, яке осіло на якихось землях, не покидало в цілості тих земель) Страбон назвав чистими (germani) кельтами чи галами-бастарнами. Німці назвали їх германами, а за ними й М. Грушевський. З часом вони створили могутню державу Бастарнію, яка сягала від джерел Висли, охоплювала Підкарпаття і Карпати та Закарпаття аж по Чорне море й межувала з гетами-даками. Від острова Певки, у гирлі Дунаю їх також називали Певками, що про них є багато згадок у грецьких і римських джерелах.

Гали ділилися на безліч племен (у Галії-Франції Цезар нарахував 50 племен), що часто ворогували між собою. Гали

були здібним і войовничим народом, якому бракувало в той час державницьких прикмет. Вони воліли вести більш скотарське, ніж рільниче життя, тому не мали прив'язаности й любови до землі (так думав Лівій). Їхня релігія не дозволяла їм мати землю як власність. Земля як богиня-мати не могла належати до нікого — лиш була даром до кінця життя гала. Гали, як і опісля слов'яни, будували однокімнатні хати, накривали їх соломою або очеретом, а стіни — це був пліт (3 ліщини), обліплений глиною змішаною із соломою, якраз для одної генерації. Прокопій опісля написав те саме про слов'ян.

Ті гали, що по розгромі римлян у 390 р. до Хр. повернулися над ріку Пад, за сто літ дуже розрослися і на початку III ст. до Хр., скріплені новими емігрантами з Галичини-Бастарнії, вирушили на Балкани.

З часом вони „згальщили“ іллірів, епірів, тесалів, етолів, македонців, траків і гетів та інші менші племена на Балканському півострові. У грецьких джерелах маємо дуже багато згадок про часті напади галів на грецьку територію. Найбільше серед греків був знаний похід галів на Дельфи 279 р. до Хр. І хоча в той час вони Дельфів не здобули, все-таки його пограбували, забравши 1000 ф. золота. Опісля багато з них розійшлося по Балканах, а одна частина перейшла в Малу Азію через Галіполі й осіла над рікою, яку назвали Галис, заснували свою державу Галатію (до них написав св. ап. Павло своє послання в 50 роках по Хр.). Якесь частина галів поселилася у Північній Палестині над озером Кіннарет (чи Генезарет).

Релігія галів була така, як і в інших оріїв, але відомостей про неї залишилося небагато. Римляни записали богів „Тевтатес“, „Черненус“ і „Беленус“, тобто „Див — тато, Чорнобог і Білобог“, що нагадує маздеїзм Зороастра. Богом моря був „Лір“, а богом роду „Арай“, що нагадував аріїв чи оріїв. Храмів, як і скелототи не будували. Поклонялися сонцю, як усі орії. Камінні мегаліти й дольмени (на Заході) служили для обрядових цілей. Вони нагадують кам'яні баби в Південній Україні. Священними деревами галів були бук, дуб, ясен і явір. Де гали проживали, там садили й ці дерева. З буювого попелу й жиру виробляли мило, а з букви (буквих горішків) витискали олію. Кераміку виробляли на гончарному крузі, опісля їх малювали. До їди вживали тільки ложки. Біля хат насаджували сади: яблуні, черешні й вишні з України. Сіяли пшеницю, яку називали „корма“, пили напої із меду.

Про галів Плютарх 46-120 рр. по Хр. написав: „Інші говорять, що країна кельтів (галів) така велика й простора, що простягається від узбережжя Великого океану (Атлантийського), як теж із півночі, спрямовуючи до мокляків Меотиди (Озівського моря). На сході дійшла до Скитії (Сколотії), а через таке сусідство ці дві нації змішалися і вийшли зі своїх країн. І цей вимарш вони

зробили не зразу, не в один час, а за багато сонячних днів, пересуваючись кожного року навесні далі й далі. А з плином часу, воюючи зброєю, вони пройшли всі країни Європи. Із цієї причини, хоч вони мали багато різних назв, відповідних до їх різних племен, уся та багатотисячна маса трималася разом і була прозвана „кельто-скитською армією“. (Плутарх. „Життя визначних греків і римлян — життя Марія, т.9“). Подібно про це писали Страбон і Пліній.

Тепер заходить основне питання — гали-кельти, вдруге вийшовши із серця Сколотії, по знищенню Гелону, подаючись на захід, оволоділи землями аж по Лабу-Везеру, завоювали Південь Європи (Балкани), як про це свідчать очевидці, а по кількох століттях у тих нині зайнятих теренах, куди вони прийшли й осіли. Прокопій, Йордан, почасти Менендер й інші вже не згадують кельтів-сколотів, а пишуть про слов'ян, антів, венедев, яких називають по-різному: вінди, вінділі, вінілі, вандалі і т.д. Римляни всіх їх називали венедами або слов'янами, німці — „венде“, а фіни всіх слов'ян і досі зуть „вена“.

Є багато теорій і гіпотез про походження слов'ян. Археолог Хвойка сугерував думку, що трипільці — це праслов'яни. Але різниця у часі, коли жили трипільці — (кімри), і коли вперше появилася назва слов'ян, надто велика (3.000 літ). Тому тепер зводиться їх до двох основних: 1) міграційна й 2) аборигенна. Основоположником першої є ніхто інший, як наш славний літописець Нестор зі своєю „Повістю минулих літ“. Він базує походження слов'ян на Біблії Старого завіту та знаних йому писань Е. Сиріна, Псевда Захарії й хроніки Георгія Амартолі IX ст. по Хр. (Хроніка від початку світу до 842 р. по Хр.). Усі люди на землі походять від синів Ноя, Сима — семіти (Азія); Хама — хаміти (Африка); Яфета — яфетити (Європа). Вихідною країною є сьогоднішня Вірменія — гора Арарат, де після потопу в 3.246 р. від заснування світу осів його корабель, а опісля — Вавилон, коли то Бог при будові вежі змішав мову людям і розсіяв їх по всій Землі. Між тими 72 мовами була й мова слов'янських нориків, які осіли в нинішній Штірії — Герцоговині, тобто в Наддунайщині. З тих країн під натиском волохів (римлян) слов'яни розселилися на Мораву-Білу Хорватію, а звідтіля — над Лабу, Вислу, Дніпро, Західню Двину та над озером Ільмень. При цій нагоді вичислив племена, які вже були йому знані (не тільки слов'янські, а й фінські).

Отже, Нестор на мовній базі дав етнографічну карту розселення слов'ян, які тоді справді жили в Європі (X-XII ст. по Хр.). Подібну теорію, на приблизно тих самих джерелах (Біблія і сумери) вивів згадуваний уже Беросс (тільки він не згадував слов'ян).

Від того часу минуло 881 літ (1994 р.), коли Нестор написав свій літопис. За цей час наука поступила вперед, головню в ділянках археології, етнографії, антропології і лінгвістики.

Біблії Старого завіту і її хронології не можна брати до уваги, бо потоп, якщо й був, то не був всесвітнім, а місцевим явищем. Ніякої вежі, що мала сягати неба у Вавилоні (Сумерії), крім зигуратів (90 м заввишки) не будовано — отже, не було й розсіяння народів і племен з їхніми різними мовами, світ не постав 6-7 тисяч літ тому.

Лишається друга концепція: аборигенно-міграційна, яка вважає, що слов'янські племена є одвічними поселенцями на своїх батьківщинах, що рідко змінiali свої території-батьківщини, хіба тільки в залежності від нормального (природного) розмноження, як це описав Плутарх або з деяких політичних чи економічних причин (напад персів 513-512 рр. до Хр., римські знущання і тверде їх право, гунів, що вимандрували з Центральної Азії через велетенську посуху — за китайськими джерелами).

Коли взяти до уваги те, що описує Геродот: наприкінці VI ст. до Хр. на Причорномор'ї мова й культура була одна, то міграція галів на захід і південь, як було вже згадано, поширила цю культуру, мову й звичаї усюди там, де вони замандрували: очевидно, там натрапляли на автохтонів, що з ними вони змішувались і це з часом дало початок слов'янству, що мовою і культурою не дуже різнилося від населення на Причорномор'ю, де жили нащадки царських скелотів (роксолани, аляни, аорси-руси).

Про напад персів і наслідки вже була згадка, про напад римлян на гетів-даків за Траяна також писалося, ще треба було б хоча кількома словами згадати часи по смерті імператора Константина. Цю нагоду використали квади (пізніші моравани), які тоді напали на Паннонію (римську провінцію). Імператор Констанцій перейшов Дунай з великою армією 358 р. по Хр. і почав вогнем і мечем нищити квадів і лімігантів, щоб ослабити язигів. Римляни не щадили ні жінок, ні дітей, оселі їх палили, а решту вигнали на північ (Марцеллін, 17 гл.). Подібну подію описує той же А. Марцеллін за імператора Юстиніяна (527-565 рр.), коли рومیє винищили тисячі закарпатців, що прийшли укласти мир з імператором і на знак замирення відкинули набіж щити й мечі. Але коли імператор у промові поставив вимогу, що він їх переселить, а присутні почали з обуренням протестувати, то на його наказ легіонери кинулися на обеззброєних і знищили тисячі, а як вони, уже поранені, повзли до своїх мечів, то А. Марцеллін (який був там присутній), дивувався „завзятості“ дикунів-варварів, що хотіли згинуть з мечем у руці. Після цієї „перемоги“ імператор дав наказ вимордувати жінок і дітей та поалити їхні дома. І це зробив Юстиніян, що його офіційний титул був такий: „Во ім'я Господа нашого Ісуса Христа, імператор Цезар, Флявій, Юстиніян, переможець над вандалами, африканами, готами й алянами, **побожний** і багатий, усім відомий з перемог і тріумфів, і вічно маєстатичний“. І треба додати „Дійсно справжній християнин!“

А тепер дещо про галів у Франції. Усі вони говорили приблизно тією самою мовою, мали ті самі звичаї й тих самих богів. Але західні гали по завоюванні їх римлянами в роках 58-49 до Хр., по жорстокій війні галів під проводом Верцін-Гета-Рікса з Юлієм Цезаром і його легіонами, що описав сам Цезар у „De bello gallico“, улягли. І за дальшу столітню безпеку життя і майна, чого не було в них до 50 р. до Хр. (постійні міжусобиці між племенами), за бурхливий розвиток рільництва, торгівлі, ремесла й шкіл. Рим уже без насильства осягнув свою ціль. Галія прийняла римських богів, мову, школи й уряди й златинщилася (зденаціоналізувалася), постачаючи Римові знаменитих легіонерів, якими Рим завоював решту тодішнього світу.

Гали залишили по собі багато назв (топонімів) і слів у нашій мові: назви наших рік, міст, гір, країв і навіть „галушки“ є спогадом по них.

Крім Гелона, Галичини й м. Галича, є місто Галац, колишня друга столиця Галичини, тепер у Румунії, Каліш (Польща), Гальштад (Австрія), напроти Стамбулу — Галата, у Дарданеллах — Галліполі, у Палестині — Галилея, де жив, проповідував і творив чуда Христос, що його часто називали галилейцем. Давня назва Франції — Галлія, Галати й ріка Галис (Туреччина), ще й тепер Порту — Галія, Галіція у Північній Іспанії.

Більшість наших великих рік мають гальські назви: Дін, Дінець (дон-дан=вода), Дніпро, Дністер, Дунай, Бог, Буг, дві Двини, Сула, Десна й ін. Назви наших міст: Київ (Печерське місто), Умань-Гумань, Полтава, Ромен, Літин, Галич, Хуст, Ковель. І такі назви, як Карпати, Бескиди і інші.

Поляни, по-гальськи це воїни-войовники, звідси поле бою, полк, полон, польний гетьман у поляків, фїлдмаршал в англійців.

Імена: Рюрик, що по-гальськи значить вождь (або руський король, гіх-гех), Олег, Ольга — назви пов'язані з хліборобством. Гліб — гальське слово „глеба“ — рілля.

Решта галів, що жили на схід від Лабі — Сали, Східні Альпи, Венеції й Адріатики по Дніпро продовжувала й далі жити своїм племінним життям, як незліченні племена венеців (Птоломеї пише, що венеци — це одне з найбільших сарматських (сколотських) племен, подібно пише Йордан і Прокопій). Грецький історик IV ст. по Хр. Теофілакт Сімока вперше в історії назвав ті племена слов'янами. Є й така версія, що назва „сколоти (скити)“ в арабській мові — „сакаляба“, звідси — „скляби“, „склявени“, „слави“, „слов'яни“.

На схід від Дніпра і над берегами Чорного моря жили й далі нащадки царських сколотів — гетів — готів, роксолян, алян, аорсів, яких греки називали „антами“, а починаючи від VII ст. по Хр. — русичами чи русами.

Отже, виходило би, що русичі генетично не були слов'янами, про що свідчить і Нестор. Вони у слов'янському оточенні і прийняли тільки мову.

Чеський учений Нідерле каже, що праслов'янська мова зформувалася, вийшовши зі Сколотії (Гелон). З того прямий висновок: не українці (чи український нарід) виростили зі слов'ян, а слов'яни виростили з українців і Праукраїни.

Найбільше писаних джерел про слов'ян залишили нам чужинецькі (римські, грецькі, арабські) письменники, історики, мандрівники й купці (Йордан, Прокопій, Менондар, Ібн Фадлан, Аль Бохлі, а з наших — Нестор).

Не всі їхні описи й свідчення є вірогідні, дуже часто вони зображали слов'ян як дикунів, а їхнє життя — позбавленим усякої культури й будь-яких ознак упорядкованості. Ті нотатки свідчать про авторів, що вони мало обізнані із справжнім життям слов'ян, про яких писали. Тому треба великою мірою відмовитися від того, про що вони писали, а радше зіндефікувати писані джерела з археологічними пам'ятками, ними залишеними, у в той спосіб переправляти написане.

Українські племена слов'ян того часу були розсіяні в більшості по басейнах рік і річок: Дніпра та його допливів, Дністра, Бога, Прип'яти, Тиси й ін.

Формою поселення слов'ян були хутори, розсіяні довкруги головного родового центру-города, де жив глава роду, ім'ям якого він був названий: Київ, Житомир, Малин, Любич, Чернігів і ін.

Села мали свої родинні назви, наприклад: Чоповичі, Летичі, Ольжичі тощо.

Центральний племінний город (опісля місто) стояв на найважливіших схрещеннях торговельних (водних і сухопутних) шляхів. Додаткові шляхи були одночасно й волосними границями. Приватні господарства й села мали свої межі.

Кожен хутір жив своїм власним життям. Племінний город жив із натурального податку та додаткових прибутків (мостове).

Розкиданість сіл і хуторів утруднювала оборону племені. Родові чи племінні князі у своїх стольних городах тримали збройну челядь, для якої у городі були приміщення, майстерні зброї, запаси харчів тощо.

Увесь великий простір слов'янських земель того часу склався з десятка окремих князівств, що часом об'єднувалися для оборони або більших воєнних виправ, часто навіть далеких (Візантія). У 558 р. слов'яни побували під мурами Царгороду (Київ?) Візантійський літописець Менандер згадує, що в 577 р. по Хр. 100 тисяч слов'ян перейшли Дунай під проводом свого короля Добрита й вторгнулись у балканські провінції Візантії. Константин Багрянородний (905-959 рр. по Хр.) гірко нарікав, що

„послов'янилася уся земля наша й стала варварською“. Про далекі походи слов'ян свідчить знайдений славнозвісний скарб біля села Перещепина (Полтавщина).

Ремісничі чи хліборобські житла були дерев'яні рублені або навіть землянки, де були піч, піл для спання, стіл і лави. Стіни були мазані глиною або оббиті дошками. В землянках звичайно жили пастухи або рибалки, а інші, більш заможні, жили в дерев'яних рублених хатах із сіньми й світлицями. Траплялися й двоповерхові хати. Довкола хат були додаткові господарські будинки (повітки, клуні, комори, льохи, обороги). Кожна сім'я будувала окремі будинки й окреме господарство.

З часом хутори перемінювалися у села з ім'ям засновника. Бранці (воєнні) поселялися окремо.

Городи будували на природньо захищених місцях: у вилах двох річок, на високому урвиську, на стрімких горбах — звичайно у формі кола. Вал насипали з глини, яку викопували з рову, що був наповнений водою. Щоб вал не осідав, його насипали на дерев'яних зрубках, які використовувано на камери для челяді, магазини зброї й припасів, приміщення для коней і худоби. Середині города був будинок (з дерева або каменя) — житло для володаря, його родини й челяді. Увесь двір города був вимощений камінням, яке в разі облоги служило до оборони й до праці. На валах города будували високий і міцний частокіл із дубових дерев.

Проводирем (чи князем) був найстарший у роді. Він мав владу над усіма членами роду, давав усім накази, що й де чинити. Без його дозволу не можна було нічого робити, він мав право карати непослушних. Така гостра й сильна влада була потрібна, бо життя в ті часи було дуже небезпечне.

Заняття слов'ян

На початку слов'яни жили переважно з ловецтва. У тодішніх лісах було багато диких тварин і звірів (олені, лосі, кабани, вовки, тури, зубри). Була сила-силенна кун, білок, бобрів і горностаїв й диких птахів. У водах і ріках безліч різної риби. Отже, людина в лісах і водах знаходила все потрібне для життя. Але небезпека загрожувала людині звідусіль, тому вона мусіла бути завжди готова до оборони й боротьби. Ті слов'яни, що жили в степах і на великих полянах, займалися хліборобством і скотарством, що згодом ставало заняттям більшості слов'ян.

На чолі племені, як було вже згадано, стояв племінний князь, який у часі миру прислухався до голосу віча, а згодом своєї дружини.

З часом городи починають вабити до себе довколишню підприємливу людність: ремісників, купців, талановиту молодь, що

розвинула промисл і торгівлю. У городах збували свої продукти хutoryяни й селяни (які були вільні), а купували чи вимінювали вироби, яких село не продукувало. З міської підприємливої верхівки князь добрав собі дружинників, які згодом були його найближчими порадниками й помічниками — болярами (великими) — боярами.

Городи ставали центрами не тільки торгівлі й промислу, а й вогнищами культури. В них будовано капища-божниці, куди нарід приносив жертви своїм богам і де відбувалися релігійно-культурні церемонії, пов'язані з різними моментами побуту.

На честь своїх богів слов'яни мали різні свята й обряди. На весну, в час зрівняння дня і ночі, святкували Великий день із гагілками й веснянками (радісне свято). Влітку, коли сонце стояло найвище, відзначали свято Купала (свято подруж). Восени було свято обжинок, а взимі, коли день ставав більший — свято коляди й Маланки (радісне свято).

Головним богом слов'ян — вседержителем і творцем — був Світовид* (чи Святovid), його чотирилику статую видобули з ріки Смотрич 1848 р.

У старослов'янському місті Арконі на острові Ругії над Балтикою була слов'янська божниця зі статуєю Світовиди, щедро прикрашена золотом і сріблом. У слов'янському храмі міста Штеттіна, статуя Світовиди була трилика (Троян). Навіть в Упсалі (Швеція), як була вже згадка, у храмі стояла статуя, подібна, як в Арконі — це ствердив А. фон Бремен 1070 р. по Хр.

Слов'янський бог-отець Світовид мав законну жінку — богиню Ладу й сина Леля (чи Полеля). Ладу шанували й гали. Римляни називали її Лятоною, а греки Летоною. Леля (чи Полеля) римляни й греки називали Аполлоном. Свято Купала було святом одруження Леля, бога світла, з Дівonoю (поримські Діаною), богинею води. Синя вода від синяви неба й золоте сонце — звідси барви нашого Прапора. Лада — богиня краси й добра — і досі живе в нашій мові: ладна, ладити, лад, лагодити, у передшлюбних піснях, які називаються „ладканнями“. Лель також не забувся, його часто згадують жінки, вигукуючи „Ой, Леле“, споминають і в словах „леліяти“, що означає викохувати, пестити, ніжити. Богом сонця був Хорс (звідси хоровід, хороша дівчина). Велес чи Волос — бог, що піклувався худобою. Крім цих богів, слов'яни вірили й у менших богів, які жили в різних місцях: у домовиків, лісовиків, водяників, русалок та ін. Деяких уважали за добрих, що допомагали людям, а деяких — за лихих бісів, що шкодили людям. Щоб привернути собі прихильність богів, слов'яни приносили їм жертви: страви, напої, овочі, а то й тварин, яких палили на спеціальних вівтарях як подяку за ласку богів або як прохання про допомогу та успіхи в житті.

* В Енциклопедії Українознавства с Світovid

Показником слов'янської культури в Україні й скрізь там, де вони розселялися, можуть бути обряди похорону. Їх було два типи: 1) спалювання небіжчика, 2) покладення його на спині з руками вздовж тіла у гробі-хаті. Ці похоронні звичаї залежали від заможности людини та її значення у тодішньому суспільстві, а також від племінних звичаїв. Коли померла проста людина — над нею творили тризну, тобто поминки, опісля палили тіло, а кості й попіл вкладали в посудину, яку ставили на стовпі при дорозі чи на роздоріжжі (Сіверщина).

Був інший звичай поховання, який у першій половині X ст. по Хр. описав араб Ібн-Дуста — очевидець. Він розповідає: „Як умре хтось із значних слов'ян — копають йому могилу, подібну до великої хати, кладуть його туди й разом із ним кладуть у ту ж могилу й одіж, і золоті обручі, що їх він носив (за життя), далі ставлять туди багато страви, начиння з напоями й гроші, нарешті кладуть у могилу й улюблену жінку небіжчика. Вихід могили закладають“.

При розкопках цвинтарів у Києві виявлено кілька таких поховань. Подібний похорон руського купця описав арабський географ Ібн-Фалдан у 922 р. по Хр. в місті Болгарі над Волгою.

Прибраного небіжчика покладено в човні разом із дівчиною, яка згодилася разом із ним умерти. Люди підходили із запаленими скипками, які кидали на дрова (вогнище) під човном (сьогодні кидасмо грудку землі на труну у гробі).

Русичі пояснили арабові, що тіло палять тому, щоб його не їли хробаки й гади, а щоб він, згорівши з димом, зараз же вступив до раю. Решту човна з попелом з тіл закопали в яму, над якою насипали високу могилу. Одну з таких могил розкопав археолог Д. Самоквасов у Чернігові. Таких могил багато відкрито не тільки в Чернігівщині й околицях, а й на узбережжях Балтицького моря, де жили русичі-слов'яни, які називали себе варягами від міста Вагрії, найдальше висуненої країни слов'ян-русів на заході над Балтикою.

Слов'яни, як було вже згадано, не були агресивним народом (принаймні у своїх початках). Уся їхня увага була зосереджена на тому, як здобути більше управної землі, щоб виживити в достатку чисельну родину, худобу і мати лишок на продаж чи в запасі на випадок неврожаю. Це часто ставало причиною того, що нарід цей довго не був спроможний одностайно й збройно дати відсіч нападам-кочовикам, які діяли стадно, ордою. Ця удавана покірливість рятувала той нарід від винищення і вигнання з прабатьківської землі. Слов'яни-хлібороби піддавалися насильству й жили на місці, платили завойовникові данину своєю сільськогосподарською продукцією і далі орали прадідівську землю, збирали врожай, часто жили великі сім'ї, збагачували свою культуру, організовувались і чекали нагоди, щоб остаточно визволитись

і зажити вільним життям, створюючи свої власні держави. На заході — між Лабою і її допливом (лівим) Салом та Дунаєм з півдня створив сильну державу князь Само у половині VII ст. по Хр. Над Дніпром князь Кий зорганізував полян в половині VI ст. по Хр. По розгромі аварів (800 р. по Хр.) в Паннонії князь Козел (чи Коцел) створив свою державу. В той час постала Великоморавська держава, до якої належали й білі хорвати (871-906 рр. по Хр.)

Руки гунів (375 р. по Хр.), а опісля аварів (567 р. по Хр.) були тими могутніми стимулами, які зрушили осілі слов'янські племена не тільки з огляду територіяльного, як радше організаційного — вони почали творити свою організовану збройну силу під своїми родовими князями-рексами (королями).

В часі нападу аварів-обрів частина словенів подалася аж над озеро Ільмень.

Слов'янські загони, перемішані з антами, гето-готами, роксоллянами, алянами, полянами, частинно з гунами-ефталітами, пробивалися не тільки в Західню Європу, а й на південь, в Італію і Грецію, щоб помститися за давні кривди й знущання над ними, відбити забрані території від них і відібрати, грабоване віками їхнє добро.

В часі цієї експансії суспільна структура слов'ян із хліборів-скотарів настільки визріла, що вони (слов'яни) мали не тільки своє селянство, а й ремісників, купців-промисловців, свою знать — боярство, свій військовий стан і князів, а часто й союзи племен, об'єднані довкола політичних центрів (Київ, Волинь). Мали своїх волхвів (служителів богів), які обслуговували слов'янські капища й релігійні центри (Ругія) й свої громади. Вони були також знахарями, які лікували людей, і віщунами, які провіщали долю племені чи окремих людей.

Анти

Анти — це найближчі предки русичів, а може, й самі русичі, які постійно, від непам'ятних часів, жили на одному місці й не любили нікуди переміщуватися, незважаючи на різні лихоліття. Анти — це, можливо, тільки назва або ще одна назва тих самих людей, що велися з „Трипілля“ чи самарів, а назву прийняли від їхнього тотема — оленя-руса.

Деякі вчені й історики, включно з М. Грушевським, зачинають нашу історію від антив. Це, може, й тому, що власних джерел і документів про антив нема, чужі скупі й неповні. Та все-таки й тоді, і перед тим жили на наших землях люди, були оселі менші чи більші, було розвинене хліборобство — творилася культура й цивілізація осілого народу.

З огляду на скупі писані джерела з тих часів, основою історичних досліджень стає археологія, хоча й вона, не маючи

писаних джерел, не завжди й цілком правильно може все висвітлити.

Самари-кимри-орії, від місцевости Трипілля, прозвані Хвойною умовно трипільцями, створили свою високу культуру, яку поширили від Атлантики по Корею, враховуючи Індію, Іран і Малу Азію. Одначе основа їх, автохтони, постійно залишалася на прабатьківщині Оріяні-Праукраїні, яку завжди зуміли оборонити від зовнішніх ворогів (перси, греки, римляни).

Пересування чи перебування інших племен чи орд (гуни, авари, болгари, мадяри й навіть хозари) було переходове й не мало великого впливу на автохтонів, які у важких обставинах хвилю відходили на північ у лісостеп або на схід чи захід, чи в гори (Кавказ-Карпати), щоб, коли минула загроза, знову вернути у причорноморські й озівські степи, чи у Крим, на свою Прабатьківщину. Треба зазначити, що ці орди силою двох-трьох сотень тисяч номадів проходили вузькою смугою землі й не мали змоги охопити великих просторів нашої Батьківщини.

Як було вже згадано при обговоренні роксолян і алян, у четвертому столітті по Хр. появилася нова назва нашого народу — Анти. (Ця назва може значити — предківські, ті що жили споконвіку, або може походити від назви могутнього царя сколотів з IV ст. до Хр. — Атея чи Антея).

У шостому столітті по Хр. ця назва набуває загального вжитку у візантійських істориків (Прокопій, Менандер, Псевдо Маврикій, Йордан і ін.) і була широко знана в усій Візантійській імперії. Усі, одначе, пишуть, що анти — це збірна назва багатьох племен, що творили один союз. Чи анти самі себе так називали — треба сумніватися.

Востаннє зустрічається ця назва на початку VII ст. по Хр. у Теофілакта. Це, одначе, не означає, що анти як нарід перестали існувати. Це тільки у візантійських джерелах тоді вриваються усякі відомості про антив як населення України, а вертає назва сколоти (скити) або роси-руси-роксоляни-алаяни.

Йордан, гето-готський історик, оповідає про боротьбу антського володаря Божа з Вінітаром, королем остроготів (про це вже була згадка). Але про цю саму подію написав і Прокопій, який каже, що Бож, коли прийшли гуни, уклав з ними мир, але вони (гуни), все одно, його підступно замордували.

Уже в той час анти виступають під проводом свого короля (Rex) Божа, що розпоряджав зорганізованими силами, якими в першій сутичці побив могутніх гетів-готів. Побіч короля (Божа) і його синів виступає велика кількість начальників антських племен.

У п'ятому столітті не знаходимо ніяких відомостей про антив, аж у шостому про них написав грецький історик Менандер, який подав відомості з часів воєн антив з аварами-обрами, що з'явилися

у половині VI ст. по Хр. на наших землях і в 567 р. зайняли Паннонію (тепер Угорщина).

Треба зазначити, що візантійські історики, пишучи про антів, відрізняють їх від слов'ян (археологічні розкопки також виявляють різницю між антами й слов'янами).

Держава антів межувала із слов'янськими племенами, з якими анти часто воювали. Анти порівнянні із слов'янами стояли на вищому ступені культури.

Прокопій при описі антів і слов'ян написав таке: «З вигляду вони високі, міцні, тілом білі й русяві. В обох народів мова проста й варварська, життя просте й не цивілізоване».

Археологія про антів свідчить: «У державі антів зустрічаємо різні верстви населення від вельмож до селян. Анти мають власний промисел, провадять торгівлю з Візантією і Римом, з чого нагромадилися великі багатства. Анти провадять власну політику супроти сусідів».

Навіть Візантія (romeї) рахувалися з мілітарною й економічною силою антів і весь час намагалися перетягнути їх на свій бік. Історик Прокопій подає відомість, що анти в той час порвали зв'язки зі слов'янами, що використала Візантія, котра приєднала їх як союзників.

Прокопій пише, що анти жили на схід від закруту Істра (Дунаю) аж по Меотійський залив, що впадає до Понту Евксинського (Чорного моря), і що територію на північ від них займають незліченні народи антів (Прокопій, 554 р. по Хр.). Анти жили по обох боках Дніпра, а на Заході — по горішній Дністер та Буг, також у Карпатах і там межували із слов'янами, які жили над Вислою, Моравою і в Паннонії. Як далеко на північ сягали анти, візантійці не пишуть, але археологія каже, що анти замешкували цілу етнографічну територію українського народу. З тим погоджуються і московські археологи, зокрема Гретьков. Вони кажуть, що племена, з яких постанали білоруси й москалі, мешкали поза антським союзом. Культура антського союзу має в археології назву Черняхівської (на захід від Києва). (Знайдено щонайменше 300 місцевостей черняхівської культури по всій Україні).

Далі Прокопій каже, що цими народами не править один муж, а багато князів. У важких справах князі скликають віча. Через це влада князів є хитка, а політика химерна. Хоча самі анти хоробрі й войовничі, однак поміж собою незгідливі. Коли заходить небезпека — лучаться у союз, коли небезпека мине — живуть своїм життям. Псевдо Макарій пише: «Вони дуже гостинні й уважливі до чужинців. Рабів не затримують назавжди в неволі, а визначають їм час, по якому вони можуть вертати на свою батьківщину або залишитися між антами, як вільні люди».

Війни, що їх провадили анти з Візантією і слов'янами, мали характер організованих виправ, у яких брало участь вишколене й

відповідно озброєне військо — дружинники зі своєю командою і цілим допоміжним апаратом. В антів кожна верства мала своє заняття. Рільники працювали на ріллі, ремісники — у своїх майстернях, купці були посередниками між суспільством та сусідніми державами. Дружинники й князі займалися обороною країни. Озброєння було однакове, й армія антів була доволі велика, бо, як подають історичні джерела, у руках антів одного разу було 10 тисяч полонених. Щоб утримувати таку велику армію та керувати нею під час походів і війни, треба було справжньої військової організації і доброго проводу.

Військо-дружинники разом із князями становило еліту антського суспільства й займало упривілейоване становище в антській державі. Воно ставало або було вже боярами (більш шляхетні).

Анти були вправними мореплавцями, їм було добре відоме Чорне море та плавання по ньому.

Матеріальна й духовна культура антів

Господарський розвиток антського суспільства базується на розвитку рільництва. Анти були осілим народом, пов'язаним із землею, яку обробляли (про це свідчить археологія і численні знахідки з тих часів: Яготин, Великі Вікна, Леськів на Черкащині, Іванців над Дністром, Жуківець на Київщині).

Побіч хліборобства, анти займалися скотарством. Особливе місце мало плекання коней, яких уживано не тільки в господарстві, а й у військових потребах. Антська кіннота часто брала участь у воєнних виправах у VI і VII століттях.

Хліборобство у Праукраїні мало довгу традицію, воно сягало пізнього неоліту й вже тоді було головним заняттям населення. До великого розквіту дійшло у скототський період, передовсім на Правобережній Україні, аж по горішній Дністер. Уже у скототський час вживано плуг із бронзовим, опісля залізним лемешем і телігою. Анти додали до плуга залізний наральник, який згодом розповсюдився по всій антській території (наральник — великий ніж, прикріплений перед лемешем із лівого боку, що відрізував землю, а леміш відрізував скибу зі споду й перевертав її горілиць — корінням догори). Упровадження цього винаходу в оранці полегшував її, спричинюючись до збільшення кількості й якості рільничих продуктів.

Рівночасно з розвитком рільництва розвивалася промисловість. Ремісники, до яких долучилися купці, гуртувалися у догідних місцях, передовсім там, де мали свої замки князі чи багаті бояри. Такі місця давали початки пізнішим містам — городам чи стольним городам.

Анти весь час удосконалювали процес виплавлення заліза з руди, яку знаходили в різних місцях України, передовсім на

сьогоднішнім Запорозжю. Із заліза продуковано різного роду речі: зброю, частини кінської упряжі, мечі, лемеші, окуття возів, наконечники стріл і списів, кольчуги й панцирі, домашнє знаряддя, сокири, пили, долота, свердла та ін. Усе те виробляли в численних кузнях.

Побіч обробки заліза оброблювано й дерево. Ця галузь промислу мала велике значення для формування усієї культури антів. З дерева будували хати, господарські будинки, дороги (на багnistім терені) і мости. З дерева виробляли також різні дрібні речі домашнього устаткування, також вози й сани. Деякі дерев'яні речі прикрашали різьбою. Тоді, коли у Греції чи Римі вживали камінь чи мрамур, в Україні — дерева, яке псувалося скоріше, аніж камінь, і тому для археології пропало багато цінних експонатів.

До окремої групи археологічних знахідок належать емалеві вироби. Вони найперше й найкраще розвинулися у Пантікалею і Босфорському царстві, згодом емаль перенеслася з роксоланами на Правобережжя і до Києва, а звідсіль розійшлася по Європі. Емалі вживали для прикрашання різних виробів із заліза, таких як фібули (запинки до кирей), дзеркальця, пряжки тощо.

До промисловости антів належало ткацтво: льон, конопля, вовна, також вироби з кости, рогів та каменя (жорна і шліфувальні кола), виправа шкури — дубильний промисл (кора дуба й верби). Деякі речі прикрашувано мистецьким тваринним і рослинним орнаментом, а також вишивкою, що вказує, що анти — це тільки продовження скототів і їхнього мистецтва.

Речі, знайдені на українських землях, становлять тяглість з неоліту й не мають нічого спільного чи навіть подібного з предметами, знайденими в інших країнах. Отже, вони були оригінальні й органічно пов'язані з автохтонами.

В Україні знайдено численні скарби з чужинних римських і візантійських монет. Це свідчить про жваву торгівлю антів із тими державами. Адже земля антів у цей час постачала всьому тодішньому світові пшеницю, товар (худобу), сіль, мед, рибу, шкури, а також вироби із золота, дорогих металів, покритих кольоровими емаліями, склом, дорогими каміннями, що їх виробляли згадані майстерні в Україні й у Криму. З цієї торгівлі, як і в скототських часах, так і у їх нащадків антів, громадилися величезні засоби шляхетних металів: золота й срібла у формі римських та візантійських монет. Поширення тих монет цілком збігається з територією антів. Найбільше їх знайдено на Поділлі, на Наддніпрянщині і Правобережній Україні, менше на Лівобережжі. На північ від Києва римські монети не зустрічаються (скарби знайдено в 94 місцях, деякі з них налічували тисячі монет і більше). Найбільший приплив римських монет припадає на час II-V століть по Хр. По упадку Римської імперії з'явилися монети, карбовані у Візантії.

З розвитком промислу й торгівлі в антив проявляються нерівності суспільних верств, про що свідчать розкопки кладовищ, де запримічено: щонайменше одна четверта суспільства була бідна. Зрозуміло, що не всі анти були однаково багаті, однак майновий стан антив не був нижчий від майнового стану сколотів, про яких є відомості у Геродота, як і в археологічних розкопках.

Приватна власність існувала з незапам'ятних часів і була спадкова — переходила з роду в рід.

В антському суспільстві, як було згадано, витворилося три окремі верстви: рільники, ремісники-купці й військо-дружинники. Нічого не відомо про невольників, мабуть, вони мали змогу, відробивши певний час, звільнитися й жити, як вільні люди. Це стосується до воєнних бранців, яких використовувано для праці на ріллі. Не існувало спадкового невольництва, як у Греції чи Римі (Маврикій).

Стани антив не були замкнені, як в Індії. Існувала змога переходу з одного стану у вищий. Тому кількісний склад станів постійно мінявся.

Прокопій пише, що анти жили в бідних хатах-мазанках. Анти будували хати з того матеріалу, який мали під рукою. Дерев'яні будови антив виглядали вбогими порівняно з кам'яними спорудами на Середземномор'ю. Зрештою, дотримувати велику чистоту на українському чорноземі — не те, що в краях піскових чи кам'янистих. Антські оселі не були великі — пересічно по 25 господарств у селищі. Кожне господарство було, звичайно, огорожене плотом.

Про антських жінок Маврикій пише: „Вони чесні понад усяке поняття, так що більшість їх смерть своїх мужів уважають за свою власну, бо для них жити вдовами, то вже не життя“.

Під кінець VII ст. по Хр. деякі поселення, де скупчувалась більша кількість ремісників чи купців, почали перетворюватися на городи (цей процес продовжувався і за Київської Русі). Де жив князь, там город звався „стольним“.

Анти, як і їхні предки (сколоти-роксоляни), живучи на перехресті цивілізацій і культур, уже в першій половині I-го тисячоліття по Хр. визнавали монотеїстичну віру (Прокопій. „Готські вірні“), хоч їх монотеїзм був перемішаний з культом сил природи. Вони вірили, що є тільки один Бог — творець блискавок і грому, також бог війни (Паранджа — в Індії, Перкунас — по-латині, Барвон — у кельтів-галів), він був паном усіх і йому одному приносили в жертву биків та сповняли інші священні обряди. Творець-Бог, згідно з їхнім віруванням, дає усякі дари людині, тому він Даж-бог. Анти шанували також річних німф, русалок, а також знали про демонів, які шкодили людям.

Але сколоти-роксоляни-анти, межуючи з півдня з римськими володіннями й маючи з ними господарсько-торговельні зв'язки

(I-V ст.ст. по Хр.) не могли уникнути й проникання християнської віри. Про те натякає Нестор, кажучи, що посередньо їх апостолом був святий Павло, який проповідував в Іллірії, де настановив єпископом святого Андроника. Рівнож святий апостол Андрій побував на землях сколотів-антів, як пише історик Церкви Памфіл Євсей (260-339 рр. по Хр.). Християнство ширилося в антів із Босфорського царства і Криму, де розвивалося краще, ніж у Римській імперії, де його переслідувано. В антів були свобода й велика релігійна толерантність (про це в розділі „Християнство в Україні“), тому християнство повільно поширювалося.

Анти, будучи нащадками сколотів-гетів-готів-роксолян, говорили мовою (на головній території) сколото-гетською, про що говорять Йордан і Прокопій. Щойно пізніше, починаючи з IX ст. по Хр., їх мова змішалася зі слов'яно-гальською. До того причинилося християнство і Біблія та інші обрядові книги, перекладені слов'янською мовою (святі Кирило й Методій).

Мовчанку візантійських істориків про антів у VII-VIII ст.ст. по Хр. треба пояснити відносним спокоєм на відтинку антів.

Однаке археологія дає багато доказів, що в той час в антів відбувся занепад старої родової системи, а на її місце в поодиноких частинах антської землі народжувалися племінні організації, оперті вже на територіальнім зв'язку мешканців як перший ступінь до творення племінних земель-держав. Цей розпад старої родової системи почав відбуватися уже від другої половини VI ст. по Хр., а закінчився у VII ст.

Тоді вся земля етнічноспоріднених анто-русичів (роксолян) покрилася мережею племінних держав, відомих нам із „Повісті минулих літ“ Нестора. Сталося це під впливом роксолян — алян, які, розсіявшись по землях Сколото-України, по зруйнуванні гунами царства Гер-манаріка змішалися з автохтонним населенням, запліднили його державотворчою думкою про творення племінних держав. Вони, можливо, й очолили їх племінні проводи (князі-боляри), такими князями, яких в більшості знаємо тільки з імен: Стимир (Волинський князь), Ідарис, Мезамір, Кольгаст, Ардагаст, Маджак і ін.

Безперечно, одним із таких князів роксолянського (руського) роду був і Кий, його брати Щек, Хорив та Либідь, що очолили серце антських племен над Дніпром — Полянську (альянську) Русь та стали основниками її династії аж по 882 р., до приходу Олега. Вони укріпили стародавнє селище над Дніпром, де перехрещувалися водні й сухопутні шляхи, й назвали **Кисвом** від імени найстаршого брата Кия. Сталося це перед 560 р. по Хр. Кий, очоливши Полянську Русь, воював із греками (ромеями), облягаючи їхню столицю Константинополь у 559 р. по Хр.

Тим чином назва Русь спершу була прив'язана до Київської землі (полян), опісля вона поширилася на тьмутороканську

землю, або противно, про що пише сирійський письменник у додатку до твору Псевдо Захари, де він ужив назву Русь 555 р. по Хр. для земель на північ від Кавказу.

Опісля прийнялася вона на Лівобережжі (Переяславщина-Чернігівщина) й вся ця земля почала зватися Руссю, а населення русинами. Згодом ця назва поширилася на волниан і бужан, а пізніше, вже в XII ст., на білих хорватів-галичан. Уличів і тиверців (давніших алазонів і гетів), де найменше поселилося рокосян, Олег насліду приєднав до Руської держави.

Київ

*...Над Києвом — золотий гомін,
І голуби, і сонце
Предки остали з могил —
Піили по місту.
Предки жертви сонцю приносять,
І того золотий гомін...*

II. Тичина

Сколоти — „перші люди на землі“ (Геродот). У „Scientific American“ (червень-липень 1974 р.) появилася стаття декількох американських науковців (Кляйн і ін.), які висунули гіпотезу, що знахідки людських фігурок, виконані з мамутової кости й каменя, та викопані над Дніпром і Десною (Мізин) — це найстарший доказ переходу (в еволюції) від „animal irationale“ до „animal rationale“-Homo sapiens, бо сколоти вже були здатні творити абстрактні поняття — мистецтво (О Дразньовський //Визвольний Шлях —1978. —2).

„Заснування“ Києва сталося бл. 25 тисяч літ до Хр. (Мізин). Отже, Київ є такий давній, як українська нація і мізинська культура. Про це немає писаних документів — про це говорить археологія. Четвертий льодовик „Würm“ (110-12 тисяч літ до Хр.) України-Оріяни не досягнув, однак клімат був тоді холодний. Довкола тундра, земля покрита мохом, лишайниками та вересом. Мисливці-мадленці горішнього палеоліту, блукаючи слідами за стадами оленів і мамутів, зупинилися на Кирилівській стоянці й там проживали доволі довго. На тому місці було знайдено кістки 67-ми мамутів.

Отже, ґрунтуючись на досі переведених археологічних дослідженнях, Кирилівську стоянку в Києві та її мешканців-мадленців треба вважати першими поселенцями, перших пракиян — засновників Києва.

За часом такої ж приблизно давнини було стійбище Протаського Яру, урочища поблизу Байкового цвинтаря під Батисвою горою, стоянка в урочищі Перетічок і ін. Скільки ж тисячоліть

там безперервно жили люди? А вже неолітняни (неоліт 5.000-1.800 літ до Хр.) рясно покрили своїми селищами сучасний Київ. Їх житла розкопані у районі Совок, на Лисій горі, на Солом'янці, у Пирогові біля Чапаївки, в районі Оболоні на Пріорці в Микитівській Слобідці, у Вігорівщині й інших.

Жили тодішні кияни й в печерах дніпровських круч, у самому Києві — на схилах Кирилівських висот і в районі Печерська на Звіринці, на Лисій горі і ін.

Місцевість Києва приваблювала до себе людей особливими життєвими вигодами. В лісах було багато звірини, у Дніпрі — риби, у плавнях — пташні, у бортях повно меду, тому й у Пракиєві було людно.

В ті часи наші прапредки почали обробляти й землю, стаючи хліборобами (черепок посудини одного зі стійбищ Києва, на якому зберігся відбиток зернини ячменю з 4 тисячоліття до Хр.).

Уже тоді на Правобережній Україні пишним квітом розцвіла хліборобська культура «трипільців». На терені Києва викрито чимало їх селищ, що свідчить, що Пракиїв був тоді вже густо заселений (В. Хвойка). III і II тисячоліття характеризується переходом від каменя до міді й бронзи.

За бронзової ери територія Пракиєва залюднювалася ще густіше. На Замковій горі — Киселівці, на Подолі та на горі Старокиївській.

На початку I тисячоліття до Хр. з'явилося залізо, що зробило справжній переворот в побуті нашого народу й киян (Сколотська доба). Крім речового археологічного матеріалу знайдено два міцно укріплені городища — Хотівське з рештками сколотської матеріальної культури десь із VII ст. до Хр. і Ходосівське — одноліток першого.

У 60 роках I тисячоліття по Хр. на Київських горах з'явився святий апостол Андрій. Він благословив ті гори, напевно, не пусті, а залюднені. Й сказав своїм учням: «Бачите гори оці? На цих горах возсіяє благодать Божа, буде город великий і воздвигне Бог багато церков. І Зійшов на гори, благословив їх і поставив хрест і помолвився Богу». (Нестор).

Київ завдячує своїм розвитком як столиця антів-полян і русичів своєму географічному положенню на перехресті водних і сухопутних шляхів. В околиці Києва сходилися три великі ріки: Дніпро, Прип'ять і Десна, що в'язали багато племен антських (руських), слов'янських і фінських. Водний шлях лучив Балтицьке море з Чорним, а сухопутний — Франконию з Алтаєм (Китай і Індія).

У Києві концентрувалася торгівля усього тодішнього культурного світу. Був час, що Київ був другим містом по Константинополі. М. Брайчевський про Київ висловився так: «Немає скільки-небудь значного періоду в історії Києва, який не був би

так чи інакше представлений на території нашого міста. Отже, археологія Києва розгортає перед нами повну картину історії середньодніпровських племен — від першої появи людини за доби верхнього палеоліту аж до часів, коли починається історія Києва”.

Русь і болгари

Прокопій Кесарійський, який брав участь у поході Белізарія на Персію, у першій половині VI ст. по Хр. описав племена й народи, які замешкували Іран і Центральну Азію. Він докладно досліджував їх, бо нарахував їх аж 44. Найдавніші з них, які він назвав, були: медійці, партіяни, бактрійці, согдійці, арійці, ефталіти (гуни й болгари), хорезмійці та багато інших.

Німецький вчений Цеус каже, що також турки, які зайняли Анатолію, були походження партянського, тобто були сколотами, але під тиском арабів прийняли іслам а з ним письмо й частинно мову.

Гуни та їх відлам — болгари, перебуваючи довгі віки в Монголії, на границі Китаю, децю змішалися з ними й витворили той тип туранської людини, що й до сьогодні там живе (в Центральній Азії). Гуни, коли прийшли на Волгу в IV ст. по Хр., про що була вже згадка, через опір алян, гетів-готів й антів затрималися, тоді від них відлучилася якась частина болгар, перейшла над середню Волгу й долишню Каму й там заснували свою державу із столицею, яку назвали також Болгар.

Інша частина тих болгар (кутургурі, утургурі й оногурі) залишилися жити на лівім березі Дону. Тут їх князь Грод у 432 р. по Хр. прийняв християнство й наказав понизити срібних богів своїх одноплемінників за що болгари його вбили.

В роках 551-559 по Хр. племенем кутургурів правив цар Синдалк, що з доручення Візантії часто нищив селища одноплемінників на північному узбережжю Озійського моря. Нищив він ці землі тому, що цар утургурів Хініял спільно з антами часто нападав на Візантію.

У 568 р. по Хр. в тих околицях появилася нове воєвничче плем'я аварів-обрів під проводом їхнього царя Баяна і часово оволоділи болгарськими племенами. По відході обрив-аварів на захід, куди подалася головна орда (частина їх залишилася у Дагестані на Півкавказзі), болгарські племена почали хилитися до упадку, тим паче, коли їх цар Курбат* в 668 р. по Хр. передав владу над ордою своїм п'ятом синам. Він заповів їм не ділитися, а триматися разом, але воно не так сталосся. Перший син — Батбай — залишився на спадщинних землях батька, другий —

* За археологом Міллером — Курбат.

Катраг — поселився за Доном (на правім березі), а третій — Аспарух — осів біля теперішньої Одеси, але тільки на короткий час, бо перейшовши Дунай, подався до Тракії і там дав початок Болгарії 681 р. по Хр.* Четвертий син подався в аварську (вже тоді) Паннонію, а п'ятий забрів аж в околиці Равенни в Італії.

Цар чи хан Аспарух, перейшовши Дунай, оволодів територіями теперішньої Болгарії, де застав антсько-слов'янські племена, з якими пришельці змішалися і в короткому часі болгари послов'янилися. Однак частина тих антослов'ян перейшла Дунай і подалася аж на нашу Сіверщину, де й осіла. Усі інші болгарські племена злилися з місцевим населенням, оскільки їхні мови й звичаї не дуже різнилися від місцевих.

У 813 р. по Хр. болгарський хан Крум і наддніпрянські русичі облягли Константинопіль, про що написав Г. Амартола. Тільки смерть Крума в 814 р. врятувала Царгород від загибелі. В Константинополі став імператором Лев Вірменин. Він зобов'язався платити Ормутагові, синові Крума, щорічну данину й погодився на корисний для болгарів торговий договір.

Син Ормутага Борис I (852-889 рр.), користаючи з війни греків із сарацинами, разом із русичами під проводом князя Аскольда напали на Константинопіль. Заскочені греки згодилися на корисний для переможців торговельний договір, а русичам, крім договору, дали великий викуп.

У 864 р. Борис із допомогою русичів знову виправився на Грецію. У першій фазі війни Борис переміг греків, але на зворотній дорозі до Болгарії на нього із засідки вдарив імператор Михайл III, і хоча не цілком переміг Бориса, та все-таки Борис був примушений: 1) Прийняти християнство з Візантії замість із Риму, з яким уже домовився було вправді у слов'янському обряді; 2) Борис дістав титул царя; 3) Дістав окремий патріархат, хоч залежний від візантійського патріарха Фотія; 4) Підписав корисний торговельний договір із Константинополем, взамін за це мусів віддати свого сина Симеона як закладника, знищити боярську опозицію, яка була вороже наставлена супроти греків і скласти присягу, що дотримається підписаного договору. (В. Златарски. „Історія болгарської держави“). У тій виправі загинув син Аскольда, про що є згадка в Никонівському літописі.

В 866 р. по Хр.** Русь під проводом Аскольда вдруге напала на Константинопіль. Похід закінчився подібним договором, як і з царем Борисом, про що написав патріарх Фотій в обіжнику. Аскольд із військом прийняв християнство. До Києва виїхав єпископ зі священниками, а Русь дістала вигідний торговельний договір із Константинополем (Photii Epistolae XIV). Це було,

* За археологом Міллером — 679 р. по Хр.

** М. Брайчевський („Хрещення від Аскольда“) подає рік 860 по Хр., коли було ІІІ хрещення Українц.

властиво, друге хрищення Русі, про яке є згадка в історії Візантії (перше було в I ст. по Хр. святого апостола Андрія).

Цар Борис 889 р. зрікся престолу на користь сина Володимира, що не був зв'язаний присягою проти греків. А оскільки греки зажадали, щоб літургію відправляли грецькою мовою, якої болгари не розуміли, то вони збунтувалися і повернулися до поганства. У зв'язку з тим вибухнуло повстання, яке очолив Володимир, що й загинув у 893 р. по Хр. До влади прийшов брат Володимира Симеон (893-927 рр. по Хр.), вихований у Константинополі, де засвоїв грецьку мову, вінську науку й дипломатію. Він привернув християнство, реорганізував армію на грецький лад, але присяги вірності скласти не захотів. За те греки замкнули свої ринки для болгар (Г.Острогорський, «Історія Візантійської держави»).

Симеон розпочав нову війну з греками. Він 894 р. розгромив грецьку армію, а для дальшого ведення війни нав'язав приязнь з Олегом, князем Русі. Цю приязнь скріплено шлюбом Олени, сестринниці Симеона з Ігорем, майбутнім володарем Русі в 904 р. по Хр. Обидва володарі — Симеон і Олег — перемогли греків, а границі Болгарії пересунули далеко на південний схід. Ці границі позначено камінними стовпами. На однім із них, який знайшли археологи, крім імені Симеона, позначено й ім'я Олега Траканського чи Тьмутороканського, що стало й доказом, що Олег не прийшов із півночі з Новгороду Великого, якого тоді ще не було (про те свідчить археологія і історик М. Артаманов), а з Новгороду Сколотського, з Криму. Олег злучив Тьмутороканську Русь із Київською, підкорив русько-слов'янські племена: сіверян, деревлян, дреговичів і словенів аж по Фінську затоку, збудував Новгород Великий, який від того часу платив данину Києву (300 гривень щорічно). З цього походу на Константинопіль Олег, вертаючись через Плесков, столицю Болгарії (до 921 р. по Хр.), привіз сестринку Симеона Олену як наречену для Ігоря, отже, не із Пекова, якого ще на світі не було, а з Плескова (Псков заснувала Олена вже як регентка Русі).

По смерті імператора Олександра 913 р. владу в Константинополі перебрала регенційна рада в імені малолітнього Константина. Симеон виправився на Константинопіль з великою армією не для того, щоб його знищити, а щоб вимогти на греках: 1) Власну коронацію в св. Софії; 2) Незалежний патріархат слов'янського обряду святих Кирила й Методія для Болгарії; 3) Царевич Константин, коли доросте, одружитися з дочкою царя Симеона (Г.Острогорський, «Історія Візантійської держави») і В. Златарски, «Історія Болгарської держави»).

В тім поході на Константинопіль брав участь і князь Олег, який, повертаючись у Київ, загинув від отрутної стріли печенігів над Дніпровими порогами. Це вперше в нашій історії на наших землях появилася печеніги.

Щодо Олени, то вона привезла зі собою у Київ єпископа Григорія, свого брата Малка, священників, церковні книги слов'янського обряду та ін. («Якимівський літопис»). Охрестився тоді князь Ігор і його найближчі. Про цю подію арабські історики говорять, що Русь охрестилася у слов'янському обряді, про це згадав і папа Іван XIII (965-972 рр.), що Русь є охрищена й має свій обряд.

По смерті Олега греки напустили на Симеона сербів, а регентка Зоя, мати Константина, зламала договір із 913 р. Та Симеон переміг греків і зайняв цілий Балканський півострів. До влади в Константинополі прийшов Роман Лекапин (пізніше імператор), який 926 р. переміг Симеона, котрий роком пізніше помер. До влади в Болгарії прийшов Петро, син Симеона, якому греки признали царський титул, самостійний патріархат, дуже корисний торговельний договір, викуп й онучку імператора за жінку — тільки за те, щоб Петро зрікся союзу з Ігорем. У тому часі серби прийняли християнство з Царгороду, ставши сателітом Греції, мали завдання шахувати болгарів від заходу. Це сталося у роках 928-929 по Хр.

Русь й обри-авари

Обри-авари прийняли свою назву від імені хана Авара, з яким прийшли із середньо-азійських степів в Європу. Обрами назвав їх наш літописець Нестор. Мабуть, це їхня справжня назва. Авари чи обри не були монголами, але й не були чистокровними скотами, бо за тисячоліття вони дуже перемішалися з азійськими племенами*. Прийшовши на Підкавказзя у силі приблизно двох туменів (20 тисяч їздців) зі своїми родинами й стадами, злилися з племенем уйгурів. У часі їхнього приходу на Підкавказзя жило дуже багато різних племен. Про це свідчить Страбон у своїй «Географії», де каже, що там було 70 різних племен, а Пліній (24-79 рр. по Хр.) зазначає, що коли римські купці виправлялися на Підкавказзя, то брали зі собою 80 перекладачів із різних мов. Між ними, що їх перелічив Страбон, були різні племена: хозари, буші, сали, сармати, амазони, пинчі, хусти, лехи та багато інших.

Обри, опинившись на північно-східних схилах Кавказу, увійшли в порозуміння з Візантією, зокрема з імператором Юстиніаном (483-565 рр.), який за традицією візантійської дипломатії намовив їх ударити зі сходу на антів, що в той час дуже загрожували Візантії. Філософією Юстиніяна було: «Переможуть обри антів — добре, переможуть анти обрив — теж добре, бо обидва вони вороги греків, а в боротьбі вони знесиляться, що вийде на користь Візантії».

* З обрами прийшли гарувати з Арахозії, що над Індом — гарувати — наши хорувати)

Про боротьбу аварів з антами написав Менандер. Він каже, „що авари в першому наступі зайняли Південну Україну — Антію, але їх досвід був тяжкий і прикрий“, бо обри полюблили грабунок, щоб легким коштом наживитися, тому й скоро пересувалися над Дунай та зацікавилися радше Візантією (де було що грабувати), а опісля — Франконією.

Але через те, що анти в той час були найбільшою загрозою для Візантії (чинили постійні наїзди) імператор Юстиніян таки намовив обрів до другого походу на антів і навіть власною фльо-тою переправив їхню велетенську армію через Дунай. Але й цей похід закінчився невдачею, бо обри зі страху перед антами перебігли на бік Візантії, зайнявши Паннонію у 567 р. по Хр. В Паннонії крім слов'ян жили гепіди.

Менандер подає, що коли аварські послы зажадали незапеченої капітуляції антів, то анти їм відповіли: „Чи існують під сонцем у всьому світі люди, що відважились би підкорити такий могутній нарід як ми? Ми звикли підкорювати інші народи, але не погодимося з тим, щоб хтось нас поневолював. У цьому ми непохитні, доки існують війни й мечі“. Так відповіли анти — нащадки царських сколотів-роксолян.

У Паннонії, крім гепідів, обри 568 р. розбили лонгобардів й опанували країну аж по Альпи. За їх допомогою Юстиніян I завоював болгарів та слов'ян на долішньому Дунаю.

З часом обри розселися на місці гунів і на Закарпаттю. Над Тисою (на схід від Буди) заснували свою столицю — Обру — й проголосили свій каганат. Звідси тримали під своєю контролею теперішній Ужоцький перевал і шлях у Галичину та Білу Хорватію. Обри зайняли Моравію і чеські землі по ріку Велтву, де підкорили чеських дудлебів над якими дуже знущалися. Підкорили собі паннонських слов'ян. За хронікою франконського монаха Фредірігарія „*Historia Francorum*“ — обр зі своїм конем наприкінці листопада щороку йшов зимувати до слов'ян. Господар-слов'янин мусів кормити своїм сіном і вівсом обрського коня, сам спав на землі, а обр — на постелі. Обр їв ліпшу їжу, а господар мусів коритися, щоб не сталося щось гіршого з ним, його родиною чи його майном. Хлопчиків, народжених від обрів, вони по трьох роках забирали й виховували на обрів-яничарів. Так обри поповнювали свою армію синами слов'янок. Грецький історик Менандер описав нам вигляд послів-обрів під проводом Кандиха, які в 556 р. по Хр. явилися у Царгороді. Він розповідає, що коли Кандих з'явився на вулицях Константинополя, то юрми греків збіглися й оглядали їх, як циркових мавп. Обри мали густе вовнисте волосся, заплетене в чотири коси, що сягали пояса. На головах носили островерхі баранячі шапки, верх яких був загнутий до переду. Вдягалися у баранячі, змашчені лоєм кожухи, довгі до колін, баранячі штани, а на ногах — рід постолів і смер-

дючі онучі. Замість сорочок — змашені лоєм кожухи з молодих ягнят. Ті посли так смерділи лоєм, що греки затикали собі носи. Нічого дивного, що такі „культурні“ обри запрягали дудлебок до возів замість коней, а дудлебки вмирили з виснаження, а своїх чоловіків не зраджували, в крайньому разі спалювали власну хату, де спав обр і самі кидалися у вогонь. Обри боялися їх, бо за смерть дудлебської дівчини їм мстилися їхні подруги.

Обрське лихоліття принесло великі зміни на опанованих ними теренах. Частина білих хорватів покинула верхів'я Посяння і подалася на південний захід у сучасну Хорватію (Гараватію) — частина відійшла на захід, на терени сучасної Чехії, а частина переселилася аж над Дніпро в лісостепову зону, де жили поляни (М. Аркас).

Обри не були однорідним плем'ям чи народом. Вони частинно склалися зі завойованих ними підкавказьких племен, як лехи, хусти (що осіли на Закарпатті), сармати й ін.

На зламі шосто-сьомого століть обри під проводом свого кагана Баяна оволоділи слов'янськими племенами від Дунаю по Балтицьке море. Це була на той час чи не найбільша потуга в Європі, якої боялися навіть Візантія, котра платила їм данину.

В цей час на північ від Карпат (західніх) у басейнах Висли-Одри жили: поляни над Вартою (басейн Одри), куяв'яни (чи киев'яни) жили над Бзурою (басейн. Висли), біловачі (висляни) над горішньою Вислою по лівім її березі, між Карпатами й Вислою жили рештки білих хорватів, судомиряни жили на лівім березі Висли, на схід від біловачів у гірлі ріки Сяну, любляни між Вислою і Вепром, дуліби — по обох боках Бугу. Всі ті племена були русько-скототського походження.

По смерті Баяна в 617 р. по Хр. потуга обрів під ударами місцевих племен, антів і від півдня болгар, почасти від зледащіння самих обрів почала хилитися до упадку. Остаточного удару завдав їм Карло Великий у трьох походах 791, 795, 796 рр. по Хр.

У час володарювання Баяна плем'я лехів, що прийшло з обрами з Підкавказзя, поселилося над р. Вартою, на землях, які зайняли поляни ще в V столітті по Хр. Розбиті Карлом Великим обри осіли над річкою, яку згодом назвали Оброю (лівий доплив Варти), а решту Карл розселив у долішній і горішній Австрії.

Лехи (чи ляхи), обри й поляни за одне-два століття змішалися і витворили гугнаву (таку, що говорять у ніс) польську мову з „А“ (он), „Е“ (ен) і „RZ“* на руській базі. Згодом ті три племена дали початок Великопольщі (Познанщина). З решти завойованих ними роксолянських племен злучили вже за Мешка I

* Для прикладу укр. мука (борошно) — по-польськи така (чит. монка), укр. мука (мучити) — по-польськи тєка (чит. менка), укр. ріпа — по-польськи гзера (чит. ржена)

як Малополющу (висяни, частинно західні білі хорвати (лемки)*, судомиряни, любляни й ін.). По перемозі п'ястів над попелянами, нащадок п'ястів Мешко I-й, як перший історичний князь лехів-полян, вирінув на кін історії у 960 р. по Хр.

До того часу про них не згадують ні римські, ні грецькі історики чи літописи, бо до приходу обрив їх у Центральній Європі не було (Н. Paszkiewicz. „Polska i jej dorobek dziejowy”).

В часі володіння обрив на землях теперішньої Великопольщі (Познань, Гнєзно, Крушвіца) з тих земель, уникаючи насильства обрив, вийшли на північний схід пинчі, що поселилися над Прип'яттю, радилічі осіли між Дніпром і Десною, даючи початок білорусам (на північ від сіверян), і в'ятичі, що осіли над горішньою Окою на землях угро-фінів, що згодом дали початок московському народові.

Русь (Київська й Тьмутороканська) і хозари

Історія хозар і досі добре не в'яснена, та все-таки хозари, поза своєю верхівкою, були орійсько-сколотського походження.

Приблизно в 640 р. по Хр. хозари перемогли останки болгар (чорних) і заснували свою власну державу над нижньою Волгою, зайнявши землі ослаблених алян і аорсів з їх столицею у дельті Волги, що мала назву Ітіль. Над хозарами, від першої їх появи, володіла жидівська верхівка, яка жила дуже приховано й відокремлено від решти хозарських племен. Їхні палати були на одному з островів у дельті Волги, вони мали окрему армію з 12 тисяч воїнів, яка їх охороняла.

У жидівських істориків панує погляд, що та верхівка походила з Месопотамії як нащадки тих жидів, що в 586 р. до Хр. Навуходоносор забрав у полон з Юдеї. Цар Кир звільнив їх із неволі й дозволив вернутися у Палестину, але вернули тільки два неповні племена Юди й Веніяміна, а решта ізраїльських племен, що їх забрав Саргон II наприкінці VIII ст. до Хр. (Ізраїль), залишилася у Месопотамії.

Коли археолог Ростовцев розкопав у Месопотамії старовинну сколотську твердиню Дура-Европос над середнім Ефратом, то там також знайшов руїни численних синагог (одну перевезено як музейний експонат до Ізраїля). З того зроблено висновок, що між сколотами й жидами були дружні відносини.

Жидівська верхівка, чи їхній каганат, появлялися публічно раз на рік. Решта племен, поза верхівкою, були поганями, які мали різну віру й богів.

* Поляки аже за часів Мешка I навезли на землі Західних Хорватів мазурів із Мазовії

Своє володіння хозарські кагани поширили від Каспійського моря, враховуючи й східне його побережжя аж до Озівського моря разом із Таманським півостровом та значною частиною Криму, так звану Рос-Тархан або Тьмутороканську Русь. На північному заході, у волзькій басейні, хозари підкорили всі племена аж до Балтик.

Самі хозари, як азійські чи кавказькі скоти, були войовничі, але, мабуть, під впливом своєї верхівки, дуже толерантні до місцевих князів, як також до їхніх релігій. Їх передовсім цікавили податки. Вони накладали невелику данину на підкорені племена, бо були зайдами, що прийшли й жили на ското-роксолянській землі. Про данину в Криму ніколи не згадується, можливо, вони жили з Тьмутороканською Руссю по-сусідськи, так як із Візантією. Наш літописець згадує, що до 859 р. хозарам платили данину поляни, сіверяни, в'ятичі й радимичі, а на півночі — муром, мер'ю, весь, голоядь, а можливо, кривичі й словени.

Хозари полишали зфедерованим племенам їхню мову, релігію, звичаї і їхню верхівку включно з князями й, крім мінімальної данини, не вимагали нічого більше. Самі хозари займалися торгівлею, скотарством і частинно сільським господарством. Хозари на спілку з тьмутороканською руською армією у 764 р. ходили походом на арабів, яких розбили й пригнали незліченні стада худоби, табуни коней і багато полонених. Тоді до Хозарії прилучили портові міста над західними берегами Каспію, славні своїми виноградниками порти Семендер і Дербент.

Київська Русь по звільненні від хозарів за володіння Аскольда й Дира звернула свою торгівлю також на схід до Ітилю замість Константинополя.

Не менше значення від торгівлі мала хозарська держава як забороло проти азійських орд. Ціле VIII і частина IX століть, поки Хозарія була в повній силі, на причорноморських степах усе заспокоїлось настільки, що русько-роксолянські племена мали час і змогу зорганізувати свої держави, й коли цей спокій потривав би ще одне століття, наші предки повністю опанували б узбережжя Чорного моря, як колись скоти.

Як довго хозари (не їх верхівка) мали поганську віру, так довго в суспільному співжитті русичів і хозарів не було ніякої різниці, вони мали подібні звичаї, богів і мову.

Але прийняття хозарами юдейської віри між 786-809 рр. викликало охолодження відносин між зфедерованими племенами, що не хотіли полишати давніх богів і звичаїв, бо юдейська віра змушувала хозарів не їсти свинини, обрізуватися, святкувати суботу, вивчати новий обряд і закон — усе те відчувувало русичів від них.

Також і між самими хозарськими племенами це викликало 23-літню „домашню” війну (786-809 рр.) — між прихильниками юдаїзму й кабарамі — трьома великими племенами: кабарів-

старовірів (кабар — кроква на дасі). Кабарн. програючи, покликали на поміч племена мадярів, що жили в сьгоднішній Башкирії — між Волгою, Камою і Білою та Уралом. Мадяри, тюркське плем'я, що складалося з двох племен — „Ене“ і „Дярмонт“ — могли виставити армію з 20 тисяч кіннотників.

Кабарн з мадярами почали перемагати. Тоді юдейська партія з каганом на чолі покликала на поміч орду печенегів, що жила над рікою Сир-Дарією і складалася з 8-ми племен. Вони в минулому (у 2.200-1.900 рр. до Хр.) вийшли з Праукраїни й подалися у Центральну Азію. Там змішалися з автохтонами, дещо змінили звичаї і мову. Печеніги, ставши номадами, займалися випасом худоби, коней і овець. Вони прийшли на допомогу юдейській партії, перемогли кабарів із мадярами й вигнали їх. Мадяри осіли на південь від Дону (бл. 800 р. по Хр.), а, опісля під напором Тьмутороканської Русі подалися в „Ателькузу“, тобто землі між Серетом і Дністром, на землі наших улчів і тиверців, яким поновили міста й християнські святині в роках 830-895. Тиверці й улчі були християнами ще з-перед Нікейського собору 325 р. до Хр. (апостоля Филиппа).

Улчі й тиверці не витримали напору диких мадярів, подалися на північний захід, а по відпливі мадярів у Паннонію у 895 р. вернулися на свої споконвічні місця.

Печеніги, вийшовши з Хозарії, осіли між Доном і Дніпром, відтінаючи на одне століття Тьмутороканську Русь від Київської.

Перський хроністр Фарх-ад Дин говорить, що хозари в VII столітті по Хр. прийняли письмо від тьмутороканських русів і пишуть зліва на право, але літери у словах не злучують. Цю абетку дещо змінив і доповнив Константин-Кирило і вона стала зватися кирилицею, якою перекладено Євангелію і всі богослужбові книги, якими опісля послуговувалися між усіма слов'янами.

Вже в 732 р. грецький імператор Лев III оженив свого сина із сестрою хозарського кагана, який дозволив грецькому патріархові оснувати в Доросі на Криму архієпископство із сімома єпископами в Тьмутороканській Русі, думаючи, що із допомогою християнства згречить цілу країну, але воно так не сталося, як бажалося грекам, бо Тьмутороканська Русь, звільнившись 790 р. від залежності хозарського кагана (з васалія стала союзником), домагалася від Константинополя своєї самостійної Церкви за свого князя Бравліна (855-862 рр.).

Тьмутороканська Русь — це продовження Босфорського царства зі столицею у Новгороді Сколотським, під проводом Бравліна здобула Судак (Сурож), де рядив хозарський намісник Ю. Тархар, опісля Теодосію, Пантікапей (Керч) і Корсунь. Він став паном не тільки Криму, а й Таманського півострова, куди згодом перенесено столицю Тьмутороканської Русі. На карті Птолемея правобіч ріки Молочної (Герр) жили тракани (плем'я сарматів).

яке перенеслося на Таманський півострів, де оснували місто Тракану, від якого цілий півострів названо Траканією. Хозари називали Траканію „Тама-тарха” — Таманське королівство, і від того — наше „Тьмуторокань”.

Щодо уличів і тиверців, які були нащадками агатирсів, гетів-готів, роксолян-антів, то вони були союзниками Київської Русі і посередниками („толковинами”) між нею і Константинополем. Оба племена творили федерацію і боронили свою незалежність від Києва й мадярів, а маючи сильну армію, тримали також печенігів на лівому боці Дніпра. Їхньою столицею був Пересічен. Тиверці жили між Богом і Дністром, уличі між Дністром і Прутом, вели торгівлю з Царгородом. Багато з них знало грецьку мову, тому й були „толковини”. Карпати постачали їм хутра, дерево, сіль, віск, мед, а решта країни — збіжжя, худобу, а все те мало великий попит у Царгороді. Через їх територію Київська Русь мала Дніпром і сушею зв’язок із Константинополем.

За часів Олега оба племена помагали йому в походах на Царгород, але ситуація змінилася за Ігоря, який захотів підкорити їх Києві. Свинальд воював із ними чотири роки, здобув Пересічен і врешті змусив їх платити данину Києву. Але це не була добра розв’язка, тому що уличі, як і за нападу мадярів, подалися угору Богом на Волинь, а тиверці — вздовж Дністра в Галичину, а на їх місце прийшли печеніги (4 племена з Лівобережжя) й перетяли зв’язок Києва з Чорним морем і заатакували Київ із півдня. Тоді в Києві зрозуміли помилку, що коштувала Києву великих жертв у людях і майні: смерть Святослава і цілої армії 972 р. на Дніпрових порогах, грабунок Південної Київщини аж до 1037 р. по Хр. (печеніги тоді мали 8 племен по 5 родів — разом сорок родів, що могли виставити кінну армію у 40 тисяч вершників), союз печенігів з Царгородом проти Русі на довгі літа. За цей час вони так збагатіли, що перський географ Гудуаль Алям написав про них: „Причорноморські печеніги мали великі стада коней, худоби й овець, золотий і срібний посуд, срібні пояси, сріблом і золотом викладену зброю й упряж коней”. Осередком їх держави Пачинакії був Великий Луг. Усе це було з пограбованого майна русичів і проданих у неволю руських колоністів у Царгороді.

За часів Ольги майже вся торгівля Русі — України була спрямована в Хозарію і Болгарію, бо шлях Дніпром в Царгород був перетятий печенігами.

У Константинополі відчули це дуже боляче, бо ціни на продукти, які приходили з Русі-України, пішли дуже вгору.

Торгівля з Ітилем відбувалася Десною-Окою-Волгою — це був шлях довший, але безпечний.

Ольга 957 р. приїхала до Царгороду, прийняла християнство, її дуже вітали й обдарували при від’їзді. Але Ольга не захотіла прийняти для решти Русі християнства з Царгороду, а вислала

послів до Німеччини. Щоб тому перешкодити, грецька дипломатія знову використала Свинальда та підслала йому на допомогу херсонця Калокира з великими дарами. Молодого й недосвіченого Святослава так обмотали, що той, не слухаючи матері Ольги, зібрав велику армію (60 тисяч воїнів) заатакував камських болгар 964 р., а згодом 965 р. — хозар.

Святослав удруге з великою армією виправився Дніпром, Чорним й Озівським морем і Доном, де була потужня твердиня Саркел (Біла Вежа), яку він здобув, опісля розбив армію хозарів. У боротьбі згинув останній каган Йосиф.

Святослав здобув і знищив Ітиль та великі торговельні центри касогів Берду й Семендер. Забрав багато хозарів у полон, велику здобич і все те привіз на Русь. Ні в часі походу, ні в повороті печеніги, союзники греків, йому не перешкождали.

На Русі з того часу появилися синьоокі блондини визнавці, Мойсея — ашкенази — караїми. Нерозважний крок Святослава, що не послухав матері, відкрив низовинну браму з Центральної Азії в Україну для пізніших диких орд: половців, торків і 1238 р. — татарів.

На тому не скінчилося. Святослав, замість знищити орду печенігів, намовлений агентами Константинополя (Свинальд-Калокир) подався у Болгарію, щоб знищити ще одного природнього союзника Русі-України проти Константинополя.

А Русь-Україна й Болгарія могли на довгі роки тримати в залежності від себе перфідний, імперіялістичний і руйніницький Константинопіль. У Константинополі й на царськім дворі, ще від Константина, жило переконання і повір'я, що кожний імператор-кесар є володарем і власником усього знаного світу й всіх людей (християн), очевидно, „з волі“ самого Бога.

Святослав, побитий греками в Болгарії, загинув на своїй землі від рук печенігів, союзників Царгороду, загубивши не тільки своє молоде життя (32 роки), а й життя тисяч хоробрих русичів. І, може, в останній хвилині свого короткого й геройського життя пригадалися йому віщі слова люблячої матері, святої Ольги, яка крізь сльози промовляла: „Сину, чужої землі шукаєш, а свою втратиш враз із головою!“.

Решту нашої історії (ліпше чи гірше опрацьованої) знайде читач у підручниках нашої історії, численних авторів.

Дванадцять Христових апостолів
перемогли всіх Неронів світу!

Християнство в Україні

Видання цієї праці припізнилося. За цей час наспів 1988 р. і ми українці діждалися великої річниці в нашому національно-релігійному житті — 1.000-ліття офіційного хрищення Руси-України.

У цій праці згадані майже всі вірування і релігії наших прапредків — самарів-оріян-сколотів, то не від речі буде, хоч коротко, сказати про Творця єдино правдивої, спасенної християнської віри, що з волі люблячого нас Отця Вседержителя зістала нам об'явлена Його Єдинородним Сином — Ісусом Христом.

Святий Іван, улюблений учень Ісуса Христа, у Пролозі до своєї IV, доповнюючої, Євангелії записав: «І слово стало тілом й оселилося між нами, й ми бачили Його славу — славу Єдинородного від Отця, повного благодати та істини».

Його зачаття було противне законам природи, бо народила Його Діва, й не в палаті, а в убогій яскні. Він жив в убожестві, вихований у тайні. Раз тільки, як немовля, покинув границі своєї батьківщини. Не мав багатства, ні влади, не ходив до школи й не був нічим учнем, його найближчі були вбогі й прості. Будучи немовлям налякав царя Ірода, як хлопчина — мудрістю своєю здивував учених книжників. Як муж — проповідував Добру Новину, мав силу над законами природи — творив чуда: ходив по морю, словом утихомірював буйні вітри й бурі, помножував хліб, воду перемінював на вино, оздоровляв без ліків, зціляв прокажених і паралітиків, сліпим повертав зір, глухим — слух, німим — мову, виганяв бісів, воскрешав мертвих, а за свої послуги не брав плати!

Не написав ні одної книги, а одначе, й найбільша бібліотека світу не вмістила б книг, написаних про Нього. Не уложив ні одної пісні, але став темою більше пісень, аніж змогли б скомпонувати всі композитори разом, не заснував ніякої школи, але учнів Його не вмістили б всі університети світу. Не був ні медиком, ні психіатром, але вилікував більше зболілих сердець і душ, ніж усі лікарі світу. Ніколи не був полководцем, не покликав під свій стяг ні одного воїна, але жоден вождь не командував стількома охотниками, як Він. Мільйони бунтарів без пострілу піддавалися Йому й каляли, а він їм прощав.

Всі забурення, болі, хвороби й ворожнечі повертає у лад, гармонію і порядок.

Великі й славні мужі з'являлися на землі й щезали. А Він як у минулому, так і сьогодні, по всі дні був і буде живим знаком протиріччя. Він є люблений або хулений, але все живий.

Жодна жива істота під сонцем не є така жива, як Ісус. І боротьба навколо цього Знаку Протириччя продовжуватиметься, доки на цій землі житимуть люди.

Прод не міг його знайти й вбити, диявол не міг спокусити, смерть не могла його знищити, а гріб вдержати. Будучи найбагатшим — жив у добровільнім убожестві, бо ні ясла, в яких його сповито, ні човен, в якому плавав, ні осел, на якому в'їхав в Єрусалим, ні навіть гріб, в який покладено Його пресвяте тіло, не належали Йому...

В останні години Його земного життя майже всі Його покинули, а Він за всіх молився і просив їм прощення в Отця, як тим, що не знають, що чинять.

До своїх прийшов — і свої не прийняли Його. Але тим, що коли-небудь визнали Його, — дав змогу назватися Божими дітьми. Він єдиний досконалий і милосердний.

Невинним будучи, перетерпів смерть у найстрашніших муках.

Приніс нам найбільшу любов, бо для Нього душа найнужденнішого раба вартувала більше, як усі скарби цього світу. Приніс зрівняння чоловіка з жінкою, яку поставив на п'єдестал людщини, а всіх нас передав в опіку своєї Пресвятої і Пречистої Матері, що її „ублажають усі роди“ у світі.

На останнім суді не питатиме нас за наші провини-гріхи, а тільки спитає, які діла милосердя ми зробили для Його найменшого брата?

Наказав нам не збирати собі земних скарбів, а збирати скарби наших добрих вчинків — вчинків милосердя.

Казав нам позбутися лицемірства, фарисейства й егоїзму, а пропонував нам і наказував боротися зі злом, а добро чинити навіть особистим ворогам нашим.

От такий є наш Творець і Спаситель і така Його наука. І коли ми Його відкинемо, то чим заповнимо наше життя тут на землі? І, найважливіше, що станеться з нами на тому світі?

Ісус Христос не був сином Давида, як думали юдеї, і те Він сам виявив у дискусії з ними:

Матей (22-41-46) і Лука (20-41-44), Марко (12-34-37)

Матей — *„Коли фарисеї були окуті, Ісус спитав їх:*

— Що ви думаєте про Христа? Чий він син?

Кажуть йому:

— Давидів.

Він до них говорить:

— Як же Давид у надхненні називає його Господом, кажучи:

Господь промовив владці моєму:

Сідай праворуч мене, доки не покладу твоїх ворогів тобі під ноги.

Коли, отже, Давид його називає Господом, як він може бути його сином?

Ніхто не міг йому відповісти й слова...

Подібно в Луки й Марка:

Сказав Господь Господеві моєму:

— Сиди праворуч мене,

поки я не покладу твоїх ворогів підніжком тобі під ноги (пс. 110,1)

Юдеям казав*: „Авраам вам батько, був радий на думку, що побачить день мій — і Він бачив і зрадів. Юдеї Йому сказали: „П'ятдесят років це не маєш і ти бачив Авраама? Істинно, істинно кажу вам: „Перше, ніж був Авраам, я є“. Тут Христос-Спаситель говорить ясно сам про себе, хто Він є і який Його Рід!

Тілесно у всьому був подібний до своєї Матері Пресвятої Діви Марії, що була галилейкою (її вигляд описала Бернадетта Собіру).

У традиції, яка мала б походити від св. єв. Луки, на сході й на заході зберігся опис вигляду Христа. В листі Лентула, попередника Понтія Пилата, до сенату: „В тих часах з'явився і зараз ще живе чоловік (якщо можна звати його чоловіком) великої честі, що зветься Ісусом Христом, що його люди звать пророком правди, а його учні — Сином Божим. Він воскрешає мертвих, виліковує з усіх хворіб.

Його зріст стрункий, помірний і гарний, лице поважне, так що ті, що на нього дивляться, люблять його і поважають. Волосся має кольору горіха, рівне аж до вух, а від вух кучеряве, трохи ясніше й блискучіше, нижче плечей хвилясте, розділене посередині голови по назорейським звичаю. Чоло його рівне й спокійне, лице без зморшки й плями, прикрашене рум'янстю, ніс і уста не мають жодної хвиби. Бороду має густу, кольору волосся, не довгу, а на щоці трохи розділену. Вигляд простий і зрілий, очі сині й ясні. Коли ганить, — то він страшний, коли упоминає, то приманливий і милий. Він веселий, але поважний, деколи плакав, але ніколи не сміявся. Зріст його розвинений і простий, руки дуже гарні. В розмові поважний, скромний і маломовний, як по правді пророк його описав: „Найкращий на вроду між людськими синами“ — (пс. 45-3; Джузеппе Ріцціотті. „Життя Ісуса Христа“, 193).

Його наука — це найбільша революція усіх часів! Вона Божественна — повновладна, що показала нам, як жити, щоб сягнути ціль для якої нас створено. Вона нечувана. Перед Ним і ніким неперевершена по Ним! Головні її тези в Нагірній Проповіді — найбільш очікувані, ніколи нечувані на цілیم світі. Цілком відмінні від будь-якої іншої науки.

До Христа всі в унісон казали й вірили, що блаженство людини полягає в щасті, тобто в радості, багатстві й здоров'ї, вдоволення — у приємності, приємність — у ситості, а честь — у повазі.

* Іван 8 (56-58)

А Ісус учить, що для людини блаженство полягає у милосерді, а честь — у зневазі ради Христа — усе з розрахунком на майбутню нагороду й щастя, якому не буде кінця.

Ця потрясаюча Проповідь поставила все навпаки. „Давнє добро — це лихо, а лихо — це добро!“ (Матей 5-23,24)

Над усім тим Христос поставив любов у її двоїстим розгалуженні: до Бога й до людини-ближнього, з тим, що Бог радо відступає своє перше місце людині. Бо, як каже святий Іван у 1 Посланні: „Хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого не бачить“.

Любов, молитва, всепрощення й милосердя повинні бути досконалими, бо ведуть до досконалого Царства, що є тією дорогоцінною перлиною, яку знайшов чоловік-купець — усе продав, що мав і купив її.

Франціск з Ассізі став найдосконалішим послідовником змісту Нагірної Проповіді, проникливо, пізнавши її духа, став її виконавцем, а захоплення своє висловив в уложеній ним молитві:

О, Господи, зроби мене зяряддям Твоїого миру; Де є ненависть, дай мені ласку засіяти любов; Де кривда — прощення; Де сумнів — віру; Де безнадійність — надію; У тьмі — світло; А де смуток — радість.

О, Божественний Спасителю, дай мені ласку більше старатися про погішення інших, як про своє, розуміти інших, аніж шукати розуміння для себе; Любити більше, як бути любленим, бо даючи — ми одержуємо, коли прощаємо — нам прощається. Тільки через смерть ми народжуємося до життя вічного!

В сучасному світі всі матеріялістичні теорії й практики модерного людства можна прирівняти до євангельського блудного сина, який, пожерши батьківську працю з блудницями, сам став наймитом і пастухом поросят. Порятунок знайшов у розкаянні й повороті до дому отця, де послух і свобода творили одно й нероздільне. Чи розкається сьгоднішнє людство?

Всім тоталітарно-матеріялістичним устроєм є притаманна відсутність творчої сили, хоча їх матеріяльна потужність дуже часто є велетенська, що як лавина може знести з лиця землі навіть великі ліси та не може зростити ні одної живої рослини, бо в ній самій немає життя!

Життєдайну силу можна знайти тільки в домі Отця. Дверми, які ведуть до цього Дому, є наука Ісуса з Назарету, є Він сам, є Його катакомбна Церква, це справжнє християнство, як Його містичне тіло.

Жодна інша наука чи філософія на землі не мала, бо й не могла мати, таких високих всеобіймаючих, а разом таких простих ідеалів, такого повного світогляду, як Христова.

Христос людину й її душу поставив вище всіх вартостей на землі. Він сказав: „Яка користь людині, як світ цілий здобуде, а

занапастити власну душу?" і "Що може людина дати в заміну за свою душу?"

Отже, не матеріальні добра, а Боже царство повинно стати скарбом людини-християнина, а все інше буде йому дано.

Христос приніс нам найвищу свободу, бо він приніс нам найвищу любов — цей усміх самого Бога, що зв'язав особу людини з особою Творця. Бог мене сотворив, Бог мене знає і Він любить мене як обранця: я є єдиним для цього єдиного Сства. Бог не став чоловіком, Бог не вмер за людство, але за мене, за кожну людину зокрема. "Я думав про тебе в моїй агонії на хресті. Я пролив саме оцю краплю крові за тебе", — як чудово висловився Паскаль.

Бог перший нас полюбив. Він зійшов до нас, щоб стати одним із нас. Саме це шукання Творцем сотвореної ним істоти надає людській особі безмежної вартості, за що й людина повинна віддячитися тим самим Богові, і її девізою повинно бути: "Для Тебе, Отче святий, мій перший і мій останній віддих!"

Ця взаємність пособлятиме рости християнина: "Вас відкуплено великою ціною, не станьте рабами людей", — кличе святий Павло. "Будьте досконали, як ваш небесний Отець є досконалий", — каже Христос. Прив'яжіться до Бога, наситіться ним повністю, у Христа зодягніться, станьте одним з ним і через діяння цього прив'язання до абсолютного й вічного Добра, яким є Бог, будете повністю свободні супроти дочасних дїбр.

Живий зв'язок між Творцем і людиною є основою взаємовідносин і між людьми.

Любити ближнього, означає поважати в ньому оту свободу, що він її має від Бога. Так треба розуміти містичне тіло Христа в якому кожна клітина є самотньою і відрубною (адже смерть і спасіння є особисте), але водночас кожна клітина одержує обмін з іншими. Це повний розквіт самоти в серці єднання. І чим більше ми віддаємо себе іншим, тим більше ми є вільні, тим більше ми є собою.

Християнська любов до ближнього полягає у тому, що я люблю тебе, брате-сестро. Не тому, що ти даси мені в заміну те чи те, як при комерційному обміні, але я люблю тебе тому, що я є тобою, а ти мною через посередництво нашого спільного джерела, яким є Бог.

Оце дуже скорочений зміст двох заповідей любови на яких спирається християнство й Церква.

На землі завжди будуть люди, також і між християнами, які матимуть духа вільного й духа рабського, що ворогуватимуть між собою, але за це звинувачувати Христову науку не можна.

Сказав Христос у притчі, що диявол, позаздривши людині в щасті життя вічного, посіяв між пшеницю свій кукіль, оцю фальшиву науку, якою збаламутив багатьох. Звідси боротьба, від

якої не може відмовитися жоден справжній християнин, що повинен стати при Божих справах і за них боротися, а коли треба — за них віддати своє життя і так врятувати свою душу. Хто відмовиться від боротьби за найвищі Божі ідеали і правду, працюватиме рабом без надії, як донедавна в СРСР.

Дивлячись із двотисячолітньої перспективи на історію людства, треба ствердити з усією рішучістю, що справжнє християнство, є єдиним порятунком людства перед катастрофою, що її ніс і несе большевицький матеріалізм-комунізм, який використовує хиби не лише самого капіталізму-індивідуалізму, а й неправильне розуміння і практикування християнства.

Тому кожна людина, а насамперед християнин, повинен усвідомлювати, що в один день доведеться кожному з нас стати на суді Найсправедливішого.

Перед нами з'являться двоє дверей: на одних буде напис „Ходіте, благословенні Отця мого“, а на других „Покиньте всяку надію ви, що сюди входите!“ („Lasciate ogni speranza voi ch'entrare“ — напис над брамою пекла в „Божественній комедії“ Данте).

А тепер повернемося до ширення цієї спасенної науки Ісуса з Назарету в нашої Батьківщині-Україні.

Про наші землі та її мешканців у давнину писали: Гомер, Гіппократ, Геродот, Беросс, Тукидид, Діодор, а по Христі — Страбон, Пліній Старший і Молодший, Овідій, Помпей, П. Трог, Юстин, Тацит, Пліутарх, Птоломей, Курцій..., а в дальших віках — Марцеллін, Пріскоп, Кассіодор, Йордан, Константин Багрянородний, Комменіята й багато інших.

У XIX ст. писали німецькі історики й вчені, які хотіли підбудувати І Райх нашими гетами-готами: Нібур, Аделюнг, Моммзен, Грімм, Пеус, Маркварт, Томашек, Шафарик та Мілленгоф, якіні оспорив їхні писання.

Писали й московські вчені, щоб підбудувати свою норманську й московську теорії: Погодін, Ляницьев, Дяков, Ілловайський, Ростовцев і сотні советських учених...

Писали про нашу минувшину також наші історики й вчені: Гізель, Антонович, Костомаров, Грушевський, Томашівський, Шелухін, Щербаківський, Липа, Міллер, Курінний, Пастернак, Прицак, Дrajньювський і багато інших.

Та дуже цінні для нас (бо безсторонні!) це англійські, американські й французькі вчені, такі як: Вулліп, Піггот, Мілле, Чайлд, Прічард, Від, Крамер, Ру і багато інших.

Про християнство на наших землях писали Євсевій, Євстахій, Атанасій Олександрійський, Василій Великий, Філосторгій, Сінезій, Созомен, Фотій і десятки інших.

Отже джерел про старовинну Україну дуже багато, але й ті вичислені — це хіба і відсоток тих, що писали про наші землі й нас.

У часи Христа у Сколотії-Україні жили численні орійсько-сколотські племена, об'єднані у Сколотсько-Босфорській державі. Їх не винищили сармати (які, зрештою, і самі були сколотами), як того хотіли німці й москалі, навіть деякі наші вчені, бо якби так було, то греки й римляни записали б це у своїх працях сотні разів, але про це в них немає і згадки.

Йдучи від заходу, в той час на наших землях жили гали-бастарни, беси й білі хорвати. На північ від них жили неври, дуліби, волинняни, турпи...

На Правобережній Україні жили сколоти-орачі-хлібороби, бористени, алазони й каліпіди, пізніше уличі.

В Добруджі — Бесарабії й Молдавії (Румунії) жили агатирси, гети-готи, даки, а опісля їхні нащадки — тиверці.

На Запоріжжі й у Криму — царські сколоти — роксоляни, а в Кримських горах — таври.

В Босфорському царстві від V ст. до Хр. по IV ст. по Хр. жили: меоти-амазонки, аляни, осси, керкети, укри й дуже багато підкавказьких племен.

На Лівобережній Україні жили мелонхлени й їхні нащадки сіверяни, залішки гелонів, будинів, сколоти-кочовики, а дальше на схід — сармати, саки, хорезми, массагети, парти й інші численні орійські племена, які вийшли в давнину з Праукраїни.

З уже згаданих племен і виріс український нарід.

На північ від нас у лісах і багнах жили андрофаги-кацаби, тобто людодіди, жорстокі й дикі, угро-фіни, які, змішавшись із слов'янськими, а опісля татарськими племенами, дали початок московському народові*.

На побережжях Чорного й Озівського морів жила невелика кількість грецьких колоністів і торговців, які перебували за дозволом сколотсько-босфорських володарів, яким платили данину. Між колоністами була й невелика кількість емігрантів-жидів.

Наші прадавні городи, такі як Геррос — Кюба — Київ, Гелон — більське городище, Кам'янське, Ольвія — найбільший порт Сколотії-України, Тира, Томея, Сарміцегетуза і багато інших. У Криму й у Босфорському царстві існували багатолюдні центри, такі як Неапіль (Новгород)-Сколотський, Херсонес, Дорос, Каркіна і ін. Столиця Босфорського царства Пантікапей — Босфор — Керч, Тіратака, Німфей, Теодосія, Кітей і ін. На Таманському півострові: Фанагорія, Германоса, Патрей (де загинув святий Андрій), Кіммерій, Апатур і інші. Наші предки орійсколоти з часи матріярхату вірили в богиню „Матір-землю“, численні статуетки якої знайдено у відкопаних трипільських селищах.

* Санскритське „кацаб“ — убивця-садист, що так яскраво виявилось за останні 70 літ, коли загинуло 70 мільйонів невинних людей (жінок, дітей, старих людей і чоловіків), а в тому — понад 30 мільйонів українців!

По переході матриархату в патріархат богині перейшли в божків. Від того часу вірили у верховного бога Сварога — творця Всесвіту й всіх людей-оріїв. Сварог (Авеста) — всесильний творець, жив у третьому небі (Молочна дорога). Його дітьми були: 1) Дажбог — бог правди й податель усякого добра, творець оріярусича, тому всі русичі — це Дажбогові онуки. 2) Перун — володар грому, блискавки, дощу й урожаю, опікун воїнів. Він громив усіх ворогів. Для хліборобів Перун — це Ярило, бог урожаю, що для своєї сестри Ладі землі дає дощ й урожай. 3) Хорс — Сварожич, бог сонця і вогню. Він світлий, ясний (Авеста), а Хорезм у Центральній Азії — це його улюблена земля. 4) Лада, мати Земля — жінка Дажбога.

Діти Землі — Ладі й Дажбога: 1) Місяць — Ладо, бог молодости, любови, чарівности й вічності. 2) Велес — бог худоби. 3) Стрибог — бог буйних вітрів. 4) Купало — бог подружжя й любови. 5) Маяна (Малана) — богиня весни, відродження природи й людей. Смаргло й Мокоша — не знані, мабуть, головні боги Новгороду Великого й Полоцька.

Орії-сколоти

Орії-сколоти — це найстарший, найчесніший і найсправедливіший народ із серцем, у світі, що помагав кожному в біді — дуже милосердний.

Геродот і Страбон писали про них, що вони дуже шляхетні й хоробрі, непереможні, одчайдушні, смерті не бояться, а ранами хваляться (Святослав, козаки, воїни УПА), тверді націоналісти, патріоти. За зраду тих традицій карали смертю: згадати хоча б Анахарзіса й Скела.

Жінка Лада (анг. Лейді) у всіх оріїв-сколотів завжди була у великій пошані ще з Трипілля. Вона була опікункою роду й домашнього вогнища. Лікарка «відь-ма» (мати знання) й сестра милосердя.

З приходом християнства всі ті шляхетні прикмети Ладі перейшли на Марію — Матір Божу.

Прикмети інших богів перейшли на християнських святих: Перун — св. архистратиг Михаїл, опікун Києва й полян, Велес — св. Юрій, Купало — св. Іван і т.д.

Зрештою, в жоднім іншому християнському народі світу не залишилися стільки передісторичних традицій і звичаїв, що в нашій українській.

Яка ж старовинна, велична й гуманна, мусіла бути культура наших предків, що перетривала до сьогодні у християнській душі українця?

Палестина в час приходу Христа

Палестину до приходу юдеїв під кінець XIII ст. до Хр. замешкували орії і пелязги. Про це свідчать залишені топоніми-назви.

Від племені палістих (біблійні філістими) пішла назва землі — Палестина. Про Єрусалим говорить пророк Ісаїя: „Гвоя мати була гетитка (орійка). Сам Єрусалим — це Руса-лель, Єри-хон — це Орі-Кон, Йордан — це Ор-дун, місто Скитополіс. (Бетшан), гора Небо, самарі — Сама-зима (зимарі з Праукраїни), Галилея — територія яку заселили гали з Галичини, Акра (акрон — святиня), Назарет (місце, звідки назирали за ворогом або караванами) і т.д.

Христос, Господь, народився під кінець 748 р. по заснуванні Риму, т.б. 5-4 роки до Хр. (цю помилку зробив при перерахуванні дат сколот-гет Діонізії Малий у VI ст. по Хр.) За часів Ірода (Великого), садиста (37 р. до Хр.-4 по Хр.), вимордувано дволітніх хлопчиків в околиці Вифлеєму. Ірод як володар був клієнтом Риму, бо Палестина від 63 р. до Хр. належала до Римської імперії. Римляни залишили юдеям автономію, їхню релігію і навіть їх власних царів. Ірод за час свого володіння розбудував Єрусалим, перебудував і прикрасив єрусалимську святиню, збудував чудову палату для себе й твердиню Антонію, яку навіть римляни не могли здобути в 70 р. по Хр. Він жорстоко переслідував усіх, хто йому не корився. До царства Ірода належали: Ідумея, з якої він сам походив, Юдея, Самарія, Галилея, Перія, Трахоніда, Гілея, Десятимістя, Авілена й частина Сирії.

По смерті Ірода Палестину, згідно з його волею, розділено на чотири частини між осталими в живих його синами. Архелай одержав Ідумею, Юдеї і Самарію. Він володів тільки 2 роки. Опісля імператор Август прогнав його, а володіння передав, згідно з бажанням юдеїв, римським прокураторам. У час смерті Христа прокуратором був Понтій Пилат.

Ірод Антипа одержав від батька Галилею і Перію, Філіп володів Десятимістям, Трахонітидою й Гілеєю, а легат Риму — рештою Палестини.

У часи Христа жидаї як нарід були поділені на секти: 1) Фарисеїв (відокремлених), 2) Садукеїв — від Садока т.т. священників і левітів, 3) Сікаріїв — zelotів (ревних) і 4) Ессенів (суворий безшлюбний орден) і Простолюддя — амгарезів (нечистих, напіврабів).

По Христовім воскресінню (Христос помер 7 квітня 30 р. по Хр.) й по першій апостольській соборі в Єрусалимі в 47 р. по Хр., згідно з дорученням Христа, апостоли розійшлися навчати й христити всі народи, починаючи від Єрусалиму аж до краю світу (Євсевій, „Історія Церкви“).

Петро навчав в Єрусалимі, Палестині, Антіохії, у Малій Азії і з Гераклеї виїхав до Риму, де навчав аж до своєї мученицької смерті в 67 р. по Хр. за імператора Нерона. Іван, улюблений учень Ісуса, навчав в Єрусалимі, в Антіохії, у Малій Азії, в Єфесі, де й помер 104 р. по Хр. Яків, старший брат Івана, навчав у Палестині, де його стяв мечем Ірод Агриппа. Тома ширив християнство в Партії й Індії. Филипп — навчав у Палестині, а опісля у Гетії-Готії-Дакії. Загинув мученицькою смертю над долішнім Дунаєм. Яків Молодший, кузен Христа, навчав в Єрусалимі й Палестині. Андрій, брат Петра, проповідував у Сирії, у Понтії над берегами Чорного моря, у Босфорському царстві у Криму й у всій Сколотії. Марко, помічник Павла, секретар Петра, навчав у Кипрі, в Малій Азії, у Римі, а по смерті Петра й Павла — в Єгипті. Павло, апостол поганів, ширив християнство в Дамаску в Сирії, Арабії, Антіохії, на Кипрі, у Малій Азії, в Македонії, Іллірику в Греції, у Римі й в Іспанії.

Про решту апостолів Євсевій Памфіл (260-339 рр. по Хр.), єпископ Кесареї Палестинської у своїй „Історії Церкви“, не згадує.

Апостоли, навчаючи й ширячи Христову віру, — ні мук, ні смерті не боялися, бо вони всім серцем віддалися Христові, вони вповні вірили, будучи свідками мук і смерті Спасителя, вони бачили його на хресті і в гробі, а по трьох днях воскреслого живого. І та віра, що й вони будуть жити по їх смерті, додавали їм сили перемагати всі труднощі.

Християнство ширилося по всьому тодішньому світі, передовсім поміж найнижчою верствою Римської імперії (невільників-раби), яких у Римській імперії було 40 відсотків неку поневоленних народів і племен.

В Антіохії людей, що повірили у Христа Бога, уперше назвали християнами.

Святий апостол Андрій — христитель Сколотії-України

Святого апостола Андрія греки-ромеї назвали „первозваним“, щоб піднести свій авторитет, як також новозаложеного Константинополя на місці селища Візантії у 330 р. по Хр. — на противагу святому апостолу Петру і Риму, що сталося під кінець IV ст. по Хр., тоді Римська імперія розділилася у 395 р. на західню і східню.

Коли уважно прочитати I главу Іванової Євангелії (вірш 35-45), то первозваним міг би назвати себе Іван. Не зробив того зі скромності й тому, що він був автором IV Євангелії. Але незаперечним фактом є, що Івана любив і вирізняв Христос-

Спаситель. Іван був завжди в першій трійці. Іванові в опіку віддав свою Матір-Марію, предсказав, що він, Іван, помре своєю смертю. Святий Іван є автором найкращої четвертої Євангелії, трьох листів й одкровення.

За Євсевієм, першим істориком Церкви в IV ст. по Хр., святому апостолові Андрієві випала апостольська діяльність у Сколотії і в Босфорськiм царстві.

У той час Босфорське царство, поряд із Вірменією і Партією, було головним конкурентом Римської імперії. Був час за Мітрадата VI Евпатора (106 р. — 63 р. до Хр.), що доля Риму висіла на волоску, і якби не зрада його лукавого сина Фарнака в 63 р. до Хр, то Римська імперія закінчилася б у тому році. Тодішній консул Риму Ціцерон висловився про свого найгірнішого ворога Мітрадата VI так: „Mithradates, rex post Alexandrum maximus” — „Мітрадат, найбільший король по Олександрові Великому”.

По поразці Фарнака під Зелєю у 47 р. до Хр. Босфорське царство продовжувало своє існування, але вже тільки на сколотсько-українських землях.

У час приходу святого Андрія на наші землі там володарював цар Котис (38-69 рр. по Хр.)

Святі апостоли Петро й Андрій, вийшовши з Єрусалиму, подалися через Антіохію, Самосату до Синопи. Тут вони розійшлися. Святий Петро через Пафлагонію і Вітнію подався з Гераклеї до Риму, щоб зі столиці імперії ширити християнство в усій Римській імперії, а святий Андрій пішов до другої тодішньої імперії — Босфорсько-Сколотського царства, не меншого, а більшого і своїм вчасним постанням, і славним минулим, і початком цивілізації цілого орієського світу (Трипільська культура, як доводить археологія).

Святий апостол Андрій мав перед собою велетенське завдання — ширити християнство не в імперії рабства й зла, яким був тоді Рим, а між вільними й волелюбними оріями-сколотами — пізнішими русичами-українцями, не зіпсованими грецькою філософією і римською розбещеністю. Він мав перед собою здоровий нарід із дуже високою мораллю, почуттям справедливості, правильним розумінням добра і зла (що було дуже близьке до християнства), але завзятих традиціоналістів, якими були орієсколоти-українці. Тим лише можна пояснити, що християнство на наших землях ширилося повільно і завершилося аж під кінець I-ого тисячоліття.

Святий апостол Андрій, побувши в Синопі, перейшов до Трапезунду, а звідси до Кольхиди (Грузії) і Вірменії. Тому ті народи донині мають свої патріархії.

Східними берегами Чорного моря, почерез численні племена, які там жили, святий Андрій прийшов до серця Босфорської держави — Пантикапею (Керчі). Звідсіля берегами Озівського

моря (Меотиди) дістався до Танаїсу, порту над Доном. Далі перейшов землі царських скелотів-роксолан, прибув до колишньої столиці — Кам'янського городу, щоб горі Дніпром доплисти до Герросу-Кюби-Києва.

На горах Києва поставив хрест і сказав, що звідси поширяться Божа благодать по безмежних просторах Сколотії-України й Східної Європи. Ми не знаємо, як довго перебував святий Андрій на наших землях, але певним є те, що вертаючись з Києва до Новгороду Сколотського у Криму (Новгороду Великого тоді ще не було — він постав аж у X ст. по Хр.)*, міг переходити поперек землі й численні городи скелотів-хліборобів аж до Тирасу, порту над Дністром, звідси до Ольвії, Херсонесу, Теодозії удруге до столиці Босфорського царства Пантікапею. Можливо, що звідси поїхав до Риму, щоб знову повернутися у Сколотію. Святий апостол Андрій загинув мученицькою смертю у місті Патреї, столиці племені ахаїв, у 63 р. по Хр. на Таманському півострові, **а не в Ахаї на Пельопонесі.**

У Малій Сколотії над Дунаєм проповідував святу Євангелію святий апостол Филип. Його діяльність напевно не обмежувалася Томеєю і околицею, а охопила край гетів-готів, бастарнів, білих хорватів і даків. Загинув теж мученицькою смертю над долішнім Дунаєм. Третім з черги на землях Босфорського царства проповідував Євангелію святий Климент — учень святих Петра й Павла — четвертий єпископ, папа Риму, що його заслав на вигнання у Крим (Херсон) імператор Доміціян (81-96 рр. по Хр.) у 90 р. по Хр.

Брев'ярум Романум (короткі папські листи) свідчать, що коли святий Климент, римський папа (90-101 рр. по Хр.), був засланий у Херсон, він знайшов там християнську громаду, яка начисляла б. 2000 душ. Це доказує апостольську тяглість християнства на наших землях від святого Андрія (П. Біланюк). Археологічні знахідки також вказують на присутність християнської віри на землях Сколотії-України ще далеко до постання Візанті-Константинополя.

Місто Херсонес-Корсунь уже в I ст. по Хр. стало місцем заслання найвидатніших діячів християнської Церкви. Християнство тут розквітло так буйно, як ніде інде. Крім засланих, сюди прибувала велика кількість переслідуваних діячів у час нагінки на християнство з боку римських імператорів. Ми бачимо на чолі херсонської громади єпископів єрусалимських, антиохійських, олександрійських і навіть римських пап.

Вони, очевидно, не засиджувалися тільки в Херсоні чи у Криму, а ширили християнство в усій Сколотії, опісля Готії.

* *Бо і як апостол Андрій міг знати цю дорогу, коли через 100 літ її не знав географ Птоломеї (140 р. по Хр.)?*

Готи-гети були аріянами, й боротьба православних християн з аріянами охопила Таврію-Крим та Сколотію-Україну.

На землях роксолян-антів розкопано найстарші в усьому світі базиліки — християнські храми, які дали основу готського стилю архітектури в усій Європі (П. Курінний, „Передісторія України“).

Святий Климент з великим успіхом проповідував у Криму, підтверджуючи своє вчення численними чудами. Те спричинило його мученицьку смерть, а легенда про нього перетривала аж до часу побуту в Херсонесі святих Кирила й Методія, які знайшли його мощі. Святі, вертаючись із Криму, забрали їх до Великоморавської держави, а звідси до Риму. Частину тих мощей привезло з Риму посольство, яке відвідало Київ у часи Володимира Великого в 989 р. по Хр. (тими мощами свячено митрополитів Русі-України Іларіона і Кліма Смолятича, що були українцями, а не греками).

Історик Церкви Євсевій пише, що на I (11) Вселенському соборі в Нікеї у 325 р. по Хр. брав участь Патріярх Сколотії єпископ Теофіл із Томеї.

По знищенні імперії гето-готів царя Германаріка й Босфорського царства гунами в 375 р. по Хр., північно-західні землі України були відрізані від осередків християнства. Роксоляни, які жили над берегами Озівського моря (нащадки царських сколотів), зістали розірвані на дві частини. Південні схоронилися на сьогднішній Кубанщині, даючи опісля разом із залишками Босфорського царства початок Тьмутороканській Русі, а північні помандрували в околиці Києва і далі на північний захід. Вони дали початок полянам і Київській Русі. Багато з них перейшло Вислу і над Вартою дало початок лядським полянам, а решта осіла аж над Балтикою, даючи початок ругам-русам, варягам і українцям.

Вони, розріснися, як руги-варяги-руси, часто заглядали на наші землі в IX і X віках. Вони теж, під проводом Одоакра, завоювали Рим 476 р. по Хр. і тим закінчили тисячолітню історію Древнього Риму. (На Одоакра в XVII ст. поклонилися і Б. Хмельницький в універсалах, і Сакович), а в XIX ст. німецькі вчені зробили Одоакра істинним германом-дойче!?

По гунах перейшли Південну Україну обри-авари, а опинившись у Паннонії (сьогодні Угорщина), дуже знущалися з тамтешніх слов'ян, що дало початок їх мандрів на північ і північний схід аж до Ладозького озера. Вони дали початок ільменським словенам і їхній пізнішій столиці Новгороду Великому в X ст. по Хр.

Інші племена дали початок білоруському народові (кривичі, радимичі і полочани, а ще інші помандрували аж до горішнього Дону, як зокрема, вятичі, що змішалися з угро-фінами: голоядь, мордва, мер'я, весь, череміси та ін. — дали початок московському народові, як було вже сказано.

По відпливі гунів із наших земель нащадки царських сколотів, роксолян, остроготів часто нападали на візантійські землі. Їх греки називали антами-росами або скитами. Назву антів, ті племена дістали, мабуть, від свого предка царя Антея, який володів малою і великою Сколотією у пол. IV ст. до Христа.

По гунах й обрах в VII ст. по Хр. наші землі перейшли їхні братанничі-болгари, які заволоділи землями слов'янської уже Траки — Іллірії, за дуже короткий час послов'янилися, тому що були того самого кореня. По знищенню аварів-обрів у 800 р. королем Карлом Великим слов'яни Паннонії віджили, але ненадовго, бо вже під кінець IX ст. по Хр. ними володіли угорці (побратимні фінів), які 906 р. знищили також і Великоморавську державу в битві під Братиславою.

Та заки в Паннонію прийшли мадяри, там володарював князь Козел, а на північ від Паннонії утворилася Великоморавська держава, до якої належали землі мораванів, чехів, словаків і білих хорватів. Ними володів князь Святополк. Він, щоб уберегтися перед німецьким „Drang nach Osten” і латинізацією, звернувся до Константинополя, до Патріярха Фотія, щоб той вислав йому місіонерів, які знали слов'янську мову. Тоді то через Херсон у Криму, можливо, й Київ, за князя Аскольда, приїхали до Великоморавської держави святі брати Кирило-Костянтин і Methodій.

Та поки вони прибули до Великоморавської держави, то довгий час побували в Херсонесі й Доросі, де знайшли русича чи русичів, що знали слов'янське письмо й мали перекладну святу Євангелію та інші церковні книги. Брати вивчили від них слов'янську мову й письмо і ційою тоді подалися через Київ і Болгарію їх столицю Охриду, де навернули болгарів, опісля через Паннонію прийшли до Велеграду, столиці Великоморавії. Тут натрапили на перешкоду. Німецькі місіонери латинського обряду не годилися на слов'янський обряд. Треба було їхати до Риму по дозвіл. У Венеції на диспуті з єпископами і римськими книжниками святей Кирило влучною цитатою із Святого Письма: „Горе вам книжники, фарисеї й лицеміри, бо замикаєте царство Боже перед людьми й самі не входите й тим, що хочуть увійти — забороняєте,” — переломив хвилево хибну думку, що християнство можна проповідувати мовами грецькою, латинською і юдейською (напис на хресті).

У Римі їх вітав сам папа Адріян, що дав дозвіл ширити християнство слов'янською мовою. Кирило залишився у Римі, де через 2 роки помер, а Methodій вернувся у Великоморавію і ширив християнство слов'янською мовою аж до своєї смерті 879 р. (М. Чубатий. «Історія християнства в Русі-Україні”).

Справжні християни, святі Кирило й Methodій, хоча були офіційними місіонерами Константинополя й Риму, не стали знаряддям ні візантійської, ні римської політики, що опісля використав Володимир Великий в Україні.

Учні Кирила й Методія ширили християнство не тільки у Великоморавії, а й також на землях білих хорватів у Галичині. Вони в 906 р. по Хр. заснували єпископство в Перемишлі, а згодом у Галичині й Мукачеві.

У другій половині VI ст. племінний князь Кий був володарем Києва і полян. Він був уже тоді такої могутній, що вирушив зі своєю армією-дружиною під тоді найбільше місто світу — Константинопіль, у якому, як каже літописець, мав велику честь від царя Ромеїв Юстиніяна I — це вже були початки Київської Русі.

Ще одна Русь створилася на руїнах Босфорського царства, яка у другій половині IX ст. несподівано виринула на кін історії як Тьмутороканська Русь під проводом свого кагана Бравліна. Він із великим військом напав на Сурож, опісля — на Малу Азію аж по Константинопіль, і нагнав такого страху імператорові Михайлові III й патріярхові Фотієві, що вони погодилися на незалежне архієпископство у Тьмуторокані.

Доба Аскольда залишила блискучий слід у ранній історії Русі. Русь могутньою ходою входить на міжнародній кін. Аскольд здобуває титул кагана, рівний імператорському, що підніс авторитет самої держави і її зверхника. Аскольд провадить активну зовнішню політику: Візантія (ромеї), Кавказ (Тьмуторокань), Каліфат (араби), Хозарія і інші. Аскольд звільнив Русь від хозарської залежності.

У цей час Аскольд і Дир, володарі Києва, також ходили походом на Константинопіль. Щоб якимось злагіднити тиск двох Русей, Константинопіль, будучи тоді у війні із сарацинами й болгарами, через християнізацію Русей хотів зробити з них приятелів ромеїв, що їм до певної міри вдалося. Про це патріярх Фотій так написав: „Не тільки болгари навернулися до християнства, а й той народ, про якого багато й часто говориться і котрий перевищує інших брутальністю та звірством, тобто так звані руси. Підкоривши інші народи й через те надто запишавшись, вони підняли руку на Ромейську імперію! Але тепер вони зреклися геллінської (язичницької) безбожної віри, якої раніше дотримувалися, на користь чистого християнського вчення, увійшовши до лав відданих нам друзів, хоча незадовго перед тим грабували нас і вказували настирливу зухвалість! У них запанувала така жадоба віри й ревність, що вони прийняли пастиря і з великою ретельністю виконують християнські обряди“ (Photii epistolae XIV).

Так записано в енцикліці Фотія, кілька літ після самої події другого хрищення (перше було за апостола Андрія) Русі. Патріярх Фотій не просто сучасник, а й та особа, що персонально здійснювала цей обряд. Про цю подію маємо ще свідчення імператора Константина Багрянородного (910-959 рр.), Михайла Гліки й інших, а в західних хроніках — М. Стрийковського й М. Крамера. В арабських джерелах — свідчення Ібн Хардабела й Аль-Масуді.

У власних джерелах з IX ст. у „Літописі Аскольда” докладно розповідається про хрищення Русів в 860 р. по Хр., яке пізніші хроніки применшили або промовчали на користь офіційного хрищення Русів-України в часи Володимира Великого.

Від 860 р. побували в Києві також святі Кирило й Методій, які звідти подалися у Константинополь, Болгарію і Великоморавську державу.

У 863 р. прибув до Києва-Переяслава Михайло Сирин — перший руський ієрарх у ранзі архієпископа, а з ним шість єпископів, які подбали про підготовку власних церковних кадрів у слов'янському обряді (М. Брайчевський. „Хрищення від Аскольда”).

На початку X ст. маємо на українських землях три вогнища християнства: 1) Тьмуторокань й Крим, 2) Перемишль і Біла Хорватія та 3) Київ (частинно), де в той час збудовано церкву Святого Іллі.

Королева Олена-Ольга — „Regina Russorum Olena”, як її називають німецькі хроніки, була дочкою Ганни й Сондока, брата-нича болгарського царя Симеона. Вона народилася 891 р. у Плескові (а не Пскові, як написав Нестор), столиці тодішньої Болгарії (архимандрит Леонід — „Русская старина”, 1888 р., московський уряд заборонив цю працю!) Її до Києва привіз Олег як наречену своєму підопічному Ігореві. В Русь-Україну Ольга приїхала з єпископом Григорієм і болгарською християнською послугою.

Ольга по смерті Ігоря володіла Руссю-Україною з великим розумом і тактом. Щоб поліпшити відносини з Царгородом і піднести престиж київського престолу, їздила до Царгороду в 957 р. Однак візантійські політичні заміри щодо Русів-України розчарували її. Після повернення в Україну нав'язала контакти з німецьким цісарем Оттоном I, який прислав місію з єпископом Адальбертом аж 962 р., спізнену на кілька літ, що стало причиною невдачі, бо в міжчасі владу в Україні-Русі перейняв син Святослав. Він, під впливом Свенальда-поганина, не погодився на християнзацію Русів-України, що б, мовляв, не сміялися з нього його дружина й бояри, які, в здебільшого були ще поганями.

Як із того виходить, у Русів-України панувала велика релігійна терпимість, не було ніякого переслідування християн. Та невблаганно наближався час одержавлення християнства в Київській державі.

Онук Ольги, Володимир на початку князь Новгороду Великого, був тоді ще зятим поганином. Оволодівши Києвом 979 р., він зрозумів, що для зцементування велетенської імперії, яка релігійно і етнічно складалася з різних племен, найкраще було б мати одну державну релігію. Тому наказав скріпити віру в Перуна й цілий пантеон племінних божків, але це замість призвести до об'єднання посилювало непорозуміння. Це була остання спроба.

Всі західні й південні сусіди Русі-України на той час стали вже християнами. У самій імперії Володимира, у Перемишлі, який 981 р. вернув до своєї матері-держави з-під хвилевої залежності чеських лехів, у Тьмуторокані, яку приєднав до Києва дід Ігор і батько Святослав, було вже християнство. Тільки Київ ще частинно поклонявся ідолам. Володимир знав, що в Царгороді всю світську й духовну владу в державі мав імператор. «Я імператор і священник», — казав папі імператор Лев (цезаропапізм).

Зате в Римі кристалізувалася концепція зверхности духовної влади над світською, бо справжнім володарем на Заході був той, хто отримав благословення і корону з рук папи.

Проте в Русі-Україні, що прийняла на початку I століття християнську віру з рук самих Христових апостолів (Андрія-Филипа), Церква мала своєрідну автономію і незалежність від свого володаря.

Та, однак, одним із найбільших бар'єрів, які стояли на перешкоді християнізації Русі-України з Константинополя чи Риму, була така мова й перфідна політика ромеїв. На Заході, в Римі й у Візантії прийнявся нічим не обґрунтований звичай, що богослужбовою і проповідною мовою усіх християн мусить бути латинська, грецька або сврейська мови. Ця обставина, як було вже згадано, творила великі труднощі у християнізації Великоморавської держави.

Пригадав Володимир і тих 6 тисяч воїнів — найкращих синів Русі-України, узятих у полон із розбитої бурею фльоти Ігоря у 943 р., яких за наказом «християнина» імператора Константина VII Порфірогородного (905-959 рр.) було осліплено.

Тому Володимир зважився. Прийняв хрещення у Василькові 987 р. і вибрався під Херсонес у Криму та зажадав сповнення обітниць за вислану допомогу імператорам Василеві (963-1025 рр.) й Константинові, щоб вони віддали їхню сестру Анну йому за жону, або він завоює Константинопіль, як завоював Херсон-Корсунь. Царі налякалися. Прислали царівну Анну з королівськими регаліями й згоду Патріярха на релігійну незалежність Києва та визнання тьмутороканського архієпископа Іоана архієпископом Києва-Переяслава. Тому за володіння Володимира не було грецького митрополита в Києві. Була автокефалія.

Володимир повернувся з великою славою до Києва. Після підготовки почав хрещення решти князів 988 року в ріці Дніпрі. Христителів, які знали рідну мову й книги, князь дістав чи привіз із Тьмуторокані, Херсону, з Перемишля і частинно з Болгарії. Присланий єпископ, що приїхав з Анною, був лише глядачем.

Тому в патріярших анналах того часу немає ні однієї згадки про християнізацію Русі-України чи встановлення нової митрополії у Києві (Острогорський).

Християнізація велетенської імперії Володимира тривала цілі десятиліття, і чим даліше від Києва й України, тим вона відбувалася повільніше. Новгород Великий доводилося навертати дослівно мечем і вогнем (Путятя-Добриня), а ростово-суздальські землі не були вповні охрищені ще в XI ст. Москалі своє тисячоліття хрищення приспішили щонайменше на 100-150 літ. У Ростові на Ярославщині ще в 1071 р. волхви настільки збунтували народ, що довгий час там існувало поганство. Москалі молилися пенькові, як пише Ключевський (курс „Русской истории“).

Крім Тьмуторокані, де існувало архієпископство з 860 р. по Хр. і в Перемишлі — з 906 р., Володимир заснував нові єпископства: у Києві, Білгороді, Переяславі, Чернігові й Володимирі-Волинському. Пізніше в Турові, Полоцьку й Новгороді Великому.

На московських землях у Ростові єпископство було засноване у другій половині XI ст.

За останнє 75-ліття майже неронівських переслідувань українського християнського Божого люду, нашої УАП Церкви за народ і віру в Христа Бога загинуло мученицькою смертю два митрополити (Липківський-Борецький), 30 єпископів, тисячі священників і мільйони мирян у Східній Україні. Але константинопільський патріарх не спромігся навіть визнати УАПЦ, проте за соболі й дукачі його попередник патріарх Єрмія визнав Москві патріарха 1589 р.

За понесені жертви УКЦ по 1946 р., за жадливу мартирологію західньої гілки українського народу, за загибель 9 святих єпископів, тисяч священників, монахів і монахинь — навіть у 1000-ліття нашого християнства ми не діждалися від Риму ні канонізації у святця Андрія Шептицького, не кажучи про 9 єпископів, які загинули мученицькою смертю, ні визнання Патріярхії. Спромігся папа, польський патріот, на кілька улесливих промов! Але й ця дрібниця викликала захоплення навіть націоналістичної преси. Справді, русин просить небагато...

За останні 1000 літ нашого християнства, ми як християни, що боронили всю Західню Європу, не зазнали правдивої християнської допомоги ні від патріярха, ні від папи, ні тим паче від поганської Москви чи Варшави, де є великі католики, але ніякі християни. Якщо і були якісь прояви співпраці (унія) другого-рядного значення, то їх ледве чи можна порівняти з євангельськими крихтами, що падали зі столу господаря.

Сучасне кривдне ставлення християнської спільноти світу з папою і патріярхом до України й українців (політика) — це прояв найбільшої кризи християнства, що саму ідею християнства послаблює в очах нехристиян та інших віровизнань.

Але ми не самі, бо з нами Христос і Його Пречиста Мати, яка останньо явилася численним українцям у Грушові*. За її мольбами й опікою змилосердиться Всемогучий Господь, збереже віру в Нього і дасть волю, а з нею і Патріярха Києва й всієї України, що вже ми сьогодні наявно бачимо й що звершилося 6 червня 1990 р. у вічному й святому місті Києві.

Працю „Корінь” почав я поезією великого сина України і закінчую її теж його віршем:

Леонід Полтава

Великдень в Україні

Земля проростає. Дарма, що копита

Її перекраями замість плугів, —

Вона вже підносить палаючі квіти

На світлих долинах плугів.

І чується радість в підземних джерелах,

І щастя зростає — у кожнім стеблі.

І дух Воскресіння шугає по селах.

По кузнях і штольнях моєї землі.

Хай дзвони мовчать. Хай ще руки ворожі

Із дзвонів гармати куяють для Москви, —

Та хто зупинити гарматами зможе

Просте проростання трави?

Про волю співають невільникам птиці,

Про волю гудуть над полями вогні.

І замість червоних зірок на каплицях

Спалахують нічно пророчі хрести!

Я чую красу весняного походу.

І бачу у кожнім, найвищім стеблі

Великдень мого дорогого народу.

Великдень моєї землі.

* Де у своїйому зверненні до людей Пресвята Богородиця сказала: „Я прийшла спеціально, щоби подякувати українському народові, який приніс великі жертви в часі останніх 70-х років. (Поява сталася 26.04.1987 і далі в 1988 рр.). Я приходжу, щоб вас потішити й запевнити, що всі ваші страждання невдовзі скінчатся. Україна стане самостійною державою... Україна, яку я взяла під свою опіку є першою державою, яка визнала мене Королевою-царицею (1037 по Хр.). Працюйте для Бога, бо без того не можна мати добра й ніхто не може здобути небо. Ви здобудете моє серце, але об'єднайтеся... Слухайте уважно проповідників Церкви й ви одержите ваш край у покідання, здобудете також силу між народами світу...

Люблю Україну й український наріч за його жертви й вірність Царю-Христові. Я збережу Україну на Божу славу й майбутність Божого царства на землі. Український наріч буде Христовим апостолом між народами Росії, і коли Росія не навернеться, буде Третя світова війна“ (Світло — липень-серпень 1990 р.)

Післяслово

Казали римляни: „Ora et labora!“ — „Молися і працюй!“. Це в житті кожної людини дві найшляхетніші ідеї-чини, що їх благословив Творець, бо задля них, напевно, сотворив нас.

У моєму житті мене „переслідували“ дві приємності: від ранньої молодости мене дуже любив рисувати мапи й учити. Пригадую, коли я з незабутньою матір'ю Анною повертався із запису до „штуби“ у Ст. Соли, моя нєня сказала до мене: „Знаєш, сину (я був у неї найстарший), я б хотіла, щоб ти в житті був учителем“. І сьогодні, по 70-ти роках, можу запевнити Вас, дорога нєне, що я сповнив Ваше бажання...

Мої карти вже в бориславській гімназії були найкращі, і хоча як не любили мене польські професори (русін), то ті карти часто висіли на клясних стінах: це, звичайно, були географічні або історичні карти.

Закінчивши вищу торговельну освіту в Академії Зовнішньої Торгівлі (спеціалізація з економічної географії у професора Ю. Чижевського) і в 1941 р. Інститут Радянської Торгівлі у Львові, по втечі москалів я пішов учителювати в Самбірську Торговельну Школу, якої я був і співосновником.

Опісля — біженецькі табори в Німеччині: Штравбінг, Полянтен і Регенсбург — усюди в них я працював над освітою нашої молоді, а в Регенсбурзі був основником „Української торговельної гімназії“, був також її першим директором.

На еміграції у Канаді працював із сумівською молоддю, починаючи з 1949 р. Коли в 1969 р. вже не треба було заробляти на „хліб насущний“, усі свої сили я присвятив Курсам Українознавства ім. І. Франка й СУМові, його гурткам і дружинникам.

У всіх школах, де я учителював, стрічався не тільки з браком підручників, а й історичних та географічних карт України. Цей брак був і заохотою для мене, бо вже в 1972 р., пишучи описову й економічну географію України для курсів, я повернувся до свого улюбленого заняття і почав рисувати карти для своїх учнів, яких учив географії на всіх курсах (від 1 по 4). Опісля прийшла черга на історичні карти з Праісторії України. Великою заохотою до того стала для мене праця дослідника нашої праісторії п. О. Дrajньювського „Скити“ (гети-готи, анти і слов'яни, і ми — не ми) // Визвольний Шлях, 1977-1982 рр.

Вельмишановний п. Дrajньювський в одному з листів до мене назвав мене скитом (можливо, що я і є одним із їх нащадків, бо моя фізіономія відповідає описам скитів-сколотів: сині очі, блондин, хвилясте волосся (було...), рум'яність лица і біла шкіра, а також упертість, завзятість та ін.)

Праця над картами тривала аж до 1982 р., а над текстом Праісторії України й додатковими картами — аж по 1990 р.

Певна річ, я розумів і розумію, що все те є рисоване рукою, без спеціальних технічних засобів, що букви є писані, й що не все вдалося добре.

У міжчасі захворіла моя дружина Марія і треба було їй присвятити багато літ (1976-1983 рр.) коженденної й цілоденної опіки.

Та все-таки, не зважаючи на всі труднощі, я зміг нарисувати 114 карт (різної величини) з нашої праісторії, історії, економіки, географії й географії еміграції та концтаборів СССР.

А тепер хочу сердечно подякувати моїм Дружам, які щиро старалися мені допомогти порадою, підтримкою, а то й технічними засобами. До них належать вельмишановний дослідник нашої минувшини п. О. Дrajнньовський зі згаданою працею „Скити“, які я використав у картах й упорядкованні тексту „Кореня“, п. В. Беднарський, що взявся поколірувати ті карти й поробити заходи, щоб їх видати, вельмишановні друзі д-р Б. Стебельський і д-р М. Климишин (за перегляд карт і тексту та за підтримку), mgr. І. Боднарчук, інж. М. Барабаш і друг В. Окіпнюк (за поради у виданні). Щиро дякую друзям: П. Дацьковому, О. Цинцарові за пороблені копії і деякі технічні матеріяли та поради, д-ру В. Гиракові і mgrу М. Хом'якові вже покійним (за перегляд карт і поради). Дружам п. Бойковому і М. Шмигельському та всій дирекції Д.У.М. ім. Р. Шухевича в Едмонтоні за ухвалу видання цієї праці. Щиро дякую п-ні Ліді Соробей за матеріяли з університетської бібліотеки.

Всім вам, шановні друзі, складаю щиро й сердечну подяку.

А на закінчення кілька слів про наше минуле й сучасне.

Європейські й позаєвропейські нації у минулих століттях поспішили окреслити себе й свій корінь, їм це пішло доволі легко, бо мали свої держави, університети, академії наук і численних науковців та професорів, інакше ця справа виглядала в нас, найстаршій нації на землі. Ми в міжчасі стратили свою державність, що дуже важко пригнітило нашу науку загалом.

Німці, що не мали ясної минувшини, удокументували своє минуле крадіжкою нашої сколотсько-гето-готської минувшини, бо на зламі XVIII і XIX століть у нас не було кому її боронити чи відвойовувати. Запротестував Тарас Шевченко („Послання“, „Розрита могила“) — Мойсей українського народу, володар наших сердець, світло, що світитиме, доки будуть жити українці.

Подібно до німців вчинили й москалі. Вони, здобувши Крим 1783 р., зруйнували всі залишки нашої історії, а заволодівши Причорномор'ям, знищили й пограбували неоціненні сколотські скарби в незліченних могилах, свідках нашого минулого й нашої слави, щоб у цей спосіб позбавити нас документів багатой минувшини, якої вони самі не мали.

Тому нам треба визволитися від змови чужих істориків і треба наново дослідити — хто й як, коли й де затроїв нас чужим історизмом, накидаючи нам корисні для себе погляди, щоб в цей спосіб покалічити українську думку й свідомість і науку, а тим самим і дальший розвиток.

Ті чужинецькі „вчені“ намагалися витиснути нас із нашого історичного руслу та самим стати на наше місце не тільки на історичнім полі, а й у початковім християнстві.

Тому був час у нас, що все було непевне, навіть надія на краще майбутнє. Мільйони українців загинули на рідних землях, інші мільйони каралися на засланнях у холоді й голоді в Сибіру, багато на чужині. І ніякої допомоги від людей...

Але хіба це сталося уперше українському народові протягом предовгої його історії і нашого існування?

А ми все-таки живемо, боремося, надіємось і віримо в Боже Провидіння, яке напевно має і для нас світлу розв'язку. Нам треба тільки витривати в Його ласці, а розв'язка неодмінно прийде, бо ніякі сили на землі не спроможні змінити Його святих постанов, адже Він поставив нас на грані світів, й опікується нами щонайменше 40 тисяч літ.

Ми повинні завжди пам'ятати слова святого Андрія, одного з перших учнів самого Бога-Христа: „Видите ли гори сия? Яко на сих горах воссияетъ благодать Божья: и матъ градъ великъ бити...“ І все свого часу здійснилося чи здійсниться, бо не може загинути нарід, що його через першого свого учня поблагословив сам Христос-Бог.

Ми споконвіку осіла хліборобська нація первісних царських орійців, з невичерпаною снагою й енергією, яка прокинеться свого часу, чого наші сусіди — номади, зайді на своїх землях, смертельно бояться. Тому вони, діставши нас хвилево (що добре розуміють) завзято нас винищували й винищують, і коли не могли зброєю, то робили це з допомогою штучних голодів, вивозами й переміщуванням... І їм здавалося, що вже доконали диявольського діла... Та забули, що орії-сколоти вирости з мізинського-трипільського кореня і пережили у своїй історії не одне страхиття...

У XVII ст. поляки завели в нас таку неволю, що без дозволу римо-католицького пана та його економа (скажім — З.) неможливо було піти до рідної церкви навіть на Великдень! А опісля придумали програму „на знищення Руси“, що продовжували з повною жорстокістю у роках 1918-1939 й опісля (пацифікація, Береза Картузька, вивіз на захід лемків, Явожно...)

Усе те скінчилося програною війною у перших днях вересня 1939 р., й цілковитим знищенням Варшави 1944 р. Хай ця Божа Кара, це мементо, схамене поляків і пригадає їм, що мало бути католиком — ще передусім треба бути Християнином!

Ще страшнішу неволю завели в Україні москалі від Петраката до Леніна-Сталіна-Брежнєва зі своїми московськими шовіністами, що виморили штучним голодом і розстрілами третину населення України, а решту хотіли виселити на неісходимій Сибір... За те прийшла жахлива й нищівна війна, зневага цілого світу, а властива кара ще чекає Москву.

Подібне задумав зробити божевільний Гітлер зі своїми „іберменшами“ — і який був їхній кінець? — Катастрофа в 1945 р. й цілковите знищення Берліну!

Борець за віру й волю народу, справжній речник нескореного українського народу сл. п. Роман Шухевич у розмові зі своїм малолітнім Юрком, який утік з дитбудинку аж із Харкова в 1947 р., при зустрічі з ним, коли побачив його злість і ненависть до наших ворогів, сказав йому: „Знаєш, Юрку, майже вся наша родина вигинула, або в ув'язненні, але не думай, що ми боремося для того, щоби пімститися. Ні! Бо якщо так, то чим ми будемо кращі? Ми, Юрку, боремося для того, щоб такого більше ніколи не було!“ („Національна Трибуна“ ч.9-4.3 1990 р. Слово Ю. Шухевича у 40-ліття смерті батька генерала-хорунжого Р. Шухевича).

Такі слова міг сказати справжній праведник, що помсту залишив Богові, а сам боровся за правду й свободу для народів і людини! Це міг сказати найшляхетніший сколот-орій з царського роду — справжній християнин-українець. „в якого нема лукавства“.

В історії Бог усе нагороджував ті народи, що не собі служили, а Йому і Його святим намірам!

Тому твердо віримо, що й нам засяє сонце золоте!

Трипільсько-орійсько-сколотський верес почне випускати нові паростки!

З днем 18.8.1988 р. почалася нова, світла доба вічного українського народу!

*Володимир Паїк
Едмонтон, 9 березня 1990 р.*

Бібліографія

1. Аркас Микола. Історія Північної Чорноморщини // Гомін України. — Торонто, 1969.
2. Археологія Української ССР. — Київ, 1971.
3. Білик Іван. Меч Арея. — Лондон, 1970.
4. Браїчевський Михайло. Коли і як виник Київ. — Київ, 1963.
5. Вовк Хведір. Студії з української етнографії та антропології // Говерля, 1976.
6. Гайке Вольф Дітріх. Українська Дивізія „Галичина“: 1943-45. — Торонто-Париж-Мюнхен, 1970.
7. Геродот. Опис Сколотії. // Визвольний Шлях. — Лондон, 1970.
8. Грушевський Михайло. Історія України-Руси. — Нью-Йорк, 1954.
9. Гуменна Докія. Родинний альбом. — Нью-Йорк, 1971.
10. Гуменна Докія. Минуле пливе у прийдешнє. — Нью-Йорк, 1978.
11. Данилишин Михайло. Українці в Аргентині. — Буенос-Айрес, 1979.
12. Дорошенко Дмитро. Нарис з історії України. — Мюнхен, 1966.
13. Дражньовський О. Скити (гето-готи, анти, слов'яни і ми не ми) // Визвольний Шлях. — Лондон, 1977, 1978, 1979 і 1982.
14. Драган Роман. Велика сім'я. — Лондон-Гаага, 1976.
15. Енциклопедія Українознавства. — Т. 1-9, НТШ. — Мюнхен, 1955-1980.
16. Ждан Михайло. Другий напад татарів // Визвольний Шлях. — Лондон, 1965.
17. Калниак Михайло. Кирило-Методівська Церква на північ від Карпат // Гомін України, альманах, 1988.
18. Княжинський Антін. На дні ССРСР. — Нью-Йорк, 1959.
19. Кондрад Микола. Нарис Історії стародавньої філософії. — Рим, 1974.
20. Колодзінський Михайло. Українська воєнна доктрина — Торонто, 1957.
21. Крип'якевич Іван, Гнатевич Богдан, Стефанів Zenon, Шрамченко Святослав. Історія українського війська. — Вінніпег, 1953.
22. Крип'якевич Іван і Голубець Микола. Велика Історія України. — Львів-Вінніпег, 1948.
23. Кузич-Березовський Іван. Оріяна-Кімерія-Праукраїна. — Детройт, 1979.
24. Кузич-Березовський Іван. Праісторія України, 1980.

25. Кузич-Березовський Іван. Суверени України, 1980.
26. Кузич-Березовський Іван. Жінка і Держава. — Варрен, 1970.
27. Кун М. Легенди і міфи Стародавньої Греції. — Київ, 1967.
28. Курінний Петро. Передісторія та рання історія України. — Мюнхен, 1970.
29. Липа Юрій. Призначення України // Говерля. — Нью-Йорк, 1953.
30. Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто, 1976.
31. Лозинський Михайло. Галичина в 1918-20, розвідки і матеріали // Червона Калина. — Нью-Йорк, 1970.
32. Ляхович Тарас. Україна перед княжою добою // Визвольний Шлях. — Лондон, 1963.
33. Марунчак Михайло. Українці в СРСР поза кордонами УССР — Вінніпег, 1974.
34. Микулин Андрій. Концентраційні табори в Советському Союзі — Буп., 1958.
35. Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія 1942-52. — Мюнхен, 1953.
36. Млиновецький Роман. Історія українського народу. — Укр. Наукове Вид., 1953.
37. Млиновецький Роман. Гетьман Мазепа. — Торонто, 1976.
38. Нестор. Повість минулих літ (літопис). — Київ, 1982.
39. Пастернак Ярослав. Археологія України. — Торонто, 1961.
40. Побігущий Євген. Дружини Українських Націоналістів на Білорусі. — Наша книгозбірня, 1953.
41. Рен-Бойкович Володимир. Колиска культури людства. — Нью-Йорк, 1983.
42. Січинський Володимир. Роксоляна // Визвольний Шлях. — Лондон, 1956-57.
43. Стахів Матвій. Христова Церква в Україні 988-1596, Стемфорд. — ЗПА, 1985.
44. Степ С. Варяги // Визвольний Шлях, 1967.
45. Стецько Ярослав. 30 червня 1941 року. — Торонто, 1967.
46. Стрижак К. По слідах Геродота // Визвольний Шлях, 1971.
47. Тесля Іван. Географія України. — Торонто, 1957.
48. Тесля Іван, Юзик Павло. Українці в Канаді, їх розвиток і досягнення. — Мюнхен, 1968.
49. Тис-Крохмалюк Юрій. Бої Хмельницького. — Мюнхен, 1954.
50. Тис-Крохмалюк Юрій. Бій під Лоєвом // Визвольний Шлях. — Лондон, 1955.
51. Тис-Крохмалюк Юрій. Конотоп // Гомін України. — Торонто, 1959.
52. Холмський Іван. Історія України. — Нью-Йорк-Мюнхен, 1959.

53. Чубатий Микола. Історія християнства на Русі-Україні — Т. 1 — Рим-Нью-Йорк, 1965.
54. Шанковський Лев. Похідні Групи ОУН. — Мюнхен, 1958.
55. Щербаківський Вадим. Формация Української нації // Визвольний Шлях. — Лондон, 1965-1970.
56. Шовкопляс Іван. Археологічні дослідження на Україні 1917-1957. — Київ, 1957.
57. Шанковський Лев. Українська Повстанська Армія // Історія Українського Війська. — Вінніпег, 1953.

Bibliography

1. Alt A. Die Herkunft der Hyksos in neuer Sicht. — Berlin, 1954.
2. Anati E. Palestine before the Hebrews. — London, 1963.
3. Appianus of Alexandria: Appians Roman History. With an English translation by Horace White. — London-New York — The Macmillan Co, 1912-1913.
4. Bettany G.T. Encyclopedia World Religios. — Dorset Press, New York, 1988.
5. Bauman H. The Land of Ur. — London, 1961
6. Blegen C. Troy and the Troyans. — London, 1963.
7. Bloch R. The Etruscans. — London, 1958.
8. Braidwood. The Near East and the Foundation of Civilization. — USA. 1952
9. Caesar G. J. De Bello Gallico.
11. Ceram C. W. The Secret of the Hittites. — New York, Alfred A. Knopf, 1956
11. Childe V.G. The Dawn of European Civilization. — London, 1955
12. Childe V.G. The Arians Oxford, 1926
13. Childe V.G. New Light on the Most Ancient East, Frederick A. Praeger. — New York, 1953
14. Childe V.G. A Study of Indo-European Origins. — London, 1926.
15. Childe V.G. Man Makes Himself. — Gr. Britain, 1966.
16. Childe V.G. The Prehistory of European Society. — London, 1962.
17. Clark G. World Prehistory. — Cambridge, 1961.
18. Clark G. Prehistorik Society. — Gr. Britain, 1965.
19. Clarke E.D. Travels in Varians Countries in Europe, Asia and Africa. Part 1, Russia, Tartary and Turkey. — Cambridge Univ. Press, 1810
20. Claude D. Geschichte der Westgoten. — Stuttgart, 1970.
21. Coon C.: The History of Man. — London, 1962.

22. Cowley A. *The Hittites*. — Oxford, 1920.
23. Constantinus Porphyrogenitus. *De Administrando Imperio*. — Budapest, 1940.
24. Diodorus Siculus. *Bibliothecae historiae quae supersunt*. — Parisiis, A. Firmin Didot, 1942-1944.
25. Durant W. *Our Oriental Heritage*. — London, 1954.
26. Dvornik T. *The Slavs*. — Boston, 1956.
27. Eusebius Pamphilus. *Ecclesiastical History* translated by Christian Fr. Cruse. — Book 111 Chap 1 — 1969.
28. Eusebius Werke. *Die Chronik*. — Leipzig, 1911.
29. Evans Arthur John. *The Palace of Minos*. — London, Macmillan, 1921-1936.
30. Fletcher D. *Of the Russe Common Wealt. Commonly called the Emperour of Mosckvia*. — London, 1591.
31. Funk & Wagnalls *New Encyclopedia*, Volume 1-29+2 Funk & Wagnalls Inc., 1983
32. Gibbon E. *The Decline and Fall of the Roman Empire*. — London, 1960.
33. Gordon C.H. *Ugaritic Literature*. — Rome, 1949.
34. Gregoras Nicephorus. *Historia Byzantina* ed. Schopen *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. — Bonn, 1829-35.
35. Gyrony O.R. *The Hittites*, Baltimore, Penguin Books, 1952.
36. Hachmann R. *Die Goten und Skandinavien*. — Berlin, 1970.
37. Hastings James. *Encyclopedia of Religions & Ethics*. — New York, Harper & Brothers, 1957.
38. Havel B. *History of Arians Ruls in India*. — London, 1935.
39. Hall H.R. *The Ancient History of The Near East*. — London, 1950.
40. Herberstein S.F. *Rerum Moscoviticarum Commentarii*. — Vienne, 1549.
41. *History of Herodotus*, translated by George Rawlison. Tudor Publ. Co. — New York, 1947.
42. Isidorus Hispalensis. *Historia de Regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum (256-624) Originum seu Elymologiarum Libri XX (622-33)*.
43. Jordanes. *De Origine actibus Getarum* in English version. — Princeton, Princ. Univ. Press, 1915.
44. Jordanis. *De Origine actibusque Getorum*. Monum. Germ. Hist. Auctores antiquissimi 1, 1882.
45. Jacson A. *Zoroastorian Studies*. — New York, 1928.
46. Kitto H. *The Greeks*. — London, 1951
47. Kramer S. N. *The Sumerians*. — Chicago, 1963.
48. Kramer S. N. *History begins at Sumer*. — New York, 1956.
49. Kramer S. N. *Mythology of Sumer and Akkad*. — Philadelphia, 1944.

50. Kramer S. N. *From the Tablet of Sumer*. Ind. Hills Cols. — The Falcon's Wing Press, 1956.
51. Kirchmaier G. C. *Dissertatio philologica de lingua vetustissima vernacula Europae — Scytho — Celtia et Gothica*. — Wittenberg, 1686.
52. King L.W. *A History of Sumer and Akkad*. — London, 1910.
53. Lattimore Owen. *Chingiskhan and Mongol Conquest*. *Scientific American*. — New York, 1963 (febr.).
54. Lissner Ivar. *The Living Past*. — New York G.P. Putmans. — Sons. 1957.
55. Lissner Ivar. *The Silent Past*. — London, 1963.
56. Marshal T. (Sir) *Mohenjo-Daro and the Indus Civilization*. — Cambridge, 1931.
57. Minns E.H. *Scythians and Greek*. — London, 1913.
58. Mommsen T. *Jordanis Romana et Getica — Monumenta Germaniae Historica*. — Lipsiae, 1882.
59. Moore G.F. *History of Religions*, C. Scribner's Sons. — New York, 1913.
60. Mills L. *The Yasna of the Avesta*. — Leipzig. Brockhaus, 1910
61. Mc Govern W. M. *The Early Empires of Central Asia*. — Chapel Hill, University of N. Carolina, 1939.
62. Mc. Nally R. *New Cosmopolitan World Atlas*. — 1967.
63. Mc. Evedy C. *The Penguin Atlas of Ancient History*. — 1983
64. Neuman Erich. *The Great Mother*. — Princeton, Princeton University Press, 1974
65. Ostrogorsky G. *History of Bisantine State*. — New Brunswick. 1957.
66. Olmstad A. T. *History of the Persian Empire*. — Chicago, 1948.
67. Paszkewicz H. *Polska i jej odrobek dziejowy* — London, 1956.
68. De Plano Corpini, Johan. *Geshichte der Mongolen und Reisebericht 1245-1247*. — Leipzig, 1936.
69. Plinius G. *Naturalis Historia*. — Cambridge Mass., Harvard University Press. 1947-63.
70. Piggot S. *Prehistorie India to 1000 B.C.* — London, 1950.
71. Piggot S. *Erlly Mesopotamia and Iran*. — London, 1967.
72. Piggot S. *Scotland before History*. — London. New York, Thomass Nelson & Son's Ltd, 1958.
73. Piggot S. *Ancient Europe*. — Edinburg, 1963.
74. Powell T.G. *Celts*. — London, Thames & Hudsos, 1958
75. Procopius of Caesarea. *History of Wars. Persian, Vandalic and Gothie* — Cambridge Mass., Harvard Univ. Press, 1954.
76. Pussgers F.W. *Historischer Schul — Atlas* — Grosse Ausgabe Bielefeld und Leipzig, 1925.

77. Prichard J.C. Eastern Origin of the Celtic Nation. — London, 1857.
78. Ptolemais. Geographi. — publ Almagest, Berlin, 1912-13.
79. Rawlinson H.G. The Sixt Great Oriental Monarchy of the Geography History and Antiquities of Partia. — London, 1893.
80. Rawlinson H.G. Baktria — The History of Fergotten Empires. — London, 11912.
81. Rostowtzeff M. Iraniens and Greeks in South Russia. — Oxford, 1922.
82. Rostowtzeff M. History of the Ancient World. — Oxford, Clarendon Press, 1933
83. Rostowzew M. Skythien und der Bosporus. — Berlin, 1931.
84. Rice G. The Scythians. — London, 1957.
85. Roux G. Ancient Iraq. — Penguin Books, England, 1964.
86. Students Atlas of Bible. American Map Company — Israel.
87. Shifrin A. The First Guide Book to the USSR (to Prisons and Concentration Camps of the Soviet Union) — Uhldingen — Seewis, 1980.
88. Schlieman M. Troy. — London, 1884
89. Schnabel P. Berossos und die Babylonisch — Hellenistische Literatur, Leipzig, 1923.
90. Silverberg R. The Morning of Mankind. — Gr. Britain, 1967
91. Scullard H. The Etruscan Cities and Rome. — Gr. Britain, 1967.
92. Strabo. Geograficon. — Cambridge Mass., Harvard Univ. Press, 1928.
93. Šafaryk P. J. Slovenske starozitnosti. — Praha, 1837.
94. Taylor J. The Origin of the Arians. — London, 1892.
95. Early Appearances of Domestic Animals // The New York Times. 19.1.1973.
96. Tacitus Cornelius. The Germany. — Oxford, 1894.
97. The Universal Standart Encyclopedia — Volume 1-25. — NewYork, 1954.
98. Vater F. Herr Heinrich. — München, 1941.
99. Vernadsky George. The Mongols and Russia. — New Haven, 1953.
100. Wells H.G. Short History of World. — London, 1951.
101. Wells H.G. The Outline of History. — New York, Garden City Books, 1949.
102. Wilson A. T. (Sir). The Persian Guif. — London, 1954
103. Wheeler. M. The Indus Civilization. — Cambridge, 1931-1953
104. Wheeler. M. The Dawn of the Civilization. — London, 1961.
105. Woolley L. Spadework in Archaeology. — New York, Philosophical Library, 1953.

106. Woolley C.L. The Sumerian. — Oxford, 1928.
107. Woolley C.L. Digging in the Past. — London, 1957.
108. Woolley C.L. Mesopotamia and the Middle East. — London, 1961
109. Woolly C.L. Ur of the Chaldes.— London, 1929.
110. Вельтман А. Митрополия Вел. и Малой Руси на Дону. — Москва, 1886.
111. Иловайский Д. История России. — Москва, 1876.
112. Кулаковский Ю. Алане по свидѣтельству Классических и византійских писателей. — Киев, 1899.
113. Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. — Киев, 1914.
114. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. — Москва, 1948.
115. Латышев В.В. Скитика и Кавказика В.Д. — Петербург, 1890-1906.
116. Лизлов И. Скифская история. — Москва, 1962.
117. Менандер П. Византійские историки. — С.Пб., 1860.
118. Прокопий из Кесарии: Война с Готами. — Москва, 1950.
119. Ростовцев М.И. Эллинизма и Иранство на юге России. — Петроград, 1918.
120. Татищев В. История Россійская с самых древнѣйших врѣмѣн. — Москва, 1798.

Зміст

Ходак І. Слово редактора	3
Дужий П. Вступне слово	6
Слово про Україну	10
Корінь нашого народу	11
Старший палеоліт	12
Шелленська доба	12
Ашельська доба	13
Мустьєрська доба	14
Молодший палеоліт. Оріньяцька доба	14
Мадленська доба	16
Кампінська доба	17
Неоліт	20
Скотарські племена	25
„Велика Скуф“ — велика Скототія	29
Сколотські племена і їхні території	37
Побут скелотів	44
Релігія скелотів	47
Порти, городи, шляхи, торгівля Скелотії	50
Мова й письмо оріїв-скелотів	55
Сколотські могили	61
Сколотське мистецтво	64
Країна Сумер (Шумер)	68
Боги і віра сумерійців	75
Мова і побут сумерів	77
Гетити	82
Гетитська держава	87
Гіксоси	91
Троя-Іліон	94
Іран (Зовнішня Персія)	97
Індія	106
Брагманізм	110
Буддизм	111
Історія	113
Геллада й геллени	114
Крит (Кандія)	116
Ахейці	117
Дори	118
Атени й Аттика	118
Мітологія Гелленів	125
Босфорське царство	129
„Велика Скуф“	129
Ольвія	139
Гроші Ольвії	141

Гети	142
Гети-готи	147
Гуни	153
Візиготи	156
Остроготи	158
Роксоляни	160
Аляни	164
Гелони — гали (предки слов'ян) і слов'яни	173
Русенаї-етруски	175
Рим	176
Гали	177
Заняття слов'ян	183
Анти	186
Матеріальна й духовна культура антив	189
Київ	193
Русь і болгари	195
Русь й обри-авари	198
Русь (Київська й Тьмутороканська) і хозари	201
Християнство в Україні	206
Орії-сколоти	213
Палестина в часі приходу Христа	214
Святий апостол Андрій — христитель Сколотії-України	215
Післяслово	225
Бібліографія	229

Володимир Паїк

КОРІНЬ БЕЗСМЕРТНОЇ УКРАЇНИ

Редактор Ігор Ходак
Художнє оформлення Мирона Яціва
Літературний редактор Ярослав Тучапський
Коректор Марія Куравська

Підписано до друку з готових діапозитивів 30.02.95.

Формат 84×108¹/32. Папір друкарський.

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 12,6. Зам. 204-5.

Ціна договірна.

Видавничє підприємство „Червона Калина“
290014, Львів, вул. Мечникова, 27, „а“
Львівська книжкова фабрика „Атлас“
290005, Львів, вул. Зелена, 20

До уваги
книготорговельних організацій та читачів
У видавництві «Червона Калина»
можна придбати такі книжки:

Роман Федорів
„Єрусалим на горах“

У творі події далекого минулого нашого народу переплетені з недавніми роками. В центрі — нелегка доля української інтелігенції в умовах московсько-більшовицької тоталітарної системи. Роман удостоєний Державної премії України імені Т.Г.Шевченка

Андрій Чайковський
„У чужому гнізді“

У книзі популярного українського письменника видруковано три повісті з життя дрібної української шляхти.

Віталій Юрченко
„Пекло на землі“

Документальна трилогія, яка складається з трьох повістей — „Шлях на Соловки“, „Пекло на землі“ та „Втеча з Соловок“. Це страшні розповіді про пережите, вистраждане автором, якому пощастило втекти з советського пекла до Галичини.

„Галицько-Волинський літопис“

Крім „Галицько-Волинського літопису“ до книжки включені ще два джерела з історії України — „Львівський літопис“ та „Острозький літописець“, що дає змогу читачам глибше познайомитися з нашою історією від початку XIII до середини XVII ст. Книжка має 10 графічних портретів українських князів і гетьманів відомого львівського графіка М.Яціва.

Семен Ордівський
„Замок Янгола Смерті“

Автор вже відомий шанувальникам видань «Червоної Калини» книжкою історико-пригодницьких повістей „Чорна ігуменя“.

В новій книжці, що присвячена подіям часів гетьмана Кирила Розумовського і Григора Орлика, вміщено також повість „Генерал «W»“ про горезвісного польського чекіста генерала Свєрчевського, ліквідованого українськими повстанцями.

Місячник
„Вечірня година“

із серії „Спогади. Пригоди. Детектив. Фольклор“ пропонує читачам вишукано укладені Роксоляною Літун „Рецепти солодкої жінки“.

Домашня господиня віднайде у книжечці кулінарні поради і до буденного, і до святкового столу.

„Літопис «Червоної Калини»“ —

популярний в Україні історико-краєзнавчий журнал. Цікаві рубрики, маловідомі та незнані історичні факти. 80 сторінок друку, десятки ілюстрацій у кожному числі журналу. Числа 4-12 за 1994 рік, 1-3 за 1995 рік.

Придбати ці видання можна за адресою: 290014, м.Львів, вулиця Мечнікова, 27-а, видавництво «Червона Калина», або в українській книгарні м.Львова «Червона Калина» по вулиці Степана Бандери, 23.

